TUDOR ȘOIMARU

CÎNTECE ȘI FLĂCĂRI

EDITURA TINERETULUI

TUDOR ȘOIMARU

CÎNTECE ȘI FLĂCĂRI

TUDOR ȘOIMARU

CÎNTECE ȘI FLĂCĂRI

— Roman —

Editura tineretului

Coperta de D. IONESCU

AMARACIUNILE MITROPOLITULUI VENIAMIN

Numai acela-i fericit
Carele s-au învrednicit
De au făcut vreun bine în lume
Și i s-au scris vecinicu nume.

(Din Sinodicul lui Iacob Pruteanu)

Examenele au ținut tîrziu pînă la scapătul soarelui. La început mersese greu. Intimidați de prezența mitropolitului Veniamin seminariști răspundeau îngăimat, încurcau cîntările și glasurile octoihului, se pierdeau printre cei o sută cincizeci și unu de psalmi ai regelui David, iar unii dintre ei uitaseră cu totul prin ce pustietăți ale pămîntului trăiseră și săvîrșiseră sfinții bisericei minunatele lor fapte. Întru tîrziu, încurajați se vede de zîmbetul cald și îmbietor al înaltului chiriarh, elevii și-au stăpînit emoția și, în clasa încinsă de dogoreala soarelui de iunie, răspunsurile sunau limpezi, fără bolboroseli ori greșală. Atunci chipul mitropolitului s-a luminat de mulțumire, dascălii au oftat prelung, ușurați iar boierii mari și mici veniți să vadă cu ochii lor cele ce se înfăptuiau aici, la Socola, s-au frămîntat în jilțuri și întorcîndu-și bărbile frumos pieptănate una către alta și-au mărturisit fără grai, mijindu-și doar ochii, uimirea de care erau cuprinși. Păreau să-și spună bărbile acelea, unele negre și lucioase, altele încărunțite : „cum se poate ca prichindeii ceștia să-și amintească toate cîte scrie la evanghelie și psaltire ; de unde și pînă unde au dobîndit ei atîtea elemente de loghică și morală ; cum de se joacă ei pe degete cu istoria și geografia, așa cum ne jucăm noi boierii cu boabele de chiparos de la metanii ?“

Uimirea evgheniților fu și mai mare cînd dascălul Enache Alboteanu a pornit să-și cerceteze elevii la proba

de română. Ținea pesemne dascălul Enache să dovedească boierilor din jilțurile înalte, că limba românească e tot atît de frumoasă iar cuvintele-i tot atît de bogate în sensuri — dacă nu cumva chiar mai bogate decît cele grecești, pe care dumnealor le buchisiseră în tinerețe iar acum la bătrînețe se făleau cu ele prin saloanele Eșilor și la curtea lui vodă Moruzi. Puse deci dascălul Enache pe unul din elevi să scrie la tablă cuvîntul „sară" pe toate înțelesurile cît le cuprindea și elevul însemnă, liniștit, fără grăbire, un fel de cimilitură (cel puțin așa li s-a părut întru început boierilor) :

Fată Sară
Eu ți-am zis asară
Să vezi oul cum se sară.

Cercetînd însă mai de aproape, boierii văzură că nu era vorba acolo de o șotie școlărească, ci numai de o problemă de sintaxă, e drept îndestul de glumeață. Atunci, plin de însuflețire, vistiernicul Iordache Ruset se întoarse către mitropolit și zise :

Deștept tare, dascălul Enache ! Nici că mi-a trecut prin minte că un cuvînt de-al nostru poate spune atîtea lucruri deodată...

Ridicîndu-se apoi din jilț, vistiernicul se duse în fața mitropolitului, se plecă și sărutîndu-i dreapta :

— Binecuvintează Înalt prea sfinte și iartă. Greșit-am amarnic cînd ziceam că n-are ce să cate școală românească în chiliile mănăstirii Socola.

Veniamin simți un val de bucurie încălzindu-i inima, dădu să răspundă, dar nu avu vreme. În preajma sa boierii se buluciseră și grăbiau, după ranguri, să-i sărute mîna, să laude cele văzute și auzite și să-și ceară iertăciune pentru vorbele de hulă și mînie rostite cu ani în urmă cînd se aflase că mitropolitul voiește să facă seminar acolo unde sălășluiau în rugă și smerenie maicile moldovence. Ascultîndu-le acum vorbele smerite și de slavă, văzîndu-i cum se îmbulzesc la iertăciune și închinare, pe chipul lui Veniamin se așternu o umbră de milă. Cu toate că era încă tînăr (să tot fi avut treizeci și șapte de ani) Veniamin știa că boierii moldoveni sînt mereu aceiași, că

nimic și nimeni nu le poate preface firea : azi miere și lapte, mîine hulă și venin.

„Tot boierii aceștia — gîndi Veniamin — s-au dus odinioară cu pîră la Domn și au strigat împotrivă-mi... Ce păcat săvîrșiam oare că luam de-aici, de lîngă oraș, niște călugărițe și în locul lor puneam odrasle de preoți și de tîrgoveți nevoiași, ca să învețe carte românească ? Iar cela care striga mai tare nu era chiar vistiernicul Ruset, care azi se zmerește cel mai adînc ? Nu vărsa el lacrimi prefăcute la poala caftanului domnesc ? Nu el striga că se face mare nelegiuire trimițîndu-se maicile să trăiască în pădurile întunecate ale munților, alături de schivnici și de sălbătăciunile pămîntului ?“

Ceea ce nu spuneau boierii era jalea care îi cuprinsese că aveau să înceteze și petrecerile vesele de pe pajiștea zmălțuită din jurul mănăstirii, ca și acele prelungite și păcătoase împerecheri din chiliile cu miros de busuioc și tămîie, ale tinerelor ucenice. Merseseră atît de departe boierii, că la o sărbătoare împărătească, după slujba liturghiei, înfruntaseră pe mitropolit că își trădează cinul boieresc din care se trăgea dîndu-se de partea norodului ; că miluiește numai pre cei de jos și în nevoie ; că ajută cu pungi de bani și cu burse pe fiii preoților zdrențăroși de țară...

— Nu cumva, Prea sfințite stăpîne — se sumeți atunci vistiernicul Iordache Ruset — ați uitat că sînteți mlădița vechii familii Boldur care a dat atîția viteji Moldovei noastre ?

— N-am uitat — îi răspunsese cu mare blîndețe Veniamin. Nu mi-am uitat strămoșii care cu arma în mînă au apărat clironomia noastră. Pentru aiasta am milă de toți răzeșii și mazilii, pentru toate treptele de jos prin vinele cărcia curge sîngele neînfricaților moldoveni.

— Cu toate acestea — zise tăios vistiernicul — aveți datoria să sprijiniți clasa noastră, nu să întindeți mila și ajutorul ciocoilor ca să urce peste ruina și jalea feciorilor de boieri....

Alături de vistiernic, boierul Iordache Balș ținu să adauge cu trufașă mînie :

— Nu uitați, puternice stăpîne, că numai de boieri ține și ființa Moldovei !

Vorbele mînioase căzuseră ca o palmă pe obrajii mitropolitului. Îi venea să strige sub arsura necuviinței, că nu boierii apărau ființa Moldovei cînd pălălaia războiului și a mizeriei se întindea pe tot cuprinsul țării, ci dumnealor huzureau atunci prin cetățile leșești ori rătăceau pe malul Bosforului. Cei care rămîneau să apere țara era tocmai norodul : răzeșii, clăcașii și mazilii. Se stăpînise însă. Mustrarea venită pe buze i se stinsese acolo și în locul ei se auzi spunînd :

— Nu uitați, cinstiți boieri, că sînt mitropolitul acestei țări și chemarea mea este să fiu părintele tuturora și mai cu seamă al orfanilor și săracilor.

Întru tîrziu plîngîndu-i pentru orbirea în care căzuseră îi certă domol :

— Socot că ar fi o nebunie să mai păstrăm fumurile boierești și este chiar de rîs să afle cineva că într-o țară mică precum este Moldova, boierimea are pretenții atît de mari...

Zărind licărul de ură din ochii vistiernicului Ruset mitropolitul ținuse să-i îmbuneze inima amintindu-i că toate pe acest pămînt sînt pieritoare : și averile și rangurile ; că în ziua cea de pe urmă nimic nu se alege din ele ; că omul nu ia nimic cu sine în mormînt.

— Amintește-ți, vistiernice, de ceea ce ne spune Iacob Pruteanu în „Sinodicul" său :

Slava, cinstea și bogăția
Neamul mare și boieria
Cu sine să le ducă nimeni nu poate,
Ci rămîn în lume toate...

Și a mai zis atunci mitropolitul : — „Da, vistiernice, fericit nu este decît omul care se învrednicește să facă un bine în lume... Numai aceia care au clădit lăcașuri sfinte, ori case pentru bătrîni, ori lăcaș de învățătură pentru copii, ori spitale pentru suferinzi numai aceia au să-și scrie numele în vecinicie"...

Trecuseră de la aceste întîmplări cîțiva ani ; între zidurile mănăstirei răsunau acum glasurile voioase ale școlarilor ; boierii își îmbunaseră patimile și mîniile de

odinioară. Se așternuse peste toate uitarea, fără de care ființa omenească ar trăi în veșnică mîhnire. Cu toate acestea, Veniamin se întrebă cu strîngere de inimă în vreme ce boierii îi sărută dreapta și îl împodobesc cu laudele lor : „să se fi așternut cu adevărat uitarea peste toate și peste toți ? N-au să-și amintească mîine, aceste ființe atît de schimbătoare, de umilirea de azi și n-au să lovească în mine cu mai multă sete ? Iar eu însămi, eu robul lui Dumnezeu, Veniamin, uitat-am oare și iertat-am, așa precum se cuvine ? Nu cumva iertarea de care grăiesc cărțile sfinte este încă străină inimii mele, trupului meu nevolnic și pieritor ?“

Gîndind astfel, o spaimă ciudată îi cuprinde ființa. Cu un gest brusc își retrase mîna de la buzele boierilor, o înălță peste mulțimea din sală închipuind o binecuvîntare, și ieși cu grabă în ograda mănăstirii.

★

Cînd trăsura mitropolitului trecu dincolo de poarta Socolei înserarea tocmai se lăsa cu milă peste viile și livezile uscate de arșiță. În depărtare, dincolo de dealurile cu iarba și frunza pălite, stăruia încă o dîră de sînge, străbătută ici colo. de cîte-o mogîldeață de nor cenușiu. Ion vezitiul cătă către zare, își făcu cruce și zise :

— Poate s-o îndura cel de sus și ne-o trimite puțină ploaie !

Apoi strînse mai bine hățurile, dădu un chiot și caii porniră în goană.

Cu spatele răzimat de perna trăsurii, cu ochii închiși Veniamin era atent numai la clocotul din sufletul său. Purtarea boierilor îl scîrbise, cu toate că în prima clipă cuvintele smerite ale vistiernicului Iordache îi înmuiaseră inima. Îl mîhnea însă mai mult constatarea că nici el nu uitase, nici nu iertase, cu toată scurgerea anilor. Să fi fost oare Dumnezeu atît de aspru cu el încît îl zămislise numai cu slăbiciuni și păcate ?

„Este adevărat — gîndește Veniamin — că numai ziditorul este fără de prihană, că numai el este a toate iertător. Cu toate acestea, de mic copil m-am străduit să înțeleg oamenii și să le trec toate : greșală, răutate, asprime, chiar cruzime“...

Chipul dascălului Manole răsări atunci deodată prin fața ochilor săi, și Veniamin se văzu mic, un țînc de-o șchioapă, îmbrăcat în straie țărănești ca orice fiu de mazil, cu toate că tatăl său era boier mare. Dascălul Manole, cocoțat pe un scaun, cu o nuia mare în mînă, îl pune să citească din bucoavnă, îl îndeamnă : „zi-i, mă, dobitocule !“ dar țîncul tace, își simte fălcile încleștate, o sfîrșală neînțeleasă îi cuprinde toată ființa. Furios, dascălul Manole strigă mai tare : „ce te-ai oprit, mă boule !“ și izbește cu nuiaua peste mîinile și obrazul copilului. Așa i se întîmpla totdeauna cînd chiar Manole îl scotea la tablă ori îl punea la bucoavnă. Spaima de cele ce aveau să urmeze, nuiaua care sfîșia aerul, rîsul plin de răutate al dascălului, îi înnegurau mintea, îl făceau să uite ceea ce învățase. Ca să scape de bătaie, hotărîse împreună cu un alt copil, să fugă de la școală. Auzise în casa părintească despre o mănăstire pe undeva în munții Neamțului și despre un părinte monah Paisie, plin de învățătură și bunătate. Către el s-au pornit într-o noapte cei doi copii. Dar n-au ajuns la el niciodată ca să-și afle alinarea. Jefuit de bani, dezbrăcat de straie chiar de către prietenul cu care fugise, Veniamin fu nevoit să slugărească pentru mîncare la un pădurar, cunoscînd astfel de mic munca și suferința, dar și trădarea aproapelui.

Trăsura trecuse de mult peste despărțitura dintre Repedea și Socola, iar acum se afla chiar la marginea orașului. Trezit din gîndurile lui, Veniamin văzu șiragul de bordeie scunde și întunecate ce străjuiau laturile drumului. Ici-colo, o casă mai arătoasă, cu fereastra luminată de-o perdea albă ; o ogradă cu iarba pîrjolită ori o crîșmă unde, sub șopronul lat, oamenii căutau răcoare după arșița nesuferită a zilei.

— Mînași bine, Ioane ! grăi cu mirare mitropolitul.

— Goniră bine, Înalt prea sfinte, răspunse vezitiul aruncînd o privire caldă în spre cai. Mai spuse fălos : Nici că se putea altcum. Cai ținuți bine, țesălați și băuți la vreme. Cît despre hrană, ce să mai vorbim ! Mănîncă pîn' le crapă burta !

Ion tăcu, ca și cum s-ar fi rușinat de vorbele-i îndrăznețe. Veniamin mai lămuri totuși ceva cu un șuierat și înțelese că vezitiul spunea mînios :

— Nu ca amărîții de moldoveni care fug ca potîrnichile de pe la boieri că n-au nici un pumn de păpușoi pentru cea gură !

Veniamin oftă adînc și spuse, strîngîndu-se mai tare în giubeaua de mătasă albă :

— Știu, Ioane !

Trăsura intrase acum pe la Podul Roșu și Ion încerca cu greu să-și taie drum prin mulțimea pestriță care se strivea în uliță. Scăpați de arsura zilei, oamenii forfoteau fără nici un rost, își închipuiau că se răcoresc și că-și dezmorțesc oasele de toropeală. Țiganii tuciurii li se vîrau în suflet întinzîndu-le piepteni și lacăte spre cumpărare ; de la tarabile casapilor, gonite cu palma, roiuri de muște își luau zborul, bîzîiau prin aer și se lăsau iarăși pe coșurile cu fructe și zarzavaturi ale bulgarilor ori peste tăvile cu plăcinte și baclavale pe care turcii le purtau pe creștetul capului. Ion vezitiul se străduia din greu să-și țină caii la pas. Copii zdrențăroși și cu ochi sîngerii de boală, se zvîrleau în fața trăsurii, căutau s-o oprească, țipau care mai de care după bani și pomană. Cîteva femei bătrîne, trențăroase, împresurară trăsura, strigînd : „milostivește-te, prea sfinte !“ și căutau să-i apuce cu mîini descărnate poala giubelei ca să o sărute.

În hărmălaia neobișnuită, glasul mitropolitului se auzi cu greu, parcă sfîrșit : „veniți mîine la mitropolie să vi se dea ajutoare !“ Apoi cercetîndu-și buzunarele largi ale giubelei și găsind cîțiva firfirici, Veniamin îi zvîrli ca o ploaie binefăcătoare pe o latură a podului. Copiii se repeziră să-i culeagă. Se tăvăleau în colb, se buseau unii pe alții, dar Ion vezitiul izbuti să dea goană cailor și să treacă în Ulița Mare. Ceata cerșetorilor rămăsese în urmă. Zumzetul ei se destrăma, se subția. Cei care priveau acum și se închinau la trecerea mitropolitului erau oameni așezați, stăpîni pe dughene ori șefi de breaslă, toți procopsiți și cu bună cuviință. Veniamin îi cunoștea mai pe toți... Cela gras ca un bostan ce dă să plesnească spre toamnă, e Petre Mîrzi ; cela spanchiu, cu mustățile pe oală, deșirat și lung ca o zi de vară e Ion ișlicarul, căruia anul trecut îi murise nevasta de lingoare ; cela care se pleacă adînc și-și face cruci repezite în fața dughenii e chiar stăpînul pităriei, Gheorghe Posmas iar

cela pirpiriu, de parcă-l suflă vîntul, e jupîn Cerne care vinde ciubote în dugheana de sub casele boierului Costache Pașcanu.

— „Dar bicisnicul cesta, ce fonfăne pe nas de parc-ar fi la strană, și se ține în urma trăsurii, cine să fie ?“ — se întreabă cu nedumerire Veniamin.

Ca și cum omul i-ar fi cetit gîndul, din urmă se auzi glasul fîrnîit : „Blagosloveşte prea sfinte !“ și Veniamin surîse : „Trebuie să-mi închipui că e Chirica Stamate, diacul de la Divan“.

Ajuns în fața mitropoliei, Ion vezitiul fu nevoit să oprească din nou caii. Din dughenele de sub bolțile de la intrare, țîșniră deodată în fața trăsurii armenii și jidovii, negustori cu ucenicii și calfele lor, precum și-o ceată gălăgioasă de copii, dintre care cel mai bătăios și nerușinat era Sofronie, băietul clucerului Pavel. Iar pe poartă, dinspre ogradă, veneau în întîmpinare lucrătorii străini, aduși de curînd pentru teascurile mitropoliei și mulți călugări și diaconi în frunte cu vechilul Isaia și Teodosie economul, toți înalți și frumoși, cu voci atît de puternice că spărgeau zidurile chiliei cînd își făceau rugăciunile, iar duminicile și sărbătorile cînd cîntau în strană lăsau norodul cu gura căscată. Acuma strigau toți, cu mare bucurie către mitropolit, ca să-l firitisească pentru cele întîmplate la Socola, pentru că zvonul și ajunsese la ei, adus chiar de Grigoraș Cuza, fratele cel mic al călugărului Varlaam cu care împărțea chilia din ograda mitropoliei. Purtat pe brațele diaconilor și fraților, Veniamin trecu pe sub bolta dinspre Ulița Mare, și se trezi lăsat, cu multă îngrijire la scara palatului. Aici fu întîmpinat de părintele Varlaam, un tînăr subțiratec și unduios ca o trestie, care îi sărută dreapta, apoi îl luă de braț ca să-i ajute să urce treptele.

Nu făcuse doi pași, că Varlaam șopti :

— Înalt prea sfinte, aveți un oaspe.

— Cine este ? se miră Veniamin.

— Un călător picat acum cîteva ceasuri de la Petersburg, boierul Mălinescu.

— Va să zică a venit ? se bucură mitropolitul și gîndi ca pentru sine : „În sfîrșit, a sosit prietenul atît de dorit, pe care în tulburările din martie trecut aș fi dorit să-l am

lîngă mine, să mă sfătuiesc cu el, să mă lumineze, ba chiar să mă certe".

Stăpînindu-și emoția, Veniamin se adresă călugărului, cu toate că știa zădărnicia întrebării :

— L-ai ospătat cum se cuvine, Varlaame ?

Iar Varlaam răspunse ca și cum s-ar fi apărat de o învinuire nedreaptă :

— Se poate, Înalt prea sfinte !

★

De fapt, cu Vasile Mălinescu nu se cunoscuse decît cu patru ani în urmă la mănăstirea Neamțu. Pe atunci, Veniamin era încă episcop la Roman și hotărîse, într-o zi de mai, să facă la mănăstire pomenirea lui Ștefan, marele voevod al Moldovei. Se strînsese la prăznuire sobor de preoți și călugări, mare mulțime de tîrgoveți și de țărani în haine de sărbătoare ; venise chiar mitropolitul țării, bătrînul Iacob Stamate, în preajma căruia Vasile Mălinescu se afla ca diac și ca om de încredere. Răsfirați prin livezile înflorite ale mănăstirii, pe sub merii încă albiți de floare, oamenii se cercetau între ei, căutau să-și afle păsurile și speranțele, împărțeau pita și vinul din ulcică, cu dărnicie și fără să facă deosebire, de e calic ori bogat, de e tîrgoveț ori țăran. Trecînd pe lîngă cetele oamenilor, ascultînd zvonul vorbelor ici și colo, Vasile Mălinescu aflase despre anume faceri de bine și despre multe sfaturi înțelepte cu care Veniamin Costache bucura pe cei aflați sub grija lui păstorească. Atunci se înstăpîni în sufletul lui Mălinescu dorința fierbinte de a cunoaste mai îndeaproape pe tînărul episcop de la Roman și de a lega cu el prietenie. Chiar în timpul slujbei de prăznuire din biserica cea mare, diacul Vasile se simțise atras de chipul plăcut și zîmbitor al lui Veniamin, închipuind o rază de soare alături de fețele mohorîte și parcă bolnave ale celorlalți arhierei. Seara, după toaca din turnul porții, și după ce zvonul clopotului se stinsese, la ora cînd merii din livezi șușoteau numai ei între ei sub lumina de chihlimbar a lunii, Vasile, diacul, se trezi față în față cu episcopul Veniamin, în pridvorul larg al stăreției. „Ce vorbe i-aș putea spune ?" — se întrebă cu teamă diacul. Dar Venia-

min nici nu-l lăsă să-și sfîrșească gîndul, că începu să-i vorbească, ca și cum l-ar fi cunoscut de o viață întreagă, despre ticăloșiile ce se abătuseră asupra Moldovei și despre nevoia ca ele să fie curmate cît mai grabnic.

— „Nu se va afla oare omul care, cu bunăvoință și cu răbdare să-și plece urechea și la zbuciumul țării acesteia ?“ — încheie Veniamin.

— Cine ar putea să fie ? — întrebă șoptit Vasile Mălinescu.

— Ce alt ajutor și altă milostivire ne-ar bucura pe noi moldovenii, decît cele venite de la țar — răspunse episcopul.

Stătea în picioare și astrul nopții îi lumina făptura, așa că Vasile diacul putu să-l vadă ca în mijlocul zilei. Era înalt la statură, plin la trup, părul bogat, castaniu, iar ochii păreau limpezi ca apa lacurilor de munte. Erau atît de senini și de transparenți încît și noaptea le străbăteai limpezimea albastră, cetindu-i pînă în adîncul sufletului.

„Va să zică, gîndi Vasile diacul, acesta este episcopul pe care oamenii îl laudă și îl binecuvîntează pentru faptele sale de bine și pentru sfaturile sale rodnice ?“ Și cum episcopul între timp se așezase pe lavița ce împrejmuia pridvorul, diacul se așeză și el, pornind o șoptită și lungă vorbire, despre neamul moldovenesc, despre suferințele lui, despre sărăcia în care se zbăteau unii și huzurul celorlalți, despre orbirea și lașitatea unor boieri, despre apăsarea turcului și lăcomia cu care smulgea țării toată bruma de bogăție, ca și despre acel vînt de libertate ce începuse să sufle asupra Europei dinspre Franța. Au amintit mai apoi și de acele mari speranțe pe care moldovenii, ca și popoarele subjugate din Balcani, le nutreau, că într-o bună zi își vor căpăta libertatea cu sprijinul Rusiei. Vasile ar fi stat așa, toată noaptea ascultînd la vorbele lui Veniamin. Nu se mai sătura de glasul lui dulce și blînd și mai ales de liniștea cu care episcopul judeca oamenii și lucrurile. L-a fulgerat chiar gîndul că un asemenea mitropolit i-ar fi trebuit Moldovei, dar se lepădă repede, cutremurat el însuși de acest gînd mîrșav, amintindu-și cîtă milostenie avusese și mai avea încă de la bătrînul Iacob Stamate.

Din noaptea aceea, cu toate că ea îi unise „pe viață" (așa cum îi plăcea să spună și să scrie Vasile Mălinescu) cei doi prieteni s-au văzut foarte rar. Avînd treburi multe la mitropolia din Iași, stînd mai toată vremea în preajma bătrînului Iacob, Mălinescu nu avea cînd să se repeadă la Roman. La rîndul său Veniamin Costache își părăsea cu greu episcopia, se simțea mai bine în mijlocul păstoriților săi, socotind că are încă multe îndatoriri către ei, atît de nevoiți la trup și neajutați la minte.

În toamnă, prin noiembrie, s-a întîmplat ca Iacob Stamate să-și cheme diacul și să-i dea poruncă de plecare.

— Ai să pleci grabnic, Vasile, la Petersburg, ai să faci tot ce este cu putință să te apropii de cei mari și ai să cercetezi de este cu putință o desăvîrșită ușurință a țării moldovenești.

— În ce s-ar putea face această ușurare ? a întrebat Vasile.

— Nici eu nu văd prea bine, a mărturisit mitropolitul. Poate că cei mari de-acolo să dorească a cere vreo adunare a țărilor din jur, din Europa în care să se spună și un cuvînt despre Moldova noastră și scăparea ei de sub jugul turcesc.

Răspunzînd dorinței mitropolitului, Vasile Mălinescu începu să se pregătească. Nu era lucru ușor. Omul, cu toate că era tînăr, era împovărat cu familie numeroasă ; avea nevastă și două fete, iar de foarte curînd Elisabeta îi dăruise și un băiet, căruia nici numele nu i-l pusese încă. Scrise deci cu mare grabă un răvaș către Veniamin Costache cercetînd dacă primește să fie nașul copilului nou născut și cu ce nume ține să-l dăruiască. Iar episcopul îi răspunse că mai devreme de o săptămînă nu poate să părăsească Romanul dar că atunci are să vie neapărat la Eși. Totodată scria că dorește să facă botezul în biserica sfîntului Ioan a fi-ertatului domn Miron Barnovschi și că finului său îi hărăzește numele de Zaharia, nume uns cu dulceață și amintitor de profeți.

La jumătatea lunii decembrie a anului o mie opt sute doi Vasile Mălinescu, cu familia, se porni la drum. Iarna s-a întîmplat să fie aspră, cu zăpadă multă, viscolită și așternută gros peste ogoare și sate. Ningea cîte o săptămînă, se troieneau drumurile apoi deasupra mării orbitor

de albă și nesfîrșită, cerul se limpezea și se făcea de culoarea opalului rece. De sub șuba groasă cu care era învelit, Vasile Mălinescu căta cu milă către Elisabeta și cele fetițe care se jeluiau că n-au să mai apuce niciodată să vadă Petersburgul. Vasile căuta o vorbă bună ori una de haz ca să dea curaj femeilor, dar el însuși se simțea înfrigurat și descumpănit. La unul din popase, nenorocirea se abătu asupra familiei diacului. Cele două fetițe, Ileana și Sofia s-au plîns că le ia cu frig și cu căldură mare iar Elisabeta care mai alăpta încă pe Zaharia, a simțit o toropeală în toate mădularele. Cu inima friptă, Vasile Mălinescu privea neajutorat către bolnave, se frămînta prin odaia scundă în care fumul acru și înțepător răbufnea din horn izgonit de viforniță de-afară, îngenunchia în fața icoanei și cu mare osîrdie se ruga pentru ai săi — dar nici icoanele, nici oamenii din staniță nu-i erau de folos. Abia la începutul lui martie au putut părăsi staniță. Femeile slăbiseră și se jigăriseră de atîta bolire, dar ochii le străluceau la gîndul că în curînd au să vadă orașul și suferințele lor au să ia sfîrșit.

După douăzeci de zile au ajuns, în sfîrșit, la Petersburg o dată cu cele dintîi raze de soare vestitoare de primăvară. Cu toate că zăpada mai stăruia încă pe cheiuri și pe uliță iar apa din canaluri era plină de sloiuri, oamenii forfoteau pe cheiul Amiralității și pe Nevsky și troicele lunecau voioase în clinchet subțire de zurgălăi. Sub sărutarea plină de gingășie a soarelui de martie poleiul de pe cupola bisericii sfîntului Isac se desprindea în aburi ușori, argintii iar de pe acoperișurile caselor turturii de gheață se topeau de durere că de-acum se stinge și viața lor fericită.

Orașul se arăta frumos și oamenii de rînd primitori și cu sufletul vesel, dar Vasile Mălinescu nu ajunsese încă la capătul suferintelor, nici nu atinse, așa cum crezuse, limanul fericirii. Peste puține zile de la sosire, îi veni veste că mitropolitul Iacob se săvîrșise din viață și că boierii au pus în locul său pe Veniamin Costache. Gîndul care pe el îl săgetase odinioară în pridvorul stăreției de la Neamțu și pe care îl respinsese ca venit de la necuratul, se împlinea deci prin voința altora. Cunoscînd sufletul neprihănit al lui Veniamin, diacul își spuse, bucurîndu-se:

„De-acum înainte Dumnezeu se va milostivi și asupra ticăloasei Moldove, pentru că suspinele și rugăciunile izvorîte din sufletul curat și smerit al lui Veniamin vor intra fără îndoială în urechile lui Savaot". În ce-l privește pe el, Vasile va căuta de acum înainte cu și mai mare rîvnă să-și ducă la îndeplinire misiunea.

Nu era însă lucru ușor. Pe măsură ce vremea trecea, Mălinescu băga de seamă că oamenii cu răspundere din Petersburg ezitau să-i dea vreun răspuns clar. Unii se prefăceau că nu înțeleg dorința lui, alții îi făgăduiau să vorbească țarului dar uitau ; erau și de aceia care îi respingeau rugările de la bun început, zicîndu-i că „nu a venit încă timpul"... Atunci, fostului diac i se părea că suspinele norodului moldovean îl urmăresc pretutindeni și că vina cea mare o poartă el, care nu era în stare să înduioșeze inimile guvernanților. „N-am putut să fac încă nimic pentru obiectul meu cel mai iubit, care este binele patriei" — scria Vasile, mitropolitului Veniamin, adăugînd cu disperare : „suspinările și reclamațiile locuitorilor se întăresc în urechile mele și întrucît mă va ajuta Dumnezeu eu nu mă voi cruța"...

Citind asemenea vorbe Veniamin se mînia și răspundea zorindu-și prietenul să pornească mai cu inimă la ceea ce i se ceruse. „Pentru că durerile Moldovei au sporit iar cupa amărăciunilor s-a umplut pînă la vîrf".

Dar toată alergătura lui Mălinescu pe la vlădici și pe la sfetnicii împăratului se dovedeau fără folos. Și fostul diac nemaigăsind cuvinte aspre la adresa oamenilor, învinuia cerul : „Acuma văd, înălțate stăpîne, că Ceriul nu primește strigarea nenorocitei mele patrie și păcatele norodului au făcut cerurile să fie de aramă".

Ca și cum necazurile pricinuite de neizbînda sa nu ar fi fost de ajuns, soarta îl lovi pe Vasile cu și mai grea neîndurare. În iunie cele două fete i-au murit iar la numai cîteva săptămîni micuțul Zaharia s-a stins și el, mutîndu-și trupșorul neprihănit într-o lume fără de întristare dar și fără nici o rază de lumină. Cu sufletul cernit, și cu slove sîngerate scrise fostul diac prietenului și stăpînului său de la Esi : „Pînă acum arătările și prostasiile mele la Petersburg au fost moarte, precum și copiii mei aceia ce s-au născut în țara voastră. Astăzi s-a săvîrșit din viață

și iubitul meu și al vostru de botez, fiu, Zaharia. Așa mă cercetează Dumnezeu în scurtă vreme cu mulțime de scîrbe". Degeaba își spunea el, ca un drept credincios ce era, că toate lacrimile și nevoile sînt date omului de către ziditorul său și alt nu este decît a iubi mîna lui cea pedepsitoare, cînd cugeta mai bine la urgia căzută asupra capului său sufletul i se încrîncena și în minte începea să-i încolțească un sîmbure de îndoială. Poate că ziditorul nici nu voise să-l încerce, pentru bunul motiv că ziditorul lumii acesteia nici nu există iar toate cîte sînt scrise în cărți despre el, nu sînt decît născociri ale oamenilor. A doua zi însă regreta amarnic gîndurile acestea stîrnite pasămite de diavol ca să-l pună la încercare. Atunci cădea în genunchi, bătea sute de metanii, lovindu-și fruntea de treapta altarului și își pedepsea trupul, lipsindu-l zile întregi de hrană. Orașul nu-i mai plăcea. Prea îi amintea de înfrîngerile sale diplomatice ca și de nenorocirile familiare. Hotărî deci să-și ia nevasta și să se mute undeva la țară, la sute de verste de Petersburg, să trăiască acolo amîndoi, uitați de oameni și ocoliți de rele. Ce rost mai avea să rămînă aici, dacă slujba cu care fusese încredințat n-o mai putea meteharisi cu folos și dacă arătările lui pentru ușurarea soartei moldovenilor asupriți rămîneau fără de răspuns. Scrise mitropolitului Veniamin despre hotărîrea ce luase însă acesta îl îndemnă să rămînă la Petersburg, să-și învingă durerile și să-și ducă mai departe lucrările începute pe lîngă sfetnicii țarului. Așa se face că Vasile Mălinescu a rămas cu slujba în orașul de pe malul Nevei. Închiriase însă o căsuță dincolo de Peterhof, la malul Golfului Finic, unde își trecea după-amiezile sădind flori și hultuind pomi ; cetind cărți și trimițînd rapoarte la Eși despre cele vorbite în cursul dimineții cu oamenii care urmau să scape Moldova de sub asuprirea ismailiteanului. Și au trecut în acest fel zile și luni și chiar ani, patru la număr.

★

S-a întîmplat ca în luna martie, a acestui an, una mie opt sute șase, țăranii din Moldova să nu mai iasă pe moșiile boierilor, nici să mai calce pe la curțile lor pentru a

împlini cele douăsprezece zile de muncă, ori așa-zisul „boieresc". Geaba a fost truda pîrcălabilor întru a lumina pe țărani cu vorba ; geaba strigătele zapciilor și pistoalele arnăuților, țăranii nu voiau să știe nici de frică nici de vorbă bună. Rupeau cămeșile de pe ei ca să li se vadă trupul costeliv, sfrijit, îmbătrînit de muncă grea, de bătaie și de nemîncare ; strigau cu puținul glas care le mai rămăsese că s-au săturat de viața asta amară și că mai bine își lasă țara și trec peste hotară decît să se stingă așa, cu zile, pe moșia boierului. Cei mai tineri, o și porniseră pe potecile tăinuite ale munților către țara ungurească ; alții, mai vîrstnici și mai copți la minte s-au înfundat prin pădurile întunecate, ducînd cu ei bruma de avere ce mai aveau, o vacă ori cîteva oi, dornice și ele de o iarbă grasă. Auzind despre acestea toate, boierii din Eși s-au dus cu plîngere mare la vodă Moruzi, zicîndu-i că dacă lucrarea pămîntului nu se face, așa după cum fusese statornicită și bucate de pe moșie n-are să se strîngă, atunce n-au să aibă mîncare nici ei boierii, dar nici țara. Lăsau pe vodă să înțeleagă că cel mai păgubit are să fie însuși domnul Moldovei, care din truda țării își plătea datoriile către Poartă, din ea răsplătea cu daruri pe trimișii sultanului și tot din truda țării strîngea bani albi pentru acele zile negre ale surghiunului, care, orice ar face un voevod, tot au să vină odată și-odată. Înspăimîntat peste măsură, Moruzi își adună divanul și hotărî ca însuși mitropolitul țării să liniștească satele și să întoarcă pe țărani la ogoarele boierului.

Cu toate că inima bună a lui Veniamin se revoltase adesea auzind de chinurile la care era supus norodul, cu toate că înțelepciunea îi spunea că în silnicie nu se poate face nici o lucrare nici chiar aceea a pămîntului, mitropolitul își dădu seama că vodă n-are să dea înapoi la jelaniile divăniților și că țăranii au să fie și mai năpăstuiți de nu-i vor da ascultare. Ar fi vrut cu toate acestea Veniamin să se sfătuiască cu cineva, cu un suflet care să-i fie apropiat, dar căutînd bine în preajma sa nu vedea pe nimeni. Să-l întrebe pe fratele său vornicul Negel ori pe boierul Canta ruda lui dinspre mamă, nu i-ar fi fost de nici o folosință : amîndoi își iubeau prea mult cinul din

care făceau parte și nu aveau să recunoască nici măcar o frîntură de dreptate țăranilor.

Să-l înfrunte singur el pe vodă Moruzi iarăși nu-l îndemna inima. Cu toate că domnul era grec, străin de neamul acesta moldovenesc, Moruzi ajutase cu trei ani în urmă pe mitropolit să facă un lăcaș de învățătură românească la Socola, nesocotind împotrivirea boierilor. Avea multe păcate și lipsuri acest domnitor, era iubitor de averi și mult hrăpăreț dar Veniamin trebuie să recunoască că atunci cînd vorbea despre nevoia de învățătură a norodului, îi-era mai mare plăcerea să-l auzi zicînd : „nu prin ziduri tari, nici prin bogăție au fost orașele puternice, ci prin știință. Pentru aceasta m-oi strădui și eu să semăn cuvîntul ca grîul". Cum să facă însă ca balanța judecății lui să nu apese numai pe umerii norodului ? aceasta era întrebarea pe care Veniamin și-o pusese zi și noapte. Dacă Vasile Mălinescu ar fi fost lîngă el, la Eși, atunci ar fi avut cu cine să tăinuiască și să hotărască. Dar prietenul era departe și oricîtă grabă ar fi pus sfatul său tot ar fi venit prea tîrziu. Se hotărî să-i scrie totuși, despre dihonia dintre țărani și boieri iar pînă una alta, pentru ca să cîștige timp, dădu o pastorală către toți preoții Moldovei cerîndu-le să citească în biserici molitvele sfîntului Vasile cele apărătoare omului de toate lucrările diavolești, printre care și duhul răzvrătirii. Prin mai, cu toate rugile ferbinți ale preoților, cu toată aghiasma vărsată din belșug peste capetele țăranilor pentru a îndepărta din inimile lor sîmburele răutății, lucrările pămînturilor boierești stăteau în suferință iar oamenii, cei cu brațe bune de muncă, urmau să sălășluiască prin păduri ori prin peșterile oarbe ale munților. Atunci, recunoscînd zădărnicia încercării sale, Veniamin își puse și el semnătura pe „urbarul" domnesc prin care se apăsa grumazul țăranului cu o povară și mai grea. Teama lui Veniamin se adeverise. Cu toate că „boierescul" rămînea același, de douăsprezece zile, nartul ce trebuia împlinit era așa de mare că acum îi trebuiau omului patruzeci de zile, să-l împlinească.

„Iată-mă-s nevoit — se văicărea și se judeca în gînd Veniamin Costache, să-mi pun și eu semnătura pe un urbar blestemat, aducînd alte nevoi și-alte lacrimi norodului". Și gîndind astfel, se simțea cuprins de mare rușine.

mai ales cînd auzea pe oameni numindu-l încă „ocrotitorul săracului și al obiditului".

Ca rușinarea să-i fie și mai aspră, tot atuncea, în mai, veni și răspunsul prietenului Mălinescu. „Socot — scria cu litere migălite, fostul diac — că decît să cetiți țăranilor molitve și să-i afumați cu tămîie, mai bine ai da prea sfinția ta pilda cea bună, îmbunătățind soarta clăcașilor de pe toate moșiile mănăstirești"...

Cuvintele prietenului s-au înfipt ca niște cuie încinse în inima lui Veniamin. Îi era scîrbă de sine însăși ; îi era silă că cu toată glagoria din capul său nu fusese singur în stare să găsească drumul cel adevărat în pricina dintre țărani și boieri. Avea mitropolia moșii destule, danii făcute de voevozi și de boieri cucernici iar pe moșiile întinse furnicau cu miile clăcașii și țiganii. Avea moșii la Prisecani pe valea Noții și la Tălpeni în ținutul Dorohoiului ; erau apoi moșiile de la Rotari și Prisecani dăruite de Iacob Stamate și Văcoteștii făcuți danie de către Pascal feciorul lui Corlat uricarul. Mai erau și ocinile de la Pistrești din ținutul Vasluiului și pămînturile de la Vlădeni de lîngă orașul Eșului și încă multe altele pe care Veniamin nu le văzuse și nici nu se interesase de ele niciodată. Să facă numai un semn cu mîna, să dea numai o strigare către vechilii și economii mitropoliei și soarta obidită a clăcașilor s-ar lumina, iar numele său ar fi pomenit în veșnicie, așa cum scrie la „Sinodicul" lui Iacob Pruteanu :

Numai acela-i fericit
Carele s-au învrednicit
De au făcut vreun bine în lume...

Dar cu toate că zilele și le petrecea în întrebări chinuitoare iar noaptea veghea și se ruga, Veniamin nu făcuse încă gestul care să-i potolească arșița din suflet. Fără să și-o mărturisească, se temea de ura boierilor ; știa că punîndu-se împotriva lor nu-i rămînea alta decît să se retragă la o mănăstire, la Neamțu ori la Slatina, oriunde ar fi dorit-o ; poate că el însuși nu se ridicase cu inima și cugetul peste așezările vremii în care domnul, boierii și biserica împărțeau totul și se înstăpîneau peste tot.

Și iată că deodată, cînd deznădejdea îi era mai mare, prietenul drag sosise în Eși, înfruntînd depărtările, avea să-l întrebe ce chibzuise, și ce înfăptuise, iar el, Veniamin, nu găsea vorbe să-i răspundă, nici măcar să se apere.

★

Părintele Varlaam puse pe măsuța joasă tablaua cu cafele apoi se retrase de-a-ndaratele, cu pași ușori, ca o umbră. Așezați pe divanul lat, acoperit cu mătase groasă vărgată în verde și alb, Vasile Mălinescu își încredințează lui Veniamin toate încercările prin care a trecut în cei patru ani de la despărțire. Multe dintre ele lui Veniamin îi sînt cunoscute din epistolele pe care le primise ; altele aveau nevoie de adăugiri, dar mai erau și întîmplări pe care condeiul, în fuga lui, uitase să le însemne pe hîrtie. Prefăcîndu-se că vrea să știe cît mai multe, Veniamin căuta de fapt să ocolească ori măcar să întîrzie întrebarea de care se temea și căreia urma să-i facă față. Totuși întrebarea fu pusă, nu se știe cum, poate legată de povestirea drumului său de întoarcere prin satele moldovenești, care i se părură lui Mălinescu mai tăcute, mai părăsite de oameni, mai sărace.

— Nici nu se poate altcum — grăi Mălinescu. Știe lumea toată că sub domniile lui Moruzi s-au abătut asupra Țării Românești numai rele : ciumă, foamete, și nici norii de lăcuste nu au lipsit...

— Știu și eu, prietene ! — spuse Veniamin.

— Stau și mă întreb, sfinte stăpîne, dacă domnul și-o fi schimbat firea ori face și astăzi cînd urgia e mare, tot cum a făcut odată în Țara Românească, în vremuri asemuitoare ? Aflat-ai oare că a strîns atunci toate bucatele ce se găseau prin sate și le-a dus în jicnițele palatului său de la București, ca să le vîndă pe galbeni și icusari, la preț îndoit celora ce aveau de unde să plătească ? Nevolnicii și săracii din tîrg, și țăranii alături de ei, pentru că nu aveau bani, au mîncat ghindă ca porcii ori coajă de copac, ba și alte scîrnăvii !

— Doamne ferește ! îngăimă Veniamin și-și făcu scurt o cruce. Apoi moale : Socot că în Moldova noastră n-are să fie tot așa.

În clipa aceasta, de pe buzele lui Mălinescu căzu și spăimîntătoarea întrebare :

— Ce a făcut oare, sfîntul părinte, ca să apere norodul de asemenea scîrbavnice întreprinderi ?

O liniște grea se așternu în odaie. Amuțiră toate deodată și vocile oamenilor și bătăile largi ale ornicului spînzurat pe perete și piuitul puilor de găină din ogradă ; chiar și narcisele din căldărușa de aramă bătută și-au oprit suflul în așteptarea celor ce aveau să urmeze.

— Eu — zise cu greu, întru tîrziu, Veniamin — eu am pus să se citească rugăciuni în biserici...

— Și ați semnat urbarul păcătos al lui Moruzi ? curmă tăios Mălinescu vorbele frînte ale mitropolitului.

Acesta se apără slab :

— Ce era să fac ? Ne apropiam de ziua sfinților Petru și Pavel, grînele dădeau în pîrg, muncile ar fi trebuit să fie în toi, dar nimeni nu ieșea la cîmp. Boierii se jăluiau că dacă lucrarea pămîntului e pierdută atunci n-o să aibă nici țara ce să mănînce...

— Țara n-o să mănînce nici așa — zise Mălinescu.

Își întregi apoi tare gîndul :

— Numai boierii au fost pe orice vreme îndestulați. S-ar cuveni să chibzuiască boierii nu numai la folosul lor, ci și la bunul trai al norodului...

Mălinescu privi deodată drept în ochii lui Veniamin și întrebă :

— E cu putință să se îndrepte lucrarea pămîntului numai cu sila întru împlinirea celor douăsprezece zile ? Eu, amfivolo...

(„Ar trebui să zică : «eu mă îndoiesc», gîndi repede Veniamin. Are dreptate dascălul Enache cînd susține că bătrînii au datorința să se dezbare, ei și copiii lor, de toate cuvintele streine".)

Veniamin se trezi spunînd însă tare :

— Și eu mă amfivolo, Vasile, dară socot, așa cum am mai zis, că bucatele nu se cade să putrezească pe cîmp și de hrană este nevoie în țara toată.

De, de hrană are nevoie tot omul. Vorba este : cine se înfruptă din bucate și cine zgîiește numai ochii. Ca un păstor ce ești și părinte iubitor de fiii săi, s-ar cuveni

să cercetezi mai bine împrejur, fără patimă și fără procopolipsire.

(Auzind cuvîntul „procopolipsire" Veniamin gîndește : „Încă o vorbă ce nu-și mai are noimă. S-ar potrivi mai bine : fără părtinire" ! Cum însă Mălinescu își urma șirul vorbirii, Veniamin se întoarse spre el cu și mai sporită atenție.)

— Să cercetezi, sfinția ta, și starea țăranilor și a boierilor ; să guști și din masa unora și din masa altora. Atunci ai să vezi că țăranii și copiii lor mănîncă numai mămăligă sacă și uscată. Mîncat-au ei vreodată pîne de grîu ? Nici că îi știu gustul.

Citind în ochii lui Veniamin lăcomia cu care îi soarbe vorbele, Mălinescu urmă :

— Eu știu ticăloșia țăranilor noștri. Am intrat prin casele lor, i-am văzut pe la iarmaroace vînzîndu-și, cu ochii șiroind lacrimi amare, cel de pe urmă boulean din gospodărie. Inima mi se rupea atunci de jale și de-aș fi avut o fărîmă de avere aș fi cumpărat toate vitele din iarmaroc, să le împart celor în lipsă, să nu rămînă nici un țăran fără o vacă și o pereche de boi. Se tînguie astăzi boierul că țăranii nu mai vor să împlinească munca ? Pentru ce nu se jeluia și ieri cînd îi silia cu zapciii a le semăna pămînturile ; cînd tot cu biciul zapciului îi izgonea de pe o moșie pe alta, socotind că mai cu folos este să păsuneze dobitoacele pe moșiile lor decît a se hrăni țăranii de pe ele ? Pentru ce ? Răspunde-mi ?

Chipul lui Mălinescu se întunecase, ochii îi străluceau, glasul îi tremura de mînie. Își duse mîna la gît : simțea că o gheară haină îl apucă de beregată și îl strînge tare. Îngrozit, Veniamin sări de pe divan, și sună din clopoțelul de argint. Într-o clipită, părintele Varlaam intră în odaie...

— Repede, Varlaame ! Adă apă rece și niscaiva oțet cu arome !

Părintele Varlaam plecă în grabă. Cînd s-a întors cu șipul de oțet de trandafiri și cu carafa cu apă proaspătă, Mălinescu era întins de-a lungul divanului, cu ochii stecliți în tavan, iar Veniamin îi zdrobea mîinile în ale sale, încălzindu-i-le. Părintele Varlaam l-a frecat cu oțet pe

la tîmple și pe la încheieturi și i-a strecurat printre buze apă rece, picătură cu picătură. Mălinescu își revenise. Strînsura din beregată cedase. Acum, gîndea : „Doftorul de la Petersburg a avut dreptate. Nu am voie să mă necăjesc, nici să-mi ies din fire. Dar cum să stai liniștit cînd vezi că cel mai bun prieten nu te înțelege". Se înșela amarnic. Veniamin îl înțelesese. Știa însă că astăzi nu mai era nimic de făcut pentru țăranii obidiți. Mîine, poate ! Dar cine să știe mai dinainte care sînt hotărîrile ziditorului și ce aduce ziua de mîine ? Privindu-și prietenul îl întrebă plin de neliniște :

— Te simți mai bine ?

— Amu a trecut, răspunse acesta.

— Amu, sînt și eu gata — zise părintele Varlaam.

Se ridică de lîngă bolnav, își strînse pe tablaua de argint șipurile cu arome, carafa de apă și ceștile de cafea, apoi se retrase după obiceiul său, cu pași ușori, de pisică.

— La noapte rămîi aici, propuse Veniamin.

(Ar fi vrut să adauge, dar emoția îi stinse cuvintele : „amu că ți-am auzit glasul, că îți știu făptura omenească în Eși, n-aș vrea să te pierd din nou. Avem atîtea să ne spunem, mai ales în pricina asta dintre boieri și țărani".)

Îi ghicise oare gîndul ? Îl auzi pe Mălinescu spunînd dintre pernele divanului, cu glas moale :

— Nu pot rămîne... Am tras la casa lui Dinu Negruți și i-am făgăduit să ne trecem seara aceasta împreună. Dar în dihonia dintre țărani și boieri...

— Taci ! Pentru bunul Dumnezeu ! îi curmă Veniamin vorba.

— Țiu totuși să știi care îmi este gîndul : dacă nu vor să dea țăranilor cîte o bucată de loc din moșiile lor unde pururea, fără strămutare să se hrănească, apoi să facă măcar după rînduiala nemților, să le dea în arendă cu vade de ani sau cu zile de plată.

Veniamin se uimi :

— De unde au să plătească țăranii noștri arenda ? Tu însăți ziceai că sînt săraci și nici dobitoace de muncă nu au.

— E de datorința boierilor să le dea ajutor cu vite și cu cele trebuincioase, ca să-i aducă în starea de buni gospodari.

— Care este boierul gata s-o facă ?

— Acela care va avea inimă și cap. Acela care are atîta minte încît să poată vedea că îndurarea pe care el o face țăranului este ca ploaia ce se adună din aburii pămîntului și se întoarce iarăși asupra lui cu rodire.

Vorbea liniștit ; se simțea bine, strînsoarea de adineaoră trecuse ca un vis urît ; de n-ar fi trebuit să plece ar fi vorbit ore în șir. Se ridică dintre perne, se smeri în fața lui Veniamin, își ceru iertare pentru spaima ce-i pricinuise, și-i zise, pentru că nu voia să treacă de pragul acestei odăi fără a-și dezveli gîndurile toate :

— Ar fi bine să se deschidă un drum legiuit și pentru țărani. Boierii noștri au uitat, ori poate n-au știut-o niciodată, că revoluția se cuibărește numai în inimile celora care n-au drum legiuit de a-și arăta ahturile și necazurile.

Mălinescu sărută dreapta preasfinției sale, care sărutîndu-l pe amîndoi obrajii, zise :

— Pe mîine, prietene, și Dumnezeu să fie cu tine !

★

Cînd Veniamin a trecut în sala de mîncare, singur și abătut, Varlaam tocmai așternuse pe masă farfuriile și paharele și o carafă pîntecoasă cu vin gălbui din viile blagoslovite de la Bucium. Se miră tare părintele Varlaam că oaspetele plecase, văzu și întristarea de pe chipul mitropolitului, dar nu puse nici o întrebare. Așa era părintele Varlaam. Cu toate că se trăgea din spița Cuzeștilor de la Barbosii din Fălciu, era mai smerit și mai ascultător decît toți ucenicii care trăiau în chiliile din preajma bisericii Sf. Gheorghe. N-ar fi răspuns niciodată de nu-l întrebai de două ori ; nu se amesteca în vorba altora, cu toate că ar fi avut și el cîte ceva de spus (că era cetit și isteț la minte chiar la vîrsta lui fragedă de optsprezece ani) n-ar fi dat sfaturi și îndreptări decît la mare trebuință și numai de era îmboldit. Își iubea însă stăpînul și-i era credincios ca un cîine. Așișderea își iubea frățiorul cel mic, cu care-și împărțea chilia, și s-ar fi lipsit pe sine de hrană și de toate bunătățile lumești pentru a-l vedea pe Grigore urcînd treptele măririi.

— E gata masa, Varlaame ? întrebă Veniamin, cu toate că n-avea nici o poftă de mîncare !

— Gata, Înalt prea sfinte !

Varlaam puse pe masă un castron din care aburea un borș de bureți uscați și verdețuri multe ; mai aduse și o pîine rumenită, caldă, abia scoasă de la cuptor, precum și o farfurie cu iahnie de fasole. Cu toate că postul Sfîntului Petre se isprăvise în ajun iar astăzi era sărbătoare, Veniamin nu voia să mănînce frupt de carne ori de pește. Așa își chinuia scîrbavnicul trup, din martie, de cînd cu răzmerița moldovenilor clăcași cărora el nu știuse cum să le aline necazurile. Numai duminica ori la o sărbătoare, cum este aceea de astăzi, lua și cîteva înghițituri de vin, zicîndu-și că la asemenea zile, tot omul, chiar cel mai calic e în stare să-și plătească un strop de băutură. Prin fereastra deschisă venea dinspre ogradă o adiere răcoroasă aducînd pe ea o miroaznă dulceagă de iasomie iar pe cerul deodată smolit lumini palide și scurte se aprindeau, apoi se stingeau îndepărtate.

— Are să ploaie la noapte, Varlaame !

— Are să ploaie, Înalt prea sfinte !

Asta a fost toată vorbirea. Varlaam se ținea în preajma mitropolitului, mișcîndu-se ușor, căutînd să-i ghicească dorințele. Dar în seara aceasta Veniamin nu dorea nimic, nici măcar mîncarea. Luă totuși cuțitul, făcu cu el peste pîine semnul crucii, își tăie o felie potrivit de groasă ; pe urmă scoase din castron și două linguri de borș. Din farfurie se răspîndi pe dată un amiros de grădină și de pămînt reavăn de pădure. Veniamin gustă o lingură, o puse jos cu un gest obosit și zise călugărului care îi adăsta atent poruncile.

— Am isprăvit, Varlaame !

— Așa repede, Înalt prea sfinte ? întrebă uimit călugărul.

Veniamin răspunse cu glas domol :

— Poate că am mîncat prea mult azi-dimineață.

Știa însă că nu mîncase nimic pînă acum. Își petrecuse cea mai mare parte din zi ascultînd răspunsurile micilor seminariști de la Socola, iar către seară sorbise doară o cafea în tovărășia prietenului Mălinescu. Acum se așezase la masă amăgindu-se că poate foamea are să

vie mîncînd. Îl ademenise și miroazna borșului și pîinea rumenită bine. Cînd o tăiase însă, i s-a părut că aude un glas cunoscut zicîndu-i : „Cercetează... gustă și din masa țăranilor și din aceea a boierilor. Ai să vezi că unii mănîncă numai mămăligă seacă și uscată și pîinea de grîu nu o văd niciodată". Atunci a simțit mustrarea că în vreme ce el mănîncă pîine de grîu, norodul moldovean nici nu știe cum arată ; că prin sate țăranii mănîncă poate ghindă și coji de copac ori se culcă sleiți de foame. După ce cu o cruce a adus mulțumită domnului că față de el se arătase totdeauna îndurător, Veniamin s-a ridicat de la masă :

— Poți strînge, Varlaame, și vezi nu uita fereastra deschisă.

Veniamin trecu în camera sa de lucru. Acolo, pe o masă lungă zăceau filele asupra cărora el străduia de luni de zile pentru a potrivi în slove românești „Cele șapte taine"... Începuse și o altă traducție „Funia întreită" în a cărei prefață ar fi vrut să-și povestească întîmplările vieții, dar lucrul nu sporea pentru că fiecare zi venea cu necazurile ei și-l alunga spre alte îndeletniciri. „La ce bun m-am străduit să măresc tipografia din curtea mitropoliei, să adaug încă două teascuri la cele două pe care le-am găsit la venirea mea ; să mă plec și să mă umilesc pe lîngă Moruzi ca să dea scuteli și patente maeștrilor tipografi pe care i-am adus din țara leșească, la ce bun toate, dacă nu sînt în stare să lucrez așa cum îmi cere inima ?" Așa se certase cu strășnicie Veniamin chiar în ajun, văzînd că nu este în stare să-și arunce măcar privirea pe traducerea „Evangheliilor lui Teofilact, episcopul Bulgariei" ce-i fusese adusă de la Neamțu de către ostenitorii ei, călugării prea învățați Gherontie și Grigore. Se prefirau mîhniți de cîteva săptămîni cei doi călugări prin chiliile mitropoliei așteptînd răspunsul lui Veniamin, și nu le era cu priință nici dumicatul de pîine, nici înghițitura de vin cît nu aveau să se lămurească dacă preasfințitul încuviințează ori nu tipărirea trudei lor de ani și ani.

Veniamin n-are să citească însă nici în noaptea asta O greutate ciudată îl apasă pe inimă și în preajmă-i, din lucruri și din aer, pîndește pare-se ceva, ca o amenințare.

N-are curajul să se apropie de masa de lucru, dar îi este și teamă să sufle în lumînările care sfîrîie cald în sfeșnicile de argint masiv. Ostenit se tîrăște pînă la divan, se lungește pe el, așa cum este îmbrăcat, și ca și cum ar vrea să alunge de dinaintea ochilor vedeniile ce au să vie, și-i acoperă cu mîinile. Afară s-a stîrnit furtuna. Gem cercevelele la fereastră ca niște oameni chinuiți ; castanii pălmuiți se vaită de durere și deodată, pîlpîiala ofticoasă a felinarului din ogradă, se stinse sub furia stihiilor dezlănțuite... Atunci aduse de vînt, asemenea bietelor frunze sfîșiate imagini vechi venite de la mare depărtare zdrobesc slaba barieră a mîinilor și se perindă prin fața ochilor lui Veniamin. I se înfățișează mai întîi casa copilăriei de la Roșiești din lunca Prutului, cu odăile scunde, spoite în alb ; cu ferestile vesele din care zîmbeau iarna mușcate și cerceluși ; cu crivatul înalt și moale în care el se cufunda noaptea într-un somn adînc și fără vise. Pe urmă se vede luat pe sus de către slugi, zvîrlit într-o haraba largă cu coviltir, peste perne și prostire, peste scoarțe împăturite și coșuri cu obiecte și merinde. Aude pe maică-sa Maria, bocindu-se că e silită an de an să-și părăsească gospodăria și să ia drumul mănăstirilor, trăind din mila monahilor de la Secul ori de la Suceava. Lîngă maică-sa, Costache Boldur, taică-său, strigă la slugi să cerceteze bine preste tot locul, în pimnițe, în poduri, în cămări, să nu uite nescaiva bucate ori vreun polobocel cu vin să cadă pe mîinile spahiilor turci ca să se-nfrupte din ele după pofta inimii. „Nu lăsați nimic, bre — își îndeamnă boierul Costache slugile — că turcul nu lasă nimic nejefuit și nespurcat decît numai ceriul pînă la care nu se poate-ntinde !“ Vede apoi școala grecească de la Trei Erarhi și pe dascălul Manole rînjind și învîrtind nuiaua prin aer ; aude țipetele înfricoșate ale școlarilor bătuți la falangă și deslușește că cel care țipă mai sfîșietor este chiar el, Veniamin... Zărește pe urmă un sat cu case cunoscute, dar nu știe ce sat anume este și o apă mare iar la malul apei șade un țărinar, care-l lămurește că se află la apa Siretului și că satul se cheamă Volintirești. Îl aude pe țărinar uimindu-se de jalnica stare în care se află și întrebîndu-l cum de se face că umblă atît de golaș, iar el, copilul cu vocea întretăiată de sughițuri și plînset îi

povestește că fugise de la școală și se ducea spre mănăstirea Neamțului la monahul Paisie, dar peste noapte tovarășul său de drum îi furase straiele și puținii bani pe care îi avea asupra lui. Atunci țărinarul îi spuse să nu mai bocească, îl ia de mînă și îl duce la casa lui unde-i dă un mintean pentru trup și niște opinci rupte să-și încalțe picioarele. Vede și o femeie, pe nevasta țărinarului, uscățivă, crescută peste măsură ca o buruiană rea sub soare. Ai fi zis că ziua toată îi tună și fulgeră și nimeni, mai ales copilul, nu-i intra în voie. Îl pornea însă în miez de noapte, toamna, pe ogoarele oamenilor ca să le fure păpușoiul, iar ziua îi zdrobea mînuțele neîndemînatece cînd ajuta la topitul cînepii. Într-o dimineață de iarnă l-a gonit gol și descult cum era, de la coliba ei și Veniamin se vede colindînd ulițele satului, înotînd printre nămeți, cu lacrimile curgîndu-i șuroaie. S-a îndurat de el preotul satului, l-a primit în casă, la căldură, i-a dat suman nou și opincuțe iar pentru că băiatul știa pe de rost cîteva tropare și condace de închinăciune, l-a făcut dascăl la biserică. Preotul ducea o viață cuviincioasă, avea suflet milostiv, avea și ceva învățătură. Îi spunea copilului că trufia, lăcomia și goana după averi sînt venite de la diavol, că omul se naște gol și plîngînd ; că toate pe pămînt sînt doară deșărtăciuni. Îi sună deodată la ureche glasul preotului : „și slava și bogăția, băietu' tatii, sînt amăgitoare, schimbate și trecătoare, ca iarba și ca florile, și tot ceea ce pohtește omul cît viețuește tot deșărtăciune este. Că bogăția în ceas de moarte nu-i folosește la nimic, nici s-a văzut om pe care cinstea pămîntească să-l izbăvească de moarte. De-aceia, fiule, să-ți zici totdeauna : „Așa cum am venit pre pămînt gol și jelind, tot astfel am să ies din viață, gol și cu mare jale plîngînd"... Cu toate că nu le-a căutat, nici n-a gonit după ele, slava și cinstirea au venit singure la Veniamin.

Și deodată o cutremurătoare icoană i se arătă ochilor. Sub ploaia cernută mărunt ca printr-o sită se vede un iarmaroc de țară, cu mult norod în el. Oamenii trec pe lîngă Veniamin aruncînd priviri goale, ca de morți. Straiele de pe ei sînt zdrențuite, picioarele goale, trupul uscat ca și sufletul. Cîțiva duc cu ei, legate cu o funie, cîteva vite, descărnate și nemîncate. Veniamin s-a întors din

drum și s-a luat pe urma lor. Țăranii s-au oprit în fața unor vătafi boierești și grăiesc cu mare rugă : — „Cumpărați-le, boieri dumneavoastră — luați-le pre cît voiți că noi nu mai avem ce să le dăm. Mai avem puțin jir da-l ținem pentru sufletele noastre amărîte". Atunci Veniamin se alătură unui țăran și-l întreabă cu mirare — „Spune-mi, bre omule, cum se cheamă iarmarocul cesta ?" Și țăranul întorcînd spre el doi ochi umflați de lacrimi ca două gavanoase, răspunde : „Moldova, înalt prea sfinte !"

Vorba a căzut grea, cu mare înfricoșare. Sub izbitura ei, Veniamin a sărit de pe divan și s-a uitat spre fereastră. Afară cerul se limpezise ca peruzeaua. Visase !

DASCĂLUL ENACHE ÎNTÎLNEȘTE CÎȚIVA ȚĂRANI DIN VRANCEA

Pe dată ce s-au sfîrșit examenele iar boierii s-au reretras pe la casele lor, dascălul Enache a intrat și el în chilie, să se curețe și să se răcorească. A trimis un copil să-i aducă apă rece de la fîntîna din ograda mănăstirii, și-a turnat o parte în lighean, pentru spălat, iar restul l-a păstrat pentru mai tîrziu, cînd are să-l bea cu o lingură de dulceață. În ograda, altădată plină toată de jocuri și rîsete copilărești, se înstăpînise tăcerea. Cei mai mulți dintre elevi plecaseră acum cîteva ceasuri, cei puțini cîți au rămas stăteau găvozdiți pesemne la ușa cuhniei, adulmecînd pofticioși mirosul bucatelor. „Au să plece și ei mîine dimineață și o să rămînă curtea fără viață iar blestematul de pustiu o să se cuibărească și-n sufletul meu", gîndește dascălul Enache în vreme ce-și curăță ciubotele și anteriul de șiac. Fără să arate, dascălul Enache își iubește elevii ca pe propriile sale odrasle, chiar dacă uneori îi ceartă și îi rușinează. Niciodată însă nu i-a atins cu nuiaua, nici nu i-a bătut la falangă, nici n-a căutat să le vîre bucoavna în cap ciocănindu-le țeasta cu trichirul. De le pune la cetire și unele întrebări viclene, preste mintea lor copilărească, aceasta n-o face din răutate, ca să-i încurce și să-i pedepsească, ci numai ca să le încerce istețimea gîndului. El crede nezdruncinat că numai agerimea minții îi ajută omului în viață și că cele cetite în copilărie ori la tinerețe rămîn niște biete slove moarte de nu le-ai pătruns sensurile și învățătura. Mai

știe dascălul Enache și cît de greu îi vine omului dacă nu deprinde slova încă din frageda-i copilărie. El însuși a pătimit întru aceasta și-a trebuit să se sileaască la o vîrstă înaintată cînd alții își găsesc de mult rostul în viață, ba au chiar nevastă și o droaie de plozi care să le bucure casa. Se pusese atunci cu toată inima pe carte și învățase în doi ani cît alții nu deprind nici în zece. Pe urmă plecase în lume, rătăcise ici-colo ca să vadă oarșe și să cunoască oameni, stătuse și pe la Suceava unde făcuse o școală apoi se lipise aici, la Eși, unde viața era ușoară, nevestele istețe și vinul bun. Mitropolitul Iacob, care îl și sfătuise să lase Cernăuții, ar fi vrut să-l facă dascăl la Școala Domnească. Dar Enache se împotrivise, pentru că acolo — zicea el — se învață carte grecească, vîrîtă și aceea cu silnicie în capul copiilor.

„Drept este, dascăle, i-a zis zîmbinid mitropolitul. Acolo se învață cu numiri și canoane și cu mulțime de cuvinte, și li se cere ucenicilor să le rostească ca papagalii, nimica știind ori înțelegînd din cele ce învață. Pentru aceea unii dintre ei îmbătrînesc la gramatică cu anii".

Se uimise Enache și întrebînd cu sfială pe mitropolit ce este de făcut întru îndreptarea acelui rău, Iacob zisese :

„Să coboare dascălii la priceperea școlarilor ca ei să poată să-i înțeleagă ; cum s-ar zice să se facă și ei ca ucenicii, începători".

Vorbele mitropolitului au mers la inima lui Enache, care s-a juruit ca pe tot restul zilelor ce aveau să-i rămînă ca dascăl, să-și urnească vorba nu din carte, ci din cuget pentru a da școlarilor cît mai multe învățături de viață.

Pentru că nu voise să se ducă la Școala Domnească, mitropolitul îl pusese la sf. Neculaie, unde învățătura se făcea în românește. Enache se spăimîntase la început că aici viața are să fie grea și neîndestulată însă Evloghie, dascălul de cîntări, a ținut să-l liniștească :

„Adevărat este, că aici nu-s înfruptări alese ca la școala cea domnească, dar nici nu se prăpădește omul de nemîncare și sete. Că pe lîngă leafă mai trag dascălii și anume foloase : la vremea desitinei li se scot trei sute de stupi de la dare, iar cînd e la vădrărit tot le rămîne și lor

vreo patru sute de vedre cu vin, fără plată. Fără să pui și cele o sută de oi scutite de bir la vremea goștinei !“ Liniștit deci din partea hranei, dascălul Enache s-a pornit cu inimă ușoară la treabă. Iar peste cîțiva ani, noul mitropolit Veniamin Costache, care auzise despre priceperea sa în pedagogie, l-a luat la Socola, atunci cînd a făcut seminarul, ca să învețe carte românească pe odraslele popilor de țară.

Gîndind la cele trecute, dascălul Enache nici n-a simțit cum s-a scurs vremea. Dincolo de ferești se lăsase noaptea, cu zăpușală mare, cu miros de pămînt încins și cu acele fumegări plăcute din tingirile de la bucătărie. El n-are să mănînce însă la mînăstire, chiar dacă bucătarul are să-l ademenească cu plachiile sale de pește în care crapul se scaldă în untdelemn, așa cum zburdă în apă, cît e încă în viață. Astă-seară dascălul Enache are să coboare la oraș în căutarea prietenilor cu care vrea să-și împartă, la un pahar cu vin, bucuriile de preste zi. Căci sufletul său se veselise de laudele boierilor și de mulțumitele părinților, preoți săraci de țară, dar mai cu osebire săltase cînd boierul Dinu Negruți, cel iubitor de carte, îl trăsese mai la o parte și îi spusese : „Amu că mă însor, paharnice Enache, de se va milostivi Dumnezeu sfîntul să am un fecior, să știi că numai la domnia-ta am să-l dau să învețe carte românească !“ O vorbă ca asta, ieșită din gura clucerului Negruți, îți este îndestulare sufletului pentru zile și ani. Că tot Eșul știe ce creștere primise clucerul în copilăria sa, la casa lui Constantin Balș, care îl iubește ca și pre fiii săi, și l-a ajutat să răzbească în viață.

Mai erau și alți boiernași care îi lăudau oratiile și dizertațiile și care îl pofteau pe la casele lor să le vorbească despre metodele lui noi în pedagogie, dar dascălul Enache nu se simțea cu adevărat bine decît în casa lui Negruți. Stăteau ore tîrzii de noapte vorbind despre întîmplări, unele firești, altele ciudate, și despre oameni, unii veninoși la suflet ca șărpii iar alții buni, cum este oloiul de-l pui la rană. Așa fusese bătrînul Herescu, unchiul lui Enache, care văzîndu-și nepotul, la vîrstă de treizeci de ani, în lipsă și fără carte, l-a milostivit cu bani de învățătură și l-a trimis la școala dascălului Anton de Narki,

de la Cernăuți. La rîndul său, Dinu Negruți își depăna amintirile din copilăria petrecută în casa din Pătești a tatălui său mazilul Vasile, om împovărat cu belele și cu patru plozi, care mai de care pofticioși de hrană și îndărătnic la ascultare.

Mai cu seamă, copiii cei mari, el Dinu, și frate-său Gheorghe, umblau toată ziua brambura prin viile de pe dealurile Odobeștilor, prin livezile pline de roadă ale cuconului Stamatin și mai cu plăcere, prin ograda îndestulată a boierului Bals, de la Ruptura. Aici i-a zărit într-o vară boierul Costache și i-a cercetat despre carte și despre rosturile lor în viață iar ei i-au răspuns cu umilință dar fără sfială că ei sînt dornici de învățătură și de chiverniseală dar că păcătoasa stare a tatălui lor, mazilul Vasile, nu le îngăduie nici una, nici alta. Boierul Costache s-a îndurat de ei, mai ales că erau chipeși deși cam negricioși la obraz, i-a dat pe mîna vătafului să-i pună la învățătură iar pe Dinu, ca mai mare, să-l facă cafegiu. Apoi în toamnă i-a dus la Eși, le-a dat odaie la curte, i-a îmbrăcat cu straie noi și i-a trimis la școală. Așa a crescut Dinu, fără necazuri multe dar și cu bucurii puține, pentru că boierul Costache avea toane ; aci se înnoura ca ziua de toamnă, aci se veselea ca țarina arsă, după ploaie. Dar Dinu știa să-i facă pe voie, punîndu-se proptă chiar la firea boierului. Îl veselea adică cu o znoavă atunci cînd era mînios, iar cînd se pornea boierul pe chef mare, cu lăutari și mîncări grase, el îi vorbea de întîmplări triste de la țară, cu oameni necăjiți și bătuți de Dumnezeu, amintindu-i în felul acesta că omul chiar și în bucurie trebuie să se zmerească, așa precum scrie la cărțile sfinte.

Acestea toate și alte multe își povesteau clucerul Dinu și dascălul Enache în nopți de iarnă, la căldura sobei, în fața cafelelor aburind încă în filigenele cu zarfuri de argint. Pe urmă Dinu își ducea prietenul în sălița de la intrare unde se găsea lada mare, de lemn, în care-și ținea cărțile și calendarele, precum și cîteva scrieri încredințate lui de spătarul Enache Gane. Scotea de-acolo o scriere mai nouă, abia ieșită de sub teascurile de la Buda, o dădea dascălului și îl ruga să-i citească din ea, pentru că pe el vederile începuseră să-l cam părăsească. Se întorceau

în odaie, se așezau din nou pe lîngă soba încinsă și la lumina lumînări, dascălul se pornea să citească cu glas apăsat, cu pauze multe, ca nu cumva prietenului să-i scape ceva din cîte se povestesc acolo, minunîndu-se de isprăvile „Cavalerilor Lebedei" și de cîte se întîmplaseră francezilor la „întoarcerea lor de la Moscova". Dar mai mult se minunau și se înduioșau ei de soarta frumosului Arghir, cel care iubise pe frumoasa Elena, cea „cu dalba ei făptură
și mîndra-i căutătură,
cum e crinul prea subțire
și înalt la a sa fire".
Așa îi prindeau zorile argintii, nedormiți dar fără urmă de oboseală și-atunci abia își dădeau seama că soba se răcise de mult iar gerul privea prin ferești cu ochii lui de gheață.

Se întîmpla uneori ca cei doi prieteni să se abată și pe la vreo crîșmă, că deh, oamenii mari nu sînt mîțe, să stea numai lîngă sobă și nici plozi nu mai sînt ca să stea tot cu nasu-n carte. Apoi la ce-a mai pus Dumnezeu Eșii numai între dealuri și i-a dăruit cu viță de vie și a binecuvîntat-o pe aceasta să crească și să se înmulțească, precum pîinile și peștii, dacă oamenii or lăsa vinul să se acrească în poloboace iar ei s-or pedepsi bînd numai apă cu dulceață de rodozahăr ? Și-apoi, or fi fost ei, ieșenii nevoiți de hrană și de straie, dar de crîșme n-aveau lipsă. Erau și peste drum de Hanul turcesc, și pe la sfînta Vineri și pe la Podul-Vechi, ba se vîrîse una chiar în sufletul mitropoliei, pe ulița mare, întru bucuria diavolului care culegea către dimineață din colbul drumului, pe toți diaconii și arhidiaconii de la biserica sfîntului Gheorghe. Dar cea mai plăcută era crîșma lui Ciulei din dosul sfîntului Spiridon, unde vinul se aducea de la Valea-Adîncă, iar oamenii veneau mai mult pentru ochii crîșmăriței. Aici se adunau seara vătafi de curte și logofeți, negustori cu dare de mînă și oameni de la Agie, aici venea și Gheorghe Hermeziu diacul visteriei și Panaite Ciucă, răzeș de la ținutul Tecuciului, intrat nu se știe cum pe sub pielea lui Vodă Moruzi. Iar de se întîmpla să pice printre ei Velisarie, polcovnicul de la Agie și Dinu Negruți cu dascălul Enache, atunci se-ntindea chef mare, cu lăutari

și cu oftări de jale, că numai cu sunet de lăută și cu vin își amintește omul că e nefericit în dragoste. Și nu pleca nimeni din crîșmă decît în faptul dimineții, cînd florile și ierburile își spală obrazul cu rouă, iar ciocîrlia ia locul lăutarilor obosiți. Atunci pornea și Dinu Negruți spre casă, ținînd de braț pe dascălul Enache, care-i zicea pe glasul al optulea, un cîntec scornit nu se știe cînd și de cine (poate de un lăutar tuciuriu) :

Lasă-ți, nene Dinule,
Toate veseliile ;
Lasă-ți drăgănelile
Că ți-au trecut vremile !

★

Coborînd acum către oraș, dascălul Enache se întreabă cu oarecare întristare : „Să-i fi trecut cu adevărat vremile, de se însoară clucerul ?“ Dar tot el își răspunde : „Se prea poate. Altmintrele n-am auzit un om teafăr să-și aducă nevastă în casă, numai din plăcerea de-a se lăuda că i-a adus zestre o soacră !“

Răspunsul, chiar așa cu viclenie gîndit, nu-l împăca însă pe dascăl. El știe că de azi înainte s-au sfîrșit și dulcile vegheri, în care-și desfătau mintea și inima citind din „Floarea Darurilor“, așa cum s-or sfîrși și chefurile de la Hărbălău ori de la Ciulei, întru desfătarea trupului nemernic. Astfel gîndind cu mare scîrbă, nici n-a simțit Enache cum a trecut pe bariera Socolei și s-a trezit în Eși. Iar pînă să-și iasă din visare, s-a pomenit pe Ulița Mare, căzînd în brațele unui preot de țară.

— Se vede dascăle Enache că e scris oamenilor să se-ntîlnească, așa cum se-ntîlnește muntele cu alt munte ! Apoi citind nedumerirea din ochii lui Enache, preotul mai zise :

— Sînt popa Șerban Bălan din satul Neruja. Dar poate bezna de pe uliță e prea adîncă, ori eu am îmbătrînit prea rău, de nu mă mai cunoști !

Dascălul Enache se-nveseli :

— Ce să-i faci părinte, anii trec peste oameni prefăcîndu-i, numai necazurile lor rămîn mereu neschimbate...

— Adevărat grăit-ai, dascăle Enache. Nici ale mele nu s-au schimbat și de aceea mă vezi iarăși bătînd ulițele orașului.

Enache își aminti în sfîrșit că se cunoscuseră cu ani în urmă, la mitropolie, cînd fie iertatul Iacob era încă în viață iar el abia fusese numit dascăl la Sfîntul Niculae. Preotul venise să se jeluiască mitropolitului împotriva unui boier din Vrancea — („pare-mi-se Iordache Ruset" îi fulgeră prin gînd lui Enache) care scosese pe răzeși de pe moșia lor pe cuvînt că-i fusese întărită lui prin hrisov domnesc de către Constantin Ipsilanti...

— Așa cum te văd de scîrbit, părinte, mă bate gîndul că e tot vechea tărășenie cu moșia vrîncenilor ?

— Chiar așa — întări preotul Șerban, a plecat domnul Ipsilanti, a venit în locul său Moruzi, dar oamenii din Vrancea tot în aceeași păcătoșenie trăiesc.

— Ai dreptate, părinte. Domnii vin, pleacă, se schimbă între ei, dar din păcate la plecare nici unul nu ia cu el și suferințele norodului. Îi ia numai chiverniseala de-o viață !

Mergînd acuma alături de preotul Șerban, pe dascăl îl apucă o poftă ciudată de-a afla ce se întîmplă în Țara de Jos a Moldovei și care sînt amărăciunile oamenilor de-acolo. „Omul e o dihanie tare curioasă — gîndește dascălul Enache. Varsă lacrimi amare aplecat peste-o carte, dar trece nepăsător pe lîngă suferința aproapelui său. Eu însumi mă înduioșez, citind despre cele suferite de Arghir și preafrumoasa lui Elenă, dar n-am lăcrimat niciodată auzind că moldoveanul de la țară mănîncă jir ori își părăsește satul, luîndu-și lumea-n cap."

Căutînd așadar să-și împace sufletul, dascălul Enache propuse :

— Dacă voiești, părinte, să-mi amintești cum mai stă povestea cu vrîncenii, sînt gata să mă întorc cu domnia-ta la Socola. Acolo putem vorbi în liniște.

— Și așa e bine — zise preotul. Numai că la hanul unde am mas pentru noapte, mă așteaptă cîțiva oameni, ca să socotim ce avem de făcut mîine cînd ne-om înfățoșa la Divanu măriei sale.

O pală de vînt rece le șfichiui obrazele ; ridicară privirile și zăriră atunci deasupra lor bulucirea joasă a norilor.

— Socot — adăugă preotul — că nici n-am avea vreme să ajungem la Socola!

Porniră cu pași repezi pe uliță, cu toate că graba nu-și avea rostul: hanul era ceva mai sus pe ulița Pomirului la care scoborai chiar din Ulița Mare. Dascălul Enache nu venise niciodată pe-aici. Știa numai, din auzite, că boierii se opreau cu plăcere în fața acestui han, atunci cînd treceau călări, însoțiți de slugi, către Divan. Nici unul nu catadixea însă să descalece; își trimetea vătaful să-i aducă țoiul de rachiu și cîțiva covrigi proaspeți, iar dumnealui bea și se hrănea, stînd în șa.

Cînd au intrat în crîșmă, precedați de fulgii păpădiilor și de frunzele smulse de vînt, dascălul Enache și preotul Șerban și-au măturat anteriile cu mîna, și-au potrivit cuviincios potcapiile și abia întru tîrziu s-au îndreptat către masa la care se găseau țăranii.

— Acesta este prietenul meu, dascălul Enache Alboteanu, de la Socola — rosti preotul Șerban către oameni.

Aceștia se strînseră puțin ca să facă loc noilor veniți, iar dascălul Enache, după ce le-a mulțumit, dori să afle cum îi cheamă.

Erau trei întru totul, care mai de care mai înalt și mai pletos. Purtau însă cîteșitrei straie de panură albă cum e laptele și ciubote mari, ca în toi de iarnă. Pe cel mai tînăr îl chema Toader Tîrdea și era de fel din Vîsniu. Cel mai bătrîn, cu mustețe lungi și umezite de vin, era din Negrilești și se numea Constantin Taftă. Numai pe cel cu ochi mijiți și cu mustețile tușinate pe buză, dascălul nu știe cum îl cheamă. Țăranii îi zic: Rotilă, dar preotul Șerban nu-l mai scoate din Roată. („Ții minte, bre Roată, cînd am fost la boierul Asanache Dan, pentru oile celea intrate în păpușoi?"... „Cum n-oi ține minte, părinte". Iar Toader Tîrdea îl îmbia: „Să spună moș Rotilă cum a fost cu povestea ceia cu pistoalele boierului". „Am s-o zic și pe aceea, băiete".)

„Roată? Rotilă? Cine să mai descurce?" gîndește dascălul. Numai omului nostru pe numele cel mic Costantin, nici nu-i pasă. Roată, Rotilă, el răspundea la toate chemările cu repezeală și veselie. Pe urmă își vedea de treabă înfulecînd cu poftă din trandafirii usturoiați și chiperați.

Numai ulcica cu vin o ducea la buze cu atîta evlavie de credeai că este la împărtășanie.

Mai tîrziu, dascălul Enache avea să afle chiar din gura omului că neamul său se trăgea din bătrînul Lata de la Putna, cel care avusese la Cîmpuri și la Vizantea atîtea dealuri că însuși Matei Basarab, domnul Țării Românești, îi trimisese vorbă să-i dăruiască și lui cîteva, să-nalțe pe ele mănăstirea Sovejiei. Iar de îi face dania, însuși domnul Țării are să vie să-i strîngă mîna. Costandin Roată nu prea credea în povestea asta cu strîngerea mîinii, după cum nu crezu nici dascălul Enache, auzind-o. Pe Costandin îl bătea gîndul că voevodul Țării Românești o fi pus și nescaiva pungi cu galbeni cînd a fost la strînsul mîinii. „Că vezi domnia-ta, dascăle, nimeni nu își dă pămîntul, și mai cu seamă răzeșul din Putna, pe-o strîngere de mînă" — rîse Costandin Roată. Apoi adăugă : „De ar fi pe aceia, atunci de multă vreme ar fi răsluit și vornicul Ruset moșiile vrîncenilor".

Dascălul Enache rîse cu voie bună și întorcînd privirea către preotul Șerban, zise :

— Vorbele omului cesta, mi-au amintit, părinte, că încă n-am aflat de necazurile voastre cu boierul Ruset. Socot să ne grăbim că noaptea de vară e scurtă, iar zorile n-au să rămînă la bariera Esilor pînă deșertăm noi sacul cu povești.

— Cine zice altfel, dascăle ? Dar sînt atît de multe pacoste că nici eu singur nu știu cu ce să-ncep.

— Începe cu fuga sfinției tale din biserică ! îl îndemnă rîzînd Toader Tîrdea.

Ceilalți doi asmuțiră cu larmă :

— Așa este, începe cu fuga sfinției tale !

Și preotul Șerban povesti :

— Aceasta, dascăle, s-a întîmplat mai an, într-o sîmbătă seară, cînd nevestele își scaldă plozii în copaie, iar bărbații se aciuiază pe la crîșme pentru a-și cinsti vrednicia de peste săptămînă. Eu, ca popă ce mă aflu și obosit de trudă cum eram, cosisem în ziua ceia niște fîn pentru îndestularea dobitoacelor, am rămas acasă și m-am întins în crivat. Cît am dormit, numai Dumnezeu sfîntul știe. Deodată cineva mă zgîlțîie tare și-mi zice : „trezește-te părinte, c-afară nu-i bine !" Eu, cu ochii strînși de somn,

zisei cu mînie : „Ce-ți veni, preuteasă, să mă-nțărci de la visare tocmai cînd era mai dulce ?“ Dar femeia ce vrea să știe ? Ei i se pare că toată lumea doarme prea mult și numai ea, sărăcuța, n-are timp să pună capul pe perină ! De aceea tot urma să mă-mboldească și să mă certe : „Lasă trîndăvia, omule ! Mai bine dă o raită prin curte și vezi pe cine sfîșie potăile noastre !“ Ca să scap de gura preotesei m-am ridicat din crivat, mi-am strîns anteriul pe mine, mi-am luat papucii în picioare și am ieșit tiptil afară. Mă uit spre hambare, mă uit la coșare, nimeni ! Potăile văzîndu-mă, se gudurau pe lîngă mine, veseleau din coadă, numai Corcodușa, ca o cățea ce se află, făcea pe îmbufnata, își arăta colții și mîrîia către poartă. Mă duc într-acolo și strig, mai mult ca să mă aflu în treabă :

— Care ești acolo, mă ?

Atunci aud un glas, venit din întuneric, care mă iscodește el pe mine.

— Dumneata ești, părinte Șerbane ?

Mă oțărăsc către glas :

— Ce mă iscodești, mă, că doar tu stai pitit la poarta mea, nu eu la a ta ? Ziceam că-l rușinez. Dar nemernicu' de colo, din ascunzătoarea lui începe să se rățoiască la mine :

— Ei, ho, nu te mai mînia așa, taică părinte. Că n-am venit nici să-ți fur orătăniile, nici să-ți mănînc plăcintele. Nici n-am venit ca arnăuții lui Ruset să te leg fedeleș și să te trimit la Eși, la popreală !

Cînd am auzit asemenea vorbă îndrăzneață parcă mi s-a urcat tot sîngele la cap. Îmi trimisese el, vistiernicul Ruset, mai de multe ori vorbă că are să-și facă ocară cu mine, să mă ia cu arnăuții pe sus, și-o să mă tundă dacă nu mă astîmpăr și nu-i las pe oameni la buna lui voie, dar vorbele boierului nu le știam decît el și cu mine și cel prin care mi le trimisese. Cine putea să fie deci șolticul care pătrunsese taina noastră și pitit în noaptea de-afară, mi-o spune-așa de la obraz ?

— De unde știi tu, prăpăditule, de arnăuții lui Ruset și de toate celelalte ?

Iar nemernicul din umbră nu se lasă nici el mai prejos, ci ca să-mi facă în necaz strigă :

— Iaca știu ! Că nici trei ceasuri nu sînt de cînd trecui cu căruța pe lîngă fustanelele lor și le-am văzut pistoalele ! Ba pe comandiru' lor l-am auzit zicînd : „Ușurel să nu vă simtă nici om, nici cîine, ca să-l ducem pe popă plocon boierului".

La asemenea vorbă, pas de mai te îndoiește. Simții că mînia cade, ba pe măsură ce omul își depăna șirul vorbei, mi se păru și glasul cunoscut.

— N-oi fi, bre, Costandin Roată de la Cîmpuri ?

Dar el de colo :

— Da' cine-ai vrea să fie, vodă ?

Căutai să storc de la el cît mai multe. Iar el, tot tupilat după poartă, îmi spuse că pornise pe seară cu căruța din Focșani către Cîmpuri și-i întîlnise pe arnăuți chiar la bariera orașului. Atunci abătuse caii din drum către Năruja înadins, pentru a-mi da de știre. Acum după socoteala lui și-a mea, făcute repede în gînd, mai aveam încă trei-patru ceasuri bune pînă la venirea blestemaților.

Ca mielușaua Domnului de blînd, l-am poftit :

— Vino în casă, Costandine să te cinstesc cu cîteva plăcinte.

Dar el șolticul :

— Eu zic, părinte, să le ții pentru dumneata că au să-ți trebuiască, de-o fi să iei calea pădurii !

S-a topit în umbră, ca o nălucă, iar eu am intrat în casă unde am găsit pe preuteasă, dormind în locul meu pe crivat. Am zgîlțîit-o bine, zicîndu-i „trezește-te, femeie, că e urgie mare !" Dar ea a mîrîit cum mîrîise mai devreme Corcodușa.

„Amu îți găsișî, omule, să mă trezești din dulcea mea visare ?"

„Dar bine, preuteasă, arnăuții vin preste noi, să mă ridice și să mă ducă".

Și ea strîngînd din pleoape, ca să nu-și piardă somnul :

„Păi asta visam și eu, părinte. Că te luaseră arnăuții, te legaseră fedeleș, iar unul îți tăiase cozile. Și zău, părinte, îți ședea ca unui arhanghel !"

Rîseră țăranii, a rîs și dascălul Enache, doar popa Șerban a stupit în barbă, zicînd cu dispreț : „Minte de femeie !“

— Și ce-a mai fost pe urmă ? iscodi Enache.

— Ce să fie ? Cum s-a zărit o geană de lumină, m-am dus la biserică și i-am spus dascălului : „Treci, moș Ilie, în clopotniță și trage clopotele !“ „Așa, cu noaptea-n cap, părinte ? Au să creadă oamenii că arde satul ori că este prăpăd de ape“. „Asta doresc și eu, dascăle“. Și am trecut în altar să mă rog la icoane, ca pe lumea cealaltă să mi se ierte și minciuna asta. În curînd biserica gemea de oameni, și fumega de atîtea lumînări aprinse. Auzind clopotul bătînd rar, în dungă, țăranii se spăimîntaseră, zoriseră către primărie și văzînd că nu-i nimic, urcaseră drumul către biserică. Și cum stăteam îngenuncheat, în fața ușii altarului, auzeam zvoana din biserică : „Ce să fie, oameni buni ? Ce s-a întîmplat că este popa cu noaptea-n cap la biserică ?“ Apoi din fund, din tindă, aud un glas jalnic : „Oameni buni, vin arnăuții !“ Iar de pe ușa altarului, dascălul Ilie țîșni în fața mea : „Fugi, părinte, c-au venit să te prindă !“ Eu urmam să stau în genunchi fără auz și fără vlagă. Văzînd aceasta, dascălul începu să mă tragă către el pe ușile bisericești, iar țăranii din spate mă împing și ei către altar. M-au vîrît înăuntru, m-au dezbrăcat de odăjdii, au pus o sarică pe mine, m-au legat la cap cu o basma de muiere, iar hoțomanul cesta de Toader (părintele Șerban rîse, privind pe Toader Tîrdea, care cu toate că știa pe de rost povestea, ascultase cu ochii sticliți de plăcere) — m-a scos pe ușa altarului, m-a furișat la marginea satului și acolo mi-a zis : „Amu, coană preoteasă, călătorie bună ! Noi o să ținem calea arnăuților pînă ajungi dumneata în codru“. Și iată, dascăle Enache, așa a fost cu fuga mea din biserică, a încheiat părintele Șerban oftînd cu năduf.

— Dar dumneata cum te-ai descurcat ? vru să mai afle dascălul Enache.

— Așa cum se descurcă jivinile pămîntului. Am stat prin păduri, am urcat pe la schivnici, am mîncat zmeură și alune ca ursii pînă am ajuns la muntele Sovejei. De-acolo am coborît la Cîmpuri, la casa lui Costandin Roată

și-am stat ascuns la el pînă s-a potolit urgia. Acum, ce-o mai fi o să vedem noi.

Dascălul își dădu cu părerea că pînă la urmă vistiernicul Ruset are să-l lase în pace și are să se-ndure poate și de bieții răzeși care bat drumurile la Divan.

— Că de-asta a sădit Domnul Savaot și răul și binele în inima omului, ca să plătească cu cel din urmă ceea ce face cu cel dintîi ! a mai zis dascălul Enache.

Atunci a grăit Costandin Roată și toți au privit către el cu mare uimire.

— Află de la mine, dascăle Enache, că inima boierului nu s-a preface niciodată, așa cum mîndrul soare nu își întoarce drumul său pe cer. Ba soarele ne dă lumină și căldură pe cînd boierul ne lovește numai cu piatră și furtună.

Privind apoi către țăranii din Năruja, Costandin Roată mai zise :

— Dumnealor, dascăle, au o poveste veche cu vistiernicul Ruset. Dar și noi oamenii din valea Susiței, de pe la Cîmpuri, avem aceleași necazuri. Atîta doară că jăcuitorul este alt. Pînă mai an, cînd s-a-ndurat Dumnezeu sfîntul și l-a luat la el, numele îi era Miron Dima, iar oamenii îi ziceau și Pîrcălabul. Da Scaraoțchi să-i fi zis și încă nu grăiai cu păcat, că tare era meșter în lucrări diavolești cînd era vorba să se întindă pe pămîntul altuia. Și cînd gîndesc, dascăle, că nici boier nu era și nici vistiernic ori logofăt mare nu fusese, ci doar răzeș de-al nost' de pe valea Cremenețului, frate cu noi cum s-ar zice, atunci simțesc că mi se frînge sufletul de jale. Acum s-a mulțumit Pîrcălabul doar cu o palmă de pămînt la țintirimul din Vizantea, că nimeni nu l-o auzit jelindu-se în ceasul cel de moarte că-i este prea puțin și nu-i ajunge ! Dar moartea hrăpărețului nu veselește decît pre nebuni așa cum se întîmplă și cu schimbarea domniilor. A murit el, Pîrcălabul, da' acum a venit altul și mai breaz, pre nume Asanache Dan și sub cuvînt că ține nevastă din Cîmpuri și are guri multe în casă, s-a pornit cu viclenie și procesueli să ne scoată de pe pămînturile noastre.

Îi ascultaseră vorbele, încuviințînd în tăcere. În ele zvîcneau gîndurile fiecăruia, rareori spuse tare, dar tot-

deauna prezente în adîncul inimei lor obidite. Glasul omului amuțise de cîteva clipe, și nimeni nu se îndura încă să rupă tăcerea ; că vorba înțeleaptă ca și hrana bună, trebuie îndelung mistuită.

Întru tîrziu vorbi preotul Șerban :

— Eu zic, dascăle, să mai bem un pahar, cel de pe urmă, apoi să mergem la hodină. Mîine ne-așteaptă o zi grea și trebuie s-o pornim la drum devreme.

Preotul turnă fiecăruia din vinul roșiatic și toți ciocniră cu urarea ca ziua de mîine să fie mai bună și mai îndurătoare față de speranțele oamenilor, decît ziua ce abia se sfîrșea.

S-au ridicat de la masă, și-au strîns mîinile cu prietenie, iar Costandin Roată a mai făcut cîțiva pași alături de dascălul Enache, ducîndu-l pînă la poarta hanului. Acolo, răzeșul zise :

— Am să-ți încredințez o taină, dascăle Enache. Nevastă-mea așteaptă să nască și tare aș vrea să fie un fecior.

„Hai, gîndește repede dascălul, o vrea și ăsta să mi-l dea ca să-l învăț carte, așa cum a vrut și clucerul".

— Iar de va fi fecior — urmează Costandin Roată vorba — tare aș vrea să aibă inima veselă și graiul dulce. Că omul cu inimă veselă bucură și pe alții, iar vorba dulce, de nu e spusă cu lingușire nici cu umilință, moaie pînă și sufletele răilor. Pentru aceasta ori de cîte ori trec pe la Focșani, mă abat și pe la biserica Sfîntului Ioan, cel cu gura de aur. Mă închin la icoana sfîntului, bat metanii, apoi îi zic așa, ca de la om la om : „Ce-ar fi, sfîntulețule, să încheiem un tîrg ? Eu să-i pun băietului numele tău prea cinstit, iar tu să-i dăruiești gurița ta de aur ?"... Amu, sfîrși Costandin Roată, rîzînd, și-o ține, nu și-o ține sfîntul vorba, eu n-am de unde știi. Da' de mi-o naște Măriuca un băiet, eu tot Ion am să-i pun numele !...

★

Ploaia încetase. Ulițele erau pustii și cufundate în întuneric. Deasupra, pe cerul proaspăt spălat stelele sclipeau mai vii, parcă mai aproape de oameni. În

șanțurile de la marginea drumului, șuvoaiele de apă murdară se scurgeau la vale, gîlgîind. Casele păreau pustii, fără un strop de lumină la ferești, fără lătrat de cîine în ogradă. Răcoriți de ploaie după arșița ce-i fripsese cîteva zile și nopți în șir, oameni și dobitoace căzuseră acum într-un somn lin și adînc.

Trecînd de bariera orașului, dascălul apucă drumul Socolei. Pămîntul era încă moale, musteau în el frunze și ierburi strivite de furtună și care se lipeau de ciubotele mari ale drumețului, făcîndu-l să lunece. Dascălul se opintea, se îndrepta din șale, se ținea cu putere de toiagul înalt, apoi răsufla ușurat că trecuse hopul. Dar cîțiva pași mai departe, ciubotele lunecau din nou și-atunci gata-gata să se-ntindă lat pe spate ; dascălul își vărsa focul pe cer trimițîndu-i cîteva sudălmi pentru ploaia ce vărsase. Așa, cu poticneli dese, cu opriri scurte să mai răsufle și să-și tragă sufletul cu căderi păcătoase și cu blesteme necugetate, se văzu la poarta mănăstirii pe care o deschise cu un suspin de ușurare. A trecut pe lîngă cuhniile încinse, nesimțit de bucătari și țigani, s-a ferit din fața chiliilor unde locuiau dascălii și părintele Sofronie, directorul, apoi ajuns la chilia sa, dascălul a deschis ușa, s-a dezbrăcat în întuneric și s-a culcat.

A dormit fără vise ori poate la trezire uitase că a visat. L-a smuls din somnul cel dulce zbenguiala copiilor pe lîngă zidul chiliei, chiar sub fereastra dumisale. A deslușit goana pașilor prin ogradă, rîsetele voioase și chemările sumețite, apoi un glas de copil (ce lui i s-a părut întru început ca scurs din trîmbița de argint a îngerilor) :

Fată Sară
Eu ți-am zis asară
Să vezi oul cum se sară !

Cu inima zvîcnindă, cu urechile ciulite către fereastră. dascălul ascultă din patul său, la cele ce se-ntîmplă afară. Glasul de înger a încetat, un chiot înfundat de copii, ba chiar și-un chițăit ca de șoarec, au răspuns cîntecului. Apoi un glas răgușit („e pramatia ceia de Isaia Giușcă“ — se lămurește repede Enache) trimite

o comandă : „Ziceți, mă amu, ca dascălul Enache !“ Atunci, pierzînd orice rușine, care mai de care începe să cînte pe nas, ca la strană :

Fată Sară
Eu ți-am zis asară...

Pe jumătate dezvelit, cu capul sprijinit pe-un braț, cu ochii deschiși doar pe jumătate, dascălul Enache își spune cu scîrbă : „Va să zică asta este plata muncii mele. Am ajuns de rîsul bezmeticilor și necoptilor la minte, eu, om trecut de cincizeci de ani !“ Ar trebui să se dea jos din pat, să-și tragă anteriul, să iasă în ogradă, ca să-i certe și să-i rușineze. Dar simte că nu e în stare s-o facă : șalele îl dor încă, picioarele-i sînt grele ca busteanul, iar somnul nedesprins bine de pe gene îl trage din nou către împărăția lui cea dulce. Atunci se resemnează și își spune că n-o să fie gaură în cer pentru că niște cioflingari l-au luat în derîdere („de altfel, cioflingarii pleacă astăzi în vacanță“) nici nu este el. cea dintîi victimă. A pățit-o și călugărul Ioil, cel care îi învață catehismul. Iar dascălul Costandin, cel cu loghica și filozofia a pătimit și mai rău ; pramatiile i-au zugrăvit barba și sprîncenele cu cerneală vișinie, tocmai cînd omul își făcea siesta. „Dar mare sînt căile Domnului — își zice în sine dascălul Enache — și cine știe dacă nu cumva tocmai de la șolticii ceștia are să-mi vină alinare la bătrînețe“. Dar gîndul bun i se frînge ca și cum diavolul ar vrea să-și rîdă de dînsul. „S-ar putea întîmpla și altfel : ca după pramatiile acestea să vină altele și mai fără cuviință, care să mă batjocorească și să mă facă de rîsul Eșului !“

Acum nici el nu știe de ce la gîndul aista, i-au sunat în ureche cuvintele lui Dinu Negruți : „De am să capăt un fecior, dascăle, la dumneata am să-l aduc să-l înveți românește“... „Oare de la feciorul clucerului Dinu să mi se tragă ?“ se înspăimîntă un minut dascălul Enache. Dar gîndul i se pare deodată atît de năstrușnic că spaima se destramă și-i vine lui însuși să rîdă. Așa, înveselit ca cerul după ploaie, se ghemui mai bine sub învelitoare și încercă să adoarmă.

ORIȘICARE PENTRU SINE ARE OCHI DE PĂRTINIRE

Grigore se dădu jos din pat, deschise fereastra și privi în ograda largă a mitropoliei. Soarele abia răsărise, cerul era curat cum numai în zori se află, aerul răcoros purta în el miresme ușoare de busuioc și de măghiran. Grigore ciuli urechile. Dinspre biserica Strateniei, unde e Școala Domnească, nu se aude nimic : nici strigătul dascălilor, nici larmă copilărească. „Au plecat toți în vacanță, își zice în sine Grigore. Acum zilele au să treacă mai greu pentru mine, fără prietenie și fără de hîrjoană". În schimb dinspre biserica Sfîntului Gheorghe se deslușește un zumzet de glasuri și de pași harnici. Sînt ucenicii și frații care au scos afară covoarele și sfeșnicele grele de alamă, ca să le curețe de fum și de ceara lumînărilor. De nu i-ar fi teamă că frățîne-său mai mare, părintele Varlaam, are să-l certe iarăși, Grigore ar zbura pînă acolo, să le dea o mînă de ajutor. Dar părintele îi spune mereu, cu voce mustrătoare, că asemenea îndeletnicire nu e făcută pentru un fiu de boier ; iar dacă el, Varlaam, o face fără să crîcnească, pricina e cu totul alta. El a sfîrșit de mult cu viața aceasta în care totul e numai deșărtăciune și s-a smerit în alta în care omul își uită de avere și de rang boieresc, ba chiar de propriul său nume. El însuși a renunțat la numele său de botez și cine mai știe oare acum că au trecut zece ani de la intrarea sa în cinul călugărilor, că pe părintele Varlaam l-a chemat cîndva Vasile și e fiu al căminarului Neculai Cuza de la Barboși ?

Grigore îi asculta mustrarea cu ochii țintiți în pământ, dar o scînteie de uimire se aprindea în sufletul său copilăresc. Ce fel de boierie poate să fie a lui, cîtă vreme nici în copilărie pe cînd trăia în casa părintească, nici astăzi cînd stă într-o chilie de călugăr, n-a știut ce este îndestularea trupească și nici de veșminte cum se cuvine n-a avut parte ? El a petrecut și petrece încă, mai ales de cînd tatăl său căminarul Neculai s-a stins din viață, în mare lipsă de toate cele trebuincioase și nu numai de îmbrăcăminte dar chiar de hrana vieții. Grigore știe că de n-ar fi mitropolitul Veniamin care să-l înlesnească cu o binefacere, ori femeile milostive de pe ulița Feredeului, care să-i aducă o strachină cu borș la o zi de sărbătoare, puțina lui sănătate s-ar șubrezi cu totul și nici rangul de pitar al tatălui său, nici strălucitele fapte ale străbunilor săi Dumitrașco ori Ioniță nu i-ar fi de nici un folos.

Despre acești străbuni vorbea de multe ori părintele Varlaam, înainte de rugăciunile de seară. Așa aflase Grigore că pe Dumitrașcu Cuza, un domn hain la suflet, Mihai Racoviță a poruncit să-l spînzure de furca scrînciobului ce se afla înaintea curților domnești și că bietul bi-vel spătar fusese smuls noaptea din somnul său dulce și omorît așa cum l-au fost găsit, adică îmbrăcat în cămeșă și cu ciorapi groși în picioare. Cît despre spătăreasa Safta, nevastă-sa. mare minune că nu și-a pierdut mințile de atîta durere ; dar avea femeia feciori și nurori care i-au stat în ajutor la nenorocire, așa că la opt luni după moartea groaznică a spătarului, jupîneasa Safta și-a vîndut ocinele și toate cumpărăturile, iar zapisele moșiilor le-a trecut lui Ioniță Băisan și jupînesii Tofana Jurăscu pentru a nu mai avea dumneaei, femeie trudită și întristată, nici un calabalîc cu hîrtiile de vînzare. Așa, ușurată de grija pămînturilor și de bătaia de cap pe care ți-o dă zapisele și toate cele însemnări cu termen de plată, a putut spătăreasa Safta să-și aștepte în liniște și rugăciuni fierbinți ziua cea de pe urmă.

Și despre Ioniță Cuza a aflat multe Grigore, ba inima lui tresărise cu necreștinească invidie, cînd Varlaam i-a înșirat toate moșiile și liudele pe care le avusese acest bunic, fericit. Varlaam susținea că stolnicul Ioniță avusese inimă bună și mînă gata să miluiască pe tot nevolnicul.

De aceea și oamenii îi răsplătiseră îndatorința făcîndu-i danie averile lor, în livezi, priseci, vaduri de moară și bălți cu pește. Așa îi lăsase Safta Răclesoaia, fata lui Tiron vornicul de poartă, toate părțile ei din Bănești, Tăcmănești și Podeni, pentru multele faceri de bine și mile ce-și făcuse cu casa ei. Tot așa îi venise danie moșia Cotîrlești de la unul Donosă Furcoi, numai ca să-l puie și pe el la pomelnicul bisericii din Bîrzești pe care o zidise dumnealui, stolnicul Ioniță. Întinzînd astfel ocrotirea-i și mila asupra văduvelor și răzeșilor scăpătați, stolnicul izbutise numai în cei cîțiva ani cît fusese ispravnic judecător la Vaslui să-și rotunjească binișor moșiile și ocinele. Numai cu casele de la Eși, cele dinspre Beilic luate cu zălog de la Andrunachi călăraș de Țarigrad, pentru douăzeci de lei cît îi împrumutase, a avut silă mare stolnicul Ioniță. Că murind Andrunachi, besmetica de Maria, văduva lui, iesi cu pîră la divan și-i ceru casele înapoi, ca fiindu-i ei de zestre. Așa cu mare scîrbă în suflet a trebuit stolnicul să se lipsească de case ; dar Dumnezeu carele vede toate și nu uită pre omul bun (așa cel puțin zicea părintele Varlaam) nu l-a lăsat fără mîngîiere. Fiind numit din poruncă domnească pentru a doua oară ispravnic de Vaslui, stolnicul Ioniță Cuza a căpătat danie o sfoară de moșie în Tatomirești, de la preutul Goian, carele căzînd în greșala Arhiereului, se milostivise ispravnicul de el și mijlocind la înalta față bisericească, l-a mîntuit de necaz.

Fără să mărturisească cu voce tare, pe Grigore îl bătea totuși gîndul că toate daniile și bunătățile acestea i se trăseseră stolnicului Ioniță nu atît ca o răsplătire a Cerului, cît mai cu seamă de la puterea ce-o avusese ca ispravnic de-a împărți mile și binefaceri la cei nevoiași, făcînd apoi ca ele să se întoarcă asupra-și cu înzecită sporire. De aceea nici nu i s-a părut ciudat că atunci cînd stolnicul Ioniță a fost scos de la inima lui Constantin Moruzi, Dumnezeu nu a ridicat nici măcar un deget ca să-l scape de urgia voevodului. Ci l-a lăsat să piară de satîrul căpitanului Pavăl Soroceanu, prefăcut în gelat după ce fusese ținut la popreală în beciurile palatului alături de alt răzvrătit, vornicul Bogdan. Povestea cu mare întristare părintele Varlaam că așa, cu capetele rătezate, i-a dus noaptea pe

amîndoi la sfîntul Neculai și i-a îngropat, iar capetele le-au pus în poarta Curții ca tot norodul să le privească și să vadă ce pătimesc cei ce părăsesc pe domn, făcînd arz împotrivă-i la Soliman Efendi. Apoi închinîndu-se adînc la icoana Maicii Domnului, părintele Varlaam zicea (așa cum auzise și el pe mitropolitul Veniamin zicînd despre strădania multă a omului pe care moartea năprasnică o curmă atît de lesne) : „Și, iată, cel înălțat în veac mult, coborît-a doar într-un minut !“

Rămăsese de pe urma mortului copii mulți și averi sumedenie. Că avea obicei spătarul Ioniță să însemne pe tartagii unui catastif și cîți plozi îi veneau în casă și cîte vite intrau în ogradă. Părintele Varlaam mărturisește că el însuși găsise ascuns într-un dulap catastiful cela, în care erau trecute oi cu lînă mițoasă, dobitoace de povară, iepe de prăsilă, țigani de curte, stupii din priseci, alături de opt copii, două fete și șase băieți, printre care și tatăl lor, căminarul Neculai.

Auzind din gura frățîne-său despre averile lăsate de bunic, un licur de lăcomie trecu prin ochii copilului ; în timp ce sufletul i se-mbrăca într-o mare mîhnire. „Unde să fi trecut bogățiile acestea, gîndea Grigore, că eu și surorile mele de la Văratec, ca și frate-meu Varlaam, nici cheltuiala de toate zilele nu putem a o întîmpina ?“ Să fie deci adevărate cele ce se spunea în casă, că fratele lui taică-său, bădița Arghire își făcuse partea cea mare, despuind pe ceilalți, ca un depărtat ce era și de frica lui Dumnezeu și de rușinea oamenilor ? Copilul își amintește asemenea că ori de cîte ori taică-său, căminarul Neculai, vorbea despre bădița Arghire, glasul lui se înăsprea, iar chipul se făcea mai plumburiu decît cerul de toamnă.

La rîndul său, părintele Varlaam, aflase pesemne de la frații mai mari sau poate chiar din gura tătîne-său (căci omul la chef povestește multe, fără să ia seamă că împrejurul său copiii stau cu urechile ciulite, ca iepurii în pîrloape) — aflase deci că Neculai căminarul venise la Barboși, la Năstăsica paharnicului Adam, ca un ginere cu mîna goală. Dar și așa, Neculai Cuza era bun de gură : „O iubesc pe Nastasica, paharnice Vasile, da să știi că tot n-o iau dacă n-ai să-i dai de zestre un rădvan cu șase cai, ca să-mi plimb mireasa în el și un cal de ginere, să

mă țiu în șa pe lîngă rădvan !“ Vasile Adam nu s-a mîniat de vorbele băiatului cu toate că era ditamai căpitan mare de codru la Tighiaci și pe toată apa Elanului, avînd zeci de căpitani și de slujitori în subordine. Dar băiatul era chipeș, descurcăreț și mai cu seamă plăcea Nastăsicăi. Puse deci să se întocmească izvodul de zestre a Nastăsicăi și să se facă pregătirile de nuntă. Îi dădu o icoană ferecată cu argint, cinci pogoane de vie, douăsprezece sălașe de țigani și moșia Barboși cu siliștele ei Ciolănești și Sfetenii. A mai pus paharnicul și ceva odoare pe deasupra ; o pereche de cercei cu izmarad și pini de diamant, patru inele, o afumătoare de argint și zece șiraguri de perle. Dar se pare că inelele și cerceii faimoși de smaragd, ca și rădvanul cu șase cai, nu i-a văzut căminarul Neculai niciodată. Aceasta nici i-a oțărît prea mult sufletul, nici nu l-a făcut s-o lepede de la inima lui pe Năstăsica. Dimpotrivă, a iubit-o și mai cu foc, iar pentru paharnicul Adam ca și pentru jupîneasa Safta, mama ei, n-a avut decît cuvinte de respect și mulțumire.

A avut în schimb mult năduf cu Zoița Gionoaia, fiastra jupînesei Safta, din căsătoria dintîiu a paharnicului Vasile. Ținea Zoița să aibă și ea un trup de pămînt la Barboși ca și cum zestrea ce-o luase de pe mamă-sa, Băicenii de la Botoșani, nu-i erau de îndestulare. Dar așa sînt fetele, oricît le-ai da, tot nu le ajunge, poate de aceea mai ceru Zoița de la mașină-sa Safta, peste jumătatea de Barboși și patru tingiri, un raft de argint și o scatolcă. A pornit deci cu judecată la Divan, iar acesta a încuviințat să i se dea jumătate de sat, adică partea de gios ce era cu moară și helești și s-a tras pe mijlocul moșiei hotară cu pietre grele ca să știe fiecare unde îi este averea. Cît despre scatolcă, raftul de argint și tingirile pretinse de Zoița Gionoaia divanul n-a luat nici o hotărîre, zicîndu-și pesemne c-or fi ele prețioase la casa unei jupînese, dar fără însemnătate în ochii unor boieri serioși. Poate că pitarul Neculai s-ar fi împăcat cu judecata strîmbă a divanului, dar auzind jupîneasa Safta de nedreapta hotărîre domnească, pe dată a lăsat mănăstirea Socolei unde se afla ca pronstareță, avînd nume cuvios de Sofronia (că era jupîneasa văduvă de mai bine de patru ani) și a venit la Barboși să-și îndemne ginerele la neascultare.

Umbla maica Sofronia pe moșia înjumătățită, cu poalele ridicate, cu picioarele în iminei de iuft, cu o sineață mare pe umăr. Se ducea la pietrele de hotară și le urnea din loc ; s-așeza la ușa morii, ca un alvanit, cu picioarele crucișate, oprind pe oameni să intre la măcinat. Iar de îndrăznea vreo slugă de-a Zoiței să-i stea împotrivă, maica Sofronia îl lua la ochi cu pușca și-i striga crîncen : „Nu te-apropia, nerușinatule, dacă mai ții la viața-ți păcătoasă !“ Ba într-o noapte, la mare turbare a sufletului, maica Sofronia a grăbit spre moară și i-a pus foc, ca să-i ardă grinzile așa cum are să se mistuie pe lumea cealaltă, în flăcările gheenei, și sufletul păcătos al fiastră-si Zoița.

Părintele Varlaam nu-și cunoștea bunicii dinspre mamă ; nici pe paharnicul Adam și nici pe apriga jupînească Safta. El aflase întîmplarea chiar din gura căminarului Neculai, de față mai fiind și frații săi cei mari Gheorghe și Ion, precum și fetele mai mari. Zoița, nevasta lui Docan, și Maria care ținea pe Dumitrache Bondrea. Fetele cele mici lipseau, erau în ascultare, la maicile de la Văratec. Acum că sufletul căminarului ținea mai mult de viața viitoare decît de viața sa pămînteasc㠠(că era omul slăbit de boală și de mizerie) nu vrusese să treacă rohatca lumii acesteia luînd după el și un păcat atît de greu. Mărturisit-a deci bătrînul copiilor, îngenunchiați cu mare bună cuviință în fața patului, că în noaptea aceea cînd a ars moara, maica Sofronia nu fusese singură ; și că cela care scăpărase iasca amnarului fusese chiar domnia sa căminarul. Aceste zise, se întinse domnia-sa mai bine în crivat, poate chiar ceva mai mult decît obișnuia cînd se culca pentru siestă, închise ochii și împăcat cu el însuși își dădu sufletul. Nastasica plîngea cu sughițuri, dar ca orișice femeie care văzuse multe în viață se duse în camera de alături de unde aduse o lumînare aprinsă și-o puse căminarului la căpătîi. Voia să-i lumineze drumul spre lumea viitoare, în care avea să-l urmeze și dumneaei cît de curînd.

— Și iată, așa s-a sfîrșit și bietul taica. Pe-atunci tu erai mic, nu aveai decît cinci ani, a spus părintele Varlaam lui Grigore.

Din toate cele povestite, în serile de veghe din chilia lui Varlaam, Grigore reținuse, ca cea mai ciudată, întîmplarea cu bunica Safta. Chipul ei stăruia deosebit de viu în

amintirea copilului și se întîmpla uneori noaptea să viseze pe maica Sofronia, cu rasa sumețită pînă la brîu, lăsînd să i se vadă picioarele încălțate cu ciubote roșii de iuft, și purtînd atîrnată de umăr o sineață uriașă. Îi auzea chiar glasul strigînd : „Păzește din calea mea, nemernicule !“ și-atunci sărea speriat din somn, se freca la ochi și era fericit că nu-i stătuse în bătaia pustii.

Cu toate acestea în inima lui Grigore se înstăpîni dorința de-a afla cît mai multe despre viața bunicii și a cunoaște locurile în care ea își trăise cei de pe urmă ani. Fusese ieri la Socola, dar gîndul lui nu era la examenele copiilor, ci voia să vadă chilia în care locuise maica Sofronia zicîndu-și că poate ceva din boara sufletului ei mîndru și neînfricat rămăsese încă printr-un cotlon al casei și avea să-i spună multe lucruri tăinuite celorlalți oameni. Aflînd că în chilia ei ședea acum călugărul Joil, dascălul de catehism, Grigore îi ceru îngăduința să intre. Călugărul Joil a descuiat ușa iar copilul a păsit pragul cu inima ticăind de emoție. A privit spre crivat și către firida întunecoasă ; a ridicat ochii în bagdadie și i-a coborît către covorul ros de vreme și de pași omenești, dar n-a auzit nici glas tainic care să-l sperie, nici n-a simțit venind nimic. Nici un suflu ușor, un abur, care să-i mîngîie obrajii. Atunci a ieșit cu grabă din chilie, iar afară l-au podidit lacrimile de durere că jupîneasa Safta nu lăsase în urma ei nimic, nici măcar sufletul ei aspru ! Cum stătea și gîndea la acestea toate, cadrul ferestii se întunecă, iar Grigore crezu că un nor venise pe nesimțite, cum deseori se întîmplă vara. Dar auzind un glas puternic venind de afară, copilul ridică privirea și văzu că norul nu este altceva decît o matahală cu potcap și anteriu cernit ; cum se vede vreun popă de țară.

— Aicea șade părintele Varlaam ? întrebă matahala.

— Aice, dar nu este acasă — răspunse Grigore.

— Da' unde este ?

— La Înalt preasfîntul.

— Și nu voiești dumneata să te duci să-l chemi ?

Grigore răspunse cu grabă :

— Mai bine vă duc eu acolo !

Se bucura la gîndul că are un motiv să se ducă la palatul preasfîntului, unde are să-l vadă becerul și cu

bună seamă are să-i pună în mînă o strachină cu lapte fiert, aburind încă, și o felie de pîine. A sărit peste fereastră, atît de vesel era, și a luat-o la fugă prin ogradă, zicînd popii, care nu se dumirise însă :

— Luați-o după mine !

Preotul Șerban se strădui să-l urmeze, iar în urma sa, cei trei oameni din Vrancea, dezlipiți parcă din umbra chiliilor, căutau și ei să țină pasul. Din fericire, ceva mai sus, cam în dreptul bisericii Sfîntului Gheorghe, se zări făptura subțirică și mlădioasă a lui Varlaam.

— Încotro, Grigoraș ? întrebă monahul.

— Dumnealor au să-ți vorbească — zise copilul arătînd către cei ce veneau din urmă.

Ridicînd însă mai bine privirile, Grigore văzu că părintele Varlaam avea ochii umezi, ca și cum plînsese de curînd.

— Ai vreun necaz, bădiță Vasile ? întrebă uimit copilul.

— Nu, băiete, n-am nimic.

— Atunci pentru ce ai plîns ?

— Plînge uneori omul și de prea mare bucurie, răspunse Varlaam, cu glasul sugrumat. Am primit veste de la Barboși, din partea fratelui nostru Ionică. Îmi scrie că e gata să se însoare cu o greacă, Soltana, sora lui Dimitrie Cozadini. Mai scrie că mireasa a fost crescută la Constantinopol și nu grăiește o boabă românește.

— Pentru asta plînseși, bădiță ? Pentru că mireasa e greacă și nu vorbește moldovenește ? se miră Grigore.

Varlaam își trece lin mîna peste capul copilului.

— Nu pentru asta, frățioare. M-am rugat însă cu lacrimi fierbinți ca să le dea Domnul fericire, iar de-or avea copii, aceștia să aibă parte de-o viață mai bună decît a ta !

Întorcînd apoi privirea către preotul Șerban și cei vrînceni care adăstau mai în lături, părintele Varlaam întrebă :

— Cu ce vă pot ajuta, oameni buni și cinstite părinte ?

★

Mitropolitul ieșise în pridvorul palatului, și stătea acum în fața mesei pe care Varlaam lăsase o cană cu apa proaspătă, cheseaua cu miere de albine și o ceașcă cu cafea fierbinte. După visul înfricoșător de peste noapte, Veniamin simți o adevărată mulțumire să se întoarcă la tabieturile

obișnuite ; ceea ce arată neîndoios că viața își urmează mersul, dincolo de coșmarele nopții și amărăciunile zilei. Aerul în jur era tare ; rourusca de pe pridvorul palatului răspîndea o mireasmă crudă, abia simțită ; dinspre tiparniță venea un uruit înăbușit și glasul vesel al meșterilor de la teascuri. Dintr-un castan cu frunza deasă și cu floarea aprinsă, ca de zăpadă, se auzea strigătul de dor al unei turturele. Totul în jurul său e cîntec, mireasmă și culoare. Totul pare să rîdă și să îmbrace, sub soarele dimineții de iunie, o strălucire nouă. Biserica Strateniei și a Sfîntului Gheorghe aveau acoperăminte noi, chiliile refăcute fuseseră proaspăt văruite ; în bolnițele mitropoliei, dughenele și cîrciumile erau zidite în piatră, zilnic spălate și curățate, pentru a-nlătura duhoarea ce otrăvise cîndva aerul ogrăzii. Pînă și palatul în care el, Veniamin, trăiește, are înfățișare nouă, cu podoabe multe pe dinăuntru, cu paraclis în care el se poate ruga în liniște ; cu brîu de flori peafară ca să-i înveselească ochiul și sufletul. Focul care mistuise odinioară zidurile și locurile se dovedise neputincios : dragostea de viață a omului ridicase peste ruină și cenușă ziduri mai înalte, mai frumoase și mai durabile. Pe Veniamin îl încearcă deodată gîndul că peste zeci și zeci de ani nimeni n-are să-și amintească de oamenii care s-au nevoit să reclădească și să înfrumusețeze acestea toate ; nici de Iacob Stamate, repauzat întru Savaot, nici de el, prea smeritul rob al lui Dumnezeu, Veniamin Costache. Deodată în fața stăpînului său, fără ca cineva să-l fi chemat se ivi făptura umilă a lui Varlaam.

— Ce e cu tine ? se minună mitropolitul.

— Niște oameni necăjiți, Înalte stăpîne, doresc să vă vadă.

— Așa de cu ziuă ?

— Necazul nu alege nici el cînd stă să pălească pe oameni ! îndrăzni Varlaam. („S-a istețit ucenicul meu ! își zice în sine, cu plăcere, mitropolitul. Într-o zi am să-l trimit și pe el la Hio, să învețe teologia și am să-l fac dascăl la Școala Domnească, așa cum m-am hotărît și pentru Săulescu".)

Zise cu voce tare :

— Ai dreptate, Varlaame. Necazul ca și moartea ne încearcă la tot ceasul. Spune-le oamenilor să vină.

Au venit vrîncenii cu sfială, frămîntînd căciulile în mîini, îndoindu-și spinările în închinăciune. Înaintea lor păși părintele Șerban, cu anteriul lui prăfuit și soios, cu potcapiul într-o mînă, cu pletele negre legate în codițe cuminți la ceafă. A sărutat dreapta Înaltului stăpîn, a îngenunchiat și a început să-și ușureze sufletul, golindu-l de toată scîrba ce strînsese în el de mai bine de un an de zile. A povestit preotul Șerban cum arnăuții lui Iordache Ruset au încercuit și au pîngărit biserica ; cum a rătăcit domnia sa, spăimîntat și flămînzit, prin codrii Sovejei ; cum oamenii ce se găsesc aici față, răzeși toți din tată în fiu, sînt goniți de pe pămînturile lor, purtați pe la ocîrmuire și tîrîți pe la cele judecăți.

— Ajuns-am, Înalte stăpîne, sub boierescul vistiernicului, și iată-ne robi chiar pe ocinile și baștinile noastre, oftă din locul său Constantin Taftă, cel din Negrilești.

Iar Teodor Tîrdea din Vășnui întări :

— Cît despre ocara ce-și face cu noi, om spune-o și morților. Trimite slugile și vătafii să ne ridice cu sila, ca să-i lucrăm pămîntul ce ne-a furat, iar de ne împotrivim, ne hăituiește ca pe fiare, cu harapnicele și ghioaga. Au ajuns oamenii să ia drumul codrului că numai sub frunza lui deasă își găsesc adăpost și hrană.

Se auzi acum și glasul lui Costandin Roată :

— Mănîncă oamenii, Înalt prea sfinte, doar coajă de copaci. O pisează și o fac făină, apoi iau din ea cît ține în căușul palmei, o zvîrle în apă fiartă și o fac mămăligă. Mai rău le vine însă cînd își vînd bouleanul din curte, că piere vita ca și oamenii de atîta nemîncare. Atunci e jale mare la casa omului ; bocesc femeile și își smulg părul ; se tăvălesc de durere copiii, zace stăpînul iarna toată de inimă rea și sfîșială. Că omul, Înalte stăpîne, se poate lipsi de orișice desfătare, dar de dobitoacele din curte nu se poate lipsi.

La vorbele lui Roată, mitropolitul tresare. Chipul său se întunecă și în sinea sa își zice : „Iată deci că iarmarocul de care mi-a vorbit ieri seară prietenul Mălinescu n-a fost doar în închipuirea lui vătămată ; după cum cel visat de mine n-a fost nici el o înșelăciune a nopții. Omul acesta vorbește ca de ceva cunoscut. Să fi ajuns cu adevărat

Moldova toată un iarmaroc așa cum mi s-a arătat mie astă-noapte ?“

Vorbi apoi mitropolitul către oameni :

— Toate necazurile vin de la Domnul ca să ne-ncerce și să ne pedepsească pentru păcatele noastre. Dar stă scris în cărțile sfinte că în ceruri bogații au să flămînzească și au să sărăcească, pe cînd cei ce-au lăudat numele Domnului n-au să ducă lipsă de nici o bunătate !

Cu ochii încețoșați și glasul amar, răspunse tot Costandin Roată :

— La ce folos le ieste oamenilor, prea sfinte stăpîne, că vistiernicul Iordache are să fie sărac și flămînd pe lumea cealaltă, cînd în aceasta el se îmbuibă cu toate bunătățile iar ei stau cu pîntecul lipit de șira spinării și privesc cu jale cum le mor vitele și copiii de nemîncare ?

S-a cutremurat mitropolitul pînă în adîncul sufletului de asemenea crîncene vorbe. Nimenea, pînă azi, în fața lui, nu respinsese mîngîierea cerului care se revarsă cum roua dimineții peste sufletul nevoiașilor. „Să fi intrat scînteia răzvrătirii în moldovenii noștri iar lucrările diavolești ale francezilor să fi ajuns pînă în țara aceasta — precum susține vistiernicul Ruset, ori fratele meu Negel ? Dacă adevărat este, iar țăranii noștri au început să-și piardă pînă și credința, atunci zic și eu ca boierii : vai ție, Moldovă !“

Mitropolitul se ridică de la masă și spuse cu tulburare în glas :

— Mînia orbește pe om și-i sluțește gîndurile. Dar mila lui Dumnezeu se răsfrînge peste toți fiii săi ; peste cel bun ca și peste cel rău.

Au privit uimiți țăranii iar părintele Șerban îndrăzni :

— Se va face dreptate oamenilor aceștia, Înalt prea sfinte ?

Trăsura trăsese în fața pridvorului ; caii jucau în hățuri iar Ion vezitiul le înfrîna graba cu vorbe potolite. Veniamin zise preotului, în timp ce cobora treptele :

— Am să mă rog pentru ei, fiule !

★

Ploaia începu să cadă după ce căruța trecuse prin vadul Siretului. Încă de la ceasul nămezii norii o alungaseră

din urmă, cu lumini repezite și tunete prelungi, dar nu se-ndurau s-o lovească. Se mulțumiseră să-i întunece calea și să-i sufle în loitră cu vînt rece și tare. Din leagănul de la spate, îmbrăcat în straiele lui groase de conaviță, Asanache Dan privise cu îngrijorare joaca balaurilor ce în curînd avea să-l lovească cu pietre și bale de spumă. Strigase la vezitiu să mîne mai repede ca să nu-i prindă prăpădul, iar domnia-sa despăturind cerga și-o pusese pe cap, pentru ca ascuns de șfichiuirea apei și de bătaia vîntului să ajungă teafăr la Miclăușeni, unde era han și se putea adăposti de urgie.

S-a întîmplat chiar pe vrerea inimii sale, pentru că ploaia n-a început să bată decît la intrarea în sat. Cădea repezit și alburie, cu piatră mică și tăioasă. Cînd au ajuns în fața hanului Asanache a sărit din căruță cu cerga făcută cort deasupra capului.

— Prăpăd mare, cucoane ! l-a întîmpinat în prag crîșmarul Melinte.

— E bine și-așa, Melinte, zise Asanache. Că prea ne-a dogorit soarele de pe la Mărțișor încoace.

Acum că trecuse greul (vadul Siretului rămăsese departe, iar cel al Bahluiului era o nimică toată !), Asanache prinsese puțină inimă. Simțea chiar nevoia de a-și umezi gîtlejul cu un vin de cela proaspăt, din pivnița răcoroasă ; ba și de îmbucat ceva îi era poftă. Se așeza deci la masa curată de brad, mai lîngă fereastră și întreba :

— Ceva d-ale gurii se găsește, Melinte ? că de băutură știu că nu duci tu lipsă.

Rîse crîșmarul din toți dinții :

— Ai dreptate, cucoane. De băutură nici leneșul nu postește, pe cînd de bucate singur omul cuminte se îngrijește !

Pînă să caute Melinte prin bucătărie, pînă să coboare în pivniță, Asanache Dan privește pe fereastră la ploaia care șiruie în ogradă. „N-o să fie prăpăd mare cum zice Melinte, dar vreme de un ceas tot are să mă ție aicea. Noroc că am trecut Siretul. Acum nici că-mi pasă. Mîine tot sînt în Eși după cum m-am înțeles cu vistiernicul“... Amintindu-și de Iordache Ruset, chipul lui Asanache se posomorăște. Nu poate uita arsura și umilința, că-i scrisese ca un preasupus și plecat rob ce i se afla, ba mai

adăugise că-i sărută cu mare foc tălpile Măriei sale ! Ce i-ar mai fi ars el vistiernicului la tălpi vreo douăzeci de nuiele, așa cum face cu țăranii, de n-ar fi fost nevoia asta blestemată de-a ieși din starea în care se găsește și a sălta și el cît de cît pe o treaptă oarecare. Vistiernicul e puternic, mila lui se întinsese peste mulți ; peste Gheorghe Hermeziu bunăoară pentru care-a mijlocit boierul și din diac l-au făcut cluceriu și sameș de Putna. Și tot așa s-a îndurat de feciorii lui Adam croitorul, ce ținea de casa medelnicesei Marica Stamatinoaia, de i-a luat ciraci pe cînd se afla ispravnic de Neamț, i-a boierit și i-a însurat bine.

Acum, cu ce treaptă l-o milostivi și pe el vistiernicul, nici Asanache nu știe. Singur el de ar fi să aleagă, n-ar putea spune care treaptă și ce slujbă i-ar fi mai de folosință. Să ceară clucer de arie, să îngrijească de fînul și orzul trebuitor curții, scoțînd și pentru el ceva de la gura dobitoacelor ? Ori e mai bine medelnicer, să vadă de bucatele slugilor domnești, iar bucățile cele grase să le tragă deoparte pentru sine ? Dar orice treaptă ar căpăta, clucer de arie ori de pivniță, medelnicer ori șatrar, tot are să fie bine. Are să-și întindă averea, și-o să audă în jurul său pe alți boieri zicîndu-i : „cinstite boierule", așa precum e obiceiul cînd se întîlnesc dumnealor la taifas ori la un joc de cărți. E drept, se umilise tare în scrisoarea trimisă ; dar ce alt se putea face în asemenea împrejurare ? Doar Asanache știe bine, din cele auzite și văzute, că dacă nu ești om de casă la vreun boier mare, geaba ai sfoară de moșie ori nevastă mai avută, așa cum avea el pe Ruxandra lui Gheorghe Tudori, cel ce ținuse pe-o nepoată a lui Miron Dima din Cîmpuri.

Strîns în plasa gîndurilor sale, Asanache nici nu și-a dat seama că Melinte așternuse o față curată și-i pusese dinainte un pui înfrăgezit în unt proaspăt și o stacană cu vin rece...

— Să guști, cucoane, din vinul acesta și ai să-mi spui pe urmă cum ți se pare. Că oamenii care au gustat din el zic că n-ar fi din sîngele Domnului, ci stropit cu niscaiva farmece de baba Nastasica de la Păcurarii Eșilor...

— Cum asta, Melinte ? se miră Asanache.

— Iac-așa, cucoane. Pe omul întristat îl veselește, pe cîrcotaș ți-l face moale ca o ceară, iar pe amorezat așa ți-l răsfață, de zice omul că e chiar cu ibovnica lui în crivat!

Asanache rîse chițăit, iar crîșmarul se trase mai la o parte așteptînd să vadă cum o să lucreze vinul asupra drumețului.

Tocmai acum însă, cu straiele lor albe împroșcate și șuruind de apă, goniți de ploaia de afară, cîțiva țărani intrară pe ușa crîșmei. Au salutat cu zgomot pe Melinte și după ce și-au strîns mîinile, au luat-o către odaia de lîngă cuhnie. Trecînd prin fața lui Asanache i-au dat și lui binețe, dar parcă (așa i s-a părut lui) mai așa, în silă. „S-au sumețit și netrebnicii ăștia, ca și cei din Cîmpuri", a gîndit mînios Asanache Dan. „De cînd cu răzmerița de astă-primăvară s-au ticălosit cu totul; nici la muncă nu vor să iasă, nici de casă nu mai vor să știe. S-au răzlețit de sate și bat drumul codrului, cînd nu țin ca ăștia ușa crîșmei". Parcă și pofta de mîncare i-a trecut, gîndind astfel. Numai setea se vede că i-a mărit-o mînia, că a început să-și toarne ulcică după ulcică. „Auzi dumneata poveste. Li s-o urît cu nartul de douăsprezece zile și țipă ca din gură de șarpe că nu mai au puteri să-l împlinească. Că au ajuns din cauza noastră numai os și piele; că trăiesc ca dobitoacele în case unse cu lut, fără grădini, fără zăplaz în preajmă și fără fîntînă... Că-i doare mîna și li se rup șelele dacă și-or săpa singuri un puț în fața casei! Eu, slavă Domnului, m-am purtat cu ei omenește. Le-am dat opt fălci de lucru dacă au șaisprezece vite, ba și codașului, dacă-mi vine cu șase dobitoace, îi dau trei fălci de pămînt să-l muncească. Da' ce folos am de la ei? că tocmai cînd îți arde buza și sînt muncile în toi, se fac nevăzuți ca potîrnichea, ba își iau și vitele, vîrîndu-le în codru, să pășuneze pe ascuns de ochiul vătafilor".

De mare silă, Asanache Dan își mai toarnă o ulcică, și-abia cînd simte vinul gîlgîind rece pe gît se mai ușurează. Dar gîndurile, ca și potăile din ogradă: le alungi de la tine și ele se întorc lingîndu-ți ciubotele. N-a trecut o clipă și Asanache se vede împresurat de închipuirile sale. Să fi știut mai de mult cît de pizmași și de clonțoși erau oamenii din Cîmpuri n-ar fi intrat niciodată acolo. Dar n-a scăpat de gura nevestii, care avea de la taică-său un

drept de răzășie între Ciuruc și Gura-Văii, și-ar fi vrut să-și întindă pămînturile, ca să-și facă moșie. A cumpărat Asanache moșioara lui Enache Millu, dîndu-i în loc o moară cu două roate și șase petece de pămînt la Făurei, iar mai tîrziu s-a strămutat la Cîmpuri cu gîndul să mai cumpere și de la alții. Dar oamenii nu vor să vîndă, că e pămînt lăsat lor din moși-strămoși, cu toate că necazurile îi îmboldesc an cu an și îi strîmtorează mai tare.

L-a sfătuit socru-său, Ghiță Tudori : „Pune tu piciorul acolo, Asanache, băiete, că pe urmă-ți pică baștinele cîmpurenilor, cum cade fălia de caș în gura vulpii. Azi iei o bucată, mîine alta ; una o iei pe sorcoveți, alta mai cu sila pentru vreo datorie ori o lucrare neîmplinită. Că răzeșii sînt și ei oameni ; unul ar bea și nu are pe ce, altul s-a scîrbit de nevoi, altul e grabnic la împrumut și uituc cînd e vorba să plătească. Asta a știut-o fi-iertatul Dima Pîrcălabul, fostul staroste de Focșani, și preacinstit socru al domniei mele, care după ce-a cumpărat cîteva ocine, s-a oprit, a zis că nu-i mai sînt de trebuință și s-a pus pe așteptare“...

„Ce-avea de așteptat ?“ s-a mirat Asanache.

„Să cadă oamenii-n păcat“, a răspuns Ghiță Tudori. Apoi a rîs : „Că păcatul se ține de om, ca scaiul de blana oii. Odată un răzeș i-a furat o vacă și Pîrcălabul i-a luat partea de moșie ; altădată, cînd era foamete mare în țară, doi țărani au luat o oca de făină de păpușoi. Ca să nu facă temniță, pentru că nu aveau cu ce plăti gloaba, a plătit Pîrcălabul pentru ei, iar el le-a luat moșiile răzești, ca să se despăgubească. De vrei, îți mai spun și altele,“ a mai zis Ghiță Tudori.

„De bună seamă că vreau“, a răspuns Asanache. ginerele.

«Atunci ascultă aici : Au venit într-o zi doi răzeși la Dima Pîrcălabul și s-au rugat : „Pîrcălabe, nu vrei să ne dai două sîneațe ?“ „Ce vă trebuie voua pușți ?“ a întrebat Pîrcălabul. „Ne-om duce și noi prin munți, după cel vînat“, strigară oamenii. „Bine — zice Pîrcălabul — da să le păziți ca pe ochii din cap. Altele nu mai am. Iar astea mă costă o avere. De se întîmplă să mi le pierdeți să știți că va fi amar de voi !“ Au luat oamenii sîneațele și s-au dus, și-acum ce să zic : au vînat ori ba mistreți pe muntele

Clăbucul și unul din răzeși s-o spăriat de jivină, că a zvîrlit sîneața. Ori s-au dat răzeșii la tîlhării, cum ziceau unii, și dibuiți de poteră, hăituiți prin codru, au pierdut cea sineață, cînd a fost la fugă. Asta numai ei au știut-o. Eu atîta știu că s-au întors răzeșii la Pîrcălab doar cu o sîneață. „Unde e cealaltă ?“ s-a făcut foc Pîrcălabul. „Am pierdut-o sus, pe muntele Clăbucului“, s-a umilit vinovatul. „Așa ? a strigat Pîrcălabul, eu v-am spus să nu le pierdeți că mă costă ochii din cap și toată răzășia voastră nu plătește cît o sîneață de-a mea“ ! Și răzeșii i-au plătit sîneața cu moșiile lor, căci cu bani nu puteau răspunde.»

Ghiță Tudori a încheiat : „Tu să știi de la mine, băiete, că nu doar sînețele se pierd și nu se mai pot întoarce proprietarului. Mai sînt și altele : o datorie de bani cu soroc scurt ori dobînzile ce se strîng an cu an și cărora răzeșii n-au cum să le facă față. Totul e să ai răbdare și să aștepți ca Pîrcălabul !“

Era bun sfatul și Asanache la rîndul său e gata să aștepte. Numai că răzeșii de astăzi parcă nu mai sînt aceia de pe vremea lui Dima Pîrcălabul. „S-au copt la minte, sînt mai certăreți ; mai ascunși și mai răi. Îmi umblă la hambare, îmi încalcă rariștile, îmi ridică lemne și vreascuri din pădure, ba își duc și vitele lor păcătoase să pască noaptea prin ogoare. Dorm vătafii mei iepurește și tot nu izbutesc să le dea de urmă. Cu toate astea tot ei țipă mai tare, jeluindu-se chiar la Divan că ne purtăm cu ei mai rău decît cu potăile. Acestea cel puțin, pentru un os, ne sînt credincioase, pe cînd ei ne-ar înfige jungherul pe la spate !“

Asanache mai goli cu năduf mare o stacană, apoi se uită pîcliș pe fereastră. Ploaia încetase. Stănică, vezitiul, trăsese căruța în fața crîșmei și robotea plin de voioșie pe lîngă ea. („A băut și el cîteva bardace, de îl trage inima la treabă“, își zise Asanache, înciudat.) Ceru lui Melinte să-i facă plata, își luă bună ziua și porni către tindă.

— Cum o fost vinul, cucoane ? se interesă crîșmarul.

— N-o fi fost el fărmăcat, răspunse Asanache, da' ceva tot are.

— Sărac de mine ! se apără Melinte. E curat așa cum l-am găsit pe coasta Nicoreștilor, coane Asanache.

Cînd a ieșit în curte, Stănică isprăvise de robotit și se cocoțase în căruță.

— Trăsești și tu o bardacă de vin, Stănică ? întrebă Asanache.

— Unde se pomenește ! rîse înfundat vezitiul. Domnia-ta știi doară că la mine băutura, ca la pisică untura !

Au ieșit la drumul mare, pornind spre Tîrgul Frumos. Borțile șoselei erau pline cu apă. Copitele cailor o împroșcau în jurul trăsurii pe nasul cam pipăruș al lui Stănică și chiar pe cerga cu care se învelise Asanache. Strîns bine în ea, ca să se apere de noroi și de umezeală, cuconu Asanache se simți întîia oară bine. Oasele îi erau calde, toropite, gîndurile mînioase nu-l mai încercau în nici un fel. Veniseră și se duseseră, ca ploaia, ca furtuna. „Tot vinu' lui Melinte trebuie să fie pricina !“ îi trecu prin minte lui Asanache. Apoi adormi dus.

★

Au intrat în Eși, pe la Păcurari, iar după ei au venit zorile, vestite de cucoși harnici și de carele încărcate ale țăranilor. Pe la crîșmi se trăgeau zăvoarele, armenii bătătoreau pămîntul jilav din fața dughenelor, în șanțul drumului bărbierii zvîrleau apă clăbucită din lighenușele de alamă.

Cu pleoapele întredeschise, cu trupul amorțit, Asanache se căznea să vadă orașul, dar oboseala îl doborîse. Nu mai fusese pe-aici din copilărie. Între timp — după cum auzise — orașul arsese. Focul pornise din mahalaua armenilor, le încinsese biserica mare, apoi văpăile scurse pe lîngă Hanul Turcesc urcaseră sus pe Sărăriei și pe la Golia. Aici au prefăcut în scrum casele și chiliile, cîte se aflau în ograda mănăstirii. Asanache auzise că astăzi mănăstirea are straie noi, că turnurile au fost acoperite cu fier alb de către maiștrii aduși din țara ungurească, că pe la sfîntul Niculai se lucrează la noul palat al lui Vodă. Dacă lucrurile au să meargă după pofta inimii sale, Asanache are să-și facă timp de ședere în Eși, ca să vază casele noi și mai ales casa aceea minune de lîngă sfîntul Niculaie cel Sărac, ce zice-se că ar fi făcută de un tînăr român, Gheor-

ghe Asaki, pentru bogata principesă Elena Sturza Păstrăveanu.

Cu mare greutate căruța s-a strecurat printre carele și chervanele ce înțesau Păcurarii și intră în Ulița Mare. Cînd au ajuns la Trei-Ierarhi, Asanache i-a spus lui Stănică să oprească în fața hanului de peste drum, unde o să tragă peste zi și peste noapte, iar acum are să-mbuce ceva că se simte grozav de lihnit. Din întîmplare, hangiul avea liberă o odaie ceva mai curățică, celelalte mai frumoase — zicea el — erau pline cu boiernași de pe la Tutova și de pe la Vaslui, veniți cu treburi pe la Mitropolie ori pe la Divan. Asanache s-a mulțumit și cu atîta. El nu venise să stea, nici să-și cheltuiască banii pe lucruri zadarnice, ori pe odăi frumoase. El venise să-l vadă pe vistiernic și să-și capete pentru banii săi ceea ce gîndea că i se cuvine.

„Cînd am să fiu medelnicer ori șatrar, atunci lucrurile au să se schimbe" — își zice Asanache. Atunci are să ia o cameră mai la față, cu fereastră chiar spre Ulița Mare, să poată vedea forfota oamenilor, atît de pestriță, și să se uite drept în dughenele armenești de sub boltnița mitropoliei. Și cine poate ști, dacă astăzi norocul îi va surîde, iar vodă s-o îndura să-l căpătuiască cu un titlu de boierie, dacă nu cumva și-o face chiar case în Eși, să nu mai tragă prin locante păcătoase, duhnind a băutură, a miros de mîncare și a murdărie de vită, alături de răzeși înstăriți ori de boiernași de țară strîmtorați.

Stînd și judecînd drept, nu vede de ce banii lui nu ar avea tot atîta trecere cît cei ai negustătorilor greci, ori armeni care și-au cumpărat boieriile. Ba chiar feciorii de mazili s-au înălțat la rang de agă cu două mii de galbeni, iar cu trei mii au fost făcuți spătari. Ba unii zic că și cu o plăcintă rumână și gustoasă se-ntîmplă uneori să intri pe sub pielea domnului. Că lăcomia gurii e tot atît de păcătoasă ca și asta de arginți, o știe toată lumea. Gîndind la întîmplarea cu boierul care s-a văzut încărcat de onoruri numai pentru că plăcintele făcute de nevastă-sa au căzut bine voevodului, Asanache rîde ca un căpcăun ce se află. „Și nevastă-mea Ruxandra este meșteră în chiurechiuri și plăcinte, da cum să le aduci calde de la Focșani

la Eși ? Că plăcinta rece e pentru stomac cum e înghețul pentru pomu-n floare."

Către ora prînzului, cu ciubotele și straiele curățate, cu stomacul potolit, Asanache s-a dus la palat, unde avea să-l găsească pe vistiernic. Acum palatul era doar o casă boierească, ceva mai arătoasă, cu ogradă mare să poți întoarce carul ; dar vodă Moruzi se mulțumise cu ea, adăstînd să se repare palatul în care, ziceau oamenii, au să fie atîtea ferești cîte zile sînt în an, iar uși, tot atîtea cît și săptămînile.

Asanache s-a strecurat în ograda casei, plină în acel ceas al zilei de o strînsură gălăgioasă de slujbași domnești, de vezitiii boierilor, de slugi și de arnăuți rostuiți cu paza. Se strigau unul pe altul, fără să se recunoască ori să se vadă ; alergau care încotro, fără rost și fără nici o nevoie. Da, așa sînt slugile, cu cît aleargă mai tare și fără noimă cu atîta li se pare că sînt mai de folos stăpînului. A cercetat Asanache pe unul, pe altul, pe cîți binevoiau să-i dea o clipă de ascultare și pînă la urmă o slugă mai cu suflet, după ce a simțit în palmă cîțiva firfirici plăcuți, i-a arătat odaia unde se afla vistiernicul Iordache. A deschis ușa cu sfială și a rămas acolo, lîngă ea, închircit ca un becisnic ce se află.

Sala era mare, cu pereții albi și goi, doar ici-colo, cîte un sfeșnic pentru lumînare. În schimb forfotea de lume, de boieri mari ce se sărutau pe bărbile năclăite cu oloi parfumat și de boieri mai mici, care sărutau mîna celor mari, cu smerenie și cinstire. Ceva mai departe de Asanache se afla un bărbat în vîrstă, care cu o voce fîrnîită arăta unui copil pe boierii ce se perindau prin sală, prenumind pe fiecare. „Acesta e spătarul Stratilat, iar cela cu barba stufoasă e dumnealui banul Iordache Ramadan. Vezi colo, lîngă fereastră ? Acela e vel-logofătul Iancu Razu și cela care a venit și îi sărută barba e chiar vornicul Vasile Ruset". S-a uimit tare Asanache de unde cunoaște omul acesta, cu straie pocite și chip cam pătlăginiu, pe toți boierii de rang mare, dar s-a dumirit mai tîrziu cînd a aflat că era chirica Stamate, diacul de la Divan. Cu urechile ciulite la vorbele necunoscutului și cu privirea ațintită spre sală, Asanache își întipărea chipul boierilor, ca să poată povesti și el Ruxandrei cît de fălos ori de pocîltit

arătau acești oameni ce se socot fără pereche în lume. Mai spuse chirica Stamate arătînd cu degetul : „Vezi tu, băietule, pe boierul cela cu barbă pînă la brîu ? Dumnealui este vornicul Manolache Dimache cel care s-a milostivit de doamna Zoe în tinerețea ei, cînd a rămas orfană și săracă lipită, după moartea tătîne-său Lascarache Ruset. A luat-o vornicul și jupîneasa lui Bălașa, au crescut-o la moșia lor de la Roznov, iar mai tîrziu au pricopsit-o, măritînd-o cu vodă Moruzi, pe cînd acesta era numai beizadea".

Asanache căută să osebească din ceata boierilor pe vornicul Dimache, dar cercetarea nu îi fu lesnicioasă ; tocmai atunci ușa iatacului domnesc s-a deschis larg, iar boierii socotind că vodă e gata să iasă la Divan, s-au bulucit cu toții în preajma ei, încovoind șira spinării care mai de care. Pe ușă n-a trecut însă decît logofătul de taină (așa l-a numit tare chirica Stamate), iar în urma lui două slugi tinerele și obraznice. Unul ducea pe brațe un lighean de argint plin cu apă frumos mirositoare, iar celălalt purta ibricul și prostirea. Văzînd aceasta, boierii s-au depărtat de la ușă cu mare silă, îndreptîndu-se din șale și lăsînd pe cei trei să treacă ca și cum nici nu i-a fost zărit.

„Iată deci — gîndi Asanache — cine sînt boierii aceștia mari, de care se zice că ar ține însăși ființa Moldovei noastre. Se tîrăsc la ușa lui vodă, mai tare decît slugile la tinda casei mele. Cu toate acestea pe noi, cei mici, își varsă dumnealor mînia, iar noi le-o suferim, ba le pupăm și mîna, doar ne-or împărtăși cu vreo slujbă ori cu vreo facere de bine."

Pe cînd gîndea astfel, chirica Stamate, de alături, zise copilului : „Privește către boierul ce vine către noi. Acesta — să știi și tu — este bogatul între bogați, vistiernicul Iordache Ruset Răznovanul". Auzind aceste vorbe, Asanache privi ușor printre gene, apoi coborî ochii în pămînt și se repezi înaintea vistiernicului îngenunchind și sărutîndu-i poala caftanului.

— Ce vînt te-aduce pe la Eși, arhonda ? întrebă Iordache Ruset.

Asanache Dan își spuse în sine, cu mare bucurie : „dacă mi-a zis arhonda, aceasta înseamnă că treaba se face..." Apoi cu glas tare îngăimă cîteva vorbe, pentru că nu voia

ca urechile lui chirica Stamate să audă ceea ce nu era de trebuință :

— Venii și eu, evghenistate, să mai văd cinstita față a Măriei tale !

— Dacă pentru aceasta ai venit, medelnicere, atuncea bunul Dumnezeu ți-a împlinit vrerea, rîse cam cu dispreț vistiernicul.

„S-a făcut — își spuse ușurat Asanache. M-au numit medelnicer. Iar de zice că Dumnezeu mi-a împlinit vrerea, îmi dă a înțelege și mai vîrtos că lucrarea de care am dus atîta lipsă s-a săvîrșit cu bine".

— Vai mie, păcătosul — se pomeni strigînd Asanache — cu ce m-am nevoit la Dumnezeu ca să reverse asupra mea atîta bucurie ?

Știa el prea bine cîte pungi cu bani împinsese întru împlinirea bucuriei acesteia. Sărută însă cu ardoare vîrful pantofilor boierești, și-și îngroapă fața în cutele caftanului ca și cum s-ar fi temut să nu i se citească gîndurile haine. Dar vistiernicul Iordache nici nu mai avea timp pentru Asanache Dan. Ușa iatacului domnesc se deschisese iarăși, boierii se repezeau de prin locurile lor și Ruset n-ar fi voit să lipsească de la marea cinste de-a ridica de subsuoară pe voevod și de a-l duce pe sus în salonul de primire. Își întoarse deci fața de la Asanache și pornindu-se către ușa iatacului domnesc, zise :

— Nu uita, arhonda, să treci mîine pe la visterie, întru împlinirea celor ce mai sînt de cuviință...

Asanache făgădui să treacă, dar zilele lui se pierdură în vînt. Vistiernicul era prea departe. Se întrebă însă Asanache, ridicîndu-se din genunchi și rămînînd pironit locului, despre ce împliniri mai poate fi vorba ? Să i se dea patalamaua de medelnicer ? Ori mai rîvnește vistiernicul și alte pungi de bani întru întregirea celor trimise mai înainte ? La gîndul că s-ar putea să i se mai ceară, bucuria lui Asanache se cam subțiază ; dar pentru că nu ține să-și întunece ziua aceasta mare, noul medelnicer leapădă de la sine gîndul viclean, zicîndu-și că pînă mîine mai este vreme de jelire. Liniștit deci despre partea aceasta, Asanache se retrase nesimțit și nevăzut ca la venire, ieșind în ograda mare, unde forfota se făcuse și mai asurzitoare.

Umblau slugile și arnăuții ca bezmeticii, trebăluind ciohodarii și vezitiii care cum se întîmpla, iar de se strigau înde ei, o făceau de-a surda, atît era de țipător cîntecul tubulhanelei, care anunța norodul că în sfîrșit domnul Moruzi ieșise din iatacul său. De teamă să nu-și vatăme auzul Asanache o luă mai repegior spre poartă. Dar fie că era numai închipuirea lui bolnavă, fie că era chiar așa, i se păru că oamenii se ploconesc în calea sa și îl privesc cu mare umilință ca și cum fiecare ar fi știut că domnia-sa este noul medelnicer Asanache ot Cîmpuri. Chiar și sluga care-i arătase drumul la venire și de care se izbi în dreptul porții îi zise un sărut-mîna cîntat și prelungit, cum se face cu boierii cei mari și divăniții. Întrebă chiar slugoiul cu umilită curiozitate : „Găsit-ați pe înălțimea sa, vistiernicul ?“, dar Asanache Dan i-o tăie scurt și cam de sus : „Ți-am spus doară, că mă aștepta cu nerăbdare !“

Ieși astfel în Ulița Mare tocmai cînd tubulhanaua striga mai asurzitor din alămurile și talgerele ei, părîndu-i-se chiar că muzicanții domnești sosirea dumisale în cetatea de scaun o vesteau cu atîta sîrguință. Porni, legănîndu-se, către hanul la care poposise. Ar fi dorit să se întoarcă acolo într-o droșcă ori într-o chibitcă, da' unde se pomenește birjar în Eșii ăștia mizerabili ? Picioarele lui, amorțite de atîta îngenunchere, îl dureau încă ; noroc că sufletul lui zburda de bucurie și-și îngîna singur cuvinte de slavă : „medelnicerul Asanache ! Asanache medelnicerul !“

★

Rămaseseră în pridvor, privindu-se unul pe altul, fără să scoată o vorbă. Nu auziseră cele din urmă cuvinte ale mitropolitului și ardeau de nerăbdare să le afle. De-aceea, cînd uruitul trăsurii se pierdu, dincolo de boltnița bisericii, țăranii își luară inima în dinți.

— Ce-a zis Înaltpreasfîntul, părinte Șerbane ?“ întrebă Taftă.

Iar preotul răspunse :

— A făgăduit că are să se roage pentru noi.

Atunci Costandin Roată se amestecă în vorbă :

— De s-o ruga pentru voi la Dumnezeu, atunci vă mănîncă... vistiernicul !

Părintele Șerban îl privi cu mustrare :

— De ce mînii pe Dumnezeu, bre Costandine ?

Omul se apără scărpinîndu-se la ceafă :

— Nu eu îl mînii, părinte, ci boierii îl supără. Că el le zice să nu furi, să nu ucizi, iar ei ne ucid în bătăi și ne fură pămînturile.

Mergeau încet către poartă, iar cînd dădură să iasă pe ea, se opriră îngroziți. Afară, în Ulița Mare, cît puteai cuprinde cu ochii, numai oameni zdrențuiți și betejiți : care fără o mînă, care fără picioare sprijiniți doar în cîrji ; care cu ochii scurși, fără vedere. Strigau toți după pomană, după un blid cu fiertură, ori după un ban ; se băteau cu pumnii în piepturile uscate ; își arătau straiele zdrențuite, colcăind de păduchi și murdărie. Ai fi zis, văzînd atîta mulțime, că întreaga breaslă a cerșetorilor, cu starostele ei în frunte, coborîse din mahalaua Calicilor așa cum se întîmpla cu puhoaiele de apă ce se scurg uneori din Tîrgul de Sus tocmai pînă jos la Trei-Ierarhi și dincolo de Feredee. Spusese cineva că ieri, mitropolitul trecînd dinspre Socola, strigase oamenilor să vină după ajutoare la mitropolie și iată că acum, toți ciungii, orbiii și șchiopii tipau în stradă să iasă iconomul și să-i dăruiască, după cum a fost vorba.

Cu mare greutate s-au strecurat țăranii prin gloata calicilor și au luat-o în sus către palatul domnesc, unde se ține și divanul. Erau ametiți de atîtea strigăte de jale și gîndea fiecare în sine că durerea și suferința nu sălășluiesc doară pe dealurile înverzite dar îndepărtate ale Vrancei, ci și în tîrgul Eșilor cu bogății și mîncare multă, și chiar sub ochii voevodului.

Dar dacă gîndul lor fuge la cele văzute și auzite adineauri, ochii țăranilor se țintesc cu uimire la dughenele ce se întind lanț pe Ulița Mare. Scoseseră lipscanii mărfuri de Orient cusute în fir de argint și aur ; gazuri ușoare și străvezii ; mătăsuri brodate și horbote fine. Din ușile băcăliilor veneau miresme plăcute de fructe necunoscute și bucate alese. Dinspre locantele adumbrite, urcau pînă în stradă aburi ușori de alivenci, de baclavale și de plăcinte învîrtite. Așa au trecut cei patru oameni, pînă la ulucile palatului, cu ochii stecliți la atîta bogăție și cu nasurile plăcut gîdilate de mirosul atîtor bunătăți pentru

gură. Iar la poarta palatului, dădură de altă mulțime, strînsă pe lîngă uluci, agățîndu-se să vadă ce se întîmplă dincolo de ele în ograda mare, ori ascultînd cu veselă pornire la cîntecul tubulhanalei. Se luptau arnăuții în fireturi să împrăștie norodul, strigau ciohodarii domnești să plece fiecare acasă, că astăzi nu-i zi de sărbătoare ; dar nimeni nu voia să se miște, fiecare zicîndu-și în sine că e mai bine aici decît în cocioaba lui chircită și întunecoasă. Aici cel puțin poate să respire și își mai bucură sufletul privind la veselia și bunăstarea altora.

Cînd țăranii și preotul Șerban au vrut să treacă pe poarta ogrăzii, doi arnăuți înarmați cu pistoale le-a aținut calea, răstindu-se :

— Astăzi nu e zi de primire.

Dar preotul Șerban i-a dat în lături, cu mîna :

— Pe noi ne așteaptă la Divanul domniei.

Așa au izbutit să intre, iar părintele Șerban care mai fusese pe aici de multe ori cu jaloabele vrîncenilor, arătă oamenilor o ușă :

— Să așteptăm, oameni buni, pînă are să ne strige.

★

Dincolo de ușa întredeschisă a iatacului, Alexandru Moruzi se amuza privind către boierii din sală. Se prefăcea că nu-i vede încovoindu-se slugarnic de cîte ori li se părea că privește la ei, și își zicea în sine, rîzînd cu plăcere : „Lasă-i să se betejească de-atîta plecăciune, doar așa le-o mai pieri trufia și obrăznicia".

Credea că în felul acesta se răzbună pe viclenii boieri ce nu-și mai încăpeau de atîta osîndă și de mîndrie ; deopotrivă de dibaci la lingușeală ca și la trădare. Moruzi știa că cei mai mulți dintre ei abia părăseau pragul palatului unde petrecuseră în umilință și ascultare că se și porneau cu pîra împotriva domnului pe la vreun consul străin ori către Poartă. Cu toate acestea, gîndea cu scîrbă în suflet voevodul, sînt aceiași boieri care s-au trudit cu ani în urmă pînă la Bacău ori la Focșani, ca să-i iasă în întîmpinare, să-l salute drept un adevărat al lor stăpîn, să-i însoțească rădvanul cu șase cai, în chiuit de bucurie pînă la laturea Eșilor dinspre Păcurari, iar de-aici, în sunet de

clopote, în sloboziri de tun și cîntec de meterhanea, să intre cu alai pe uliţele orașului, mergînd la Sfîntul Niculai, unde i s-au închinat cu toţii și au jurat credinţă. „Dar ce fel de credinţă ? se întreabă cu mînie, Moruzi — Mă pîrăsc cînd la ismailiteni că m-am dat cu rușii, cînd la împăratul rosianesc că am trecut de partea franţuzilor și a turcilor !“ E drept, se mai jeluiau dumnealor, că-i umilește la tot pasul, că le cere mii de galbeni ca să-i înalțe la rang de vistiernici, spătari ori logofeți ; că ia domnul de unde se întîmplă, fără zăbavă, nici alegere, de la boieri ca și de la țărani. Nu gîndeau însă dumnealor la polițele pe care el le semnase atunci cînd a fost să ia domnia în primire, și nici la mașeturile date către pașale nu se gîndeau. Nici se întrebau cît îl costă pe el toți teftedarii și chiatibii, ca și liota de osmanlîi ce se vîntură între Țarigrad și țara Moldovei. Unul vrea o blană de cacom ; ciohodarul lui Ismail Emeni poftește tabacheră de fildeș ori o bucată de postav ; marele vizir suspină după caii mici și iuți moldovenești ; chiar și caraghiosul pașii, cel ce face tumbe să-i facă poftă de mîncare, îi ceruse ceas cu lanț și un contăș de samur. Iar ei, boierii, se jeluiesc că le cere cîteva pungi cu galbeni !

Cît despre plîngerea lor că nu mai pot trăi de atîta umilire, să-l întrebe pe el, Moruzi, cum mai poate îndura rușinea ce i-o face turcul ? Că e silit să coboare de pe cal în fața oricărei pașale și să-i pupe poala hainei, mirosind a trandafir și a seu de oaie. Apoi să meargă înaintea lui, ca orișice calic pe jos, pînă la conacul Beilicului, în vreme ce prostimea și negustătorii se hlizesc de atîta umilire.

Dumnealor nu văd decît rușinarea pe care el le-o face, domnul, cu toate că el s-a străduit precît a putut să fie mai puțin hain decît alții. N-a dat dregătorii multe la greci și chiar de a adus cu dînsul cîte unul, doi de pe malul Bosforului, nu i-a pus în fruntea mesei, să se înfrupte din bucatele cele grase. Pe acestea le-a păstrat pentru ei, boierii de baștină și de neam mare, doar s-or îndestula și n-or mai avea prilej de uneltire. Că stomacul sătul e bun sfătuitor ca și noaptea și nimănui nu i-a plăcut vreodată să-și vadă capul acolo unde-i sînt picioarele, numai așa ca să se afle în treabă.

Moruzi e nevoit să recunoască însă că boierii aceştia moldoveni i-au înşelat toată cunoaşterea lui despre oameni şi lume. Chiar cu stomacul plin, crăpînd de bucate şi băutură, ei tot de uneltiri şi de vorbe viclene se ţin ziua toată. „Atunci cum să nu-mi fie silă cînd îi văd în faptul dimineţii năvălind la palat, preumblîndu-se prin faţa iatacului, prefăcîndu-se că vorbesc între ei, dar trăgînd cu ochiul spre uşa întredeschisă, doar i-oi pofti înăuntru să-mi sărute mîna sau caftanul ? Viermi tîrîtori ce s-ar lăsa pălmuiţi ori loviţi cu vîrful papucului, numai să nu se spună în oraş că nu mai sînt poftiţi la palat şi că nu mai beau cafea împreună cu domnul !"

Multe văzuse Moruzi la viaţa sa şi ştia tot atît de multe. Îşi spunea mereu, cînd se trezea dimineaţa încă în patul său domnesc, că zilele trec una după alta fără să semene între ele şi că de multe ori ceasurile sînt mai pline de necazuri, decît poate să cuprindă un an întreg. Cu toată această înţeleaptă înţelegere a vieţii, Moruzi n-ar fi crezut în dimineaţa aceasta că ajunsese la capătul domniei, că peste o lună are să plece din Moldova pentru totdeauna şi are să-şi sfîrşească zilele la galere, ca un nemernic, trăgînd din vîsle, alături de puşcăriaşii imperiului turcesc.

Poate de ar fi ştiut-o, ar fi fost mai puţin aspru în dimineaţa aceasta cu boierii moldoveni, buluciţi dincolo de uşa iatacului şi dintre care unii veneau să i se închine fără făţărnicie ori gînduri haine, ci numai din obişnuinţă orientală.

★

Dădu ordin slugilor să deschidă uşa şi-atunci se năpustiră logofeţii şi vornicii, spătarii şi postelnicii cu mîinile întinse pentru a-l ridica de subsuori şi a-l duce în salonul cel mare, fără ca pantofii lui de marochin galben să atingă pardoseala odăilor.

Purtat de unii şi urmat de alţii, Moruzi se văzu în salonul mare, fără podoabe, nici coroane, ci numai cu un brîu de divane de-a lungul pereţilor. Afară tubulhanaua începuse să cînte asurzitor ; slugile veneau aducînd cafele şi dulceţuri, tutungi-başa năduşea de zor umplînd ciubucurile cu tutun aromat de Macedonia. Se aflau în jurul

domnului, unii stînd pe divane alții doar în picioare, după rang și dregătorie, mai toți boierii de neam mare : vellogofătul Iancu Balș, vistiernicii Sandu Sturza și Iordache Ruset, banul Iordache Ramadan, vornicul Vasile Ruset, spătarii Neculai Stratilat și Iordache Catargi, precum și alți mulți vornici, căminari și slugeri. În dreapta și în stînga domnului, împărțind cu el același divan de mătasă înflorată, stăteau mitropolitul Veniamin, venit mai în urmă, și vornicul Manolache Dimache, cel dintîi la inima voevodului.

În timp ce-și sorbeau cafelele și trăgeau din ciubuc, domnul și boierii tăifăsuiau de una, de alta, că multe și omenești nevoi apăsau sufletul fiecăruia. Vornicul Teodor Balș s-a mirat tare că voevodul s-a pus să stîrpească jocul de cărți și luxul boierilor de teamă ca nu cumva dumnealor să-și piardă moșiile și casele. Ceea ce a făcut și pe vistiernicul Ruset să zică cu prisositâ îngîmfare : „Averile boierilor sînt atît de mari încît n-au să le năruie nici patima jocului, nici odoarele scumpe ale jupîneselor ! Mai bine, a adăugat vistiernicul, s-ar strădui oamenii stăpînirii, cei prepuși la paza țării Moldovei, să stîrpească pe tîlharii ce s-au cuibărit prin codri și cad la drumul mare, peste boierii călători".

A zis și vornicul Alexandru Ianculeo, întărind vorbele vistiernicului : „Adevăr grăit-a dumnealui vistiernicul. Că de la o vreme nu se mai poate mișca omul de la un tîrg la altul, nici măcar ziua, necum în timp de noapte. Voiește călătorul să meargă la Bîrlad, nici nu ajunge bine la Strîmtura, unde sînt codrii Merei, că-i ies haidăii în drum și-l zvîntură de bani și de bagaje. Iar la ținutul Fălciului, în valea Docolinei, mai jos de codrii Barboșilor, cînd ți-e lumea mai dragă și crezi că ai trecut hopul, îți ies în cale tîlharii și te lasă gol, așa cum te-a făcut mumă-ta".

Au rîs cam în silă boierii de aceste vorbe, nu pentru că urechile dumnealor n-ar fi auzit altele și mai pipărate ci pentru că spusa vornicului Ianculeo le înfiorase sufletele. Unii dintre ei o pățiseră chiar la văzul Eșilor, în Sperieții de supt Bordea unde frunza codrului e deasă tare ; alții la Strîmtura pe drumul Bîrladului ; alții pe la Pocreaca, unde ziceau ei că pînă și răzeșii ieșau la drumul mare. A

făgăduit domnul că are să dea porunci strașnice să iasă oamenii stăpînirii prin toate ținuturile pe unde se făceau jafuri și să stîrpească pînă și sămînță de tîlhari. Ceea ce auzind dumnealor boierii pe dată și-au potolit tremurul și au trecut la alte vorbiri mai plăcute.

Apoi s-a ridicat vodă și a poftit pe boierii din Divan să treacă în sala judecății unde mulțimea împricinaților așteaptă de la ei dreptate.

În acea dimineață pricini mai grele erau puține, dar două dintre ele apăsau greu pe sufletul mitropolitului Veniamin. Era întîi dihonia dintre țăranii vrînceni și vistiernicul Iordache și mai era jaloaba împotriva banului Arghire Cuza scrisă de către fratele dumisale spătarul Gheorghe și de către nepotul Ioan, fiu al răposatului căminar Neculai Cuza. Mitropolitul, care creștea pe lîngă sine și îi iubea cu părintească milă pe Varlaam și pe Grigore, fii ai căminarului, știa de la ei cît de hăinit s-a purtat din toată vremea mosul Arghire. Își viclenise frații și nepoții, ca cel mai împotrivitor dușman și asuprise pe fiștecare în fel de chipuri. Din această pricină căzuseră mai toți Cuzeștii la datorii grele, iar bruma de avere ce le rămăsese se risipea și ea în judecățile pornite de către bi-vel-banul Arghire.

Auzind plîngerile lui Varlaam împotriva mosului său, Veniamin se întrebase de multe ori cum poate un om să arate atîta dușmănie și vicleșug fraților și nepoților săi, cînd el are atîta avere încît nici el, nici fiii săi nu au să aibă atîta viață cîtă le-ar trebui să o prăpădească. Se vede însă că lăcomia, ca și nerușinarea, nu știe ce este margine iar omul cu cît are mai mult și mai mult dorește, ca și cum ar lua ceva după sine.

Dar cauza Cuzeștilor nu s-a judecat în ziua aceea întrucît spătarul Gheorghe, cel cu jaloaba, nu se afla în Eși ci călător în Țara Românească, la cererea voevodului. A rămas la județ pricina vrîncenilor și numai c-a intrat vechilul lor, părintele Șerban, pe ușa Divanului, că s-a repezit către boieri vistiernicul Ruset, cu mare mînie:

— Înalt prea sfinte și cinstiți boieri. Vă este, socot, cu știință că podoaba cea mai strălucită a luminaților domni și eghemoni, e ca din dumnezeiasca pronie să nu lase nemulțumit și neajutorat pe fiștecare după slujba și vred-

nicia lui. Pentru aceasta și bunul nostru domn Constantin Ipsilanti, ce s-a învrednicit în trecut la scaunul Moldovei, a luat aminte către mine slujitorul său cu credință și cinste, făcîndu-mi milostenie cu tot locul de la ocolul Vrancii de la ținutul Putnii ce iaste cu sate pe dînsul și care au rămas din vechile vreme dreapta moșie domnească, nedată danie nimănui.

Despăturind apoi un hrisov pe care îl scosese între timp din buzunarul giubelei, vistiernicul Iordache mai zise :

— Iată ce glăsuiește, cinstiți boieri, însăși hrisovul bunului domn Ispilanti. Și începu a ceti : „drept aceia, de acum înainte și în veci (apăsă tare vistiernicul pe acest „în veci") locul acela al ocolului Vrancii de la ținutul Putnii, cu tot hotarul lui și cu tot venitul, să fie cinstitului și credincios boierului Domniei mele, Iordache Ruset vel-vistiernic și urmașilor clironomi, fie nepoți, strănepoți și la tot neamul dumnealui, dreaptă danie și miluire și să-l stăpînească ca pe o dreaptă ocină și moșie, luîndu-și venitul din toate după obiceiul și după hotărîrea ponturilor visteriei"...

Împături hrisovul, îl vîrî la loc în buzunarul giubelei, apoi cu vocea obosită de atîta vorbire și năbușită mînie vistiernicul spuse numai :

— Se află aici, printre noi, prea cinstiți boieri și dumnealui Constantin Balș, vel-logofăt de Țară-de-Gios, care la porunca Domnului Moruzi a cercetat plîngerile nedrepte împotrivă-mi, auzind cu urechile dumisale că însăși vrînceni recunosc că Vrancea este pămînt domnesc iar nu stăpînire răzășească.

Se așează, vel-vistiernicul Ruset într-un jilț și așteptă acum, resfirînd printre degete boabele metaniei, să vadă ce are să se-ntîmple.

S-a ridicat dumnealui Constantin Balș, vel-logofătul, și a zis că pricina boierului e cu dreptate ; că însuși domnia-sa a văzut trecută în condica divanului dania lui Constantin Alexandru Ipsilanti, iar mai tîrziu pentru bună încredințare s-a dus dumnealui, împreună cu vel-vornicul Constantin Palade și a cerut starostelui de la ținutul Putnei să dea de știre locuitorilor să trimită cîte un fruntaș de fiecare sat la Focșani ca să le facă domnia sa în-

trebare în această pricină. Au venit cam la șaptesprezece oameni și cerîndu-li-se să arate de au niscaiva scrisori de proprietate ei au dat seama că nici o scrisoare nu au, ceea ce însamnă fără îndoială că acel loc a fost domnesc iar nu dreaptă moștenire a răzășilor.

Grăi apoi mitropolitul Veniamin :

— Oamenii aceștia (și arătă către țăranii din Vrancea) se plîng, cinstiților boieri, și împotriva vistiernicului și împotriva daniei domnești.

S-a făcut deodată tăcere, de nu se auzea în Divan nici fosnetul anteriilor de mătasă, nici măcar lovirea boabelor de chihlimbar pe sfoara metaniilor. Stăteau toți boierii cu suflarea oprită, iar chirica Stamate, diacul, și Gheorghe Ioan, condicarul, rămaseseră ca împietriți la masa lor plină de condici și jaloabe.

— Ei zic — urmă Veniamin — că din vreme ce strămoșii lor, viind din alte locuri străine și așezîndu-se cu locuințe într-acele moșii, fiind ele slobode și nedate nimănui de nici un Domn, se cheamă dară că a lor sînt acele pămînturi. Mai zic acești oameni că hrisovul ce l-au avut ei mai tîrziu de la fericitul domn Grigore Ghica bătrînul, le întărește această proprietate, dar că nefiind protocălit de nimeni și nici pecetea fiind potrivită, dumnealui vel-vistiernicul Ruset se ridică împotrivă-i.

Atunci întrerupse vistiernicul Iordache vorbirea mitropolitului :

— Eu, Înalt prea sfinte, n-am văzut în Letopiseț că s-ar afla un domn moldovean să dăruiască un ocol întreg, cum e al Vrancii, țăranilor de acolo.

Aceasta zicînd se ridică din jilț și porni mînios către ușă. Ajuns acolo, se opri și strigă mînios :

— Am văzut, cinstiți boieri, încă o dată pe mitropolitul țării Moldovei, os din vitejii boieri Boldur, nepăstuindu-și cinul din care se trage și ținînd parte răzvrătiților !

A ieșit din Divan, trăgînd ușa atît de tare, că s-a împrăștiat în sală, peste straiele boierilor, tot colbul strîns peste canaturi și ușorii ei.

S-a ridicat atunci și restul boierilor, glăsuind tare între ei. Iar Dumitru Ghica, vel-comisul, a zis către Veniamin :

— Are dreptate vistiernicul, Înalt prea sfinte. Oamenii aceștia nu au nici hrisov, nici măcar un ispisoc de stăpînire. A pretinde altcum, este a mînia pe Dumnezeu însuși.

Cu aceasta Divanul își rostise cuvîntul. Țăranii din Vrancea rămîneau pe mai departe robi ai vistiernicului.

★

Au plecat de la Divan cu sufletul pustiu. Mergeau pe uliță strînși unul în altul, ca și cum le era teamă că alți vrăjmași ar putea să se năpustească asupra lor și să-i jefuiască. Gîndeau fără să fi vorbit același lucru, anume că dreptatea a fost gonită de boieri din țara Moldovei, așa cum îi cărau peste hotară și bogățiile. O despuiau an de an de tot ce era mai bun ; de vinurile tari de Odobești, de sarea în droburi, de grîu, de berbeci și de oi. Nici măcar pieile de iepure nu erau cruțate mergînd și ele în Țara leșească, o dată cu vacile grase și boii de muncă. Norodului moldovean îi lăsau numai puțin mălai cît să-și ducă zilele, să nu se vaite că moare de foame.

Întru tîrziu rupse tăcerea Costandin Taftă cel din Negrilești.

— Afla-vom vreodată și noi dreptatea, părinte Șerbane ?

Iar Costandin Roată răspunse în locul popii :

— Cînd om lua-o singuri cu parul, o vom afla negreșit !

Se uita mustrător popa Șerban către cel ce grăise :

— Lasă, bre omule, nu mai grăi și tu vorbe de ațîțare.

— Bine, părinte ! a oftat din greu Roată. Apoi își zise în sine : „de-asta te-au hăituit arnăuții pînă-n pristolul bisericii, că tot la duhul blîndeții îi sfătuiești pe oameni".

Erau acum prin dreptul mitropoliei, cînd veni înaintea lor unu Iordache Lozonski, care ținea de casa boierului Grigoraș Sturza, că-i fusese pînă mai an logofăt peste toate. Acum se înstărise bine. Îl dăruise boierul cu loc mare de casă dincolo de grajdurile dumisale, ba îi dăduse și titlu de paharnic. Iar el din multul ce-l strînsese își ridicase casă și-și adusese în ea nevastă avută și ară-

toasă. Dar neavînd copii că îi era femeia stearpă, mai netezea Lozonski și roabele de pe lîngă casă, doar o prinde una sămînță și i-o răsădi neamul. Se apucase Lozonski și de faceri de bine. Miluia în dreapta și în stînga, iar acum voia să înnoiască biserica Sfîntul Gheorghe ce se afla pe ulița cu același nume. Dar oamenii văzînd atîta dărnicie și-au întors fața de la sfîntul și nedreptățindu-l i-au luat strada, poreclind-o Lozonski după numele paharnicului.

Văzînd pe părintele Șerban atît de pierdut cu firea, se milostivi Iordache Lozonski cu întrebarea :

— Ce ți s-a întîmplat, părinte, de treci pe lîngă oameni fără să-i cercetezi de sănătate ?

— Mai iartă și dumneata, paharnice, dar sufletul scîrbit nici ochi către lume nu are.

— O fi iar pacostea cu vistiernicul ? se dumiri Lozonski.

— Aceasta e pricina, întări popa.

De ani de zile de cînd popa Șerban bătea pe la porțile oamenilor cerșind ajutor pentru vrîncenii răsluiți nu era nici măcar un țînc în tîrgul Eșilor care să nu știe tărășenia. Spuse deci Lozonski, cu umbră de întristare :

— Eu ce să zic, părinte ? Profetul Ionaa tot a scăpat din pîntecele chitului, da' ce-a-nghițit vistiernicul Iordache, nu mai dă îndărăt pe vecie.

— Eu zic că odată și-odată tot are să deie — mormăi Costandin Roată.

— Fie și așa ! se învoi Lozonski. Dar pînă la ziua aceea, așteptînd, vă poftesc la un pahar cu vin în casa mea, să mai prindeți oleacă de putere.

Au luat-o după paharnic, pe lîngă mitropolie, de vale, pe ulița ce-i ziceau acum Lozonski. Răsăriseră și pe-aici dughene. Un stoler, un mindirigiu, chiar un ișlicar, toți căutîndu-și cîștigul pe la dascălii de la școala Strateniei și pe la boiernașii din jur. S-au mirat tare țăranii văzînd ișlicele scoase la soare, în fața dughenei. Unele cît bostanul cînd e să crape în toamnă, altele mari cît roata rădvanului. Văzîndu-le uimirea, Lozonski a rîs :

— Deh, după rang de boierie. Cu cît ești mai sus, ai și capu mai mare, și ișlicul se umflă mai tare !

Au rîs țăranii, a rîs chiar și isprăvnicul ce se găsea înaintea dughenei și care a salutat cu mare cuviință pe paharnic.

— Dumnealui este, zise Lozonski arătînd pe isprăvnic, din neamul lui Cuza, cel de la ținutul Vasluiului, și rudă mai de departe a părintelui Varlaam de la mitropolie.

Au pornit-o de vale și curînd au ajuns în dreptul unor uluci înalte ce străjuiau o casă mare, boierească.

— Aici șade boierul Grigoraș Sturza, cel care s-a milostivit și încă se milostivește de mine, fosta lui slugă, s-a umilit paharnicul Lozonski.

Tocmai stătea în poartă, cercetînd zarea, un tinerel cu pieptăraș de velură sinilie și cu ciubote lucitoare în picioare. Văzîndu-l pe paharnic, îl salută nu prea adînc, ba chiar sucindu-și nasul cam într-o parte, iar Iordache zise către țărani :

— Iată-l și pe Pletosu nostru !

Drept care se îmbufnă băietul, strigînd cu mînie :

— Domnia ta, cucoane Iordache, ai uitat se vede că mie îmi zice Plitos ! și o zbughi dincolo de poartă.

— Văzut-ați minunea ? a rîs tare Lozonski. Nici nu i-au dat tuleiu pe sub nas și și-o lepădat numele. Nu-i mai place Pletosu, că îi miroase a sudoare, și a frunză verde. Așa se întîmplă cu toți băieții aceștia ridicați pe lîngă casa boierului pentru că tatăl lor au făcut cîndva îndatorință cucoanei.

Și-a înghițit însă vorba, zărind dincolo de uluci pe vel-logofătul Grigore Sturza, care tocmai se plimba prin grădină. Era îmbrăcat într-un anteriu de atlaz în culoarea agatei, iar pe cap avea un fes mic care-l apăra de dogoarea soarelui. Umbla cu pași rari, lenevoși, oprindu-se prin fața trandafirilor și cercetîndu-le mirozna apoi ducea luleaua la gură și mai trăgea cîte un fum gros.

La salutul smerit al paharnicului boierul răspunse cu un zîmbet, apoi se interesă :

— Ce-i cu oamenii ceștia, Iordache ?

— Ia, niște amărîți, luminăția ta, abia își trag zilele de necazuri.

— De leneși ce se află, se încruntă boierul. Că bat ulițele tîrgului acum în toiul verii în loc să stea la ei acasă, să strîngă roada pămîntului.

— De pe care pămînt, Măria ta ? îndrăzni părintele Șerban, că ni l-a luat pe tot marele vistiernic.

Zise atunci boierul Grigore, amintindu-și și el de tărășenia vrîncenilor cu Iordache Ruset :

— Așa vă trebuiește, dacă ați rătăcit hrisoavele. Omul cînd are patalama la mînă o ține bine în lăzi și o ferecă cu șapte lacate !

Intraseră toți în grădină și-ascultau vorbele boierului, cu căciulile în mîni, cu capetele goale în arșița nesuferită a soarelui.

Răspunse pentru ei Costandin Roată :

— Așa este, Măria ta, da' de unde să cumperi șapte lacate, cînd noi nu aveam bani nici pentru unu' ?

Boierul rîse cu poftă :

— Dacă îi dați, nemernicilor, pe băutură !

— Îi dăm tot vistiernicului, Măria ta, că a dumnealui e și crîșma din sat, iar la alta nu ne dă voie a ne duce !

Rîse și mai tare boierul, plăcîndu-i răspunsul țăranului. Strigă dumnealui apoi tare înspre chioșcul din fundul grădinii :

— Mihăiță ! Auzi, Mihăiță !

— Ce este, papá ? răspunse un glas subțire de copilandru.

— Ia vino-ncoace, băietule !

Dinspre chioșc se ivi un copilandru la vreo doisprezece ani, puțin cam roșcovan la păr, îmbrăcat în straie de Viena, de modă nouă, încheiate în față cu mulți bumbi de aur.

— Ce este, papá ? întrebă copilul.

Boierul începu să-i povestească, rîzînd cu hohote, răspunsurile șugubețe ale țăranului.

— Ei, ce zici tu de asta ? sfîrși boierul.

Băiatul măsură din cap pînă în picioare pe Costandin Roată, apoi privind către tătîne-său, răspunse :

— Abatele Lhommée, dascălul meu francez, ar zice că este un semn al vremii și că s-au deșteptat pînă și țăranii. Eu însă de aș fi în locul domnului aș pune să i se tragă cîteva nuiele la tălpi ca să-l lecuiesc de deșteptăciune !

Și copilandrul întoarse spatele, pornind către chioșcul de unde se ivise.

— Ei, ați auzit, oameni buni ? rîse boierul. Asta să vă fie de învățătură. Acuma vă puteți duce...

Zicînd acestea porni și boierul Grigoraș către trandafirii săi aruncînd o privire furișă înspre chioșc și gîndind cu mare mîndrie : „Halal băiet. Are ștofă de domn, nu mai încape vorbă !

Plecară și țăranii pe urma paharnicului Lozonski, gîndind și ei, cu mare amărăciune : „Ferească-ne sfîntu', să vie copilul acesta domn, că ne stoarce mai rău decît vistiernicul Iordache".

★

Auzind hohote de rîs afară, Marghiolița Sturza se apropiase de fereastră și privise în grădină. Își zări întîi bărbatul stînd de vorbă cu fostul logofăt al casei Iordache Lozonski ; văzuse apoi un preot, și niște țărani, iar cercetînd mai bine chipurile acestora coana Marghiolița simțise deodată un fior în inimă. Țăranul acela, ciolănos, cu mustețile tușinate, care tocmai spunea ceva bărbatului său, îi aminti pe Grigore Pletosu, de la moșia ei Măcărești, unde mergea peste vară de făceau feredaie în apa Prutului. Avea Pletosu o casă de copii, dar se ținea înalt ca un brad și era totdeauna gata să-i facă îndatorire către noapte, cînd femeii singure i se urăște să tot citească în cafea și în stele. Apoi ce folos să ai bărbat de neam mare, cu carte și avere multă, cînd știut este că femeia cînd e la dragoste, se asemue negutătorilor, vrînd numai prisos, și niciodată pagubă. E drept că și dumneaei, logofeteasa Marghioala, știe să răsplătească cu binefaceri cînd i se face și ei un bine. A luat la Esi pe doi din plozii lui Pletosu, îi ține pe lîngă casa dumisale, i-a dat la învățătură și cine știe, mîini, poimîine, are să-i facă oameni (că-s frumușei blestematii !) să-ndatoreze și ei vreo jupînească stenahoricoasă.

Toate acestea le gîndea Marghioala Sturza, în timp ce privea pe fereastră la țăranul din grădină. De n-ar fi păcătosul ăsta de obicei țărănesc să umble oamenii în turmă ca oile pe șleau poate că ar trimite o slugă credincioasă să-l cerceteze de unde este și cu ce necazuri a venit la tîrg. Tocmai atunci auzi pe popă vorbind despre niște pă-

mînturi și despre vistiernicul Ruset și s-a lămurit logofeteasa că oamenii sînt din Vrancea, de la ținutul Putnei, unde are și soțul dumisale moșie, la Cotunul-Toflii pe unde însă nu i-a călcat niciodată piciorul. „În toamna asta — își zice coana Marghioala — am să cer lui Grigore să mă ducă pe-acolo, să-mi văd și eu averile și să mai schimb puțin aerul. Că oricît o fi de plăcută lunca Prutului, iar Pletosu gata să-mi facă datorință, dar se scîrbește omul gustînd din aceleași bucate".

S-a desprins Marghioala de la privazul ferestii și s-a plimbat visătoare prin iatac, zicîndu-și în sine că viața n-a fost îndurătoare cu dumneaei, femeie simțitoare și cu sînge fierbinte. Ea știe că prin saloane o bîrfesc boieroaicele șușotind între ele că a sosit vremea să se potolească, acum că are copii mari, iar pe fie-sa Elena a măritat-o cu Alecu Ghica și s-ar putea să fie curînd bunică. Dar clevetirea lor n-o doare și nici nu are s-o cumințească.

Se privi coana Marghioala în oglindă și luciul ei, ca un bărbat pornit pe complimente, o dărui cu un chip luminos și gingaș, cu pometii obrajilor ușor împurpurați, cu păr bogat și mătăsos în culoarea abanosului. Lăsînd apoi privirile să lunece mai jos, către umeri și coapse, Marghioala își zări sînii rotunzi și tari și linia frumos arcuită a șoldului, așa cum se deslușeau toate prin fusta ușoară de gaz străveziu. Și-a zis atunci cu mulțumire că e încă frumoasă cu toate că anii trecuseră peste ea (nici nu-i vine să creadă !) mai mult de patruzeci și șase. Dar la ce bun atîta frumusețe dacă zilele ei s-or scurge una la fel cu alta, într-o înlănțuire plictisitoare pînă la ceasul de moarte ?

De cînd au măritat-o cu boierul Grigore, Marghioala nu știe cîte zile anume a trăit și ea după pofta inimii. Poate cinci, șase. Poate mai mult. Celelalte s-au irosit, așa cum se trec zilele femeii în Eșii aceștia, adică în plimbări și mîncare, în somn și trîndăvie. S-a sculat către ora prînzului ; a cerut să i se aducă copiii ca să-i îmbrățișeze, a mîncat fără să-i fie foame, apoi s-a întins din nou pe divan ca să-și facă siesta. Tîrziu, cînd soarele dă în asfințit, s-a trezit și ea, și-a dat pe față cu dresuri, a strigat să i se scoată trăsura descoperită și cu două slugi în

spate, tuciurii și înzorzonate cu fireturi și bumbi strălucitori, apoi a pornit-o prin muntenime către Copou, unde sînt izvoarele și chioșcul cel boit stacojiu al lui vodă Moruzi. Acolo, la umbra răcoroasă a stejarilor, se întîlnea cu alte boieroaice, se cerceta de sănătate, își pipăiau cu invidie rochiile, pălind la fiecare foșnet mai bogat al mătăsii, ori la albeața spumoasă a dantelelor. Apoi se întindeau pe iarba moale și deasă, ascultînd susurul de cristal al izvoarelor, iar unele dintre ele își plîngeau oful de erau cumva iubărețe și deschise la suflet; iar de erau urîte și ascunse la fire, tăceau chitic și ascultau numai, ca să aibă ce povesti seara prin saloane. Și iată, venea noaptea, și se întorceau acasă. Se aprind lumînările în saloane, sosesc musafirii, se întinde masă mare, apoi bărbații se retrag la jocul lor de cărți pînă către dimineață, iar ea, femeie tînără și cu sînge iute, se perpelea singură și uitată în așternutul ei mereu fără de prihană. Atunci? Noroc că mai sînt feredaiele la apa Prutului și țărani cumsecade ca Pletosu. Or fi ei îmbrăcați în suman și cu nădragi de dimie, dar le dă cu o sută înaintea boierilor, cu toate anteriile lor de atlaz și papucii cusuți cu fir de aur.

Noroc, tot așa, că Dumnezeu a lăsat pe lume și războaie, de se bat rușii cu turcul, și se opresc ofițerii țarului cîte-o lună, două, la Eși, în drumul lor către Dunăre. Atunci mai simți și tu, femeie, că trăiești în orașul acesta, unde peste noapte bolești numai de plictis, iar cîinii îți urlă a moarte pe uliță și-n ogradă.

Așa a fost cu cincisprezece ani în urmă („Doamne! cum trece și vremea asta!“ — își zice Marghioala) cînd au venit rușii cu prințul Potiomkin și se dădeau baluri seară de seară în casa Ipsilanti, unde stătea favoritul. Se repezeau ofițerii care mai de care să o ceară pe dumneaei la dant, să o învețe *poloneza* și *angleza* și era atît de plăcut să simtă lîngă ea trupul cald și tînăr al dansatorului, cu pantalon strîns pe picior și cu cozile pudrate, pe spate. Își amintește ca azi o noapte de noiembrie, era de Sfînta Caterina, iar ofițerii serbau ziua împărătesii lor, cînd prințul a ținut și el s-o cunoască și să joace cu ea o poloneză. Se simțea în brațele lui mai ușoară ca fulgul, iar

prințul văzînd cît e de mlădioasă și feciorelnică, nici n-a mai vrut să danseze cu altă boieroaică. Cînd înceta dantul se duceau amîndoi la fereastră și se uitau pe medeanul din fața palatului, unde la un foc mare frigeau cazacii niște boi cu coarnele împodobite cu cordele și împănați cu păsări de tot soiul. În preajma cazacilor se strînsese norod mult, care privea steclit la pălălaia focului, iar ostașii le spuneau oamenilor să aibă răbdare pînă s-o frige carnea, că va avea fiecare bucata sa.

Cu tot gerul de afară, ostașii, cei mai mulți cazaci și tătari, și cîțiva soldați de escortă, ascultau muzica militară, iar cînd se cînta o căzăcească, începeau toți să chiuie, să bată din palme, iar unii dintre ei jucau pe vine în zăpada muiată de dogoarea focului. Prințul prinsese mîna Marghioalei și îi strîngea ușor degetele fine, întrebînd-o de se simte bine, iar ea nu găsea vorbe să-i răspundă atît era de rușinată și fericită. Inima i se strîngea însă gîndind că o a doua noapte ca asta nu va mai trăi niciodată, cu toate că și ea era fată de domn, a lui Grigore Calimah, cel sărăcit și atît de urgisit de osmanlîi. Muzica a început din nou să cînte și s-au întors în salon ca să danseze. A întrebat-o prințul de poate veni într-o zi s-o vadă, iar ea a primit ascunzîndu-și bucuria, și la rugămintea lui ca să-i îngăduie să-i vorbească de dragoste, ea a rîs numai, lăsîndu-l să înțeleagă că asta îi și place.

A fost însă scris să nu se mai vadă niciodată. A doua zi, Potiomkin a plecat la Galați unde era cartierul oștirii. Iar peste cîteva săptămîni, cînd s-a întors la Eși, îl scuturau frigurile, se plîngea că are să moară și nu voia să vadă pe nimeni. Pe urmă, coana Marghioala a aflat de la soțul dumisale (de ce, tocmai bărbatu-său a fost cioclul dragostei sale ?) că prințul murise și că moartea îl adăstase la drum, dincolo de Eși, pe cînd cerca să părăsească orașul ducîndu-se la Oceakov. L-au adus înapoi mort, l-au întins pe un pat sub umbrar de postav stacojiu cu cusături de argint, iar ofițerii și copiii de casă în straie cernite i-au vegheat două nopți sicriul, chiar în salonul unde el dansase *angleza* și *poloneza* șoptind Marghioalei vorbe de dragoste.

Așa se sfîrșise un prinț răsfățat de soartă și adorat de femei, iar o dată cu el se sfîrșise și visul de iubire al

coanei Marghioala. A plîns dumneaei în taină multe zile și nopți, dar nici o boieroaică nu s-a putut lăuda că a văzut-o vreodată cu ochii înroșiți de lacrimi și obrajii păliți de durere. A știut totdeauna să-și ascundă simțămintele, cu apă ce împrospătează pleoapele și sulimanuri groase pentru față. Iar vremea care lecuiește multe răni sufletești a liberat-o și pe ea într-o bună zi de strînsura deznădejdii.

Se auzi pe sală pasul greu al vel-logofătului Grigore, apoi bătaie în ușă și o voce întrebînd :

— Ești aici, Marghiolița ?

— Aicea sînt, pofteste ! a răspuns femeia aruncîndu-și în grabă peste fusta subțire un șal de cașmir.

— Auzit-ai drăcovenie ? zise Grigore intrînd. Și se porni să-i povestească întîmplarea cu vrîncenii, vorbele istețe ale țăranului și răspunsul tăios al băiatului Mihăiță.

— Ce zici dumneata de asta ? cercetă vel-logofătul.

— Ce să zic eu, o biată femeie. Domnia-ta știi mai bine decît mine cum sînt astăzi copiii ; porniți toți către visări îndrăznețe și dornici numai de mărire...

Tăcură amîndoi, gîndind cam același lucru ; că tronul Moldovei s-a cîstigat ușor, dar s-a pierdut repede, iar uneori au căzut și capetele celora care îl doriseră.

Întru tîrziu, coana Marghiolița întrebă cam într-o doară :

—De unde ziceai dumneata că sînt țăranii aceia ?

— De la ținutul Putnei, răspunse bărbatul.

— N-am fost niciodată pe-acolo, cu toate că aveam vie pe rod, la Cotunul-Toflii.

Vel-logofătul Grigore s-a uitat lung la nevastă, ca și cum voia să-i citească gîndul, apoi a zis încețoșat :

— Nu-mi ajung plozii țăranilor din Măcărești ? Voiești dumneata să-mi aduci la curte și pe copiii celora din Putna ?

S-a rușinat tare coana Marghioala și a lăsat năsucul în jos. Pe urmă, zîmbind dulce ca o soție iubitoare ce se găsește, a zis vel-logofătului :

— Ce fel de vorbe sînt astea ? Mai bine pofteste domnia-ta la masă că am poroncit să-ți facă dulciul care-ți place atîta...

— Care dulciu, Marghioliță ? întrebă cu lacomă plăcere bărbatul.

— O blancmangea cu migdale multe ! răspunse femeia cu inimă simțitoare.

★

După ce trăsese un somn bun, cam pe la chindie plecă și Asanache Dan la baia turcească, să se curețe un pic și să-și alunge toropeala din oase. Nu se putea duce la feredeul dinspre mlaștina Bahluiului de care se zicea că ar fi pardosit cu lespezi lunecoase și zmăltuite, acolo venind doar boierii mari și turcii cu multă vază. Așa că s-a dus la baia din Beilic unde, cînd nu sînt cete de osmanlîi în oraș, poate merge tot norodul : negustător, boier de starea treia, chiar și calicii. Cum a intrat pe ușă l-au luat băieșii în primire, de a crezut Asanache că vor să-l spintece, atît de cruntă le era privirea și mișcările repezite. S-a lăsat însă Asanache pe mîna lor zicîndu-și cu resemnare : „de-acuma, întîmplă-se orice, eu singur mi-am făcut-o !“

Dar temerile dumisale nu au avut temei. I-au frămîntat gealații oasele bucățică cu bucățică, i-au cam făcut zob degetele mîinilor și ale picioarelor, l-au întors cînd pe-o parte cînd pe cealaltă ungîndu-l cu sopon parfumat și bătîndu-l cu smocuri de iarbă mirositoare ; pe urmă i-au dat drumul pe patul de piatră încinsă tare, zvîrlind peste el cîteva găleți cu apă rece ca gheața.

Crezuse bietul Asanache în vreo două rînduri că-și dă duhul în mîinile gealaților ; ba de atîta căldură cîtă ieșea din pietre, leșinase chiar de-a binelea o dată. Pînă în cele din urmă scăpase însă teafăr, iar acum, îmbăiat, ferchezuit, bucuros ca omul ce și-a văzut moartea dar a învins-o cu viclenie, se preumbla pe ulițele Eșului, căutînd să vadă cît mai multe.

A trecut pe la biserica sfîntului Sava și s-a crucit de clopotnița ei joasă și cupolele ei turtite, de ziceai mai degrabă că e tot o baie turcească, iar nu lăcaș de rugăciune. S-a oprit și la Golia, unde portarul, un anume Kirniski, om încă tînăr și lung la vorbă a ținut să-i arate mai întîi „casa“ unde se strîngea apă adusă prin olane de la Ciric,

ca să aibă ieșenii ce să bea și să nu mai țipe la vreme de secetă că se usucă de sete. I-a arătat apoi locul unde e îngropat Potiomkin, zicîndu-i Kirinski că acolo nu-s decît mărunțaiele prințului și că trupul său fusese dus la Herson, să odihnească în pămîntul țării în care se născuse. A ținut Asanache la plecare să mulțumească pe portar cu un bănuț, doi, dar acesta n-a vrut să primească, chiar s-a supărat tare.

— Socoteam că un ban, doi, nu strică, a zis Asanache, înfoindu-se, ca un boier numai de-o zi ce se află.

A răspuns portarul clipind din genele bălaie :

— De asta nu duc eu lipsă. Că omul cu nevastă frumoasă și cu stăpîn bun, cum e părintele egumen de la Golia, nu duce lipsă nici de copii, nici de bucate !

A plecat Asanache mai departe, căutînd să vadă și altele, cu toate că ulițele erau proaste, bîrnele ce le acopereau putreziseră, iar piciorul îi scăpa printre ele în noroiul ce se strînsese după ploaia din ajun. Își zicea însă (și gîndul acesta îl înveseli deodată), că asemenea necaz i s-a întîmplat și lui vodă și domniei sale, cînd s-au înglodat cu rădvanul într-un tău, ceva mai jos de Curte și au adus patru boi ca să-i scoată de acolo.

A mers deci mai cu inimă înainte, prin Tîrgul de Jos, privind la puzderia de dughene, de ziceai că toți făclierii și sticlarii, lipcanii și bogasierii din țară își dăduseră vorbă să se strîngă în partea asta a Eșilor. Cătînd astfel cînd la una, cînd la alta, uimindu-se în fața dughenelor cu mărfuri scumpe ale brașovenilor, Asanache s-a trezit tocmai la sfîntul Spiridon, prin a cărei boltniță poți intra și la spital și la biserică. Dar s-a cutremurat de groază, auzind vaietele ce veneau de dincolo de zidurile groase și înalte, iar un om ce se afla pe medeanul din fața bisericii l-a lămurit că cei care jelesc așa nu sînt credincioșii ce vin la biserică să li se ierte păcatele, ci oamenii care au venit la spital sănătoși, dar s-au îmbolnăvit cu adevărat, ținuți între zidurile înalte și fără ferești, nevăzînd nici cer, nici soare, putrezind doar pe paie împuțite și otrăviți de atîta duhoare.

Acum se înnoptase de-a binelea. Din loc în loc, prin dreptul curților boierești se aprinseseră făclii, iar la ferestile dughenelor se zăreau steluțe de lumină, clipind îmbietoare. Aceasta îl făcu pe Asanache să iuțească pasul.

Îi era foame, colindase toată seara și cu toate că odihnise în dugheana lui Adamache, parcă se simțea și obosit. Cînd a ajuns în fața hanului împrejmuit cu ziduri înalte și groase, își aminti deodată de spitalul sfîntului Spiridon pe unde trecuse mai devreme și ascultă cu inima chircită nu cumva se aude vreun vaier jalnic. Dar nu auzi nimic. Hanul era scufundat în tăcere și beznă. Curtea părea părăsită ; porțile magaziilor încărcate cu marfă stăteau bine zăvorîte ; în căruțe și sub coviltirul carelor țăranii dormeau pe fîn somn greu și trudit, străbătut cînd și cînd de un oftat adînc. Vitele dejugate rumegau leneș cîteva fire de iarbă uscată ori poate un vis cu pășuni verzi și grase. Dinspre cuhniile unde fumega plita venea un miros acru de varză murată și de friptură de oaie. Curtea duhnea toată a paie putrezite, a harbuz răscopt, a murdărie de om și de dobitoace.

Asanache simți că i se-ntorc mațele de-atîta putoare.

„Trebuie să strîng averi multe — își zise el scîrbavnic — să-mi cumpăr case în Eși, să odihnesc ca boierii în crivat moale, iar de deschid fereastra să îmi adie vîntul sub nas doar cimbrișor și floare de iasomie."

★

E cea de-a doua noapte pe care Vasile Mălinescu o petrece în casa cluceruſui Negruți. Noaptea trecută au stat numai ei între ei, la un pahar cu vin, pînă au golit clondirul și au deșertat sacul cu întîmplări. S-au dus apoi să se culce, zicînd clucerul Negruți că trebuie să plece dis-de-dimineață la logofătul Bals-Ciuntu, cel care l-a crescut și acum voiește să-l însoare. L-a poftit însă pe Vasile să doarmă cît îi e vrerea, iar a doua zi seara să mănînce tot aici, că au să vină și cîțiva prieteni de-ai dumisale.

S-a odihnit Mălinescu pînă către amiază, apoi s-a dus la mitropolie unde îl aștepta Veniamin. L-a primit acesta cu mare bucurie deși sufletul îi era plin de venin pentru cele petrecute în Divanul domnesc. Știa că de azi înainte între el și vistiernicul Ruset nu mai poate fi decît dușmănie și că într-o bună zi prin intrigi și bani acesta are să-l scoată din scaunul pe care îl ocupă. Nu-i era de el. El se mulțumea cu puțină hrană și cu un pat tare într-o chilie

de mănăstire. Îl durea însă gîndul că norodul sărac are să rămînă fără milostenii, iar școala de la Socola, pentru care trudise atîta amar de vreme, au s-o închidă boierii asmuțiți de vistiernic.

— Cînd gîndești, zise Veniamin cu silă, că s-a ridicat acest om, fără știință de carte, și fără de creștere, numai pentru că s-a născut din familie mare și bogată. Chiar trebile vistieriei, cu toate că le cunoaște pe deste, nu e în stare să le ducă, deși printr-însele s-a îmbogățit.

A căutat Mălinescu să-i potolească deznădejdea :

— Nu uita, Înalt prea sfinte, că averea și lingușirea au fost dintotdeauna arme cu care trîndavii și proștii au străbătut în viață. Dar toată pasărea pre limba ei piere. Are să vină ziua cînd bogățiile n-au să mai aibă cătare nici lingușirea n-o să mai fie prisoselnică.

A zis Veniamin :

— Ce folosește oare că toate acestea au să vină într-o a doua viață ?

Se bătu însă cu palma pe buze, apoi își făcu cruce zicînd : „Doamne, iartă-mă că păcătuiesc !“ Își aminti de vorbele pe care le rostise țăranul azi dimineață în pridvorul casei, vorbe care-l cutremurase și se întreba cu spaimă dacă nu cumva își pierduse el însuși credința în Dumnezeu. Auzi însă pe Mălinescu zicînd :

— Cine vorbește de viața viitoare ? Eu vorbeam de viața aceasta și nădăjduiesc chiar că toate au să se întîmple în ea, pentru binele norodului.

Au prînzit împreună. Veniamin ca de obicei cu bucate de post și un strop de vin, iar Mălinescu luptînd voinicește cu o rață pe curechi și niște alivence. S-au despărțit apoi, cu lacrimi sticlind la colțul genelor, pentru că Mălinescu avea să plece a doua zi la Dubăsari, la mitropolitul Gavrilă Bănulescu ce-și petrecea acolo bătrînețile. Iar de la Dubăsari urma să se-ntoarcă la Petersburg unde-l așteptau nevasta și rosturile.

— Socot că de data asta jeluirile norodului moldovean au să-și găsească drum la inima împăratului — a zis Mălinescu cînd fu în pridvorul casei.

— Dumnezeu să te-audă, prietene ! a răspuns Veniamin, îmbrățișîndu-l ca pe un frate.

Și iată-l acum în capul mesei, ca un oaspe de seamă în casa lui Dinu Negruți, iar la capătul celălalt în fața lui ședea un bătrîn cu barbă surie și hazos la vorbă. Îi ziceau toți „conu Iordache" iar clucerul Dinu i-a șoptit lui Mălinescu că se numește Sion, de fel de la ținutul Tutovei. iar pînă mai an avea și o slujbă de baș-ceaus. I-a mai spus să nu se mire de poveștile bătrînului, că așa e dumnealui, prăpăstios din fire și cu vorba chiznovată. Tocmai atunci, întărîtat se vede de către unul din meseni, Iordache Sion începuse să-și înșire moșii și strămoșii din care doar pe doi îi reținea Mălinescu : pe Ionașcu Coșescul și pe jupîneasa dumisale Catrina, fata postelnicului Iosif Veveriță. De ce-și dădeau mesenii cu coatele și rîdeau de se cutremurau dușumelile, asta n-a prea înțeles Mălinescu. Dar Iordache Sion în loc să se supere, rîdea și el de hazul boierilor, zicîndu-le, cu ochii clipiți șiret :

— Rîdeți dumneavoastră, boierilor, de cele ce v-am povestit eu, dar astea sînt nimicuri față de drăcoveniile ce ies din capul lui Constantin, fecioru-meu cel mezin. Nu are cîrjaliul decît vreo zece anișori, dar de-l întrebi din ce neam se trage îți toarnă o poveste de rămîi cu gura căscată, ascultîndu-l. I-a vîrît în cap vreo slugă din casă sau a scornit-o singur el, asta numai Dumnezeu știe, dar zice că ne tragem dintr-un Demir, de coremie tătărască, c-ar fi fost ostaș pe vremea lui Ștefan vodă și sfînt. Că l-a oblicit fi-iertatul voevod, l-a făcut căpitan de joimiri, l-a botezat creștinește cu numele Dragoș, ba i-a mai dat și nevastă, pe Dahina, fata cumnatu-său vistiernicul Oană. Și iată așa, din tătar botezat și mamă moldoveancă, ar fi ieșit neamul sionesc, deci și smeritul aici de față boier Iordache !

Chicotiră cu poftă mesenii, iar conu Iordache satisfăcut de el însuși, se întoarse la un hartan de pasăre, scoțîndu-l din farfurie și fărîmîndu-l între dinți ca într-un clește. Au făcut la fel și ceilalți boiernași, că fiind tîrziu, foamea și setea începuseră să-i încerce. Și astfel, multă vreme, în odaia scundă și înnegrită de fumul ciubucelor, se auzi doar scrîșnetul harnic al măselelor, plescăitul buzelor, și gîlgîitul vinului turnat din clondir.

Ședeau acolo, pe cele două laturi ale mesii, în afară de gazdă, încă șapte boiernași ; Dancu Cananău și patra-

rul Ioniță Negre, Vasile Măgură cel cu case în Păcurari, medelnicerul Costantin Veisa, samesul Costache Matfeu, medelnicerul Costache Meriacri cel ce lucra la visterie și Millu cel care tîlmăcise în românește cu trei ani în urmă „Menehmele“ sau „Frații cei de gemene“... Unii dintre ei trecuseră nu de mult printr-o mare spaimă, dormind îmbrăcați și mai mult iepurește, ciulind urechile la orice zgomot al nopții și socotind că le-a venit sfîrșitul ori de cîte ori scîrțîia poarta ori auzeau pașii arnăuților prin fața casei. Fuseseră părtași și ei la acea „închipuire de jalbă“ (așa o numiseră boierii mari cînd au cetit-o cu fierea revărsată-n suflet) și se temeau că într-o noapte au să fie luați de acasă, tîrîți la spătărie și osîndiți fără scăpare, așa cum poruncise domnul Moruzi. Cu toate că nu semnase nimeni, boierii mari bănuiau pe toți, mai ales pe acei tineri și repeziți boiernași ce așteptau să le ia locul, scoțîndu-i de la mila domnului și de la țîța cea hrănitoare și mult îmbelșugată a dregătoriei. O spuneau chiar ei răzvrătiții și izvoditorii acelei jalbe pe care într-o noapte o lipiseră, nesimțiți de pază, la curțile domnești, pe zidurile Goliei și pe poarta bisericii Barboi. Cereau să fie întrebați și ei cînd este vorba de necazurile țării și pretindeau că grele și numeroase ar fi aceste necazuri. Că e norodul amorțit de-atîta lipsă și muncă, că numai el plătește bir și face beilicuri ; că e țăranul obidit cum nu se află, nimenea ocrotindu-l și toți boierii jefuindu-l. Se mai zicea în jalbă, că vodă acoperă toate aceste jafuri iar la Divanul său de-și cată cineva dreptate, nici nu o capătă, nici măcar este ascultat cînd deschide gura. Pentru aceasta nici omul de jos nu-și mai rupe ciubotele pe la Divan, că tot nu s-alege cu nimic de-acolo. iar pe tot cuprinsul Moldovei, la sate ca și la orașe, nu auzi decît vorbe de jeluire și n-ai să vezi nici o față voioasă. Cereau dară boierinașii să se mai schimbe oamenii stăpînirii, să vie alții în loc, mai tineri și mai cu inimă, iar de cumva nu li s-o împlini voința fără prelungire, atunci au să se scoale cu toții și nu va fi bine, nici domnului, nici boierilor săi.

Au primit boierii mari „hulitoarea atingere“ cu mînie multă și au pornit cu toții la palat, să-și găsească scăpare, iar voevodului să-i aducă voroave de mîngîiere. S-au bulucit smeriți în preajma domnului, iar vistiernicul Ruset

a ținut să cuvinteze, el, cel dintîi, pentru a spulbera mincinoasele izvodiri ale boierinașilor : „Căci de ar fi avut arătările lor un foarte mic temei, Mărite Doamne, puteau ei cu toată slobozenia și cu a lor înfățișare să vie să le-arate către luminosul tău chip". Și a mai zis cu mare lingușire : „că știe tot norodul că ușa dreptății Măriei tale e pururea deschisă și primitoare de obște".

A întrerupt atunci vornicul Dimancea pe cel care grăia : „Acesta chiar adevărul este. Că cine s-a învrednicit a se înfățișa la Divanul Măriei tale, și-a găsit dreptate, fără de părtinire ori osebire de obraz !"

A socotit nemerit logofătul Balș să zică și el o vorbă :

— Simțitoarea mea întristare este că nici măcar vrednica de toată lauda și părintească oblăduire a Înălțimii tale nu au putut aduce potolire duhului răzvrătitor al acestor netrebnici ; nici facerile de bine prin atîtea izvoade, nici milele domnești împărțite cu dreptate, nici bunele orînduieli spre tot obștescul bine al pămîntului și întru fericirea neamului boieresc. De-aceea mă întreb, cu sufletul cuprins de jale, de nu cumva au căzut acești netrebnici la dobitocească nesimțire, întrucît fac și pomeniri arătătoare de un cuget al nesupunerii franțuzești.

A ascultat voevodul cuvintele boierilor, i-a lăsat să-i sărute mîna și papucii de atlaz, apoi a zis să se facă o anafora despre toate întîmplările, iar marele logofăt și marele vistiernic să facă cercetare de mai sînt și alte asemenea lucrări clevititoare, iar pe izvoditorii lor să-i prindă și să-i osîndească fără scăpare.

S-au pornit ciohodarii și arnăuții domnești să bată ulițele Eșilor, intrînd prin casele oamenilor în fapt de noapte, cercetînd pe sub crivaturi și pe sub oghialuri, prefirînd cărțile de prin lăzi și deșertînd gavanoasele de prin cămară. Dar n-au găsit nimic, iar truda s-a dovedit zadarnică. Pe urmă, cu mersul vremii, s-a mai uitat întîmplarea ; s-au liniștit și oamenii, iar viața a fost luată de unde se oprise ; cu cîntece de inimă albastră prin crîșmele cele multe, cu zaifeturi în casele boierești, cu plimbări la Copoul și la cerdacul lui Ferentz, cu meterhaneaua ce sparge urechile oamenilor, la orele de masă și de trezire ale domnitorului. Doar micii boieri, cei cu răzvră-

tirea, și-au muscat pumnii ; ei care crezuseră că venise și ceasul lor iar de nu-l vor pierde și l-or economisi cu scumpătate, are să fie bine și pentru țară și nici ei n-au să se prăpădească. Cu vremea însă au uitat și ei. Iar astăzi, unii dintre dînșii șed în jurul mesii, în casa clucerului Negruți, rîzînd cu poftă și înfulecînd vîrtos, ca și cum primejdia nu-i pîndise niciodată din umbră, nici moartea nu-și ascuțise coasa doar la un pas de ei.

— Acum — zise Ion Negre, ridicînd paharul — să bem cinstiți boieri în sănătatea conului Iordache, prietenul grecilor ce foiesc în preajma domnului.

Au răspuns într-un glas, săltîndu-se puțin din scaune, și cu paharele în mînă :

— În sănătatea conului Iordache !

Știau însă bine șolticii că bătrînul Sion nu-i avea la inimă pe boierii greci veniți o dată cu domnii de pe malul Bosforului. Ioniță Negrea o spusese, așa, înadins, voind să-l asmuțe pe baș-ceaușul Iordache la vreo vorbă chisnovată. Și chiar așa a fost, căci mîniindu-se conu Sion, îndată i-a întors vorba :

— Urarea nu este rea, cît mă privește pe mine ; da cînd e vorba de greci, lucrurile stau puțin cam altfeliu, ba ași zice eu cam ce grăiesc moldovenii despre copiii lor : cine-i are să-i trăiască, cine nu, să nu-i dorească. Mai ales de sînt ei ca alde Scarlatache Manu.

— Adică în ce fel ? a întrebat sulgerul Millu.

Zîmbind pe sub mustața-i albă, Iordache Sion zise :

— Vă prefaceți a nu ști, hoțomanilor ? Oare nu l-ați cunoscut toți de cînd s-a pripășit în tîrgul Eșilor, cu cea dintîi venire în scaun a lui Moruzi ? Numai că domnul a mai plecat el pe la Țarigrad să se tocmească cu turcul, pe cînd Manu nostru a rămas aici cu droaia de copii, patru băieți și patru fete, neavînd la ce se duce înapoi cu ciurda lui de iezi și de iede.

Au rîs tare mesenii și-au îndemnat pe bătrîn :

— Și cum o mai fost, coane Iordache ?

Iar dumnealui baș-ceaușul nu s-a lăsat de două ori rugat :

— Iată așa a fost : că fiind Manu viclean și obraznic se tînguia către boieri că e sărac și are casă grea și nici înlesnire nu are de la nimeni. Boierii moldoveni, bogați și

mînă spartă, toți din toate părțile i-au dat ; care bani, care straie, care cumașuri, chiar și provizii din cămară, ca să-și îmbrace și să-și hrănească Manu pe cei opt curgole ai dumisale. Iar cînd s-o întors Domnul Moruz, pentru a doua-i domnie, l-a găsit pe Manu înțolit, l-a boierit și l-a luat în favorul său. Acum, să nu grăiesc cu păcat, s-o arătat și Manu cu dărnicie față de cei ce îl milostiviseră. S-a pus a-i învăța pe moldoveni cum se ia zece piei de pe spinarea țăranului, iar boierii i-au răspuns pentru învățătură făcînd pe din două cu el acele piei.

Se auzi, pentru întăia oară, glasul lui Mălinescu :

— Frumos grăișsi, coane Iordache. Eu nu cunosc pe acest Manu, ca unu ce mă aflu la Petersburg, mereu departe de țară. Eu știu însă că boierii din orice neam s-ar trage, fie el armean, ori grec, ori moldovean, tot la un fel se poartă : pre domnul lingușindu-l iar pe țăran lăsîndu-l să se pedepsească în chinuri amare.

Au început deci să vorbească de obida țăranului și de huzurul boieresc ; de cum erau boierii moldoveni în vechiu și cum erau dumnealor astăzi și a zis medelnicerul Veisa cu inimă-ntristată :

— Din vechiu, boierii moldoveni știau că sprijinul lor e în țărani, de-aceea le și întindea o mînă de ajutorare. Da' vezi că pe atunci nu își clădeau boierii mari nici case fățoase, nici umblau după porturi muierești, nici viața nu și-o petreceau în ocorită lene. Ci își apărau dumnealor poporul și țara și nu îngenuncheau cu mare umilire la toți veneticii.

Au amuțit toți după aceste vorbe iar întru tîrziu au ridicat paharul și înainte de a-l duce la buze, au vărsat cîțiva stropi pe dușumea, așa cum se face la praznic de morți. Căci fiecare știa că boierul adevărat murise : îi putrezeau ciolanele prin vreun cimitir de țară ori vreo biserică de el ctitorită ; murise o dată cu trecerea din viață a marelui său voevod, Ștefan cel sfînt și cel drept.

★

A doua zi dimineață Dinu Negruți a însoțit pe Mălinescu la căruța de poștă. A venit către ei un om al otcupciului, purtînd călimară din cupru și peniță lungă la

brîu, l-a cercetat pe Mălinescu despre bagaje, cerîndu-i totodată și banii pentru drum. A plătit Mălinescu vreo treizeci de lei și ceva mărunțiș pînă la Criuleni, urmînd ca de acolo să ia o poștă rusească. A mai venit apoi și căpitanul de poștă, încins cu spangă și cu privirea așa de cruntă, de ai fi zis că vrea să spintece pe fiecare. A cerut lui Mălinescu foaia de drum, a cetit-o pe îndelete, tușind din cînd în cînd și rostogolind priviri fioroase, apoi a zis, ca un miel blînd :

— E totul în regulă, cucoane. Suiți în căruță !

A oftat Mălinescu ușurat, a rîs cu poftă clucerul Dinu, și s-au îmbrățișat prietenii, făgăduindu-și că au să-și scrie și nu au să se uite niciodată.

Urcat în șa pe unul din cei patru cai înhămați la căruță, surugiul a dat doar un chiot și s-au și așternut sirepii la drum, trecînd peste gloduri și borte, ca și cum ar fi fost goniți din urmă de vreo stihie.

A zis Mălinescu mirat :

— Atîta de iuți, cu toate că li se văd coastele de prăpădiți ce sînt.

Iar surugiul a răspuns într-o doară :

— Așa sînt caii moldovinești, cucoane. Fac nazuri la hrană ca să le fie burta goală, să poată goni mai în voie !

Dădu apoi un chiot cu toate că nu era nevoie, dar numai așa pesemne, ca să se afle în treabă. Așa au mers vreo treizeci de verste, tot într-o goană, lăsînd în urma lor Țuțora și Pîrlița, iar cînd au ieșit din acest sat și în depărtare se zărea dealul înalt și umbros al Mileștilor, caii și-au domolit mersul iar surugiul nu le-a mai dat nici un îndemn de drum. Dimpotrivă i-a oprit, chiar acolo în soare, a sărit și el din șa ; a început să le șteargă ochii și să-i tragă de urechi, zicînd către Mălinescu ·

— Să se mai odihnească și ei oleacă, cucoane.

A coborît și Mălinescu din căruță căci simțea nevoia să se mai miște, a întrebat pe surugiu unde se află și auzind de la el că locul unde-au oprit e chiar la capătul moșiei Unțești iar dealul ce se vede-n față e dealul Mileștilor. a început să alerge în dreapta și în stînga, cercetînd cu privirea întinsul. S-a minunat tare, surugiul, și-a întrebat :

— Ce căutați, cucoane ?

Iar Mălinescu a răspuns, cu toate că știa că-și bate gura degeaba :

— Căutam să văd pe unde-o fi locul unde și-a isprăvit viața prințul rus Potiomkin.

A grăit atunci surugiul, spre marea mirare a călătorului :

— Mă cam bătea pe mine gîndul că asta căutați dumneavoastră. Că nu e om să treacă pe-aici și să nu vrea să vadă stîlpul lui svetlicit.

Arată surugiul cu mîna :

— E colo, mai departe, chiar la poala dealului. Socoteam să vi-l arăt din goana cailor, cînd aveam să-i trecem pe dinainte.

A ținut însă Mălinescu să meargă pe jos pînă acolo, iar surugiul după ce-și odihnea caii, avea să-l ajungă din urmă.

A mers cam o jumătate de oră, soarele deasupra capului ardea tare, dar Mălinescu numai cu gîndurile sale, nu simțea nici dogoarea nici năduşeala ce-i şuroia pe obraji și îi trecea prin straie, umezindu-le. A ajuns în cele din urmă acolo unde drumul începe să urce pe sub bolta întunecată a pădurii. La dreapta sa, chiar la hotarul dintre lumina tare a soarelui și pata de umbră ce se lungește peste codrii merei, Mălinescu văzu o piatră și aplecîndu-se asupra ei a putut ceti că în acel loc s-a săvîrșit din viață prea fericitul Kniaz Grigore Alexandrovici Potiomkin. Lungit pe iarbă, ceva mai departe de piatră, la umbra foșnitoare a frunzelor dese, Vasile Mălinescu gîndește la viața și sfîrșitul acestui prinț, și una și alta deosebit de ciudate. Venise prințul pînă aici, voind să scape de moarte, pentru că gîndul ei îl chinuia din ziua în care, la Galați, urcase din greșală în altă trăsură decît în a sa, și i se spusese că în ea fusese adus de pe front trupul neînsuflețit al prințului de Würtemberg. Din ziua aceasta se îmbolnăvise și se văita mereu că aude cum se apropie moartea cu pașii ei hoțești. Ar fi vrut s-o înșele, să nu-l ajungă, de-aceea se muta mereu cînd la Bîrlad, cînd la Huși, cînd pe dealurile cu vii din preajma Eșilor. Într-o zi s-a gîndit să pună între el și ea, dușmana nevăzută, o depărtare mai mare și a plecat spre Oceakov. Avea în jurul său o escortă pînă în dinți înarmată, iar în caleașca sa aurită,

stătea singur el, zgîlțîit de friguri, între perne de catifea și pleduri de mătasă. Cînd au ajuns la Unțești, în apropierea dealului, a strigat soldaților să oprească, că vrea să coboare, că i-a venit moartea. Au sărit ofițerii de pe cai, au făcut zid să-l oprească, dar prințul a sărit din caleașcă, s-a smuls din mîinile lor, și-a gonit pînă la poala dealului, unde moartea și-a deschis brațele ca să-l primească. A zis atunci generalul Popov către ofițerii ce priveau năuciți și jalnici: „Nu trebuie să-l plîngem prea tare, căci așa cum a știut să-și aleagă tot ce e bun din viață, a știut să-și găsească și locul bun pentru moarte. La umbra mereu trează a pădurii, la marginea drumului, să-și amintească cei care trec pe el, că în acest loc, un prinț s-a stins din viață".

Uruitul căruții și chiotul surugiului l-au scos pe Malinescu din gîndurile-i triste. S-a urcat în căruță, și au pornit mai departe înfundîndu-se în umbra pădurii ceasuri întregi, pînă au dat în valea Mileștilor. Aici călătorul a făcut un popas mai lung, ca să mănînce și să doarmă, în timp ce căpitanul poștii avea să trimită oamenii, să caute alți cai pentru drum.

A doua zi, la amiazi, era la Criuleni, cam la șapte verste de Nistru. S-a urcat în poșta rusească ce pleca la Dubăsari, a trecut Nistrul chiar în dreptul tîrgului, unde albia lui e mai îngustă, pe un pod plutitor, făcut din bîrne groase, iar apa sub el se scurgea repede și rece, către marea nevăzută. Cînd au intrat în Dubăsari se înserase bine. Între livezile pline de roadă, tîrgul părea amorțit. Doar la cîte-o crîșmă se auzeau glas de oameni și plînsul prelung al unei strune. Pe ulițele pline de colb treceau ciurde de vite, mînate din urmă de cîte-un păcurar trudit. Ici colo, la fereastra unei dughene ori la poarta unui han pîlpîia o luminiță, stea căzută din cer și blestemată să-și dea sufletul pe meleaguri pămîntești.

Nevoind să caute pe mitropolitul Gavril la ceas tîrziu de seară, Vasile Mălinescu își găsi culcuș la un han ținut de niște moldoveni. I se dădu odaia cea mai curată, cu fereastră spre povîrnișul livezii. În vale, ceva mai departe, se auzea vîjîitul apei iar dincolo de ea se zărea linia dealurilor ondulate. Dinspre grădini venea miros de pămînt

reavăn și de legumă proaspăt stropită, iar pomii livezii aduceau pînă la el un miros acrișor de mere timpurii.

Își aminti atunci de un alt drum, cu ani în urmă, pe un ger strașnic, cu cai și oameni înghețați de frig, cu întinderile nesfîrșite acoperite de zăpadă, cu lungile popasuri prin stanițele rău încălzite. Pe atunci însă nu era singur. Fetele cele mari dormitau sub cergile îmblănite, micuțul Zaharia scîncea în brațele Elisabetei, înfășurat într-o bundă groasă. Acum rămăseseră singuri pe lume, doar el și Elisabeta, doi oameni amărîți, cu toate că încă tineri, iar într-o bună zi au să se stingă și ei fără ca cineva să le mai știe numele.

Niciodată ca azi n-a simțit Mălinescu arsura chinuitoare a unei vieți fără prelungire. De-ar mai avea cumva un fecior, i-ar pune chiar numele său, Vasile ; l-ar crește în frica lui Dumnezeu și în iubirea aproapelui, l-ar învăța cum să facă bine celui în lipsă și mai ales țăranului moldovean, cel mai lipsit dintre toate făpturile. În acest fel ar mai trăi și el, după moartea-i trupească, prin fiul său, în amintirea norodului.

Ridică privirile spre bolta cerului unde văzu Carul Mare cu loitrele și oiștea bătute-n diamante, și o puzderie de alte stele, clipind în juru-i. Mălinescu rămase așa, multă vreme, cu privirile ațintite către cer ca și cum ar fi cerșit de la stele o prevestire de bine.

SCRISORI DESPRE TRECEREA ANILOR ŞI VIAŢA OAMENILOR

O dată cu cea dintîi zi a lui octomvrie s-a stîrnit peste Eşi un vînt recişor care ţinu cam o săptămînă, apoi începu să cadă o burăi deasă şi înţepătoare, de nu mai ştiau oamenii ce să zică. Nu-i vorbă, ziceau unii, cu bucurie mare, că s-ar fi îndurat Dumnezeu bunul şi a deschis rohatca cerului după două veri şi toamne de secetă păgubitoare. Dar erau şi oameni pidosnici, care sucind lucrul aşa precum le este firea, ziceau că degeaba se mai osteneşte dumnealui sfîntul să mai toarne apă după ce a lăsat oamenii fără hrană ; şi mai ziceau aceşti răi, că nici dinspre partea lemnelor nu stau atît de bine, ca să facă faţă unei ierni timpurii şi grele.

Într-o asemenea zi, cu burniţă rece şi deasă, trezindu-se coana Marghioala Sturza cam către ceas de prînz şi întrebîndu-se ce-o să facă pînă în seara cînd este bal la curte şi-a amintit că nu scrisese demult iubitei sale surioare Ralu, ce se afla la Deleni, cu soţul dumisale Ion Cantacuzino. Se aşeză deci coana Marghioliţa în faţa *secreterului* din lemn de trandafir cu multă marchetărie, şi începu să aştearnă pe hîrtie roz-pal, următoarele rînduri :

„Iubită surioară. În ultima ta scrisoare îmi ceri veşti despre noi toţi şi mă rogi să-ţi împărtăşesc şi dumitale cîte ceva din cîte se întîmplă în oraşul nostru. Află deci că atît eu cît şi dumnealui Grigore, cu voia lui Dumnezeu, sîntem bine ; numai Mihăiţă a fost suferind, îmbolnăvindu-se de troahnă. Am încercat fel şi chipuri, am adus

doftori să-l cerceteze, am trimis chiar după baba Niculina din mahalaua Dancului, de care se zice că ar fi meșteră în lecuitul troahnei, de cînd i s-a prăpădit bărbatul din această boală. Dar drept să-ți spun, surioară, nici doftorii, nici baba nu au fost de vreun folos, iar lui bietu' Mihăiță a urmat să-i curgă nasul și pe mai departe de ți-era mai mare mila de dînsul. A spus atunci cineva lui Grigore că ar trebui încercat și cu doftori mai tineri, și mai ales cu unul Samurcaș, ce-a făcut școală în străinătate, și ne-am grăbit să trimitem după el ca să vie. Acum ce să zic: nu e rău de fel doftorul acesta, e chiar tare plăcut la înfățișare și poartă haine de moda cea nouă, care stau atît de bine bărbaților. (Te rog să nu citești cumva aceste rînduri bărbatului tău, că s-ar putea să se întristeze, ca unul ce-a rămas și el, ca și Grigore al meu, la anteriul de mătasă și la șalvari.) Întorcîndu-ne acum la doftorul Samurcaș mai e nevoie să-ți spun că felul în care cercetează el pe bolnav mie mi se pare cu totul ciudat, ori poate nu-nțeleg eu mare lucru din arta doftoricească. Am văzut anume că în timp ce ține mîna lui Mihăiță ca să-i asculte bătaia inimii, în loc să se uite la bolnav, așa precum știu de la doftorii cei bătrîni, Samurcaș cesta cască ochii numai la mine, de crezi că stă să mă soarbă. Ba zilele trecute, cînd și-a luat rămas bun, în pragul ușii, mi-a ținut mîna în mîna lui mai mult decît este de cuviință, și m-a privit încețoșat la față. M-am speriat tare, socotind că am luat troahna de la Mihăiță și-am întrebat cu vocea sugrumată: «E ceva rău, doftore?» Iar el mi-a zis, așa într-o doară: «Nu trebuie să vă speriați. Doar inima dumneavoastră este în suferință!» Apoi a plecat dumnealui, lăsîndu-mă să mă perpelesc toată ziua și chiar peste noapte, căci nu știam ce vrusese să zică. M-am dumirit mai tîrziu, cînd am gîndit bine la vorbele acelea că nu-mi zisese că ași suferi de inimă, ci doar că inima mea este-n suferință, ceea ce, vezi și tu surioară dragă, că nu e același lucru. Atunci am înțeles cam unde a bătut Samurcaș cu vorba. M-am veselit tare, aflîndu-mă sănătoasă și fără de vătămătură, dar mi-am zis să-l țin mai de-o parte pe doftoraș. Nu că mi-ar fi silă de dînsul, ci ca să-l am mai tîrziu pentru vremuri de lipsă, că acum,

slavă Domnului, de cînd cu plecarea lui Moruzi și venirea rușilor iar au început balurile și iar se petrece noapte de noapte.

Acum să-ți povestesc cum a fost cu mazilirea lui Moruzi pe care unii boieri moldoveni, zice-se, l-ar fi plîns ca pe-un frate.

Am aflat noi, cel dintîi, de la Scarlat Manu, care venind la masă, i-a zis lui Grigore : «De-acum s-a sfîrșit și cu Moruzi». Ci mirîndu-se soțul meu de asemenea vorbe, că știam doară toți pe Scarlat Manu în favorul domnului, a aflat de la grec că cineva adusese știrea mazilirii, de la Țarigrad, chiar în faptul nopții, și acum se așteaptă numai să se vadă pe cine-o numi turcul domn în loc.

Acum ar mai fi de spus cîte ceva și despre viața ce trăim aici. Orașul s-a umplut de generali și de ofițeri ruși. În palatul domnesc, pe care Moruzi n-a apucat să-l locuiască, se dau baluri mai în fiecare seară. Generalul Prozorovski care stă acolo a adus de la Petersburg un prim maestru de dans, pe nume Ivanov, iar acesta le învață pe cucoane cotionul și mazurka. La acele baluri eu mă duc rar. Nu că nu mi-ar face plăcere (tu știi doară cît iubesc eu dansul !) dar de cîte ori s-a întîmplat să fiu invitată de un prinț (și acum în Eși sînt cît nisipul mării și stelele cerului) amintirea celor petrecute cîndva cu Potiomkin m-a tulburat așa de tare, că mi-au dat lacrimile-n ochi și din această pricină am pierdut măsura danțului. Dau însă ospețe la mine acasă că nici nu vreau să spună ofițerii că aș fi sălbatecă, ori am uitat cum se trăiește.

Acum cîteva seri am dat chiar un ospăț, urmat de bal în cinstea generalului Meyndorff. A venit însoțit de doi francezi : contele de Rochechouart și un alt tînăr, Teodorit de Crussol, fiul ducelui de Uzes. S-a întîmplat atunci un lucru foarte ciudat ; fiica mea și a ta nepoată Elena, nevasta lui Alecu Ghica, m-a tras deoparte și m-a rugat s-o las să schimbe cîteva vorbe cu acel Teodorit de Crussol, pe care — zicea ea — îl cunoscuse mai de mult pe la baluri. Neavînd altă odaie, că mai în toate forfoteau boierii, și ofițerii ruși, i-am zis Elenei să-l ducă în iatacul meu, să tăinuiască acolo netulburați atît cît le-o fi vrerea. S-a întors Elena abia cînd se spărgea balul și mi-a spus că Teodorit ar dori s-o ceară de nevastă, dar nu știe cum să

facă, fiind acum măritată, și avînd chiar doi copii. Ce ai fi răspuns să fi fost în locul meu ? I-am zis să nu se grăbească, să aștepte, iar pînă una alta, să-și ia și ea fericirea pe furate, așa cum se întîmplă și altor femei. Dar n-a mai fost nevoie de sfatul înțelept al unei mame. Căci chiar a doua zi bărbatu-său, prostul de Ghica, a pornit proces de despărțire la Divan, plîngîndu-se că nevasta i-a nesocotit porunca ce-i dăduse și a mers în casa mamei sale, la ospățul în cinstea generalului. Acum zi și tu, surioară, unde avem să ajungem, dacă după asta or începe bărbații să-și oprească nevestele să mai vie pe la mamele lor iubitoare ? Așteptînd un răspuns, te sărută cu mult dor, a ta iubitoare soră, Marghioala".

★

La domnia sa Ioniță Cuza de la Barboșii Fălciului.

Mă închin cu sănătate, bădiță Ioniță, și fac cunoscut cu mare obidă că pe stăpînul nostru sfînt Veniamin l-au scos din scaun, hăinindu-se împotriva sa boierii și au adus în loc pe fericitul Gavriil cel ce trăiește de mulți ani la Dubăsari. Au umblat, zice-se, vistiernicul Iordache Ruset și dumnealor boierii cei mari cu pîră vicleană pe la rusi, zicînd că preasfîntul s-a dat de partea turcilor și pentru această pricină nu mai au oștile împărătești ce merg către Dunăre să-i bată pe necredincioși, nici care cu provizii nici cai de însăuat, nici fînețe pentru cele dobitoace. Da' lumea din Eși, ca și tot norodul cunoaște că vina e a boierilor, voind dumnealor, fiestecare, să facă avere cît timp războiul mai bate la poarta Moldovei. Pentru aceia, precum lăcustele cele hulpave și stricătoare, s-au lăsat dumnealor peste țară cu apasare, cu rechiziții, cu beilicuri și multe alte blestemății. Jefuiau așadară avutul și munca norodului, fără să deie nimic rusului, ci dosind toate pentru dumnealor. Apoi au zis către gheneralul Prozorovski și oamenii împărăției că nu au căpătat nimic, căci nimene nu vrea să dea, îndemnînd preasfîntul tot norodul să-și lase satele și să se răzlețească care încotro. Iar gheneralul împărătesc pentru această pricină cercetare nu a făcut, că de ar fi făcut-o ar fi aflat el că jeluirea boierilor este

nedreaptă și că preasfîntul nu are altă vină decît că a certat pe boieri pentru faptele lor de jaf și apăsare. Ci dară unindu-se și învoindu-se gheneralul la zisa boierilor au poruncit mitropolitului să părăsească Eșii, ceea ce prea sfîntul a făcut.

Zic unii în Eși, că nimic nu s-ar fi întîmplat de nu găseau boierii pe gheneralul Prozorovski înțepenit în pat de boli și bătrînețe iar slugile frecîndu-l pe la încheieturi cu oțet mirositor ; că are gheneralul vreo șaptezeci și cinci de ani iar rănile ce-a căpătat în războaie l-au șubrezit așa de tare, că-n ceasurile dimineții socoți că e pe moarte, de nu sări slugile să-l frece și să-i dea să bea un păhărel cu vin de la Madera. Voind deci gheneralul să scape de boieri, ce veniseră cu pîră asupra lui Veniamin, a făcut către ei un sămn cu mîna, ca să îl lase dumnealor în pace ; dar ei ca niște lotrii ce se află au zis către ofițeri că le-ar fi dat slobozenie să facă cu Preasfîntul așa cum le-o fi vrerea.

S-au întîmplat aceste toate în luna mai, 1808 din leatul mîntuirii, cînd toată făptura se veselește și laudă pre Domnul că i-a adus din nou soare pe cer, floare în ogradă. iar pe cîmp roadă bogată. Numai el, atotputernicul stăpîn Veniamin, a stat cu inima-mpietrită și-ncețoșat la chip și așa a rămas pînă ce s-a pornit către sfînta monastire a Neamțului. Am ieșit noi ucenicii săi în curte și l-am jelit cu plîngere mare iar el ne-a binecuvîntat pe toți, apoi s-a urcat în căruță luînd la dreapta sa pe monahul Gherontie iar la picioare o bocceluță cu cărți de rugăciune, niscaiva straie și-o pită mare, caldă, pentru stîmpărarea foamei. Și tocmai cînd ieșea căruța de pe rohatca Eșilor, dinspre cealaltă parte a orașului venea careta aurită, cu șase cai albi, a fericitului Gavriil Bănulescu, iar împrejur gloată mare de ostași cu steaguri și de boieri moldoveni, căci osteniseră dumnealor pînă la Țuțovna, întru întîmpinare.

Acum de voiești domnia-ta, bădiță Ioniță, a ști cîte ceva și despre noi, frații cei mici, ți-oi spune că pe mine m-o făcut ierodiacon la Mitropolie încă din luna lui april, iar Grigoraș al nostru citește ziua toată. Mă miră însă tare că cu cît citește mai mult cu atît alege mai puține, nu că ar fi băietul neajutorat la minte, ci zice el, ca un copil ce se află, că de la oameni ar avea mai multe de-nvățat decît

din carte. Ca și cum cărțile celea nu ar fi scrise și cugetate de către oameni.

Mă închin cu plecăciune și cu rugare către Cel de sus pentru sănătatea domniei tale și a cumnatei Sultana. Varlaam ierodiacon.

*

S-au împlinit patru ani de cînd Veniamin se află la mănăstirea Neamț. Cu toată viața aspră, lipsită de toate celea, vremea a trecut nesimțită, cu pași ușori, ferindu-se parcă din calea monahilor. Adevărat este că și monahii, dar mai ales Veniamin, se pricep cum să-și umple ceasurile pentru a nu simți a lor apăsare și nici sămînța deznădejdii să n-aibă cînd se cuibări în sufletele cele slabe.

S-a smerit Veniamin ca un monah de rînd, a postit și s-a rugat la zile și ceasuri din bătrîni rînduite, a lucrat la teascurile mănăstirii, umăr la umăr cu ucenicii și cu monahul Gherontie, tipărind pentru tot norodul „Viețile sfinților"; s-a străduit el însuși, în ore tîrzii de noapte, să tălmăcească din grecește „Cartea cea folositoare de suflet".

Uneori, lăsînd lucrul, se pornea la o vorbă cu Kir Silvestru și cu staretul Ilariu, despre multele nevoi și apăsări ale vieții, și mai cu samă despre felul cum socotea el, fostul mitropolit, că s-ar cuveni făcută tălmăcirea cărților în slovă românească. Zicea atunci Veniamin către cei doi monahi:

— Să căutați sfințiile voastre și acele cuvinte uitate și părăsite ce se păstrează doar prin cărți și hrisoave, să ascultați de asemenea cu băgare de seamă și la gura poporului, și luînd de ici și de colo, să le așterneți pe hîrtie în locul cuvintelor străine. Căci de nu le veți întrebuința pre ele, atunci se va împresura graiul nostru național din an în an, pînă ce va pieri cu totul.

Iar cei doi monahi ascultau și băgau la cap, ca unii ce se pregăteau și ei să tălmăcească din elinește „Cuvintele și învățăturile lui Efrem Sirul".

Pe vreme de vară și la ceasul înserării, cînd soarele tivește covorul verde al codrilor cu un chenar de aur și de sînge, Veniamin ieșea pe poarta mănăstirii mergînd în

satul din preajmă, unde își aveau monahii bătrîni chiliile lor cu livezi, cu prisaci și multe orătănii. Căta Veniamin să vadă pe fiecștecare, aflînd de la monahi cît de multe și felurite sînt nevoile sufletului, ca și netrebnicia trupului omenesc cît poate fi de mare. Și astfel, ascultînd și-nțelegînd, avea să știe el mai tîrziu, cînd din nou are să păstorească preste tot norodul, ce anume leac este a se da pentru nevoia fiecăruia.

Că avea să păstorească iar, Veniamin o credea din tot sufletul ; și chiar de-ar fi avut vreo clipă de-ndoială, jelirea moldovenilor ce ajungea pînă la sihăstria sa ca și răvașele unor boiernași din Eși tot i-ar fi dat speranța în slava viitoare.

Într-una din aceste seri de vară, pe cînd se întorcea Veniamin dintr-o plăcută plimbare și ajunsese la poarta zugrăvită cu icoane a mănăstirii, se trezi el față în față cu un monah necunoscut, care îi spuse:

— Vă așteptam prea sfinte căci am adus răvaș de la dascălul Enache Alboteanu, ce se află de o vreme-ncoace la sfînta mănăstire a Sovejei.

S-a mirat tare Veniamin de asemenea cuvinte, căci știa pe dascălul Enache la Socola, rostuit și el ca tot omul, luînd dumnealui nevastă tare harnică, ce îl dăruise chiar cu o droaie de copii. Descusînd însă pe călugăr, află Veniamin că dascălul Enache nu își părăsise casa nici nevasta căutînd uitarea grijei celei lumești în viața monahicească, ci se pripășise numai pentru vară la Soveja, avînd domniasa acolo un prieten, pe părintele Nicanor.

Dădu Veniamin poruncă să fie găzduit monahul peste noapte și ospătat cum se cuvine și-n vreme ce înfuleca călugărul cu neobosită trudă și neistovită înfometare din strachina cu fasole, Veniamin începu să citească scrisoarea dascălului Enache :

„Mă închin dumitale, Înalte stăpîne, și îți sărut dreapta. eu prea umilitul dascăl Enache Alboteanu. Carele văzînd că prea multe lucrări nu sînt a se face la școala de catechism a Socolei, m-a bătut gîndul să plec către Țara de Gios a Moldovei, să văd și eu sate și tîrguri și să mai schimb o vorbă cu oamenii de pe aici, aflîndu-le cele bucurii și necazuri.

Am pornit deci la drum într-o zi de sîmbătă, căci eu nu sînt ca părintele director Sofronie spăriet de eresuri, zicînd dumnealui către mine că nu se cade să plec la cale lungă tocmai sîmbăta, cînd sînt trei ceasuri rele, căci neștiind omul care anume sînt aceste ceasuri nu are putință să le ocolească și să scape de ele!

Am plecat zic, puternice stăpîne, într-o zi de sîmbătă din tîrgul Eșilor către Vaslui și bine mi-a priit, căci nici tîlhari nu mi-au ieșit în drum la codrul Bordei și nici bocceaua cu straie nu mi-au prădat-o. Adevărat este că la stația de poștă, a grăit căpitanul către oameni că se pot duce fără nici o grijă, căci de vreo săptămînă fuseseră împrăștieți acei tîlhari, care încotro, de către oamenii stăpînirii și de ostașii rosienești. Aceste auzind eu, am prins mai multă inimă și am poruncit către surugiu să pornească cu grăbire. Nici că a fost nevoie de îndemnul meu. Cum am trecut de Nicolina s-a stropșit deodată surugiul către caii săi și le-a zis atîtea vorbe de măscară, că au întins-o ei la goană, de ziceai că-s pegași. Și tot așa au ținut-o pînă dincolo de Bîrnova. Acum — ziceam eu către mine — adevărat este că omul cît trăiește, multe învață. Căci iată, eu nemernicul dascăl Alboteanu, n-am știut niciodată să fi avînd oamenii atîtea părți rușinoase pre cîte numește vezitiul acesta și nici atît de mulți sfinți în calendar pre cîți pomenește el nu socoteam să fie.» Mă bucuram totuși în nesciințe și rușinarea mea, că sînt singur în căruța de poștă și nu-s lîngă mine și alte urechi, mai cuvioase, ca ale Înalt prea sfîntului de pildă ca să audă și ele atîtea vorbe de ocară. Apoi mă dojeneam tot eu ca un copil, zicîndu-mi că ar fi fost mai bine să audă și urechile Înaltului stăpîn aceste vorbe chisnovate, că doar așa mi-ar lămuri și mie de sînt atîția sfinți și sfinte prin calendare, ci nu cumva mai pune acest vezitiu și cîte unul, de la sine? Astfel trecîndu-mi vremea cu fel de fel de presupuneri, nici n-am știut cum a trecut ziua aceea; cînd am intrat și am ieșit din Vaslui, nici cînd am ajuns la mijlocul Bîrladului. Aici, înfulecînd ceva și așteptînd să schimbe vezitiul caii, a venit către mine un vlăjgan de călugăr, a cercetat încotro merg și auzind că mă duc la Focșani, m-a rugat să-l iau și pe el că tot într-acolo îi este drumul. I-am zis să urce în căruță, iar cînd am fost din nou la șosea,

auzind și sfinția sa ce vorbe deșuchete ies din gura omului meu, a stupit în barbă și a zîmbit. Am întrebat atunci pe monah : «Să fi trăit oare cu adevărat sfinții aceștia de care pomenește procletul ăst de vezitiu ?» Iar călugărul mi-a răspuns : „Eu n-am de unde ști, fiule, că eu nu-s la mănăstire decît de prea puțină vreme. Mă bate însă gîndul că vor fi și trăit toți acești sfinți pe care-i pomenește dumnealui. Căci ai văzut și domnia ta că sînt unele zile cînd stau cîte doi și trei sfinți pe fila calendarului, ba uneori se îmbulzesc chiar patruzeci, cum se întîmplă la opt martie, de ziua mucenicilor»

Am aflat mai tîrziu că părintele Nicanor era de felul său din Bătinești, de la ținutul Putnei și că în urmă cu doi ani se numea dumnealui Neculai Tudori. Fusese omul însurat, dar murindu-i nevasta pe care mult o iubise și-a lăsat averea celor doi fii ai săi și s-a dus la mănăstire. N-a păstrat părintele Nicanor nimic pentru sine, nici casele din Focșani, nici ocinele de moșie de la Igești, nici măcar un petec din cele douăzeci și șapte de pogoane de la Odobești (de care, judecînd după nasu-i în culoare conabie, o fi ducînd sfinția sa mare lipsă).

Acestea mi le-a spus părintele Nicanor, pe cînd așteptam la Vadul-Siretului să vie podarul să ne ia și să ne treacă peste apă, care tocmai aici se scurge învolburată și mare. Cînd am ajuns pe celălalt mal și am intrat pe drumul Focșanilor, am văzut pe părintele Nicanor săltînd din leagănul căruții și cu glas amărît, zicîndu-mi : «Privește, dascăle Enache, dincolo de dealurile celea pădurite. înspre dreapta dumitale. Acolo sînt Odobeștii, cu viile ce au fost cîndva ale mele ; iar de te uiți cumva în spatele dumitale, ai să vezi Țifeștii și Panciu, atît de blagoslovite de Dumnezeu și sfințite de mîna omului, că picătura de vin se prelinge caldă și plină de sat, că nici nu mai trebuiesc cele bucate ca s-o însoțească.»

Pe la amiază am intrat în Focșanii moldovenești și am zis surugiului să oprească la un han mai ca lumea. Dar părintele Nicanor m-a certat cu blîndețe : «Cum se poate, dascăle, să-mi faci asemenea ocară ? E drept că mi-am împărțit averea și nu am păstrat nimic pentru mine, dar am la sora mea Ruxandra, ce-i măritată cu medelniceru!

Asanache Dan, o odaie mare, primitoare și un divan așa de larg că poate odihni pe el chiar un polc de cazaci.»

Auzind pe părintele Nicanor pomenind de numele medelnicerului Asanache, mi-am amintit preasfinte stăpîne, de niște țărani vrînceni cu care (să tot fie șase ani de atunci), am petrecut o seară la hanul din ulița Pomirului. Veniseră ei, cu părintele Șerban Bălan din Năruja să se jeluiască Divanului domnesc că le luase vistiernicul Ruset toate răzășiile. Iar prin oamenii aceștia se afla și unul Costandin Roată, înalt și uscățiv, cu mustăți tușinate, cu suflet amarnic dar vorba mult plăcută"...

Veniamin se întrerupse din cetit și căzu pe gînduri...

... „Țăranul cesta înalt și uscățiv, cu sufletul amarnic, să fie oare acel om ale cărui vorbe înfruntătoare împotriva bunătății cerești, m-au făcut să mă cutremur de spaimă, acolo, în pridvorul casei mele din Eși ?" se întrebă Veniamin. Apoi își aminti că vorbele țăranului nu căzuseră chiar în pămînt sterp, ci rodiseră, ba rodiseră ele tocmai în sufletul său, de vreme ce și el le rostise mai tîrziu față de Mălinescu, atunci cînd fusese la ceasul despărțirii. Că se pedepsise el, Veniamin, nopți de-a rîndul, bătînd cîte-o sută de metanii în fața icoanelor ca să i se ierte acele vorbe hulitoare, asta era altă poveste.

Luă din nou scrisoarea dascălului Enache și ceti mai departe : „Mi-a vorbit în acea seară Costandin Roată cum de au ajuns răzeșii din Putna să robească pe pămîntul lor din moși strămoși, și mi-a spus că așa precum în Vrancea tot așa se zbăteau cei din valea Cremenețului, numai că țăranii de acolo nu căzuseră în robia vistiernicului Iordache, ci în aceea a unui pîrcălab Miron Dima, iar de puțină vreme venise belea peste ei, un oarecare Asanache Dan ce ținea de nevastă pe o strănepoată a pîrcălabului.

Auzind deci că părintele Nicanor este fratele acelei strănepoate și cumnat cu Asanache Dan, m-am grăbit să-i primesc poftirea și am plecat cu el la casa surorii sale, gîndind că poate am să cunosc și eu pe acest răsluitor de pămînturi ale Cîmpurenilor. Dar n-am avut cum să-l cunosc căci plecase dumnealui din Focșani tocmai la Cîmpuri și urma să vie abia în toamnă.

Am rămas deci două zile la părintele Nicanor, iar sora sa Ruxandra și fetița medelnicesii, o copchilă de zece

ani, tare isteață și frumușică, ne-au îmbuibat cu fel de fel de bucate gustoase și vinuri de toate văpselele ; de la rubinul cel înfocat la trandafiriul pălit de toamnă, și de la verzui luminos la galbenul închis al chihlimbarului.

După două zile mi-am luat rămas bun de la toți, făgăduind părintelui Nicanor să mă opresc mai tîrziu la Soveja, unde își are el locul de ascultare.

În seara din ajun a plecării m-a dus însă Nicanor la un boier mai vîrstnic ce se trage din spița Movileștilor și-i zice Toma Stamatin și este biv-vel-ban. Aici se mai găseau și alți boiernași din Focșani, toți cam la aceeași vîrstă cu gazda, precum și doi tinerei, spilcuiți tare și în straie de modă nouă, care tot sporovăiau despre obîrșia lor de mare boierie. Zicea unul că s-ar fi trăgînd dintr-un tătar și o fecioară moldovenească, nepoată a fi iertatului voevod Ștefan cel Mare ; iar celălalt spilcuit vorbea despre moșiile sale multe și despre moșul său Iordache Crupenschi de la Salonț. Bătrînul Toma Stamatin îi asculta și își zîmbea în barbă, apoi plecîndu-se către mine mi-a șoptit la ureche : «Acestea-s vorbe de clacă, dascăle Enache. Iar de se laudă dumnealor cu o asemenea coremie nesăbuit de mare, nu o fac din înfumurare nici din prostie ci numai ca să afle gheneralul Prozorovski și să-i trimită și pe ei la școala de cadeți, la Petersburg, unde nu sînt primiți decît feciorii cei nobili»... «Dar cine sînt acești doi tineri ?» am întrebat eu pe boierul Stamatin. Iar domnia-sa mi-a lămurit că cela cu strămoș tătar se cheamă Costantin Sion, fiu al baș-ceaușului Iordache, un bătrînel bun la inimă dar tare spurcat la gură ; cît despre celălalt, cu moșiile de la Solonț, s-ar numi Iordache Pruncu și că moșu-său, armeanul Ovanes fusese numai bumbăcar, de purta marfă în desagi, pe cal, și trecea așa prin satele din gios de Milcov.

Am rîs eu, ca și boierul Stamatin, de aceste toate, dar am văzut că bătrînul nici vorbea cu vreun parapon, ci căta chiar către tînărul Sion cu o părintească grijă. Aveam să aflu mai tîrziu de la părintele Nicanor că boierul Stamatin dorea să și-l facă pe acest Sion ginere, avînd dumnealui pe fata cea mai mică nemăritată. Începînd apoi să vorbim despre tîrgurile și satele moldove-

neşti, şi întrebat fiind eu cum mi-au părut Focşanii, am zis către boierul Stamatin : «Cu ce s-o făli oare tîrgul acesta, că eu în afară de mănăstiri şi biserici şi două trei case mai arătoase n-am văzut nimic alt ?» Şi mi-a răspuns boierul : «Noi ne fălim cu cinstea, dascăle Enache. Iar asta stă ascunsă în inima omului, ci nu se scrie pe poarta casei ori pe turlele bisericilor. Cel mult se poate ceti ea, pe fruntea omului»... Atunci s-au repezit cei doi mangosiţi tinerei :

«Care cinste, biv-vel-bane ?»

Şi încruntîndu-se bătrînul Stamatin a pilduit ceva din vechiu, cu un anume Nica Trifan care ceruse împrumut o pungă cu galbeni de la jupîn Nică Crîngu, fără să dea la mînă vreun zapis de primire. El numai îi zisese că are să plătească în două luni S-a îmbolnăvit însă acel Trifan pierzîndu-şi chiar minţile, iar Crîngu îşi luase nădejdea să-mi mai vadă galbenii. Ci iată, că odată limpezindu-se Trifan la cap, pentru două ceasuri, a cerut să-i dea hîrtie şi o pană şi a scris domnia-sa zdelcă, cum că este îndatorat lui Nică Crîngu punga cea cu galbeni ; poruncind totodată copiilor să plătească, de nu vor să cadă sub blestemul afuriseniei. Iar cînd a sfîrşit de scris, s-au întunecat minţile lui Trifan, şi a căzut la pat ca mai înainte. Abia sfîrsise bătrînul, că s-a vîrît în vorbă Iordache Pruncu :

«Ba să mă ierte conu Tomiţă, eu ştiu că povestea sună cam altfel ; adică Trifan acela şi-o pierdut minţile abia în ceasul cînd o semnat zdelca, iar nicidecum mai devreme. Că numai nebunii mai dau azi înscrisuri ori fac jurăminte. Omul cu cap sănătos ia bani de unde poate, şi-i întoarce doar de se-ntîmplă»... Au rîs unii dintre noi de vorbele lui Pruncu, iar Toma Stamatin l-a fulgerat pe mehenghi atît de aprig de ziceai că-l păleşte. Apoi venind către mine, mi-a zis şoptit : «Ascultă la vorba mea, dascăle. Procletul ista de Pruncu are să facă mare stare, căci prea iubitor de arginţi se arată. Dar aşa cum o face, tot aşa o va pierde. Căci ce e cîştigat prin vicleşug ori de la gura săracului, de niciun folos nu este jăcuitorului»...

Cînd ne-am întors acasă a început să plouă. O ploaie de aceea haină, cu spumă şi cu beşice şi cu un vînt cîinos, de gemeau cercevelele la fereastra odăii. Părintele Nicanor, spăriat tare, se chircise pe fundul divanului şi

zicea că fiind noaptea ceea, a Rusaliilor, de cumva ne-a striga vreun glas muieresc din ogradă, noi să tăcem chitic și să nu-i răspundem. Căci s-ar putea să fie stăpînele vîntului și doamnele pămîntului, pre numele lor adevărat iele, ce scot pe oameni în tindă, îi znopesc în bătaie, ori îi sluțesc pe viața lor toată. Se pare însă că în acea noapte au zburat dumnealor prin văzduh, au călcat cele valuri, au lunecat chiar pe iarba din ogradă, dar pe noi nu ne-au chemat afară, fie că nu ne-au știut numele, fie că s-au mulțumit aceste iele cu alte dobitoace ale pămîntului.

În zorii zilei văzînd eu că soarele stă iarăși pe cer iar păsările ciripesc pe pomi ca și cum nici o urgie nu fusese peste noapte, mi-am luat rămas bun de la gazde și am pornit la drum către munți, la ținutul Vrancei.

Am mers întîi la Ruget, urcînd tot în sus pe apa Milcovului, pînă am dat de vechiul mitoc al mănăstirii Miera, ce are chilii multe dar goale și vii iarăși multe, dar pline de roadă. Aici m-a primit bucuros bătrînul monah Ioanichie, fără de fățărie, căci fiind domnia-sa tare în vîrstă, nu are cînd isprăvi singur cele zece buți cu vin, ascunse în hruba stăreției de ochiul viclean al furilor. Am stat amîndoi o săptămînă plină, vorbind cîte-n cer și în lună, dar lăudînd pre Domnul că i-a dat omului gură nu doar să laude și să bîrfească, ci să și bea din sîngele său prea sfînt. Apoi cînd a sunat ceasul despărțirii, m-a sărutat bătrînul și mi-a zis printre lacrimi, că de-oi veni cumva și la anul, iar domnia-sa nu va mai fi în viață, să-i pun la mormînt în loc de busuioc doar un butuc de corniță, să-i fie bobul ei, cel negru-roș, cît mai aproape de buze.

Am plecat din Ruget cu inima pîrjolită și tot în mare scîrbire am dus-o, mai ales că drumurile erau tare stricate și de atîtea hîrtoape ba se rupea cotigarul, ba nu mai voiau caii să meargă, ba zicea căruțașul că-i e lehamite de o asemenea viață. Și nu știu zău ce s-ar fi întîmplat de nu aveam în boccele niște butelci cu vin, din cele dăruite la plecare de către bunul monah Ioanichie. Doar așa mai destupînd cîte una, prindeam și eu suflet, iar căruțașul se lumina la chip închinînd de sănătate și de sufletul morților. Apoi porneam mai cu spor peste cele șleauri ori vaduri de ape, ba chiar înveselit de dulcea licoară zicea

căruțașul că astea toate sînt șagă față de cîte se petrec primăvara, cînd apele încep să se umfle, iar zăpezile curg la vale pe albia Zăbalei, de nu mai cutează omul să iasă din casă, nici măcar pentru hrana lui și a dobitoacelor.

În sfîrșit după pătimiri multe am ajuns la Năruja într-o zi de duminică și am mers de-a drept la biserică. Am găsit mulți bătrîni acolo, iar părintele Șerban stătea în altar de slujea. Dar cătînd preotul cu privirea către ai săi credincioși, m-a zărit pe mine printre ei și mi-a zîmbit bucuros, ba chiar mi-a făcut semn cu mîna, din care am înțeles că pe dată isprăvește dumnealui leturghia. Acum să nu vorbesc cu păcat, fie că a fost numai părere, fie că a fost chiar așa, s-a pornit popa Șerban cu atîta grăbire, tăind ba din heruvic, ba din evanghelii de se uluise dascălul Ilie din strană și nu mai brodea cu răspunsul. Acum văzînd și bătrînii ceea ce se-ntîmplă, începură să șoptească între ei că asemenea bocluc nu se pomenise decît la un Sînpetru, cu vreo șase ani în urmă, cînd au năvălit arnăuții ca să-l prindă pe părintele Șerban și să-l ducă fedeleș vistiernicului. Doar o babă tare pocîltită, ce stătea mai lîngă ușă, a grăit către neveste cum că vinovat ar fi tot cîntărețul, căci fiind el frunte de beț̦iv, nici nu intră în biserică pînă nu-și sfîrșește clondirașu cu răchie. Să mă ierte Prea înaltul meu stăpîn că îi scriu aceste toate. Dar dator este omul ca ce aude să nu ție în el, ci să le treacă mai departe.

Îndată ce s-a sfîrșit slujba am ieșit în curte, unde au venit și bătrînii. Aici, a pornit fiește-care să mă iscodească, din ce loc mă trag, încotro mi-e drumul, ce se mai întîmplă pe la Eși și de nu cumva auzisem eu că vistiernicul Ruset nu s-ar mai afla în capul bucatelor. Nu știam nimic în privința vistiernicului, ceea ce am și mărturisit dumnealor cu mare umilință, căci văzusem eu din această iscodire cît le stă pe suflet vechea price cu moșiile furate. Am mai înțeles totodată, că pentru răzeșii de-aici, ființa cea hulpavă și nemiloasă a lui Ruset vistiernicul, e cam ce ar fi strigoii — ducă-se pe pustie ! — pentru unii oameni, cărora le strică somnul cela dulce. Nu aș vrea să creadă însă bunul meu stăpîn, că răzeșii de aici și-au pierdut nădejdea c-au să-și capete din nou moșiile. Chiar grăit-a către mine preotul Șerban, care între timp venise

în ogradă, că în sufletele dumnealor stă acea nădejde veșnic trează, precum arde zi și noapte candela la mormîntul lui Paisie, ce se află-n mănăstirea Neamțu. Mai a zis părintele Șerban că au cercetat oamenii prin poduri și unghere, doară vor afla vreun hrisov ori o ispisoacă, iar că unii dintre ei au și găsit cîte-o filă de anafora, ce urmează să o ducă la direapta judecată doar în ziua ce-or afla că Înaltul meu stăpîn Veniamin s-ar fi înturnat la mitropolia țării.

Cîte zile am stat la Năruja, numai în vorbiri și în preumblări am dus-o. Că voia părintele Șerban să aflu despre toate și să văd cît de multe : și gura Piticului unde a fost cîndva mănăstire pe locul dat cu viclenie de un oarecare Ursu Gegea, și valea unde se îmbucă apa Nărujei cu aceea a Zăbalei ; ba m-a dus chiar la apa Bălașului, la o poiană mirosind a cimbrișor și sulfină și atît de tare zmălțuită, că am uitat amîndoi și de vin și de cele bucate, cătînd numai la cea frumusețe.

Peste încă două zile, luîndu-mi rămas bun de la părintele Șerban și de la preuteasa dumisale, am plecat în trebile mele, voind a cunoaște sfînta mănăstire a Sovejei. Am trecut peste cele sate ale Paenei și Văsnuiului, lipsite de verdeață și tare sărace, cu dealuri în jur așa de roase și ele, de socoti că sînt niște cai ce li se văd coastele din lipsă de boabe. Am urcat apoi la Colacu, iar de acolo, ținînd tot la deal către Vidra, am ieșit pe sub Babele și am dat la apa Putnei. De-aici pe șusea am mers la Bărsăști și la Negrilești și mi-am bucurat ochii văzînd în sfîrșit pe povîrnișul dealurilor raclele cu păpușoi, ce coceau cuminți în vipia soarelui. Ca și cum mi-ar fi cetit bucuria din ochi, a grăit și căruțașul către mine : «Asta zic și eu bogăție, cucoane. Nu ca la Văsui și la Peana, de mi-am fript inima, văzînd atîta nemernicie».

Cînd am intrat în Negrilești soarele trecuse de chindie. Ca să dorm la vreun han nu prea aveam eu poftă, căci auzisem la Focșani că la ținutul Putnei mai toți hangiii sînt gazde de tîlhari și deseori se-ntîmplă să te scoli dimineața fără bani și fără straie, fericit că ți-au lăsat barem viața. Mi-am amintit atunci de spusele părintelui Șerban că de trec prin Negrilești să mă duc din partea sa la Costandin Taftă, cel ce venise de Sînpetru la procest și băusem

împreună la hanul Pomirului. Am întrebat de acest răzeș și mi s-a spus că are casă mai sus, chiar pe deal, de unde poți vedea pînă dincolo de Vizantea. Am urcat deci la deal și am găsit acea casă, iar bătrînul Taftă mi-a zis că-i bucuros de oaspeți. cu atît mai mult că avusese el semn că o să cadă careva de la drum. Întrebînd eu curios în ce chip s-a arătat dumnealui semnul, acesta mi-a răspuns că astă noapte. cînd a aprins lumînarea în odaie, a început feștila a trozni tare. Aceasta zice-se ar fi neîndoielnic semn că vine de la drum oaspe ori că primești vreo veste.

«Acum — am rîs eu — ai să primești pe amîndouă ; că am sosit și eu și vești aduc de la părintele Șerban și de la cei din Năruja».

«Vezi — zise Costandin Taftă — feștila nu minte !»

«Pe mine însă m-a mințit — am răspuns eu — că seara, la Socola, ca să treacă ceasurile stau și citesc la lumînare și feștila ei troznește, dar nu-mi pică în odaie nici oaspe de la drum, nici măcar vreo știre».

A privit pîcliș către mine Costandin Taftă, să vadă de nu cumva șuguiesc, apoi a zis :

«Nu știi dumneata, dascăle Enache, să faci osebire între sfîrîitul feștilei și troznetul ei !»

Aceste zicînd. m-a poftit să mănînc căci între timp femeia dumisale pregătise un bors de legumă și-l turnase în străchini. Am scos și eu din boccele o butelcă cu vin, din cel dăruit de monahul Ioanichie și așa am ospătat noi amîndoi și cărutașul ca niște împărați. Iar peste noapte am dormit tun, că de veneau preste mine toți tîlharii de la Putna, eu tot nu i-aș fi simțit pășind prin odaie.

A doua zi către prînz am pornit la Vizantea, tot la umbră de pădure, iar spre seară am sosit la schit. la egumenul Filotei, care m-a și găzduit peste noapte. Iar în zori am plecat mai departe, ocolind spre valea Susiței, la Răcoasa, iar cînd soarele mergea în asfințit, mă aflam și eu la Cîmpuri. la acel Costandin Roată, mult încețoșat la chip și cu vorbă aspră. Numai că acum s-a mai luminat la chip și nici vorba nu-i mai este ca pe vremuri. Și citind în ochii mei cea mirare, a rostit Costandin către mine : «Ce să-i faci, dascăle Enache. Se prefac ele împărățiile, și se răstoarnă treburile, ci n-o să se schimbe el. omul ?» Iar nevastă-sa, Mariuca, a rîs : «Așa, s-o schimbat dumnealui de

vreo șase ani încoace, de cînd ni s-o născut cel bezmetic de fecior, Ionică.» A zîmbit pe sub musteți Costandin Roată : «Chiar așa s-a întîmplat, dascăle Enache. De cînd s-o născut cel copil, parcă m-am născut și eu pentru cea de-a doua oară»... Acum, ce să zic, Înalt și puternic stăpîne ? Am văzut la viața mea fel și fel de copii, și de neam bun și de neam de gios, și de tîrgoveț și de preot de țară, însă ca Ionică a lui Roată nici că am văzut cîndva. Să tot aibe șapte ani, dar nu-i are, că îi mai lipsesc vreo șase luni, dar atîtea vorbe de mirare ies din gura lui, că ai sta tot să-l asculți și să te minunezi de ele. Ba am lăudat eu pre Domnul că pe lîngă zi a lăsat și noapte, de mai doarme omul și-i mai amuțește ceea gură, almintre aș fi stat de veghe să ascult să bag la cap vorbele de duh ale lui Ionică.

Văzînd eu această minune, nici că mai mă înduram să plec de la casa lui Roată. Dar nici voiam să-i fiu omului povară, căci o duce tare greu și numai sufletul său știe, cum de face față celor blestemate de nevoi. Așa că după două zile mi-am luat rămas bun de la oameni, iar Costandin Roată și Ionică mi-au purtat boccelele la căruță. Iar cînd eram gata să urc în cotigă, numai că auzim noi un glas de om înjurînd și strigînd atîtea ocări, ceva mai departe de casa lui Roată, că am socotit în sinea mea c-o fi vezitiul ce mă purtase de la Eși la Focșani. Dar a zis cu amar Costandin Roată :

«Acesta e medelniceru Asanache, ce-și are casele mai sus de mine. S-a pornit acum să facă velniță de rachie și-i cară oamenii din sat cărămizi și lemne, iar blestematul le scoate sufletele, înghiontindu-i și ocărîndu-i ; și nici hrană nu le dă, iar de la plată tot îi scurtează». A oftat cu năduf Costandin Roată și a mai zis :«Cum de se-ndură Dumnezeu să lase un aseminea rău pe lumea aceasta». Ci numai auzirăm lîngă noi glasul subțirel al lui Ionică : «Ce să faci, tăicuță. Un bun, cu un rău ; așa o lăsat Dumnăzău !» M-am uitat lung la Costandin Roată și acesta la mine, și așa am rămas multă vreme, gîndind eu în sinea mea totodată : «de unde să vină băietului ista atîta judecată, cînd știut este că mulți oameni se gîrbovesc de bătrînețe și tot nu sînt în stare să judece cu dreptate»...

Azi, cînd aștern aceste rînduri către Înaltul meu stăpîn, se împlinesc tocmai douăzeci de zile de cînd am

plecat de la Cîmpuri și am venit la mănăstirea Sovejei. Stau la părintele Nicanor, cu care împărțim chilia și hrana, iar zilele trec nesimțite, cu multe rugăciuni, cu cetiri prelungite pe ceasloave, cu grija orătăniilor și a pomilor, în adăstarea nopții, care aicea vine mai repede decît în alte părți și mult mai rece, fiind și munții pe aproape. Atunci ne culcăm, dar nici apucăm bine să închidem ochii, că ne trezește toaca tocmai cînd somnul ți-e mai lin și mai de folosință. Se pare că de-aceea egumenul Pahomie nici că se culcă preste noapte, ci ține domnia-sa fețila de la lumînare tot timpul aprinsă, cîntînd pînă în zori cele irmoase, pe cîte cele opt glasuri. Drept e că într-o noapte, neavînd nici eu somn și perpelindu-mă pe pat ca peștele pe jăratec, am tras mai bine cu urechea către chilia lui Pahomie, cătînd a învăța de la el meșteșugul cîntării. Atunci am osebit, mirîndu-mă tare, că glasul părintelui egumen se suptiase și suna chiar chicotit, de jurai că era glas de muiere. Am zis eu atunci lui Nicanor, ce veghea și el, ascultînd, pe patul de-alături : «Că bine se pricepe Pahomie în a-și preface glasul. Aș fi putut jura că este — o mielușă, din cele ce vin omului, să îl încerce și să-l ducă în ispită». «Tot ce se poate — a zis cam în bobi părintele Nicanor. Mă bate însă gîndul că nu e mielușa, nici glasul lui Pahomie. Ci s-ar putea să fie nevasta vătafului, că învățînd-o Pahomie la grăunțe s-a spurcat dumneaei și tot pohtește». S-a bătut apoi cu palma peste gură și a zis privindu-mă pîcliș : «Dumnezeu să mă ierte, că mă făcuși să ridic vorbă hulitoare împotriva celui mare mie».

Tot aseminea zic și eu către Înaltul meu stăpîn, încheind răvașul acesta : să mă ierte domnia-sa de am însemnat aici vorbe de ocară, ori din nesciință sau păcat am bîrfit pre careva.

Al Înalt prea sfinției tale smerit rob, Enache Alboteanu, dascăl la Socola.

★

A trecut iarna și-a mai venit o primăvară. S-au întors iarăși cocorii, la umbra pădurii au deschis ochii către soare albăstrelele și floarea paștilor. Pe medeane se îmbulzesc spoitorii și lingurarii, negustorii și-au întins tărăbile cu

stămburi ; scrînciobul se-nvîrte din zori pînă-n noapte în chicotele fetelor și uimirea plozilor. Iar peste toate și toți, mirosul gras al fripturilor se lasă ca o boare atîtătoare. Urcînd ieri la Galata, lui Grigore i-a cîntat un cuc singuratic cam dintr-o parte și s-a-ntristat feciorul lui Cuza cum nu se mai poate. „Încă o primăvară, își zice băiatul, și eu tot fără de încălțări procopsite și tot cu cele ponosite de straie mă aflu iarăși".

Cu toate că trecuse multă vreme de la moartea căminarului Neculai, averea părintească tot ne-mpărțită se află, iar frații cei mici, dar mai ales Grigore, trăiesc tot în grea strîmtorare.

Se hotărî deci băiatul să scrie la Barboși frătine-său Ionică, rugîndu-l să se îndure să facă după dreptate, să știe fiecare cum, ce i se cuvine și slobod fie mai apoi să cheltuiască cît îi cere pofta. Trase măsuța joasă mai lîngă fereastră și începu să scrie cu slova lui citeață, dar mult prea mărunță :

„Cu plecăciune mă închin dumitale, bădița Ionică.

Fiindcă lucrurile părintești de mult au ieșit de supt epitropie și pînă acum tot cu anul s-au vîndut de unde nu numai folos nu avem, ce nici cheltuiala cea de zi nu o întîmpinăm atît eu cît și surorile de la Văraticu și fiindcă o moșie atîția frați nu o putem stăpîni doar numai făcîndu-ne răzăși ca țăranii, am socotit dimpreună cu părintele Varlaam fratele nostru, care crez că și de către dumneavoastră se va găsi cu cale ca să facem împărțeală cît mai în grabă acestei periusii. Să poată fiește care frate dintre noi cei mici a trăi din partea sa, pentru că alt ajutor nu avem de la nime. Am socotit zicu moșia și viile din gios să se scoată la mezat si vînzîndu-se cu bani pesin să se împărțească pe la frați iară dacă dintre dumneavoastră va voi să o cumpere se va protimisi după dreptate. Iară țiganii atît cei ce sînt pe moșie cît și cei ce sînt la Bîrlad pe la meșteșuguri și alte lucruri ce vor mai fi părintești atît la Barboși cît și la Bîrlad să se puie la mijloc și să se împărțească tot după dreptate.

Rămîn al dumitale frate mai mic și slugă. Grigore Cuza".

Cetind încă o dată aceste slove, Grigore se miră de-atîta îndrăzneală. Ce cap au să facă bădițul Ionică dar mai ales

cucoana dumisale cumnata Sultana cînd vor primi răvașul ! „Dar toate aste vorbe, vezi dumneata bădiță, tot trebuiesc rostite odată și odată, căci zice cu dreptate Veniamin prea sfîntul : toate de le-aș avea pe lume iar dragoste de frate de nu o voi avea, atunci nemică nu mai sînt pe lume."

Împături scrisoarea cu mare grăbire și însemnă adresa : „Cinstit și al mieu frate bădiței Ioan, biv-vel-paharnic", îi puse chiar și data : „1814. April 24". Apoi ieși afară, gonind spre primăvară. Ce miros de floare, ce cîntece măiestre au cutropit ograda ! Și cît e de frumoasă viața, cînd știi că-n curînd ai să poți avea și straie arătoase și ciuboți de marochină, și tot felul de bucate pentru gura cea postită. Atîta bucurie străluce în ochii băietului de stau și se miră călugării și ucenicii de la teascuri, care îi ies în cale. Iar domnia-sa paharnicul Stavăr, ce tocmai suie pridvorul unde se află mitropolitul, se întrebă uimit de chipul radios al băietului : „Cine să fie oare acest fecior de lele ? De-aș ști că e odraslă de om mai răsărit, mă cam împinge gîndul să-l iau pe lîngă mine și să-i dau pe Catinca".

Dar băietul a trecut ca furtuna, nici văzînd pe paharnic, nicidecum salutîndu-l. Căci așa este totdeauna cu cel noroc : adastă lîngă om, ori îl pîndește-n umbră, iar omul nici că știe, și nici nu-l bagă-n seamă.

*

Bat alte sărbători la ușă. Omătul troznește sub clonții ciubotelor. Un vînt de miazănoapte suflă peste oraș cu-atîta cîinoșie, că nimeni nu se-ndură să-și părăsească vatra. Ținînd picioarele cruciș pe divan, clucerul Dinu Negruți privește către soba încinsă, după ce-a citit cu nesaț „Moartea lui Avel". Gîndește deci dumnealui la cele scrise în carte și-și spune că precum se vede în lume toate sînt numai deșărtăciune și scris îi este omului să n-aibă parte decît de mari necazuri și prea puțină bucurie. Cîndva chiar însemnase dumnealui clucerul Dinu pe scoarța unei cărți cîteva stihuri :

Crescînd a mea cunoștință, am luat apoi aminte
La a stării cei lumești prifaceri necontenite,
Am pătruns cu ochii minții pîn-la obîrșie lor,
Am aflat deșărtăciune că ieste al lor izvor.

Ar fi scris poate mai multe, dar își zisese că nu dobîndise încă experiența, nici despre viață și nici pentru cele stihuri, așa că mai bine se lăsase.

Cătînd acum către focul din sobă, clucerul Dinu își spune că pe-o astfel de vreme e bine să stai și la taclale cu un prieten, să te întrebe el și tu să-i răspunzi, ori el să răspundă și tu să întrebi și nici oamenii nu mai sînt aseminea ; iar tot ce-a fost pînă ieri sortit veșniciei, azi este la pămînt ori uitat ca și cum nici n-ar fi fost.

Așa s-a-ntîmplat cu Moruzi, care a domnit și s-a lăcomit la avere și și-a pierdut apoi viața în mare scîrbire. Așa a fost cu Prozorovski, de era Eșul pe timpul său doar sunet de strună și focuri de lumină, apoi s-a dus ghineralul și a murit pe undeva de bătrîneţe și răni prea multe. Așa s-a întîmplat și cu boierii care-au luat la goană pe drept mitropolitul țării, iar astăzi l-a adus norodul din nou la Eși, iar despre cei boieri nici că se mai vorbește.

Despre acestea toate ar vorbi clucerul Dinu cu un prieten și chiar de viața dumisale ar vorbi : așa cum a fost ea odinioară și cum se află astăzi, lăsîndu-se el de petreceri și de cele crîșme, luînd în schimb soție iubitoare, pe fata lui Iorgu Hermeziu, ce-l dăruise c-un fecior deștept cum nu se află altul. Dar soarta nu fusese totuși darnică decît în parte, căci la doi ani după nașterea lui Costache, Sofia murise, lăsîndu-l doar pe el să-și crească copilul și să poarte grija moșiei de la Trifești. Dar cui să-i mai spui ceea ce doare și chiar puținul care bucură, cînd s-au rărit prietenii în jurul dumisale, cum se rărește frunza în lunile de toamnă. Mulți au fugit de el fără să mai dea știre ; de alții s-a îndepărtat chiar clucerul ; unii ca Mălinescu sînt tot peste hotară, iar alții dorm de mult somn fără vise, ca bietul baș-ceauș Iordache a cărui limbă ascuțită a amuțit de-a pururi.

Își aminti deodată că nu scrisese încă lui Mălinescu cu toate că-l rugase să-i dea și lui de știre de cîte se întîmplă în capitala țării. Fusese însă prins cu multe treburi ale casei, iar vremea se scursese pe nesimțite. Astăzi însă are s-o facă.

Se dădu jos de pe divan, își căută pe masă hîrtie și peniță și începu să scrie despre răzmeriţa de astă primă-

vară, pe care el n-o văzuse fiind la moșie, ci doar o aflase de la dascălul Enache : „Acestea s-au petrecut în primăvara lui 1819, iubite prietene Vasile. Dăduse peste Eșii noștri o boală și ziceau unii că e ciumă, iar alții, mai puțin știutori, ziceau că ar fi fost doar holeră. Se hotărî atunci de către Agie să fie țăpuite rohatcele orașului și nimeni să nu aibă voie a trece peste ele, nici din afară înăuntru și nici de-aicea într-afară. Au împănat deci dumnealor Alecu Mavrocordat și Șuțu, hatmanul (nepotul domnului Calimah), ce răspundeau pentru pază, au împănat zicu orașu cu străji și cu zapcii și s-au pus cei zapcii pe prădat și jaf și-au despoiat pe bieții oameni de bani și de averi și nici lăsau pe cineva să treacă dintr-un loc în altul fără dijmuială. Căci ziceau cei zapcii, că dacă trec oamenii fără să plătească se întinde boala mai tare ; iar de zicea vreun nevolnic că suma e prea mare, răspundeau cei zapcii că nici împărțeala nu e mică. Căci se-nfruptau din ea și străjerii și aga Mavrocordat, cu prietenul său bun, hatmanul Șuțu.

Atunce neputînd răbda atîta jăcuire s-au ridicat din Tătărași cam la o mie de nevolnici și au călcat în picioare rohatca și țăpușe, de au intrat în oraș cam pe la nouă ceasuri. Au mai venit și alții, tot cam la vreo mie, de peste Păcurari și Ciric, unii avînd chiar arme iar alții doar o piatră și-au mers către mitropolie, unde-au luat din pat pe preasfințitul și l-au pus ei în frunte. Că ziceau unii tare, să le fie el îndrumător de folos, iar alții gîndeau în sine, că de se-ngroașă gluma să fie el, Veniamin, apărare de pușile domnești. Așa au mers către palat cu zarvă mare și clocotea văzduhul de țipete și-amenințări, cerînd ei să-nceteze atîta prădăciune. Iar vodă Calimah stătea și asculta la zgomotul de-afară, păzit de arnăuți și de Bimbașa Sava, iar porțile de lemn, ce dau înspre ogrăzi fuseseră închise și zăvorite bine. Iar cei boieri mari, ce se aflau în Divan, cu slujbă ori fără slujbă, au stricat ferestile și au sărit în grădina curții de vale, de unde peste prăvălișul dealului s-au împrăștiat care încotro, asemeni puilor de potîrniche. Întinzîndu-se ei către Frumoasa și șesul Bahluiului s-au poticnit de un gard ce despărțea grădina de cuhnia domnească. Și mare trudă

au avut ca să treacă pe deasupră-i. rămînînd chiar unii dintre ei spînzurați de fundul ciacșirilor, cu capul în gios iar altora rupîndu-se poala anteriilor de mătasă. Și astfel au fugit cei boieri, fără papuci și zdrențuiți tare, căci fiecare ar fi vrut să scape cît mai răpede de la urgia norodului.

Iar dincolo, în față, văzînd Bimbașa Sava mulțimea ce venea către palatul domnului, că ajunsese fruntea ei în dreptul Trisfetitelor, a poruncit la arnăuți ca să sloboadă flintele ; și-așa au omorît vreo opt oameni, iară norodul în mare fierbințeală a început să urle : «porțile la pămînt și foc în tot orașul !» Dar văzînd mitropolitul atîta deznădejde, căci era el în mijlocul mulțimii, a-ngenunchiat în fața oamenilor rugîndu-i să rămînă locului, să nu înainteze către moarte, iar dumnealui se va duce să isprăvească singur toate cererile lor drepte ce aveau către vodă. Și așa s-a dus Veniamin singur la curte și văzîndu-l arnăuții l-au lăsat să intre, iar marele cămăraș l-a anunțat la vodă. carele l-a primit pe loc. Și au vorbit ei, numai înde ei. multă vreme, apoi a plecat de la palat mitropolitul și-a zis mulțimii să plece liniștită, căci vodă Calimah s-a îndurat de norod și-a lepădat din trebile obștești și pre aga Mavrocordat și pe hatmanul Șuțu. Și a oftat mulțimea a mare ușurare și a dus pe mitropolit iar la casa lui și astfel s-au mai potolit lucrurile. Iar peste două zile nici mai erau rohatce ori țepușe, și oamenii treceau de colo pînă colo, fără opreliște, nici mai plăteau vreunul bani din pungă. Nici molimă nu mai era în tîrgul Eșilor, iar peste două luni nici domnitor n-a mai fost, căci în iunie l-au mazilit turcii pe vodă Calimah.

Aceasta e povestea cu răzmerița din April, iubite prietene, și de nu ți-am împărtășit-o mai devreme te rog să mă ierți, dar așa se întîmplă cînd ai griji multe pe cap. iar cea mai mare dintre ele este aceea a copilului. Aceasta ai s-o vezi chiar domnia-ta mai tîrziu, căci am aflat cu mare bucurie că te-a învrednicit cel de sus cu un alt fecior, care îți și poartă cel nume, Vasile.“

Tocmai voia să adauge că se bucură iarăși aflînd că prietenul Mălinescu hotărîse să plece din Petersburg și să se stabilească la Cernăuți, fiind deci mai aproape de țara

Moldovei și de prietenii de odinioară, cînd din sălița de dincolo clucerul Dinu auzi tropăit de pași și zgomotul unui capac de ladă ce tocmai se deschide. „Trebuie să fie Costache, își zise clucerul Dinu. Iar mi-a cotrobăit în lada cu cărți". Strigă tare :

— Costache !

— Ce este, părinte al meu ?

— Ce-ai căutat la ladă ?

— Căutam o carte grecească, ca să am ce ceti după masă.

— Mai bine cetește-mi mie o viață de-a sfinților, mai tîrziu, către sară, din cartea aceasta. Și clucerul Negruți arătă o carte mare, ce se găsea pe masa la care scrisese.

— Iartă-mă, părinte, eu nu pot ceti românește, răspunse Costache.

— Cum ? Apoi ce înveți tu ? se minunează clucerul.

— Elinește ! răspunse Costache păunîndu-se. De vrei îți cetesc toată tragedia Hecubei.

S-a întunecat la chip clucerul Dinu.

— Poate să fie frumoase cele ce spui tu. Dar e rușine să nu știi limba ta ! Mîne vei veni cu mine la Socola. Voi vorbi pentru tine cu dascălul, care e un om prea învățat. Și nu mă îndoiesc că tu te vei sili a învăța degrabă.

— O, negreșit ! a răspuns Costache cu bucurie, și la un semn al tătîne-său că poate să plece o zbughi către cuhnie, că era ora prînzului și i se făcuse tare foame.

Rămînînd singur, clucerul Dinu revăzu în gînd pe dascălul Enache, așa cum arăta el pe vremea cînd își treceau nopțile prin crîșma lui Hărbălău, ori pe lîngă sfîntul Spiridon. de veneau dumnealor către ziuă cu lăutarii cîntînd după ei :

Lăsa-ți, nene Dinule,
Lasă-ți veseliile !

Fuseseră lăsate și uitate veseliile de mult. Sofia, nevastă-sa bună și iubitoare, e moartă și ea și a rămas doar el cu copilul Costache. Iar dascălul Enache s-a strîns și el de prin cele crîșme și hanuri. S-a însurat cu o moldoveancă

și are copii mulți. „Am îmbătrînit amîndoi“, — suspină cu amar clucerul Dinu. Apoi un zîmbet ușor îi lumină parcă chipul, amintindu-și de un examen de-odinioară, la școala Socolei, cînd spusese dascălului Enache că vrea să se însoare, iar de-o avea un fecior are să-l ducă dumisale să-l învețe carte. „Mîine am să-mi țin vorba și-am să i-l duc pe Costache“, își zice clucerul Dinu. Și gîndind la bucuria de mîine a dascălului, Dinu Negruți surîde cu ochi umeziți de lacrimi.

COPILĂRIA LUI IONICĂ

Văzîndu-și feciorul atît de isteț la minte, lui Costandin Roată îi crește inima de bucurie. Orice ar face Ionică, lui i se pare bun făcut și chiar de se-ntîmplă să îi răspundă, așa în dorul lelii, ori cu o vorbă necugetată, nici că se supără bătrînul și nici pornit pe ceartă nu se-arată. Ci zice el a mirare, către nevastă :

— Tare s-a istețit Ionică-al nostru, măi femeie !

Dar Mariuca îi întoarce vorba :

— Aiasta nu-i isteține, omule, ci curată ocară !

Costandin Roată zîmbește, zicîndu-și în sine că : „Muierea tot muiere rămîne și pînă nu strică ea bucuria bărbatului nu se lasă !“ Apoi se duce omul la treburile lui, că nici ele nu iartă.

Se întîmplase ca în acest an să fie mare jale, în țară, de nici nu știau oamenii cum s-o mai scoată la căpătîi. Stăteau cele hornuri nefumegînd prin sate, iar prin coșere și prin hambare sufla vîntul hain ca în ogradă, că nici strujan și nici pănușă nu erau în ele ca să-l oprească. În schimb, oamenii care mai aveau putere să se scoale, se uitau cu jind la curțile boierilor ori în ograda lui Asanache Dan unde se găseau de toate, și hambar plin cu grîu, și coșar cu păpușoi pînă la vîrf îndesați de nici că trecea printre ei suflarea vîntului. Priveau oamenii către ele sfîrșiți de obidă și își ziceau că acolo se află toată munca lor de vară, făcută sub sudălmi și harapnic, căci nu era boier ori vătaf de curte să nu-i sfichiue ori să nu-i ocărască

din te miri ce. Erau oameni atît de prăpădiți că nici măcar datinele din străbuni nu mai erau în stare să le țină. Nu mai făceau praznice la biserică, nu mai duceau duminica colivă ; nu mai dădeau fîn de pomană pentru bunii și străbunii lor, cari erau morți demult.

E drept că nici anii ceilalți nu fuseseră de vreun folos, ori de vreo pricopseală. dar așa săraci ca-n iarna aceasta nu fuseseră țăranii niciodată, și nu știai cui să-i plîngi de milă, mai înainte : oamenilor din sate ori celor dobitoace de prin ogradă, ce boleau privind la stăpîn, ca și cum i-ar fi zis : mai bine omoară-ne decît să ne lași să ne stingem de-atîta foame. Dar ce să le răspundă oamenii cînd nici pe ei nu-ți venea să-i privești la chip, necum să-i mai întrebi de sănătate atunci cînd îți ieșeau pe uliță în cale. Că era fața lor stacojie ca și cum ar fi fost fiartă, iar de grăit nici că mai puteau de-atîta șubrezire. Mulți dintre ei nici nu voiau s-o mai tragă pînă la primăvară. Știind că tot au să moară cînd o da prima rază a soarelui de Mărțișor, se întindeau pe după vatra înghețată, își trăgeau o țoală zdrențuroasă peste ochi și așa, resemnați, își așteptau sfîrșitul.

De cumpărat s-or fi găsind ele ceva bucate, dar nimeni n-avea bani ca să facă față. Că ajunsese un leu d-ăl mare o dimirlie de orz ori ovăz, iar cît de păpușoi, n-ai fi găsit să cumperi chiar de-ai fi slobozit cu tunul peste sate. Atunci luau bieții țărani puțină ghindă, o făceau mălai, ca să zică și ei că au pus ceva în gură. Dar era îmbucătura amară cum îi pelinul, amară ca și viața lor nemernică. De aceea și prin crîșmă la Botezatu, unde mai pica vreun răzeș să se încălzească la un pahar cu vin, nu se auzea decît cîntul oftat :

Pelin beau, pelin mănînc,
Pe pelin seara mă culc.

Acum, ca să vorbim cu dreptate, se mai aflau ei pe aceste meleaguri și oameni mai cuprinși dar atît de puțini, că îi numărai pe degete și încă nu le cuprindeai pe toate. Era mai întîi Neculaie Țețe ce stătea în Șăndrilar de vale, și Ghiorghiță Cuzma din Colacu, mai era apoi Vasile Bucate Direpte, cel de la Vidra, care se lăuda mereu cu stră-

moșu-său Ion pe al cărui loc de prisacă se înălțase cîndva mănăstirea lui Ioniță. Mai era apoi Grigore Gherman de la Tulnici și chiar aici la Cîmpuri se mai găsea vreunul, doi ca să fie de sămînță, cum ar fi Ionică și Ștefan al Magdalenei ori Petrică Găurelu, cel ce dă tîrcoale fetii lui Vasile Roată de-i zic oamenii din sat și Vasile cel mic. Ba, de judecă mai bine, s-ar putea adăuga chiar pe el, Costandin Roată, că nici el nu are a se plînge de vreme ce peste iarnă vatra nu îi stă rece ca un bulz de gheață și nici vita din ogradă nu îi caută în ochi cu mustrare, că o lasă să piară.

„Dar așa e dumnealui făcut — zicea Măriuca mai ieri către o nevastă care se minuna că lui Costandin parcă i s-au supt obrajii, nici dumicatul nu-i prieste, nici cel vin de Țifești nu-i mai lunecă pe beregată".

De cînd s-a abătut urgia asupra Moldovei iar peste sate s-a lăsat jalea ca o negură deasă Costandin nici nu mănîncă, nici nu mai bea. Stă strachina cu curechiu ori cu fasole în fața lui fără ca el s-o vadă, iar ochii lui țintesc parcă ceva, departe tare, dincolo de fereastră oarbă, vreo icoană dulce singur de el știută. Revede bietul răzeș copilăria lui fără de griji, dincolo de Dealul Mare, pe unde dau pîraiele să se verse în apa Susiței, unde pe sub crengi umbroase și pline de răcoare se auzeau mierloii cîntînd, iar aripioara ca foaia de tutun a sturzului țîșnea dintre frunze cu un foșnet ușor de mătasă. Aude, îndepărtat tare, ca și cum între el și ceea ce-a fost s-ar fi ridicat ziduri de cetate, și cîntecul amar al bătrînului Neculaie Gege topind sufletele oamenilor, așa cum se topește ceara pe făclia arzîndă :

Foaie verde de scumpie,
Arz-o focul răzășie,
Eu ziceam că-i boierie.
Da e numai sărăcie.

Îndemnul Măriucăi îl trezește însă din visare :

— Ia, omule, din fiertura ceea, că doară n-o fi hiere.

Costandin o privește uimit și tîrziu răspunde :

— Bine zici, nevastă. Hierea nu-i în strachină, ci în inima mea păcătoasă ! Degeaba a fost îndemnul nevestei.

Costandin nu pune nici așa mîna pe lingură, necum s-o mai și vîre în fiertură. De fapt nevastă-sa Măriuca nu e rea la suflet. Dar o dată cu trecerea anilor se pare că mintea femeii se istețește mai abitir decît cea a bărbatului iar Măriuca cu dreptate își zice, că de și-ar împărți Costandin toată bruma de avut, oamenii încă au să piară de foame pînă la primăvara viitoare. Că ce ajută la puzderia de calici și nevolnici un ciur, două de fasole ori cîteva dimirlii de mălaiu ?

— Nu vezi, omule, că te-ai gălbejit, de stau și-ți plîng de milă ? Încă o lună, două și-am să cutreier satul, cerînd bănuți ca să-ți fac maslu !

— Nici oamenii din sat nu-s mai fățoși ca mine. Pe ei de ce nu-i plîngi, fa nevastă ? repetă vorba Costandin Roată.

Măriuca mai oftează o dată :

— Deh, măi omule, știu eu cam ce gînd te paște și unde socoți a hi alinarea. Dar de-am avea averea lui Iov, cel de care tot vorbește părintele Lupușor la biserică și tot n-am putea hrăni foamea oamenilor. Că foamea lor e mare cît borta casei, pe cînd slăninele din pod le numărăm pe deget.

Copiii cei mici ascultă tăcuți la vorba părinților, doar cel mai răsărit, Ionică, a îndrăznit să facă pe istețul :

— Mămuca a grăit drept, tătucă. Săracului de-i dai un rac, el tot sărac rămîne.

Costandin îl repede cu hainie :

— Tu să-ți vezi de treburile tale, băiete !

E întîia oară că vorbește atît de aspru cu Ionică. Copilul ridică priviri nedumerite către tătuca, pune lingura lîngă strachină, se ridică de la masă și pornește către ușa pe lîngă care ceilalți plozi se bulucisră nerăbdători. Costandin privește în urma lor ca prin ceață și cînd ușa dinspre tindă s-a închis, un sunet ca un suspin îi iese de pe buzele-i arse. De ce fusese aspru cu Ionică n-a înțeles nici el. Copilul spusese doar una din multele zicale pe care le auzise de la oamenii mai mari. Și, slavă Domnului, că de zicale și proverbe sînt pline satele de pe Susița, mai abitir decît de ciocălăi de cucuruzi ori de zamă de perje. „Dar așa sîntem noi făcuți — se mustră în gînd Costandin Roată — să nu ne placă cele vorbe din vechiu decît atunci

cînd sînt pe pofta inimii noastre". Își mai zice totodată că nici nevastă-sa, Măriuca, nu e departe de adevăr cînd grăiește cele vorbe. Flămînzi în țara Moldovei sînt azi cît frunza și iarba, iar el, răzeșul din Cîmpuri, nu are alt avut decît cinci saci de făină și cîteva site de fasole. Cît să poți ieși din iarnă, să mai apuci, tu și ai tăi, cel dintîi zvon de primăvară. Ba, ca să poată încropi cele bucate, a trebuit să ia cu împrumut cîțiva galbeni, dar asta n-o spusese nimănui, nici măcar Măriucăi. O știa numai el, Costandin, și Vasile Bucate Direpte de la Vidra, cel care îi dăduse banii, și mai știa încă cineva : icoana Preacuratei în fața căreia jurase că va înapoia datoria la Sfînt Ilie viitor.

Bătuse astă toamnă la ușa casei lui Vasile, cu inima înghețată de rușine, dar gospodarul din Vidra l-a poftit cu voie bună să șadă, l-a cercetat de sănătate, iar Costandin a început să mai prindă coraj. S-a sumețit deodată Vasile către nevastă-sa Safta, care se tot întindea la vorbă ca mîța la lapte :

— Ia vezi, măi femeie, că poate mai ai și tu ceva în cuptior și s-o arde cu atîta vorbă lungă.

Pe dată ce femeia s-a îndurat să iasă din odaie, ducîndu-se la crătițile și gavanoasele ei, Vasile Bucate Direpte a zis către Costandin :

— Mă bate pe mine gîndul cu ce necaz ai venit pe la Vidra și să știi că de se-ntîmplă să nu-ți fie necazul mai mare decît mă ține pe mine chimirul, nici un bai să nu ai, Costandine.

Atunci a prins Costandin mai multă inimă și-a început a se tîngui. Toate peste vară îi merseseră de-a-ndăratele : păpușoi nu făcuse, de arșiță cea mare ; hrană pentru vite nu prea are ; de vacă nu se-ndură să se lipsească și s-o vîndă, că plozii ce vor să știe ? lor să le dai o strachină cu lapte și se simt mai fericiți decît osmanlîii în fața munților de pilaf.

„M-aș fi putut tocmi eu și Ionică, băietul cel mare, să duceam cherestea pentru boierul Asanache pînă la schela Galaților, dar vezi domnia-ta, bade Vasile, numai ce aud numele boierului cesta, că parcă simt în coșul pieptului o sfîrșeală mare, iar în gît mi se pune ca un os de pește".

Bucate Direpte încuviințează :

— Ai dreptate, Costandine. E proclet mare boierul Asanache. Iar de-o rămîne vreme multă pe la Cîmpuri, apoi s-o zis cu moșioara dumitale. Ți-o mănîncă hapsînul, iar dumitale nici cojocul cela de iarnă n-o să-ți lase.

— Cum să nu rămînă la Cîmpuri ? s-a mirat Costandin, de vreme ce ai noștri și-au pus zălog pămîntul, iar la soroc, cînd a fost vorba de păsuire, nici n-a voit boieru să-i asculte. Așa i-a răsluit mai pe toți răzeșii din Cîmpuri, iar cînd a fost să-și tragă hotarul cel nou, a intrat cu plugul și pe pămîntul meu, cu toate că eu de la boierul cesta n-am cerut nimic niciodată : nici bani, nici bucate...

Se opri, apoi, zîmbind pe sub mustață :

— Nici măcar o vorbă bună !

Rîse Bucate Direpte :

— Bine ai făcut, Costandine. Că pe boieri îi cunoști doară. Mai lesne sloboade ei biciul din mînă, decît o vorbă bună din gură !

— Asta așa este, murmură Costandin. Vorba e că mi-a intrat cu anasîna pe pămînturi și amu mă spetesc cu cele judecăți și țărășănii la Divanul domnului. Am tocmit nu-i vorbă și vechiu, pe părintele Lupușor, să mă apere și pe mine, așa cum apără și pe ceilalți oameni din Cîmpuri, dar asta mă costă bani, iar eu nu am nici pentru cele bucate. De-aceea mi-am zis venind către domnia-ta : „De mi-o da badea Vasile cîțiva poli, am să-mi dau partea mea de proțes lui popa Lupușor și de-o mai prisosi ceva să cumpăr niscaiva bucate.

A întrebat atunci Bucate Direpte :

— Cît ți-a trebui ?

— Păi, deh, cam vreo cinci galbeni.

— Pînă cînd ?

— Pînă la sîntu'Ilie.

— Nu mai mult ?

— Nu mai mult !

— Bine !

S-a ridicat Bucate Direpte de pe scăunaș și i-a făcut semn :

— Haide cu mini !

A aprins o lumînare, și-a pornit către ușa podului, de care era sprijinită o scară.

— Urcă după mine, da' binișor, să nu te simtă nici măcar mîța.

Au urcat nesimțiți, ca doi hoți în podul casei. Bucate Direpte a trecut lui Costandin lumînarea aprinsă.

— Ține-o tu pînă ce caut eu banii, în cea grindă. Inima lui Costandin bătea să se spargă, în timp ce Bucate Direpte bîjbîia cu mîinile la grindă, căutînd galbenii.

I-a pus în palmă, numărați cinci poli de aur, apoi Bucate Direpte a crestat pe un răboj numele lui Costandin și suma ce-i împrumutase.

— Cată și tu, vorbi Bucate Direpte, eu n-am crestat mai mult decît atît cît mi-ai cerut, cinci galbeni ! Eu nu sînt Asanache Dan să iau cu interes. Eu cer numai să-mi întorci banii, la sorocul ales, și mi-oi mai da cît îi putea și numai de-i avea. Întorcînd privirea către ungherul unde se găsea icoana Maicii Domnului, Bucate Direpte își îndemnă datornicul :

— Jură, măi Costandine, că ai să-mi aduci banii de sîntu Ilie !...

Costandin trecu lumînarea în mîna stîngă, își făcu cruce și cu dreapta se jurui :

— Jur pe maica lui Dumnezeu, că am să-ți întorc cinci galbeni la sînt Ilie !

— Biine — zise mulțumit Bucate Direpte. Amu jură că n-ai să spui nimănui în sat că ți-am dat bani.

— Jur în fața Maicii Precistei, că n-am să suflu o vorbă ! se mai jurui o dată Costandin.

— Atunci să mergem și de sînt Ilie să ne vedem fără întîrziere tot aici la grinzi — a încheiat Bucate Direpte.

Au scoborît din pod și pe dată ce s-au văzut din nou în odaie, stăpînul a strigat către nevastă-sa Safta care trebăluia prin ogradă :

— Adă-ne niște rachie, bre femeie, și ceva de mîncare că se sfîrșește omul cesta de flămînd ce se află !

★

Rămas doar el și Măriuca în odaie, după plecarea copiilor, Costandin se întrebă ce trebuie să facă, cum să-și împlinească nevoile, ba să mai facă rost și de cinci galbeni ce-i datorează. De ce nu izbutește oare s-o scoată la

capăt, că slavă Domnului, harnic este, beţiv nu se ştie, nimeni nu l-a văzut vreodată trecîndu-şi noaptea în crîşmă la Botezatu din Ciuruc scurgînd pahar după pahar, stîrnind praful cu ciubotele în toiul jocului, ori strigînd către oamenii din jur vorbe de ocară. Şi chiar de-ar fi jinduit şi el la un pahar, două, luat în tovărăşia altor ţărani, tot n-ar fi intrat în crîşma lui Botezatu, cu toate că acesta îl îmbia mereu şi îi păsuia pe oameni pînă la strînsul recoltei ori pînă-şi încasau plata pentru cărăuşia ce-o făceau, cu dobitoacele lor şi cu căruţa lui Asanache Dan. El însă ştia, că pe toată valea Susiţei, la Rotileşti ori la Roşculeşti sau la Valea Babei, crîşmele erau ale lui Asanache Dan, cu toate că crîşmarul era altul, iar Costandin nu ţinea ca banul lui muncit şi chinuit să meargă tot în punga boierului. De cînd venise la Cîmpuri, după moartea socrului său, pe toată valea Cremeneţului, pînă dincolo de Soveja şi încă hăt departe, satele vuiau doar de isprăvile lui Asanache Dan şi-ale slugilor sale. Pe bieţii creştini ce-i cărau cheresteaua la schela Galaţilor îi fura de sub ochi cînd era la plată, iar toamna cînd ridica bucatele de pe cîmp slugile boierului potriveau aşa ca nici măcar strujenii de la păpuşoi să nu rămînă ţăranului, să aibă şi el peste iarnă ce să dea dobitoacelor. Dar toate astea ar fi fost nemica toată ; mai auzise doară ţinutul Vrancei şi chiar cealaltă parte a Moldovei de boieri asemeni celui de la Cîmpuri. Dar de zece ani încoace se spurcase Asanache la pămînturi răzăşeşti şi nu era şiretlic ori pricină din care să nu tragă un folos pentru a-şi rotunji moşia. Odată, prefăcîndu-se că-şi vinde pămînturile logofătului Bals, boier mare şi cu legături multe în Divanul domnesc, Asanache trecu pe foaia de vînzare şi locuri răzăşeşti învecinate, ce nu au fost niciînd ale sale. Ba au venit slugoii de la curte şi au tras cu plugurile noile hotare ale moşiei, împrăştiind cu bice pe cei deposedaţi şi urlînd cît le ţinea gura că cine le va sta proptă, nici lumina soarelui n-are s-o mai vază, că au poruncă de la marele logofăt să-l prindă, să-l lege şi să-l zvîrle în oarba ocnă. S-au împrăştiat răzeşii, care încotro, cu sufletul îngheţat de spaimă, iar mai tîrziu, după ce s-au sfătuit între ei, au dat jalbă la Divanul înalt, arătînd pricina şi cerînd să li se facă dreptate. Au găsit

înțelegere răzeșii la acel boier cărturar Costache Conachi, care a rînduit cu strașnică poruncă să se dea înapoi oamenilor pămîntul ; dar ce putere avea un boier drept în acele vremi, cînd toate erau la bunul plac al răilor și stricătorilor de lege. Așa s-a făcut că Asanache Dan s-a pus împotriva anaforalei domnești, s-a înstăpînit fără de frică pe noile pămînturi și de-atunci, iată-s zece ani, îi poartă pe răzeși la Eși cu judecăți și cu soroace nesfîrșite. Așa se macină vremea răzeșilor din Cîmpuri, așa se trece și viața lui Costandin Roată, cu termene, cu drumuri, cu jeluiri pe la cei mari și cu grija banilor de judecată de pe urma cărora s-ar putea ca într-o bună zi să-ți reîntregești pămîntul... Și iar cade Costandin pe gînduri, jinduind la cele vremi depărtate cînd în țara Moldovei orice om păgubit de vreun semen al său se pornea cu doi martori și dădea de știință satului să se adune bătrînii și să-i judece pricina. Și se adunau cei bătrîni și cei împricinați la umbra unui pom și era destul ca cel păgubit să zică celui rău : „ia o piatră la schinare, bade Nicolai, și dă roată pămîntului pînă unde zici că-i al tău, apoi să-mi vii înapoi de unde ai plecat". Și jăcuitorul se ducea cu piatra la spinare, dădea ocol pămîntului, apoi se oprea în locul de unde o pornise. „Bine — zicea păgubitul. Amu suie-te pe chitară, sărut-o ca pe icoană și zi după cum zic eu : „Ca chitara asta să hiu, dacă nu-i al meu !" Și cu ăst jurămînt județul bătrînilor se sfîrșea. Că cine ar fi cutezat, oricît de cîinos la suflet și de nelegiuit s-ar fi aflat să se blesteme de moarte pentru un petec de pămînt ? E drept că s-au găsit și asemenea furi, dar Costandin își amintește din copilăria lui, că mai toți au fugit a doua zi din sat, pe alte meleaguri, ca să nu mai dea ochi cu răzeșii. Ba a fost unul Năstase Pițigoiu, care a strigat către bătrîni: „Eu mă pot jurui pe această piatră, că mie n-are de ce să-mi hie teamă". Iar omul păgubit a zis numai atît : „Să hie pe sufletul tău !" S-au ridicat cei bătrîni în picioare și-au zis la rîndu-le : „așa să hie !" Apoi s-au împrăștiat pe la casele lor, cu fel de fel de voroave spăimoase. Și n-au trecut nici săptămînă că Năstase Pițigoiu, cel ce jurase strîmb, a căzut la pat, iar peste încă o săptămînă l-au băgat în mormînt.

★

Cătînd la zbenguiala copiilor cei mici Ionică gîndește cu ciudă : „Ușor îi vine tătucăi să mă trimită la treburile mele. Dar ce treburi am eu acum în toi de iarnă, într-o ogradă peste care vîntul hain al sărăciei a și-nceput să bată ?“ Nici vîrsta nu-i mai dă ghes la hîrjoană, e acum băiat mare, a împlinit cincisprezece ani în toamnă ; apoi, ca să vorbim drept chiar de-ar mai fi ograda îndestulată ca în cele vremi și pe Ionică tot nu-l mai împinge inima la roboteală. Că, vedeți domnia-voastră, mai se află pe această lume și alți ochi decît ochii mămucăi, și e destul ca ei să te privească o singură dată ca să-ți simți inima străpunsă, așa cum străpunge acul horbota ori pînza gherghefului. Așa a fost și cu Ionică Roată cînd l-a privit Maria lui Anton și de-atunci flăcăuașul nostru parcă bolește, nici inima nu-l îndeamnă la treabă, nici gîndul la joacă, nici chemarea fraților cei mici n-o aude. Și ce fericit era Ionică pînă în acest an. Doar gîndește la copilăria lui pentru totdeauna pierdută și băiatului îi vine să se zmeorcăie de tristețe. Parcă toate s-ar fi petrecut pe la începutul lumii, așa sînt astăzi pentru el de îndepărtate și înstrăinate. Și totuși nu-i de-atunci nici măcar un an cînd bucuros îl lua pe Corbu, cîinele cel medelean, și împreună cu Stan Grădina și cu Neculiță Țețe, plozi de-o vîrstă cu el, cutreierau valea Cremenețului, urcînd către izvorul apei, ori se lăsau la vale pînă la Cremena Pietrosul unde se înfrățesc apele Cremenețului cu apa spumegîndă a Susiței. Băteau drumurile și potecile de pe tot întinzișul Cîmpurilor despre care bătrînii ziceau că fuse tot al lor înainte de-a veni în sat peste ei beleaua de Asanache Dan. Îi prindea nămiaza sus la Valea-Boului ori la Fîntîna-Oii, iar scăpătatul soarelui îi apuca cine știe pe unde, pe la Dealul-Mare, privind la scurgerea pîraielor înspre valea Susiței. De era vară, cînd este ziua lungă și joaca mai plăcută, se încumetau plozii către apa Putnei, treceau cu nepăsare peste raclele Tulnicenilor pline de păpușoiul ce se cocea la soare, și mînau peste noapte la casa vreunui gospodar cunoscut, care-i primea cu voie bună și cu lapte fiert. Alte ori rămîneau prin preajma satului, ascultînd la cîntecul mierloiului, sub umbra deasă a fagilor, ori la

cîntecul susurat al Cremeneţului, în ale cărui ape străvezii de limpezi se vedeau săltînd mihalţii cu solzii lor verzi, în culoarea zmaragdei. Pitulaţi în ierburile înalte, ori tolăniţi sub vreun fag sfîşiat ici-colo de sulițele încinse ale soarelui ce-şi căuta un drum către pămînt, copiii ascultau cu încîntare freamătul frunzei, susurul apei, cîntul cintezeului, foşnetul abia simţit al gîînelor în pîrg, toate acele zvonuri fermecate prin care natura îşi pune întrebări şi îşi capătă răspunsul, ale căror tîlcuri rămîn tăinuite minţii omeneşti dar umplu în schimb sufletul cu o vrajă neuitată. Se-auzeau apoi, venind de departe, dinspre munte, chelălăitul cîinilor şi talanga berbecilor, iar atunci cînd cerul se subţia de-ai fi zis că e o pînză de păing în care se zbat stelele, se-auzea şi cîntecul ciobanului :

O poiană mare,
Inimioară-amară,
Luncuşoară deasă
Inimioară arsă.

Ascultau Ionică şi ceilalţi plozi cu sufletul la gură, dar cîntecul nu-şi avea înţeles, şi abia acum de cînd privirile Mariei lui Anton l-au străpuns cu boldurile lor, a priceput băiatul nostru cît poate fi de mare şi de întunecată arsura inimei.

Fusese frumoasă copilăria lui, chiar şi iernile îşi deşertau sacul lor cu bucurii, nu ca astăzi cînd stă cu inima parcă îngheţată şi priveşte la zbenghiul fraţilor mai mici. Pe-atunci nopţile lungi i se păreau prea scurte, atît de multe poveşti se cerneau în jurul său, iar de se întîmpla ca moş Bogdan Ciochină să vină din Văsnuiul sărac şi să se-abată pe la casa lor, atunci pe Ionică îl apucau chiar zorile ascultînd şi învăţînd. Că nu uita moş Bogdan să le atragă luare-aminte de fiecare dată cînd se pornea pe povestit.

„Să vîriţi istea toate în cap, băieţii moşului, şi alte multe încă, pentru că omul neîmpodobit cu sciinţă e ca butucul cela necioplit."

Auzise Ionică de la părinţi că moş Bogdan, în tinereţile sale, fusese frate în ascultare la mănăstirea Neamţului. Acolo învăţase el să cînte din psaltichie şi din carte şi să

înalțe troparele pe toate cele opt glasuri. Dar inima lui tînără nu-i prea era la cele veșnice, ci sălta de bucurie cînd vreo oiță a Domnului, mai durdulie și mai isteață se vîntura pe dinaintea chiliei dumisale. Și avea să spună moș Bogdan mai tîrziu, după ce a părăsit mănăstirea și a venit să trăiască cu oița lui în sat la Văsnui : „dacă n-ai noroc, te ia dracul și din fața altarului". „D-apoi pe dumneata nu te-a luat dracu, ci muierea", îl ațița Costandin Roată. Iar moș Bogdan rîdea în barbă :

„Da' muierea nu tot din diavol se trage, bre Costandine ?"

Nimeni n-a știut însă dacă moș Bogdan s-a căit cumva că părăsise altarul. Femeia i-a murit curînd, doborîtă de nevoi și plînset, iar moș Bogdan s-a zbătut și el în calicie multă vreme. Abia întru tîrziu, cînd încăruntise, a început să-i meargă și lui mai bine, cînd începu să cioplească icoane, să le poleiască cu bale de melc, și să le vîndă oamenilor din Vizantea ori din Negrilești, pe care-i vizita mai în fiecare an după strînsul bucatelor. Acum ograda casei lui era îngrijită, bălăriile fuseseră curățate, romanițe și tufănele zîmbeau trecătorilor, de după gardul casei. Ziceau oamenii din Văsnui : „A legat moș Bogdan gura pînzei" cînd îi vedeau ograda curată și prispa luminată. Numai că ce folos. „Amu, ce mai aștept eu de la viață — le răspundea bătrînul — un an, doi, colea, și vine funia pe la traistă." De se-ntîmpla să se vaite așa, cînd poposea la casa lui Costandin Roată, Măriuca cerca să-i dea puțin coraj : „Lasă, moș Bogdane, că nu ești nici așa de bătrîn și nici atît de lipsit ca alții". Iar el încuviința : „Da, fata moșului. Numai că ce-mi e de folos norocul dacă n-a venit cînd trebuia, la tinerețe. Atuncea mi l-au spălat ploile, iar amu mă usuc cu el de gît !"

Uneori se făcea nevăzut săptămîni întregi și nimeni nu putea mărturisi că l-a văzut într-un loc anume, la bîlciul din Adjud sau Vizantea ori la casa vreunui gospodar vrîncean. Se arăta atunci cînd nimeni nu-l mai aștepta, se ploconea cu bunăcuviință în fața Măriucăi, și se așeza în fața vetrei, la locul obișnuit.

„De unde vii, moș Bogdane ?" îl cerceta Costandin Roată.

„De unde să viu, dragu moșului. Vin de la frații noștri."

„Ai fost la Neamț, la mănăstire ? întreba uimit Costandin.

„Nu de la frații cei întru Domnul vin eu acum, ci de la frații noștri de peste hotară", răspundea zîmbind moș Bogdan.

Costandin căsca gura a mirare :

„De la rumânii de peste Milcov, zici domnia-ta ?"

„Chiar de la aceia !" întărea moș Bogdan.

Se minuna și mai tare Costandin, că știa omul cu cîtă strășnicie se ține paza pe Milcov și cît de greu se poate trece într-o parte sau alta. Fusese deseori la Focșani și văzuse rădvane boierești, ba chiar și căruțe de poștă, oprite în mijlocul tîrgului, uneori ceasuri întregi pînă veneau slugile otcupciului și cotrobăiau prin boccelele călătorilor ori în capra trăsurilor să vadă de nu cumva sînt ascunse haine, ori marfă, ori niscaiva bucate. Veneau și împiegații ispravnicului, care cereau hîrtiile călătorilor, apoi se făceau nevăzuți cu ele și rămîneau bieții munteni în adăstarea lor, cu buzele arse de sete și inima goală. Ascultînd spusele lui Costandin, moș Bogdan clătina ușor pletele și rîdea :

— Da bine, bre Costandine, socoți oare domnia-ta că Bogdan Ciochină are bani de spînzurat pe căruță de poștă și pe surugii ? Ce am eu de împărțit cu slugile ispravnicului ori cu oamenii otcupciului ? Eu îmi văd de treburile mele, că de-asta a lăsat Dumnezeu la margină de hotare poteci adumbrite și vaduri de ape, și locuri tăinuite pe unde pașii omului nici lasă urme, nici oamenii stăpînirii nu cutează să treacă, necum să cerceteze ce duci în traistă și ce porți în suflet. Ehei, dragu' moșului, atîția ani să trăiești dumneata de cîte ori a trecut moș Bogdan cea apă, și nici pasările cerului nu l-a văzut, nici cîinii oamenilor nu au cum să-l simtă.

— Fosta-i domnia-ta chiar pîn'la Bucureșci ? întrebă Măriuca cuviincioasă.

— Pînă la cel tîrg nu am fost — mărturisește moș Bogdan. Dar am fost mai prin toate satele de la Slam-Rîmnic, și la Cotești unde vinu e plăcut limbii ca și vinu nost' de Odobești, am fost și la Faroane, cel amintitor după nume, de regii Eghipetului ; am fost și la Ghiojdeni

unde sînt cireașele și vișina mai rumene decît obrajii fetelor ; am urcat chiar la Poiana Mărului, la sfînta mănăstire, unde se țin la popreală răzvrătiții împotriva domnului muntean și nu sînt sloboziți de acolo decît de s-au cuminții cu adevărat. O zi, de sînta Maria mare am fost pe la Dumitrești, că era bîlciul în toiu și țineam să vînd din cele icoane. Acela tîrg, dragii moșului ! zice moș Bogdan frecîndu-și palmele. Se strîng acolo toate semințiile lumii ; și turci și muscali, și grecotei și bulgari ; vin și moldoveni de-ai noștri și români de la țara Bîrsei. Duduie pămîntul de joacă și e plin văzduhul de strigătele vînzătorilor. Găsești acolo tot ce-ți cere inima, numai bănuți să ai. Și coase și bricege, și curele de piele și cojoace d-alea mițoase ; găsești și briști și lăzi zugrăvite, înflorate, aduse tocmai din Brașov. Ba am văzut și altă minune : cîțiva țărani veniți de peste munți de la Borsec, în care cu coviltir, băteau cu cănile în niște buți și îmbiau pe curioși : „apă de vin ! apă de vin ! adevăratul borviz pentru vin !“

— Și ai băut din cea apă, moș Bogdane ? ține să știe Costandin.

— Amu ce să zic — răspunde moșul. M-am cam codit cînd a fost la cumpărat. Că mi-am zis că e păcat să strici vinu și să-l îndoiești cu o apă ce face beșici cînd o torni în căni. Alții au băut însă și mi-au strigat : nu e rău de fel, moșule, îți mai spală cele măruntaie ! Apoi moș Bogdan își urmează povestirea :

— Iacă așa, Costandine, am rătăcit eu peste cele sate muntenești în vara ce s-o dus. Iar de aflau oamenii că-s de fel de la țara Moldovei, se grăbeau fiștecare să-mi aștearnă de dormit și să împart cu ei fiertura din strachină. Că ziceau ei bucuroși : „frați sîntem doară, moșule, iar dacă rîul cel hain ne desparte, sufletele noastre nu se cade a se împărți“. Atunci prindeam și eu coraj și tîrnuiam mai strașnic bucata de mămăligă în tigaia cu slănină. Pricepeam însă, din cele ce vedeam și din cele auzite, că nici viața munteanului nu-i mai bună ca a noastră. Și pe ei îi paște nenorocu ; că biru' tot ei sînt siliți să dea, iar podvezile și muncile pentru cele oști străine numai de la ei se cere. Ca și pe la noi, arnăuții și poslușnicii, zapciii și vătafii de curte trag de bietul țăran și tot ce are mai de preț : care, boi ori merinde le sînt smulse cu otuzbiru.

Da' zicea un tinerel, să tot fi avut el douăzeci de ani : „Lasă, moșule, într-o zi toate astea au să piară. Ar pieri ele și mai lesne, dacă s-ar uni țăranii între ei, moldovean și muntean, că atunci ar fi mulți, cît îi frunza și iarba, iar boierii n-ar avea încotro". M-am uitat bine către cel tinerel și nu-mi credeam ochilor : abia îi mijise musteața, purta cușmă țuguiată și un mintean cam zdrențuit peste cămașa curată. Ținea în mînă o secură, socotind pisemne că la drum mare securea e mai de folos decît toiagul. L-am întrebat cum îl cheamă și mi-a răspuns : Dumitru Sin Scarlat. Mai tîrziu însă, la crîșmă la Dumitrești, la un pahar cu vin, o mărturisit că e moldovean, din neam boieresc și că se chema cîndva Dumitru Miclescu. Dar cercetînd el starea grea a țăranului din cele două țări surori, s-o hotărît să-și dăruiască viața numai lui, ostenind întru înturnarea soartei cele crude. Mi-era mai mare dragul să-l ascult, că vorbele lui erau parcă unse cu miere, iar în ochii lui întunecați se întrezăreau din cînd în cînd lumini de fulger. așa cum se întîmplă cu cerul înnorat. Și chicotea Dumitru Sin Scarlat, flăcăuașul, lîngă barba mea : „Ascultă de la mine, moșule. chiar de n-oi apuca domnia-ta ziua aceea, dar cei mai tineri tot au s-o vadă".

— Care zi, flăcăule ?

— Ziua în care țăranul moldovean și cela muntean au să se înfigă la horă, laolaltă, că n-are să mai fie între ei, să-i despartă, nici boierii, nici rîul.

Mi-am făcut cruce și am zis :

— Așa să fie, flăcăule, că asta gîndim și noi bătrînii și chiar bunii noștri ce zac în țintirime au gîndit-o pe cînd sălășluiau pe cest pămînt.

La lumina ce abia licărește în vatră, se văd capetele plozilor care luptă cu somnul, căutînd să nu le scape nici o vorbă din povestirea lui moș Bogdan. Ionică îndrăznește totuși :

— Pentru noi n-ai nici o poveste, moș Bogdane ?

— Ce să vă povestesc, băieții tatii ?

— Povestea ceia, știi domnia-ta, cu Ștefan Vodă, și cu baba Tudora...

Atunci bătrînul începea, nici el nu știe pentru a cîta oară, să-și depene povestea :

...„În vremuri de demult trăia pe plaiurile noastre o bătrînă, bătrînă tare...

— Cît era de bătrînă, moș Bogdane ? Ca domnia-ta ? sărea Ionică.

— Ba. Doară v-am zis că era bătrînă tare. Se înghionteau copiii, rîzînd și se-ntrebau cum poate fi cineva mai bătrîn decît moș Bogdan. Dar moșul se prefăcea că nu aude și își continua povestea :... Iar într-o noapte de iarnă a venit la Tudora Vrîncioaia un străin călător, care a bătut la poarta casei și-a strigat : „Deschide, bătrînico !“ Și baba Tudora a întrebat : „Cine e la poartă ?“ „Om bun,“ a răspuns drumețul. „Dacă ești om bun de ce umbli noaptea pe drumuri ?“ a mormăit baba Tudora... „Pentru c-ai venit pînă la poarta mea, n-am să te las să îngheți în viforniță și-am să te poftesc în casă“. Străinul a deschis atunci poarta, a intrat în ogradă, apoi în coliba unde stătea baba Tudora. Aceasta se și sculase și aprinsese un sfîrc de lumînare ca să vadă mai bine cine e drumețul. Și cînd se uită bine, ce să vază...

— Ștefan Vodă ! Ștefan cel Mare ! — chițăiau copiii bucuroși din așternutul lor.

— Chiar așa, băieții moșului. Chiar el era : Ștefan Vodă, carele biruit de armiile turcești, rătăcea acum, singur și mîhnit, nemîncat și nebăut prin coclaurile Vrancei. Inimile copiilor băteau să se spargă, gîndind la marea supărarea a domnitorului și la rătăcirile sale prin cele coclauri de munte, așa cum se afla sărăcuțul lihnit de foame ca un cîine și cu oasele frînte de oboseală.

— Și baba Tudora i-a dat să mănînce, moș Bogdane ? întrebă Ionică.

— Da, băietul meu. După ce i s-a plecat la picioare și i-a sărutat mîna voevodului, baba Tudora a așternut masa și a pus pe ea o cană cu vin proaspăt, azimă și o strachină cu fasole. Iar în timp ce el mînca, l-a cercetat, deh, așa cum sînt babele, de felul lor curioase : cum de-a ajuns el voevodul, rătăcit de ai lui, la poarta casei sale ? Și i-a povestit atunci voevodul, că pornise cu oastea sa împotriva osmanlîilor, dar păgînii erau mulți puzderie, cum sînt stelele pe cer și nisipul pe fundul mărilor, așa că i-a răpus pe moldoveni, puțini la număr, ia acolo, un pumn de oameni. Și lăcrima voevodul în timp ce povestea și lacri-

mile lui cădeau în strachina cu linte, de se amesteca bob de linte cu bob de plîns de nu mai alegeai unu' de altu'...

— Dar bine, moș Bogdane — icnește Ionică — parcă ziseși că baba Tudora i-a dat fasole să mănînce, nu linte ?

— Așa am zis ? Se prea poate, dragul meu, șuguiește moș Bogdan. Da' mosul nu a fost poftit la masă ca să știe ce a pus baba Tudora în strachina voevodului. Eu știu numai atîta că domnitorul — fie-i țărîna ușoară (și moș Bogdan se închină, îndreptîndu-și fața către icoana din perete) — mînca și plîngea, iar baba Tudora îl privea cum se ospătează și plîngea și ea de mila lui Ștefan. Întru tîrziu a zis baba : „Măria ta, nu mai fi mîhnit. Că eu am șapte feciori, unu mai voinic și mai inimos decît celălalt ; am să-i chem aici și au să-ți fie scut și strajă pînă ce-i răpune pe păgîni și ăi spăla țara de rușine. A făcut baba precum a zis. A lăsat pe voevod să se odihnească în pat curat înfățat, iar ea o pornit în sat, colindînd pe la toți cei șapte feciori ai ei. A vorbit ea cu fiește care, iar ei. lăsînd de-o parte somnul și nevasta, s-au repezit pe la alți voinici din sat și pe la oierii de pe munți și le-a strigat : „Lăsați oile în grija baciului și veniți cu noi, să facem scut voevodului nostru !“ Cînd s-a trezit Ștefan cel Mare, în fapt de ziuă, și a cătat către ograda casei, ce socotiți că i-a fost dat să vadă ? Cîteva zeci de voinici înarmați, care cu ghioage, care cu sulițe ori cu arcuri forfoteau de ici-colo și strigau cît îi ținea gura : „Măria ta, sîntem ai tăi ! Sîntem gata să murim toți, pentru Țara Moldovei !“

— Și chiar au murit ? schincește un plod, cu inima înfricată.

Moș Bogdan tace. Lasă să se scurgă ceva vreme. apoi cînd socotește că s-a jucat îndestul cu spaima copiilor, răspunde :

— Se vede treaba că Dumnezeu n-a voit ca flăcăii ceștia să piară de iataganul păgînului. După ce-a lovit în coastă pe vrăjmași și i-a alungat din țară, Ștefan Vodă s-a înapoiat pe locurile ceste cu toți flăcăii vrînceni, și a zis celor șapte feciori ai Tudorei : „Luați cei șapte munți care vă stau în față și stăpîniți-i din neam de neam. fără vreun amestec și tulburare din partea cuiva“. Iar feciorii au sărutat mîna voevodului și au făcut așa după cum le-a poruncit : s-au dus pe cei șapte munți și iar pe plaiurile

lor au făcut sate, care le poartă și astăzi numele : Bodea a făcut Bodeștii. Bîrsan a făcut Bîrseștii, Nistor a făcut Nistoreștii. De ceilalți patru feciori ai Tudorei, moș Bogdan nu mai pomenea, fie că îi uitase demult, fie că voia să dea prilej plozilor să-și frămînte singuri mintea. Copiii știau însă de la alți bătrîni că mai jos, în ținutul Vrancei, deasupra Dumbrăcei, se aflau Păuleștii și Spulberu și Văsuii ce se trăgeau tot după numele voinicilor... Mihnirea copiilor era însă mare, că Ștefan Vodă nu se oprise în acea noapte în sat la ei, la Ciuruc. Dar moș Bogdan avea leac și pentru a lor obidă. De aceea le vorbea despre un alt voevod, acesta din Țara Românească, pre numele lui Matei Basarab, care a urcat într-o bună zi pînă sus în munții Sovejei, ținînd drumul Susiței.

— A trecut, dragii moșului, chiar pe dinaintea porții voastre, povestește moș Bogdan. Îmi zicea chiar de dărnicia răzeșilor un strămoș al meu : „au dat cei oameni din Soveja, voevodului, cît au putut, unii au vîndut pe bani a lor moșie și ocină, cum or fost Mihoci paharnicul și Dumitrașcu Botică de au primit de la voevod una sută de galbeni buni. Alții și-au dăruit însă ocinele, cum or fost Lata din spița căruia vă trageți voi Rotileștii și Roată, ori feciorii lui Pătru Rugină.

Și văzînd voevodul Matei dărnicia acestora le-a agrăit așa : „Oameni buni, fie ca dărnicia voastră să se reverse ca o boare peste cele două țări ale noastre. Fie ca moldovean și muntean să nu-și mai verse sîngele înfruntîndu-se frate pe frate, ci mai bine uniți împreună să poată face față cu vrednicie dușmanului ce voiește să ne cutropească. De-aceea zic vouă, iubiți moldoveni, că mănăstirea ce voi înălța la munții Soveja, eu Matei din spița Basarabilor munteni, să fie sorocită împăcării dintre doi frați pe care soarta aprigă i-a despărțit, iar călugării ce vor sluji în altarul acestei mănăstiri, să înalțe rugi ca despărțirea vremelnică să se dovedească".

Moș Bogdan sfîrșește povestirea :

— Așa se făcu, dragii moșului, cea mănăstire a Sovejei, în care eu în copilărie am fost ucenic ; iar întru tîrziu am părăsit-o și au trecut frate în ascultare, la mănăstirea Neamț.

*

Mai știa moș Bogdan și alte povești cum era aceea cu oierii care n-au lăsat pe cel baciu din țara Bretcului să vie cu mioarele sale la pășunat, ci ca niște răi ce se află l-au omorît pe un plaiu, frumos cum este numai gura raiului. Ascultînd povestea mioriței care-și jeluiește baciul, inima lui Ionică se făcea cît un purece, iar ochii lui lăcrimau amarnic, că el și vedea aievea acel plai frumos care nu putea fi alt decît tăpșanul mai din sus de apa Cremenețului, unde el cu tovarășii săi de joacă își treceau cele zile de vară. Acolo era și tîrna din bîrne de fag, cu coperișul întins, slujind de șopron, unde Costandin Roată își aducea oile la înnoptat, și tot acolo văzuse el pe tătuca cosind fînul gras, amirosind a flori și abia uscat de rouă, făcîndu-l apoi clăi, pe lîngă tîrlă, ca să aibă cele dobitoace ce mînca peste iarnă.

„Da, își zice iar înciudat Ionică. Pe atunci aveam de toate ; și tîrlă, și fîneți bogate, iar eu îmi aveam rosturile mele. Astăzi nu mai am nimic alt decît să mă perpelesc după Maria lui Anton din Răcoase, în vreme ce ghiavolița nici că gîndește la mine.“ Către toamnă, trecuse Ionică prin sat la Răcoase și s-a întîmplat ca Maria lui Anton să fie chiar în fața porții, strigîndu-și orătăniile de prin colbul drumului. I-a dat cuviincios bună ziua și i-a zîmbit, dar fata s-a tras repegior în curte, dincolo de gard.

— De ce-ai fugit, Mariuță, dincolo de gard ? i-a strigat Ionică.

Iar Maria a rîs îmbujorată la chip :

— Iac-așa, ca să fac pe placu' tătucăi !

— Te-o învățat el așa ?

A cumpănit Maria vorbele, apoi a agrăit :

— Nu m-o învăța nicicum. Da' tătuca zice că de-și vorbesc oamenii peste gard... atunci de bună seamă se ceartă.

— Și tu voiești să te cerți cu mine ? a întrebat Ionică mîhnit.

— D-apoi eu... nici bine cu tine nu voiesc a hi ! a zis Maria, lipindu-se și mai mult de zăplazul curții.

Atunci a răbufnit Ionică :

— Dacă așa ți-i vorba, află și domnia-ta că nici eu nu voiesc să mă am bine cu tine !

„Asta a fost toată tîrășenia," gîndește mînios Ionică. De-atunci nici nu s-au mai întîlnit, că unde să se mai vadă ? El nu mai trece prin Răcoase ; acum e iarnă și străjuiesc nămeții pe hudiți, înalți cît arnăuții stăpînirii. În sate nu mai sînt nici nunți, nici hore, nici măcar nu se mai văd flăcăii și fetele pe la clăci, că nimănui nu-i arde de rîset și de znoave de cînd sărăcia s-a întins de la munte și pînă-n lunca Siretului. „Da, asta a fost toată tîrășenia cu fata lui Anton din Răcoase" — își mai zice o dată Ionică, strîngînd pumnii.

— Bădiță Ionică, dă-ne și pe noi cu săniușul ! strigă către el glasul plozilor cei mici.

— Hai, mă, să vă dau ! răbufnește Ionică. „Să zic și eu că mă aflu în treabă !"

VREMURI DE JELANIE

Își spune uneori dascălul Enache că omul cît trăiește vede multe, dar că domnia-sa a văzut atîtea cît nu cuprinde o viață de om, ci șapte. „De-aceea poate — își zice dascălul zîmbind — românul are șapte vieți, ca să vază și să afle cît mai multe". Iată, de plidă, domnia-sa a văzut schimbîndu-se cîțiva voevozi la scaunul Moldovei și nici s-a mirat că turcul îi aduce și-i scoate din domnie mai repegior decît își schimbă un boier moldovean ceacșirii ori giubeaua. A mai văzut domnia-sa și răzmerița de la Tătărași, s-a închinat la vreo trei mitropoliți, și iată, chiar acum cînd să răsufle omul puțin după atîta vînzoleală și să desprindă din nou gustul vinului, se abătu peste Eși și peste țara Moldovei blestemata de ciumă. Se pecetluiau casele mărginașe, erau pustii casele boierești, iar prin ogrăzi se aprindeau movile cu gunoaie, de se înecau trecătorii de-atîta fumegare. Nu era straiu omenesc ori legumă să nu fie dată prin fum, și sfîrăiau anteriile ori fasolea mai abitir decît hălcile de porc în ajunul Crăciunului. Mulți locuitori se obloniseră prin case, sindrofii nu se mai făceau nicăieri, crîșmele zăceau în beznă, iar ochioasele crîșmărițe oftau ziua toată de dorul musteriilor. Care împodobite cu flamuri roșii și negre, trase de boi costelivi, mînați de vezitii beți, cărau morții, ba chiar pe cei presupuși ca morți, pe Ulița Mare către cimitirul de la Hlincea. Și mulți vezitii trăgeau cu strășnicie rachiu din clondire ca să se apere ziceau ei de molimă ; iar alții cîntau și chiuiau că nu

știau dacă a doua zi au să mai fie în viață și n-au să fie la rîndu-le purtați pe drumul cel de pe urmă.

De ce venise dascălul Enache la Eși, pentru ce își lăsase liniștea de la Socola, nici el nu știa prea bine. Poate că era setos de știri noi ; poate că simțea nevoia unei taclale cu un prieten de tinerețe, cum ar fi bunăoară Alexa, cel cu dugheana de la Podul Vechiu ori Alcaz, baș-bacalul de la sfînta Vineri. Mai dorea poate dascălul Enache să vadă și pe cei părinți de la mitropolie și mai cu seamă pe Varlaam Cuza, de care se lipise în ultimii ani ca de propriii săi copii. Străbătînd ulițele pline de vaierul morții, lăsînd în urma sa ogrăzile fumegînde, dascălul Enache gîndește la zisele Pslamistului că viața este ca iarba, iar zilele lui ca florile cîmpului ; că iată așa se stinge el degrabă, de multe ori chiar fără să fi știut cînd a trăit. „Dar, își mai zice dascălul Enache, de este viața omului ca și floarea, de ce să uităm că floarea în scurta ei viețuire își desfășoară colorile și mireasma numai pentru înaintarea omului. Și de-aș fi trăit chiar atît de puțin cît floarea, încă m-aș simți fericit, eu umilitul dascăl Enache, că am izbutit să dau semenilor mei și mai osebit școlarilor de la Socola, tot ceea ce a fost mai bun în inima și mintea mea". Gîndul la școlari i-a amintit deodată pe Costache, fiul lui Dinu Negruți, care l-a rușinat cu cîteva luni în urmă, cum nu se mai poate, și inima dascălului Enache sîngeră din nou ca și-n ziua aceea. Îl poftise Dinu Negruți să dea lecții copilului său, iar dascălul primise cu bucurie să-i fie de folos, că doar cheltuiseră împreună tinerețile lor, prin cele crîșme ale Eșilor. El voia să-i arate copilului frumusețile limbii românești și mai ales greutățile gramaticei în care același cuvînt se poate scrie în trei și patru feluri, după al său înțeles. Dascălul ținea ca școlarul s-o înceapă de la *az buche*, să învețe a împărți slovele în glasnice și neglasnice, ba chiar în glasnico-glasnice. Dar copilul lui Negruți în loc a-i da ascultare, i-a rîs în obraz, ba chiar a ținut să-l rușineze pe el, om bătrîn, punîndu-i întrebări ce nu-și aveau noimă, că de ce vara plouă cu broaște, iar nu cu cristei fripți ca pe vremea jidovilor în Eghipet — ori aceea și mai nesăbuită : de unde a luat Eva ac și ață să-și coase frunzele ce-i acopereau rușinea, de vreme ce în rai nu era nici o fabrică ? Iordache Alboteanu, ale cărui urechi auzise

multe măscări și neobrăzări prin crîșmele Eșilor, și-a simțit totuși atunci obrajii împurpurați, ca și cum ar fi fost o fată mare. S-a făcut nevăzut pe ușa casei, a gonit pe drumul către Socola și abia întru tîrziu, cînd și-a spălat fața în ligheanul cu apă călîie, i s-a părut că s-a curățat și de mîlul insultei. Astfel gîndind la cele întîmplate, s-a trezit dascălul Enache, fără de veste în curtea mitropoliei. A început să bată pe la ușile călugărilor, la iconomul Tudosie, la chelarul Meletie, dar răspunsurile lor zăboveau, că nu voia nici unul să primească oaspeți din afară. S-a îndurat să răspundă întru tîrziu, de dincolo de ușă, părintele Onosie :

— Cu ce pricină venișI pe la noi, dascăle Enache ?

— Ziceam să mai schimb o vorbă, două, cu cei călugări, și mai cu seamă eram doritor să-l văd pe Varlaam și pe frăține-său Grigoraș.

— Geaba te trudești, dascăle — a zis Onosie. Părintele Varlaam s-a strămutat de-aici încă de ieri, la Sfîntul Spiridon unde a fost rostuit egumen.

— Și Grigoraș ?

— Tot acolo îl găsești. S-a dus după bădița lui.

A plecat de la mitropolie hotărît să se ducă la Sfîntul Spiridon, cu toate că avea de înfruntat iarăși vaerul morții, chiotele vezitiilor beți, și fumul ascuțit, acru, și gros de-ți stîrneau strănutul. Abia ajuns în uliță, a simțit deodată ca o sfîșietură în coșul pieptului, iar picioarele i s-au muiat, parcă erau de cîlți, de nu se mai putea ține pe ele. Îl străfulgeră gîndul că s-a îmbolnăvit, că s-a prins și de el ciuma, că peste o clipă, două are să fie înșfăcat de vreun arnăut, zvîrlit într-un car, și pornit către țintirimul de la Hlincea. De-ar avea la el măcar un clondir cu vutcă, să tragă cîteva înghițituri ori de-ar fi mai aproape de casa Linei cea care făcea rachiul atît de pipărat și de înmiresmat de se băteau boierii și boieroaicele pe el. Dar Lina stă departe, tocmai pe Păcurari, iar dascălul Enache se simte atît de toropit că nici șanțul de dinaintea mitropoliei nu îl poate trece. Atunci cu resemnare se lasă binișor pe dîmbul șanțului, zicîndu-și cu mîhnire : „Facă-se voia Domnului !“ Cît să fi stat așa, între vis și trezie, n-a știut. I s-a părut într-un rînd că la picioarele lui curge o apă mare, și două bărci, legate cu odgoane grele, se legănau

șăgalnic în adierea vîntului, așa cum văzuse el într-o pînză cu peisaj din cetatea Dogilor ; dar uitîndu-se mai stăruitor la cele două bărci și-a dat seama că nu erau decît vîrful ciubotelor lui roșii, de iuft, care se clătinau molatec, pe deasupra apei puturoase din șanț. Apoi a căzut într-un fel de somnie, în care icoane din viața lui trecută se încălecau peste scene foarte apropiate, și s-a făcut că un copil se apropie de el plîngînd, cerîndu-i iertare de rușinarea ce-i făcuse. Era Costăchel, băiatul lui Dinu Negruți, care se ruga de iertare și îi săruta mîinile moi, scăldîndu-le în lacrimile pocăinței... Atunci a întredeschis ochii, și privirile lui s-au lăsat către mîinile pe care un cîine le lingea cu limba lui, mare, băloasă. Un cîine, pripășit nu se știe de unde, poate rămas în urma convoiului de femei, ce se vedea trecînd pe uliță și bocind carul cu morți.

★

A trecut și ciuma cum se duc visele cu plăsmuirile lor urîte. Nici nu s-a scurs bine luna că oamenii au și uitat prin ce trecuseră ; au uitat ogrăzile fumegînde, stîrvurile împuțite și umflate de boală ca niște buți de răchie, spaima de fiecare zi, de fiecare noapte și de fiecare ceas. Acum s-au despecetluit casele, s-au deschis larg ferestrele și ușile, s-au curățit curțile și străzile, iar bisericile și crîșmele au fost din nou cercetate de oameni. În unele aduceau ei mulțumită celui de sus că le-a cruțat viața, în celelalte închinau pahar după pahar pentru sufletul celor ce s-au dus. Însuși Veniamin, mitropolitul, a mai slăbit rugăciunile și privigherile și s-a întors la lucrările sale. la care se ostenea de atîta vreme fără să le ducă încă la bun sfîrșit.

A fost însă scris ca bucuria oamenilor să fie de tot vremelnică. Adusă parcă pe aripi de vînt se răspîndi într-o bună zi vestea că un prinț Ipsilanti, fiu al fostului domn al Moldovei, a pornit cu eteriștii săi către Eși, ca să scape țările românești și Grecia lui scumpă, de sub apăsarea osmanlîilor. Auzind vestea Veniamin Costache a lăsat traducerea cărților sfinte să zacă din nou pe masa de lucru, iar el s-a întors la trebile politicești. Că zicea prea sfîntul călugărilor din jurul său, care-i sorbeau cuvintele cu lăcomie : „Poate așa să scăpăm țara Moldovei de jugul

ismailiteanului, și s-o vedem mai ușurată". Își mai zicea Veniamin că lucrarea pe care prietenul Mălinescu nu se învrednicise s-o ducă la bun sfîrșit pe cînd se afla la Petersburg, au s-o înfăptuiască Ipsilanti cu eteriștii săi, ceea ce va fi tot un cîștig pentru moldoveni. De bună seamă ar fi fost mai bine ca ușurarea să fi venit Moldovei prin munca prietenului Mălinescu. Dar nepăsarea Țarului față de plîngerile moldoveanului au făcut șederea acestuia la Petersburg zadarnică. Doborît de boală și de supărare, Mălinescu a părăsit orașul, și cum nu voia să mai dea ochi cu mitropolitul a cărui încredere, socotea el, o înșelase, s-a așezat pe tot restul vieții, îndestul de scurt, la Cernăuți. Icoana acestui prieten, cu vorbă deschisă precum îi era și gîndul, cu o dragoste nețărmuită pentru soarta țăranului moldovean, plutește deodată prin fața lui Veniamin, ca un fum ușor de tămîie, ca o adiere proaspătă a înserării. Atunci mitropolitul își face cruce și ridică o scurtă rugăciune pentru sufletul neprihănit al celui ce trăise în dulcea amăgire că își slujește neamul și țara.

A fost smuls din pioasa-i rugare, de venirea fratelui său Șărban Negel, care aducea cu el cel mai proaspăt zvon după care armiile eteriste ar fi trecut de Sculeni, iar prințul Ipsilanti urma să sosească chiar a doua zi la Eși. Auzind vestea, Veniamin spuse :

— Să-i primim cum se cuvine, că sînt creștini ca și noi.

Șărban Negel avu o privire plină de ură :

— O fi așa precum zici, dar dacă sînt creștini de ce ne-au aprins moșiile și au jefuit casele pe unde au poposit peste noapte ?

Fără să mai aștepte răspunsul fratelui său, vornicul Negel a ieșit din iatac, trîntind tare ușa. S-a făcut deodată un gol mare în sufletul mitropolitului, și a grăit el printre lacrimi : „Am pierdut acum un frate !" Se înșela însă. Boierul Negel abia ajuns în Ulița Mare a simțit în inimă mușcătura căinței, iar odată sosit printre ai săi le-a cuvîntat : „Mi-e tare teamă că am făcut să sîngereze inima bunului meu frate". Cum însă soarta lui și a casei sale îl îngrijora încă din faptul zilei, cînd se aflase de sosirea lui Ipsilanti, boierul Negel dădu poruncă slugilor să înhame caii la rădvan, să se pună bagajele în căruțe și să se pregătească de plecare. O dată cu scăpătatul soarelui la chindii,

vornicul Negel, cu toată casa lui, se pornea către Cernăuți, deschizînd astfel, el cel dintîi, drumul de bejanie a boierilor moldoveni.

Au fugit la puțin timp mai toți boierii mari din Eși ; au plecat chiar și cei mai mici ; au rămas însă meșteșugarii și negustorii și toți acei nevolnici cărora nici sănătatea nici punga nu le îngăduia să ia drumul pribegiei. În jurul lui Veniamin se făcea un gol mare, cum gol era și în sufletul său. Își zicea cu teamă în fiecare zi : „azi a mai plecat unul. A plecat frate-meu, au plecat boiernașii prieteni, a plecat Grigore Sturza cu fiul său Mihalache ; de la Barboși mi-a venit știrea că a plecat și Ioniță Cuza, cu cei doi fii ai săi Alexandru și Dumitru". Se îmbărbăta mai tîrziu zicîndu-și : „Au rămas încă destui devotați în preajma mea. Aceștia n-au să mă părăsească. Nici Iancu Stavăr, nici Isaia Giușcă cel de conduce școala de la Socola, nici dascălul Enache Alboteanu, nici Grigoraș Cuza, cel pe care l-am oblăduit pe lîngă casa mea". A doua zi însă afla cu mîhnire că încă unul din cei devotați era pe cale să-l părăsească. A venit cu ochi înlăcrimați Grigoraș Cuza, i-a căzut la genunchi și sărutîndu-i dreapta i-a zis să-l ierte, dar trebuie să plece, întrucît locul său de azi înainte este lîngă serdarul Iancu Stavăr, iar acesta va să plece la Țarigrad. A zîmbit cu îngăduință mitropolitul, cu toate că inima-i se golise de sînge, și i-a zis că-l iartă fiindcă cunoaște pricina. Obrajii lui Grigoraș ardeau de rușine ca sub para focului :

— Acesta-i adevărul, Înalt prea sfinte. Iubesc pe fata serdarului Stavăr.

— Atunce te poți duce, fiule. Căci așa a fost de cînd lumea, tinerețea cu tinerețe să se potrivească.

A îndrăznit Grigoraș o vorbă de mîngîiere :

— Rămîne în Eși, bădița Varlaam.

— Ai vorbit cu dreptate. Varlaam n-are să mă părăsească.

Rămăsese acum cu adevărat singur, iar de n-ar fi fost dascălul Enache Alboteanu și călugării de la mitropolie, poate că jalea lui Veniamin nu și-ar fi aflat ostoire. Dar ei îl îmbărbătau zicînd : „toate vin de la Dumnezeu, Înalt prea sfinte, și cele bune ca și cele rele, și tot el a lăsat ca fiii risipitori să se-mprăștie prin cea lume, iar la întoar-

cere să fie ospătați cu bucate grase de către cei ce au fost părăsiți".

Iarna se dovedea aprigă ; oamenii ziceau că au crăpat și pietrele de atîta ger, apa înghețа în bolboace, iar nevolnicii neavînd lemne să aprindă focul, o spărgeau cu barda, ca să-și potolească setea. Abia în februar cînd s-a mai înmuiat gerul, au început oamenii să șoptească între ei că Țarul rosianesc ar fi surghinit pe eteriști, ceea ce ar fi neîndoielnic semn de pace. Veniamin primise și el vești asemuitoare de la fratele său, vornicul Negel, dar nu știa întrucît sînt de adevărate. Cînd a primit însă de la patriarhul Grigore al Constantinopolei „cartea de afurisenie împotriva lui Ipsilanti și a oamenilor săi, Veniamin a înțeles că lupta de eliberare era pierdută. A stat la cumpănă mai bine de o lună dacă să dea acea carte preoților de la sate și din tîrguri spre a fi cetită în biserici ; știa că lucrînd astfel s-ar putea ca sinodul Constantinopolei să-l declare pe el însuși „eterist" și se și vedea căzut încă o dată din treapta sa. Abia în aprilie s-a îndurat Veniamin să trimită „cartea de afurisenie" pe la biserici și mănăstiri, iar cînd au aflat șefii eteriști de aceasta, s-au sumețit și au venit cu zarvă mare să ceară socoteală mitropolitului. Veniamin le-a ascultat vorbele înveninate, apoi cu blîndețe în glas a spus : „V-am ajutat, am crezut în voi. dar voi nu ați răspuns așteptărilor mele. De ce voiți acum să osîndiți o țară fără de vină, cum este Moldova ?" Pe dată ce au plecat eteriștii, Veniamin i-a chemat pe Tăutu și pe Balș la el și le-a înmînat răspunsul său către mitropolitul Grigore : „Iată, acestea-s hîrtiile doveditoare a simțămintelor mele. Luați-le și porniți în mare grabă către Constantinopole, iar Cel de sus să vă aibă în a sa pază".

Au părăsit Tăutu și Balș casa mitropolitului, iar inima lor era ușoară ca fulgul știind că de astăzi încolo toate relele au să sfîrșească. Dar nici n-au trecut ei de poarta mitropoliei, că eteriștii buluciți în preajma zidurilor i-au și înhățat și cată să-i cerceteze. La strigătele trimișilor, zvîcnesc din curți, din dughene și din chilii, ucenici și calfe, călugări amestecați cu arnăuții de pază, chiar și cîțiva jidovi ce țineau prăvălie sub poarta mitropoliei. Au tras cum au putut pe trimiși din mîinile eteriștilor, i-au împins în curtea bisericii și au ferecat porțile pe dinăuntrul lor,

cu zăvoare și lăcate. Iar eteriștii rămași pe dinafară au început să urle și să se-ndemne : „Puneți-i foc, să nu mai fie nici ziduri, nici mitropolit mincinos !“

Auzind zarva, călugării și frații plîngeau și ziceau către Veniamin : „E vremea despărțirii, Înalt prea sfinte, de nu voiești să cazi în mîna lor“. Iar dascălul Enache Albo-teanu care-și amintise pățania părintelui Șerban din Năruja, cînd au venit arnăuții lui Ruset să-l ridice din lăcașul Domnului, a grăit către călugării înspăimîntați : „Aduceți degrabă o scurteică și o basma muierească, de voiți a-l scăpa pe mitropolit din ghearele morții !“ Au căutat către el călugării și frații cu nedumerire, însuși Veniamin s-a întrebat uimit de cumva dascălul Enache își pierduse mințile.

— Așa a scăpat și părintele Șărban din Năruja de arnăuții înarmați ai lui Iordache Ruset — a zis dascălul către cei de față.

A zîmbit atunci Veniamin :

— Povestea aceasta o cunosc și eu, fiule, chiar din gura preotului Șerban. Pe-atunci am rîs cu voioșie. Acum n-oi mai face haz, ci am să-ți ascult sfatul. S-a lăsat Veniamin pe mîinile dascălului și ale părintelui Isaia, care l-au legat la cap cu testemel ca pe muieri ; l-au îmbrăcat în cataveică blănită, pe urmă l-au urcat în sania ce aștepta în dosul casei. Și așa, pe drumul ce trece în jos de mitropolie, s-a pornit Veniamin cu ciracul său Neofit, către Colincăuții de dincolo de hotară.

*

Acolo a primit Veniamin, cam la o lună după fuga sa, scrisoare de la Isaia, vechil al mitropoliei, în care i se arată toate cele ciudate întîmplări ce s-au săvîrșit în Eși, la plecarea eteriștilor și la venirea turcilor.

Isaia, arhimandrit și vechil al mitropoliei, către Prea sfîntul Veniamin :

„Sărut mîinile, Înalt prea sfinte. La intrarea oștii turcești în Eși, marți, am ieșit și eu cu iconomul Antonie afară la Copou și zicînd toți că volintirii au să dea drumul turcului, am luat și careta Prea sfinției voastre. Miercuri ne-am trezit toate viile încongiurate de turci ; am fugit

în rediul Breazul, unde am şăzut pînă joi seară. Nemaiputînd răbda ploaia şi foamea am ieşit şi am mers la via mitropoliei la Copou unde am găsit patruzeci şi patru de turci. Îndată ne-au încongiurat zicînd că sîntem greci, unii ne giudeca să ne taie, alţii căuta frînghii să ne spînzure, norocire am avut de bietul Ion vezitiul, că înţelegea ziselelor. S-au văzut tocmai atunci eteriști. Turcii au dat năvală spre ei şi doar şase au rămas să ne păzească. Ne-au luat doi turci şi ne-au dus la urdie, la Chihaia-bei, carele ne-a dat drumul. A doua zi, vineri, am trimis să ne ia calabalîcul. Şi slugile ce s-au dus, au găsit pe Ion vezitiul şi pe Pavel ţiganul, chelarul, tăiaţi în cuhnie şi tot stricat : şi uşi şi geamuri şi toate scaunele şi canapelile, toate în mijlocul caselor ; aşternutul, careta, dărădaca, hamuri, şei, tot au luat. Pivniţa găsit-am spartă şi vasele împuşcate şi vinul vărsat. Aşa, ca la noi, sărut mîinile. Prea sfinţia voastră, a fost prăpăd şi în alte părţi. La Cîrlig au spart biserica şi au tăiat icoanele. Pe toată noaptea ard casele. Un Manolache Ene, turcii l-au prăpădit, i-au omorît doi copii, i-au răpit tot. Au venit în deznădejduire cu o casă de copii mici, a zice, că va să-şi răpuie viaţa.

Într-o dimineaţă au încetat şi tunurile, turcii hotărînd să se pornească de la Eşi. Pîrjolul s-a întins acum pe toată ţara Moldovei. Mănăstirea Rîşca a fost prădată, călugării chinuiţi şi jefuiţi ; Agapia, Văratecul au cunoscut aceeaşi pustiire. Într-o vineri către sîmbătă cei cîţiva osmanlîi rămaşi la Eşi au dat foc tîrgului pe opt locuri deodată, de au ars de la cinci ceasuri de noapte pînă a doua zi, iar soma casele şi dughenele prefăcute în scrum într-acea noapte a fost cam la cinci sute. De la Podul Vechiu pînă la Tîrgul de Gios, cîmp s-a făcut totul.

Înnebuniţi de spaimă veneau oamenii la biserica Strateniei şi-şi dădeau în păstrare boarfele lor, slobozindu-se pentru ele o ţidulă. Nu mai pridideau iconomul Antonie şi paharnicul Costandin, samişul mitropoliei dînd ispisoace. Însemnau săracii de ei pînă la miez de noapte ; saltele cu americă ori cu cergă, mindire şi perne, calepe de fuior şi tingiri de aramă, capace, vestminte bisericeşti, sipete şi cărţi, scaune şi scrine. A adus Maftei trei oghelaşe de copii, o căldare de apă şi o tingire de cositor ; au venit chiar şi boieri, de-au lăsat în păstrare sipete şi cana-

pele, ba dumnealui spătarul Gheorghe Cuza, moșul părintelui Varlaam, a dat în păstrare cîteva potire de argint, două poale de catifea cusute cu sîrmă de aur, și un sac cu hrisoave. În casele boierilor se lăfăiau turcomanii. La conu Iordache Balș se culcau cîțiva ofițeri, iar la Grigore Ghica în casă stătea cu picioarele încrucișate sub el însuși Chihaia-bei. Au dat turcii iama în toate ; în vin și în vutcă, în gavanoasele cu dulceață și chiar în soponul cel bun de mosc. Au călcat spurcații în picioare pînă și ișlicurile boierilor, iar macatului verde de velură din Genova de pe divan, după ce l-au batjocorit cu cadînele și tinereii lor, i-au dat foc.

Și iată așa a fost cu plecarea eteriștilor și cu venirea turcilor, Prea înalte stăpîne.

Sărut dreapta și urez de sănătate,

Isaia, Vechilu.“

UNDE DRAGOSTEA SE PUNE, FACE INIMA CĂRBUNE

Așa a fost să fie, ca Maria lui Anton să îl ia de bărbat tot pe Ionică a lui Roată. Geaba zisese ea, rîzînd diavolește, că nu vrea să fie bine cu el ; geaba răspunsese Ionică mînios că nici nu-i pasă, și pornise-n drumul lui, părinții copiilor mai înțelepți se hotărîseră în ascuns să se încuscrească, iar cînd vor oamenii de la munte să facă ceva, atunci nimic nu poate a le sta împotrivă. Acum, nu-i vorbă, după scurgerea eteriei și după vînzoleala din sate cînd cu venirea turcului, începuseră și oamenii să se mai înfiripe, să tragă și ei nădejde într-o viață mai bună. Munceau mai cu inimă pe lîngă casele ce mai stăteau în picioare și parcă și munca lor era mai cu spor de cînd e pace în țară. O ducea și Costandin acuma mai bine. Își plătise datoria ce-o avea la Bucate Direpte, începuse omul să răsufle, cu toate că tărășenia cu pămîntul răsluit de Asanache Dan nu se sfîrșise, ci judecata se ținea înainte. Dar omului harnic, nici soarta vitregă nu-i poate ține piept, așa, pînă la sfîrșitul vieții. Ci văzînd Costandin că-i e ograda din nou făloasă, și că și-a găsit cum s-ar zice sacul peticul ; mai pricepînd și Măriuca, nevastă-sa, că Ionică se sfîrșește de dragul fetii lui Anton — că de-astea-s mamele făcute să înțeleagă mai degrabă decît tații ce îi doare pe copii — au zvîrlit ei o vorbă lui Anton din Răcoase și vorba s-a potrivit, căci și gospodarul cesta avea ochii pe Ionică.

Așa se făcu și într-o zi de vineri au pornit cinci tineri „conăcari“ călări din Ciuruc la Răcoase, drept la casa miresei, și în timp ce unii dintre ei împodobeau frîiele cailor cu năframe, cel mai guraliv, vornicelul Gege, începu să strige din poartă : „Nu voiți horă frumoasă, jupîni, dumneavoastră ?“ Au poftit părinții Măriei pe flăcăi în casă și aceștia au cerut, cu mare cuviință, să li se-arate lor și mirelui Ionică rămas de unul singur la marginea satului, unde urmau să tragă. Apoi către seară s-au încins două hore, una la gazda mirelui, iar alta în ograda casei lui Anton, și treceau tinerii de la o horă la alta, chiuind ; iar mai peste vreun ceas a trimis Ionică prin vornicelul său, Nică Gege, daruri multe pentru aleasa inimii sale. Și a grăit Nică, în timp ce ținea în mînă bocceaua plină cu lănțișoare, cu mărgele și alte fleacuri muierești pentru podoaba mîinilor și urechilor : „Hei, jupîneasă mireasă,/ bucură-te și te veselește./ că jupîn mirele, Ionică Roată,/ de cînd d-astă veselie s-a apucat,/ la Țarigrad a plecat și/ din cîte a aflat,/ din toate a cumpărat.“ A mulțumit Mărioara roșind pentru cele daruri, a și rîs pe înfundate puțin, că știa ea prea bine că mirele nu se ostenise pînă la Țarigrad să cumpere toate cele daruri, ci doar fusese cu o săptămînă înainte împreună cu ea la Focșani și-o cercetase atunci cam ce-i poftește inima, s-a prefăcut însă Mărioara a nu ști ce se află în acea bocceluță și a întins mîna s-o ia, dar vornicelul Nică a lovit-o peste degete și a șuguit :

Mai îngăduie, jupîneasă mireasă,
Nu te grăbi cu luatul
Cum te-ai grăbit cu măritatul.

Au rîs nuntașii, s-a roșit prefăcut Mărioara, dar vornicul Gege a ținut să împlinească strigarea, ca și cum i-ar fi stat pe inimă învinuirea adusă miresei :

Cu toate că și jupîn mirele
S-a cam grăbit cu însuratul
Ca să nu te-apuce altul !

Așa, cu rîsete, cu glume, se îndură întru tîrziu Nică vornicelul și dădu bocceaua cu daruri, iar cei de față s-au îmbulzit în jur, fiecare voind să cerceteze cam ce-a fost în stare Ionică a lui Costandin Roată să dăruiască miresei sale. Dar fiindcă masa era gata și mirele cu ai săi urmau să vină în curînd, nuntașii miresei și-au mai pus frîu curiozității, au ieșit în fața ușii, și-au început să dănțuiască, ținîndu-se de mîini cu degetele încleștate tare, ca să nu poată trece mirele cu ai lui, în casa miresei... Abia după ce nunul mare a zvîrlit un pumn cu bani păzitorilor miresei, au desfăcut aceștia rîndurile, s-au despărțit și au făcut loc lui Ionică să treacă. Ar fi putut Ionică să le spargă șirul, că, slavă Domnului, e înalt cît bradul și ciolănos de nu se află altul, dar chiar el a ținut să se facă după tipic toate, ca să se bucure și flăcăii care-o păzeau pe mireasă de cîțiva bani în această zi mare. După ce au șezut la masă și s-au ospătat pe săturate au încărcat flăcăii mirelui zestrea miresei într-un car tras de patru boi ; și toți au putut vedea că Maria lui Anton nu-i o sărăcie oarecare, ci aduce la casa bărbatului : două lăzi încărcate cu pînzeturi de in, cu cusături de borangic, perne, scoarțe și lăvicere de ți-e mai mare dragul — și zicea cu mîndrie mama miresei : „toate lucrate de mîinile Mariei mele !“ Între timp au suit și două copile în car, cu năframe albe și subțiri cum e spuma în mîini, s-au așezat fiecare pe cîte-o ladă, iar cînd au început a cînta lăutarii au dat să plece, flăcăii din straja miresei s-au repezit în jurul carului, strigînd că nu se face să iasă atîta zestre din satul lor. Copilele îi amenință, strigă, lovesc în tineri cu năframele și în sfîrșit vezitiul reușește să urnească carul, mai ales că pricepînd gîndul flăcăilor, nunul mare a mai slobozit din pungă cîțiva bani, chipurile pentru răscumpărare. Sîmbătă seară au sosit cu toții în Ciuruc, la casa lui Costandin Roată si s-a pornit un chef cît a fost nopticica de mare, iar a doua zi, duminică, urmau nuntașii să plece la biserică. De cu zori, rudele mirelui — au rînduit în fața casei cîteva scaune, pe care s-au așezat Costandin Roată cu Măriuca lui și rudele mai apropiate. Pe două lăicere așternute în fața scaunelor au îngenuncheat Ionică și Maria lui Anton, cerînd binecuvîntarea părinților și rugîndu-se de iertare dacă i-au mîhnit în viață

cu ceva. Dar n-a fost vreme nici de lăcrimare, nici de vorbă multă, că s-a și auzit glasul vornicelului Nică Gege, vornicel, adresîndu-se nuntașilor :

Ascultați, ascultați...
Femei din sat și bărbați.
Noi pe părinți i-om ruga
Și dumnealor pe fii i-or ierta.
Ci noi ne-om smeri
Și de rost om grăi :
„Cu duhul blîndeții să-i iertați
Și să-i binecuvîntați."

S-au sculat în picioare Costandin Roată cu Măriuca lui și Anton din Răcoase cu Sevasta, nevastă-sa și au grăit cu smerenie : „Dumnezeu să-i ierte și să-i binecuvînteze !" Apoi, au plecat la biserica din Deal, unde părintele Lupușor i-a cununat și s-au întors iar acasă, unde-i aștepta o masă întinsă plină cu cele bunătăți și s-au înfruptat nuntașii din borșul de pasăre, din ostropături și din gălușci. și-au închinat pahar după pahar, închinînd întîi pentru nunii mari care s-au brodit a fi Vasile Bucate Direpte cu Safta lui — apoi, rînd pe rînd pentru socrii și soacre. Iar fiecare, după puterea lui — ori după cel haracter, lasă să cadă în tava întinsă de vornicel „darul său de bani". S-a întins cheful pînă în zorii zilei, iar luni seară s-au adunat din nou toți la „uncrop", cînd li s-a dat nuntașilor să beie vin fiert îndulcit cu miere de albine, iar vornicelul Nică Gege și-a împlinit cea de pe urmă strigare, doar o mai strînge ceva bani de la nuntași :

Închin două pahare
Nune mic, nune mare.
Într-unu-i vin de Odobești,
Să bei să te veselești.
Într-altu-i vin de Cotnar
Să pui... mîna-n bozunar !

Iar Vasile Bucate Direpte, înveselit de vinul cules de pe dealul Cotnarului, a vîrît iarăși mîna la chimir și a slobozit în palmele făcute căuș ale vornicelului Gege, doi poli

de aur, de s-au uimit toți cei de față și și-or zis chiar unii în gîndul lor : „Să știi că și-a pierdut nunul mare cea minte de atîta băutură !“

★

Nici tînărul Iordache Pruncu nu se poate plînge de soartă. E drept că Prozotowski nu l-a trimis, nici pe el, nici pe prietenul Sion la școala de cadeți din Petersburg, dar cel puțin s-a mai copt flăcăul la minte, învățînd de la cei boieri mai bătrîni că dacă vrei s-ajungi departe nu e destul să te scoli de cu noaptea-n cap, ci e cu mult mai bine să stai în preajma unui domnitor. Ceea ce a și făcut pe dată ce eteriștii au părăsit țara, iar osmanlîii au pus, așa, în legea lor, ceva ordine în Moldova. Auzind că boierul Ioniță Sturza se află încă la Silistra, cu firman de domnie la mînă, și doar așteaptă s-o pornească spre Eși, s-a repezit Iordache al nostru peste Dunăre, a hoinărit o zi, două prin cetatea turcească, iar a treia zi s-a înfățișat la viitorul voevod al Moldovei. L-a întrebat bătrînul boier, cu mare blîndețe :

— Cine ești domnia-ta, voinicule ?

Iar el cu smerenie a spus :

— Sînt Iordache Pruncu, nepotul boierului Crupenschi de la Solonț.

Ar fi putut să-i spună pe șleau „sînt ruda Măriei tale“, dar s-a prefăcut șolticul a nu ști că bunicul său Iordache Crupenschi se înrudește cu Ioniță Sturza.

Aceasta auzind noul domnitor s-a milostivit a răspunde :

— Mă bucură că ai ținut să-mi ieși în cale încă aici la Silistra. Și taman bine s-a potrivit... că duceam lipsă de un cămăraș !

Așa s-a întîmplat de și-a cîștigat Iordache Pruncu cea dintîi boierie, și nici s-a mai dus cîțiva ani la ai săi la Focșani. Ci s-a dus cu Ioniță vodă la Eși, unde l-au făcut repegior spătar și l-au însurat cu fata postelnicului Andrei Milu. Pe femeie n-a iubit-o, iar cînd a fost de s-a săvîrșit tînără din viață, ca la vreo șase ani de la nuntă, Iordache Pruncu nici n-a jelit-o după cea cuviință, nici nu s-a jurat la țintirim că îi va ține credință viața toată. „Acestea-s

bune pentru oamenii zăltați", socotea Iordache Pruncu. „Că ce rost are să jelești după o muiere moartă care n-are cum să te-audă, nici să înțeleagă. Ori jelești după ea, ori jelești piatra de la drum, tot cam una s-ar zice!" Nu e vorbă, nici nu prea credea Iordache Pruncu în dragoste. Se-ntrebase de multe ori, dacă întîmplarea cu bunicul dinspre tată, Ovanes, ce se creștinase doar din dragoste pentru Ilenuța, fata lui Neculai Pață răzeșul, nu fusese doar o născocire, ca să ai ce povesti iarna, la căldura sobei. Fiindcă cercetînd cele ispisoace de pe vremuri, a văzut Iordache cu mirare, că o dată cu Ilenuța lui Pață, mai căpătase turcul Ovanes și o moșioară în Crucea, și o șfară de pămînt la Străoani, baș o viișoară la ținutul Putnei. Și nici n-a fost nevoit Ovanes, devenit prin botez Ioniță, să mai cerceteze cele sate, cu desaga plină de pînzeturi și de horboate. Ci s-a boierit și el, iar pe cel dintîi născut al său, pe Enache, l-o făcut căminar și l-au cununat cu fata banului Crupenschi, cela din Solonț.

„Dar dacă dragostea fără interes nu se află, nici gura lumii nu trebuiește uitată," și-a zis Iordache Pruncu, după moartea nevestii. Măcar un an, doi, tot are să stea singurel, ca un văduv credincios ce se află ; dar nici o țiitoare, în ascuns, nu strică să aibă pe undeva, departe de Eși, cum ar fi la Focșani să zicem. Și-a pornit Iordache Pruncu la Focșani cu nu mai știu ce pricină, și a mas tîrzior noaptea, la casa Ilincăi, văduva lui Trifan Burtă, bulgaru'. A întrebat Iordache, în doru' lelii, de nu cumva se teme, femeie tînără și singură, să țină peste noapte bărbat strein în casă. Dar văduva a rîs ascuțit :

— Păi, nici așa singură nu sînt, că am pe fiică-mea Marghioala.

— Atunce, va să zică, pot rămîne.

— Dacă așa ți-e pofta inimii — a zis femeia — poți rămîne.

Și Pruncu a rămas. Cum însă era frig tare în casă, că se lăsase o iarnă geroasă, iar lemne găseau oamenii cu greu, ba și acelea ude, a mai grăit femeia către Pruncu :

— N-am făcut foc decît în odaia unde dorm eu și Marghioala. Iar acolo nu sînt decît două paturi ; pe unu dorm eu, pe celălalt Marghioala. Luîndu-l apoi de mînă, l-a lămurit și mai bine :

— Cela din stînga e patul meu.

— Și cel din dreapta ? a întrebat Pruncu.

— Cela este al fetii.

— Atunci... am să dorm pe cel din dreapta ! a ales Iordache Pruncu.

S-a dus către pat, unde Marghioala se prefăcea a dormi, a ciupit pe fată de obraji, șuguind :

— Numai așa mi-oi încălzi și eu cele ciolane îmbătrînite de vremi și înghețate de frigu de-afară.

Marghioala, fată cu inimă, a rîs năbușit și i-a zis :

— Poftește de te încălzește !

Și așa au petrecut ei noaptea, cînd dormind, cînd iubindu-se, iar Ilenuța, văduva lui Trifan Burtă, s-a perpelit, gîndind : „Tare-i rău să rămîi văduvă, cu fată tînără la casă !“ S-a potolit întru tîrziu femeia, gîndind că de la o vreme încoace nici Iancu Cananău postelnicul nu se mai uită la ea, și atunci l-a iertat pe Iordache Pruncu pentru alegerea făcută.

★

De taică-său Enache își amintește prea puțin. E drept că Enache Pruncu era mai mult la drum decît acasă, cu ai săi. De cînd se aciuiase pe lîngă vistiernicul Ruset, și era mîna lui dreaptă, Enache Pruncu alerga pe tot cuprinsul Vrancei, cu treburile boierești, cătînd să-i fie de folos în judecățile lui cu țăranii. Intra prin casele oamenilor, cotrobăia prin poduri, scormonea prin sipete, căutînd ispisoace și anaforale, zicînd răzeșilor că pentru folosul lor le cere, apoi își lua calea cu bocceaua plină de hîrtoage — și nimenea nu-l mai vedea vreodată. Veneau cei vrînceni jefuiți, în fața Divanului, cu mîinile goale, în timp ce Iordache Ruset vistiernicul se apăra de plîngerile lor zicînd că de ar fi pe adevăratele lor acele pămînturi, n-ar veni ei în fața judecății domnești fără acte.

Atît își amintește Iordache Pruncu despre tatăl său, Enache, că într-o bună zi a venit fără veste, a stat cîteva ceasuri printre ai săi, apoi i-a sărutat pe toți și le-a zis : „Vă las cu bine, copiii mei. Eu am treburi multe, departe, peste hotară și nici nu știu de mă voi mai întoarce cîndva“.

A gemut printre lacrimi nevasta :

— De ce ne părăsești, Enache ? Într-o bună zi oamenii au să se potolească. Unii au să moară, alții au să uite, și nimene n-are să mai știe ce ai făptuit, în afară de Dumnezeu.

A rînjit Enache Pruncu :

— Cu Dumnezeu mă împac eu, nevastă, că judecata lui iertătoare vine după moarte ; dar cu răzeșii nu știu cum m-oi împăca vreodată, că ceștia nu prea iartă. Așa a plecat bătrînul și nimene nu l-a mai văzut. Iordache care trăsese cu urechea la vorbele părinților a înțeles însă că tatîne-său năpăstuise cu ceva pe răzeși, iar acum pentru a scăpa de urgie se înstrăina pentru tot restul vieții.

★

S-a dovedit curînd că Marghioala lui Trifan Burtă nu prea semăna mamă-si. Pe cît era aceasta de chibzuită și retrasă, pe atît era Marghioala cheltuitoare și setoasă de petreceri. Abia ieșise Iordache Pruncu din pat, nici apucase să se curețe de cele păcate de peste noapte, că Marghioala începu să ofteze :

— Toate-ar fi bune, postelnice Iordache, dar ce folos pentru o femeie tînără să se îngurluiască cu un văduvoi, dacă ea gîndește numai la zorzoanele și petrecerile altor muieri !

A înțeles Iordache că alegerea patului din dreapta. de fusese mai cu folos pentru ciolanele lui șubrezite, are să fie păgubitoare pentru punga lui prea puțin plină. Dar avu noroc Marghioala. că nu trecu nici măcar săptămîna de la întîmplarea aceasta, și Iordache Pruncu intră în averea boierului Crupenschi de la Solonț, care și-a căutat parcă moartea la timpul potrivit. Acum avea Iordache de unde să dea, fără teama zilei de mîine, iar Marghiolița de unde să cheltuie. Iar ca să fie mai liniștită că n-are să-l piardă pe postelnic, l-a dăruit și ea cu vreo trei feciori. Așa au dus-o cîțiva ani, Iordache Pruncu cu Marghiolița, în certuri și în împăcări, cu nopți de dragoste și cu zile mînioase, dar de nevastă n-a luat-o nicicînd. Iar cînd a lepădat-o de la inima lui. scîrbindu-se de ea, și-a luat Iordache Pruncu cei trei copii și a pornit către altă țiitoa-

re, ceva mai tînără și mai cu nuri, ce-a fost cîndva măritată cu căminarul Scarlat Boantăș.

★

În sfîrșit, ajunsese coana Marghiolița a lui Grigore Sturza să vadă și conacul de la Cotunul-Toflii. Da' ce folos. Acum era obosită tare, nu-i mai ardea de zburdălnicii, se simțea îmbătrînită și fără de coraj. Era trecută de cincizeci de ani și unele întîmplări de odinioară azi începuseră a se șterge ca sub un văl de ceață. Oricît s-ar strădui acum să-și amintească de ce ținuse să-și petreacă vara la Cotunul-Toflii, renunțînd la scalda ei și la Pletosu, orice ar face tot nu izbutește. Atîta știe că, veri la rînd suspinase după acest colț de pămînt, ca un copil ce tînjește după o jucărie ce-i este refuzată, iar acum cînd a sosit aici se întreabă de ce a venit, și se plictisește de moarte. A trebuit să vie Eteria cu cele întîmplări groaznice și nesăbuite, pentru ca boierul Sturza să-și ia pe Mihăiță cu el și să se înstrăineze din Moldova, pentru ca Marghiolița să rămînă singură și să facă după cum o taie capu'. A căutat boierul Grigore, așa în florile mărului, să stăruie ca dumneaei să-l urmeze pe calea pribegiei dar coana Marghiolița i-a întîmpinat cererea cu arătarea că cele moșii ca și acareturi toate trebuiesc și ele îngrijite și cine mai bine ar putea s-o facă decît stăpîna, gospodina ? S-a prefăcut boierul Grigore a nu pricepe de ce voia dumneaei nevastă-sa să rămînă în Moldova ; și-a luat feciorul de mînă și-au urcat amîndoi în căruțele mai dinainte pregătite de plecare. Nu era doar o taină pentru boier că de vreo cîtiva ani încoace doftorul Samurcaș se lipise de nevasta dumisale așa cum se lipește mușchiul de cel pom și căpușa de cea oaie. Dar pentru boierul Grigore amorurile nevestii nu au fost niciciînd prilej de întristare ori de mînie, zicîndu-și boierul, cu îndrituită filozofie, că pe muierea iubăreață nu o poți opri de la plăceri, cum nu poți pune frîul pe cel cal nărăvaș.

E drept că și Marghiolița Sturza se cam ferise de această nouă legătură. Îl avea pe Pletosu ei, om cu respect și cu recunoștință pentru tot binele cu care ea îl răsplătise. Știa totodată femeia că un țăran nu se laudă peste

tot locul cu isprăvile sale de-o vară, așa cum fac tinerii boieri din Eși cînd se-ntîlnesc între ei pe la cluburi ori pe la cafană. Se ținuse femeia departe de tînărul doftoraș. Se prefăcea că nu-nțelege unde-i merge mintea lui Samurcaș, cînd o pironea cu ochii săi de șarpe și suspina ca un tînăr poet pe patul său de moarte. Nu că inima Marghioliței ar fi fost nesimțitoare la atîtea ofuri ; ci femeie în vîrstă se temea de cele ce aveau să se întîmple mai tîrziu, cînd el, mai tînăr, avea s-o lepede de la inima lui, lăsînd-o cu nepăsare în neagra ei suferință. S-a întîmplat însă ca într-una din zilele de plictis doftorul Samurcaș să se ivească din nou la iatacul domniței Marghioala, pentru ca toate socotelile ei înțelepte să se prăbușească. Iar de atunci au trecut peste dragostea lor zece ani, poate și mai bine. Abia acum în urmă a început coana Marghiolița să înțeleagă că teama de odinioară își avusese temeiu. A început doftorașul nostru să întîrzie la ceasul întîlnirii lăsînd-o pe ea să se chinuiască în așteptare și dorință, iar cînd în cele din urmă se ivea în iatac, avea Samurcașu ei o căutătură atît de îndepărtată, iar vorba și-o rostea atît de sus și de tare de ai fi zis că stă să cuvînteze într-o adunare de discipoli ai marelui lor patron Esculap. Văzîndu-l și ascultîndu-l, pe coana Marghiolița o treceau sudori reci și inima-i se făcea de gheață, iar Samurcaș ca și cum nu vedea ce se întîmplă, îi dădea zor cu cele ce făcuse el pentru acești ieșeni lipsiți de recunoștință ; că nu numai le ținea grijă de sănătatea trupului, dar făcuse cîte ceva și pentru mintea lor astupată, traducînd cartea lui Rückert în care se aflau sfaturi mult folositoare, cum trebuiesc sădiți și altoiți pomii, cum te poți lecui de troahnă ori de spuzeală, ori cum se face pîinea cea de obște din cartofi. Marghiolița se prefăcea totuși că-l ascultă așteptînd să se scurgă șuvoiul de vorbe și cel dintîi semn de dorință să strălucă în ochii lui, așa ca odinioară. Dar semnul mult așteptat nu se ivea ; și ca și cum nu Samurcaș ar fi venit în iatac, ci însuși conu Grigore Sturza, se așeza doftorul pe un jilț, își întindea picioarele către gura sobii, ca să și le încălzească, întindea mîna către măsuța de lîngă jilț și lua de pe ea un jurnal sosit de curînd de la Viena. Ce-i mai rămînea de făcut coanei Marghiolița decît să-și înfrî-

neze dorința, să se prefacă și ea că îi este somn, și așa, întinsă pe pat, printre dantele și panglicuțe roze, să-și pironească ochii în cea bagdadie. Întru tîrziu își muta privirile către omul care-și cetea ziarul, căutînd parcă să deslușească lucruri peste care trecuse ori nu știuse să le vadă pînă astăzi. Și descoperea coana Marghiolița că fruntea Samurcașului ei începuse să se zbîrcească, obrajii se cam buhăiseră de mîncarea cea multă și bună, iar părul din cap se cam rărise, lăsînd ici-colo să se-ntrevadă pielea gălbuie și lucie, așa cum văzuse ea la unele hrisoave din casa părintelui său Calimah voevod. Atunci își zicea coana Marghiolița — și nici nu știa dacă cele văzute îi înduioșaseră ori îi scîrbise sufletul, — că Samurcaș a îmbătrînit tare devreme, că cu dreptate oamenii din Eși au început să-l ocolească și să nu-l mai cheme la căpătîiul bolnavilor, iar cei doftorași mai tineri să-și rîdă de știința lui medicală. Marghiolița auzise de pe la boieroaice cam ce se vorbea în oraș despre doftorașul ei. Ziceau ele, după ce mușcau dintr-un pezmet ori între două sorbituri de ceai, că doftorul Samurcaș se cam obrăznicise, își pierduse buna cuviință, vorbea cu oamenii așa cum se vorbește cu slugile; că toată știința lui nu făcea două parale. Apoi mai ziceau cele boieroaice, prefăcîndu-se a nu ști cui se adresează : „și se mai zice că nici n-ar fi ajuns doftorul la starea bună pe care o are, de nu ar fi fost o boieroaică să se prăpădească de dragoste după el !“ Mușca și coana Marghiolița dintr-un cofet, cu toate că simțea că se-neacă, sorbea și din ceașca ce-i sta înainte și se prefăcea a nu înțelege. Alt ce avea de făcut ?

Nu au trecut nici două luni de la plecarea lui Grigore Sturza, că legătura coanei Marghiolița cu Samurcaș s-a și rupt pentru totdeauna. Degeaba rămăsese la Iași, să-și apere o iubire pătimașă ; oamenii și vremile lucraseră mînă în mînă la destrămarea a ceea ce cîndva i se păruse coanei Marghiolița a fi însăși viața dumisale. S-a mirat chiar coana Marghiolița, mai tîrziu, cînd a sosit singură la Cotunul Toflii, cum de s-au petrecut toate atît de ușor ; cum s-a putut ca o dragoste mare să se destrame ca o horbotă, fără să pice din ea nici măcar o lacrimă. „Și încă — își zice cucoana Marghioala — din horbota ori broboada deșirată, mai pică și puțină scamă !“

A fost destul ca noul domn, Ioniță Sturza, să-și plece urechea la cei din jur, ca soarta doftorașului Samurcaș să se întoarcă împotrivă-i. Atunci a trebuit Samurcaș să plece la locul ce i-a fost sorocit pentru că la Eși, după cum suna domneasca poruncă, nu mai era de trebuință. A plecat deci la Botoșani, și, lucru ciudat, i s-a părut doftorului porunca domnească nu ca o osîndire, ci o eliberare. Surghiunul în care îl zvîrlea voevodul era pentru Samurcaș un drum către libertate ; se descătușa în sfîrșit de-o dragoste, care la început îi mulțumise vanitatea, dar mai la urmă îl apăsase prea tare. Cu toate că în clipa despărțirii cei doi amanți și-au jurat, cam din vîrful buzelor, că n-au să se uite niciodată și la întoarcere au să-și reia iubirea de la capăt, vorbele lor sunau a gol în inimi și amîndoi știau că se mint cu nerușinare. În timp ce-și vorbeau, doftorul gîndea la libertatea abia cîștigată, pe care se jurase să nu și-o mai piardă ; iar coana Marghioala își zicea că de azi înainte trecute au să fie toate ; și frigurile așteptării, și ghimpii geloziei, și acele nopți de veghere în care inima ei rănită sîngera mai vîrtos decît coasta celui răstignit din icoana de deasupra patului.

Odată venită în Putna, la Cotunul-Toflii, coana Marghiolița se porni a scrie boierului Grigore îmbiindu-l să se-ntoarcă-n țară, cu toate că inima ei nu-i dorea prezența. Dar nu mai suporta singurătatea și sufletul ei se mîhnise văzînd cum mai toți ce-i stăteau odinioară în preajmă se risipise acum, potîrnichi sperioase, pe alte meleaguri. Plecase vornicul Ilie Kogălniceanu pe care ea îl însurase cu o tînără frumoasă din casa ei și pe al cărui copil Mihalache, ea îl juca pe genunchi și îl ciupea de obraji și de pulpele dolofane, pînă ce băiețelul se roșea ca un rac și lesina de-atîta sălbatecă mîngîiere. E drept că pe acest copil ea îl iubea ca și cum ar fi fost carne din carnea ei, cu toate că vornicul Ilie nu răspunsese în nici un fel privirilor ei arzătoare. O părăsise și blestematul de Ionică Plitos, feciorul lui Pletosu din Măcărești, căruia îi dăduse de nevastă pe fata lui aga Tzigara și îl făcuse om. Iar el drept recunoștință cînd i-a zis să rămînă, i-a răspuns că s-ar socoti ca un netrebnic de l-ar părăsi pe stăpînul său boierul Grigore, care se înstrăinează de țară cu mare scîrbă în suflet.

I-a scris deci coana Marghiolița bărbatului său la Cernăuți, unde el își alesese locul de petrecere, că acum, după judecata ei înțeleaptă, s-ar cuveni ca el să se întoarcă la Moldova, întrucît cele cumplite întîmplări ce s-au abătut peste țară, nu mai sînt decît un vis urît ; că Duca și alți vreo patru ghenerali ai eteriștilor fuseseră ridicați din porunca Țarului, legați în fiare și trimiși la Bender ; că este lucru neîndoios că împărățiile se înțeleseră între ele ca să facă pace și în Moldova are să fie iarăși traiul plăcut ; în sfîrșit, că noul domn Ioniță Sturza, cu toate că-i bătrîn și din neam răzășesc, i-a trimis chiar dumneaei vorbă că nu are nimic cu soțul ei și nici cu ceilalți boieri ce au fugit din țară, ci chiar ar dori să și-i aibă în preajmă.

Dar vel-logofătul Grigore nici n-a voit să audă de rugămintea femeii. I-a răspuns dimpotrivă, în vorbe poleite sub care se simțea un clocot de mînie, că nu-nțelege ca un boier mare cum se află domnia-sa să se pună gir unui domnitor ce își zice „democrat" și nici să se lase condus de niște boiernași, înnobilați peste noapte. Se vede că iubita dumisale nevastă a uitat că el, boierul Grigore, împreună cu Șărban Negel luptaseră ani de-a rîndul împotriva acelei „dobitocești nesupuneri franțuzești", ca acum să-i ceară să treacă peste toată lucrarea sa, și să se facă stîlp sprijinitor al „cărvunarilor". De bună seamă, mai scria boierul Grigore, într-o bună zi are să se-ntoarcă în țară, că n-are să-și lase moșiile și casele să-i fie irosite de cei besmetici și pofticioși la averea altuia, dar cînd va veni ziua aceea o va face cu toată pompa cuvenită nu ca unu ce va fi cerșit iertarea de la mîna voevodului Ioniță. O va face numai sub o nouă cîrmuire, numai de boieri mari „fără cea adăugire fără sens și tare-mpestrițată de negustorași și mazili ridicați la rang de boierie pentru c-au împins ceva bani la visteria țării".

A înțeles cocoana Marghiolița că pe bărbatul său n-are să-l mai vază chiar atît de curînd, ci de dorește să-i mai stea în preajmă, are să trebuiască să pornească dumneaei după dînsul. „Acesta este lucrul cel mai înțelept ce-mi rămîne de făcut" — își zicea deseori Marghiolița. Nu că azi, la bătrînețe, s-ar gîndi dumneaei să reînoade o legătură de mult destrămată, nici fiindcă ar simți o remușcare pentru cele întîmplate. Nu era vina ei dacă-l înșelase. Nu a fost

nici el iubăreț cum îi stă bine omului ; îi plăceau numai straiele luxoase ; era rău și invidios, se bătea mai lesnicios pentru ideile și fumurile dumnealui, decît să cîștige inima femeii. E adevărat că știe multă carte, că a cetit și cetește încă tot ce este nou la Viena și Paris, dar nicicînd nu știuse a ceti în sufletul nevestei dumisale. Era și foarte încăpățînat. Se împotrivea la orice dorință a ei ; așa se împotrivise ani în șir s-o lase la Cotunul-Toflii, zicînd că nu vrea pe lîngă casa lui un alt Pletosu, ca cela de la Măcărești. De se întreabă azi, coana Marghioala, cine urma să fie acel Pletosu din Putna, tot nu își amintește, într-atît s-au umbrit toate care țin de trecutul dumisale.

„Am îmbătrînit tare, gîndește coana Marghioala, cu zîmbet amar pe coltul buzelor, de vreme ce nimic nu mai îmi face plăcere". Nici dealurile înverzite, nici pomii încărcați de floare, nici cîntecul cristeiului nu izbuteau s-o înveselească, să-i lumineze chipul, atît de întristată și bolnavă era sărmana ei inimioară. Se lăsa mai degrabă în vraja amintirilor ce mai mult învenințează sufletul decît să-l bucure și în vreme ce femeile ei de casă brodau ori înșirau mărgele pe ața de mătasă, coana Marghioala, culcată între perne, îngemăna și ea pe un fir nevăzut cele întîmplări ale tinereții. Revedea lunca îngustă a Prutului si apa ușor aburită de zăpușala înserării, se vede chiar pe dumneaei în valul încropit, pe jumătate goală. în vreme ce mai sus de locul scaldei, tras la umbra unor sălcii ca un țăran cuviincios ce este, Pletosu o sorbea din ochi și aștepta cu prostirele uscate. Se mai închipuie dumneaei, pe o iarnă geroasă, la balul din palatul Ipsilanti, valsînd în brațele lui Potemkin, iar el îi vorbea despre dragoste, vorbe plăcute urechii femeiești, așa cum sînt zmaragda și diamantu cel focos pentru gît și brațe.

Se-aude deodată în iatac glasul subțirel și trist al Ilinchii, fata de casă, cîntînd ca prin munții ei fără orizont :

Soarele a răsărit,
Și nimica n-a grăit,
Inima mi s-a scîrbit.

Ce dragoste moartă ascunde inima Ilinchii, de plîng femeile din casă ascultîndu-i cîntecul și cum stau plecate pe

gherghef lacrima lor sărată se preface în muşcate şi în trandafiri de sînge.

„Iată aşa şi cu mine, îşi spune coana Marghioala, mă scol şi mă spăl ; îmi răcoresc faţa cu ape de cimbru ori de sulfină ; mă uit la soarele de afară şi îl întreb ce poate să-mi aducă, dar el nu-mi răspunde ; că ce mai poate grăi el unei inimi netrebnice care-şi prohodeşte dragostile ?“ Să fi avut măcar bucuria hărăzită altor femei şi bărbaţi, ca la marea lor bătrîneţe să se privească faţă în faţă cu seninătate, aşa cum priveşte cerul în apa netulburată a lacului într-o zi calmă de vară. Dar ea şi boierul Grigore nu păstrau în inimile lor decît mînie, dispreţ, ba chiar mai rău : indiferenţă. Nici măcar dragostea fiului său Mihalache nu putea zice că o are. Cu toate că o respectă şi se preface a nu crede în ponegririle oamenilor asupra vieţii ei amoroase, coana Marghiolița simţea prea bine că sub acel strat de respect se ascundea mai degrabă nepăsarea pentru tot ceea ce nu se leagă de propria sa făptură. Pe el îl interesa doar argintăria, juvaierurile şi costumele elegante ; iar de vorbea cu ceilalţi boieri în saloane, nu o făcea pentru ca ei să-i audă părerile, ci numai pentru a se asculta vorbind, şi a se încînta de dulceaţa viersului său. Mai presus de toate, iubea Mihalache măririle, şi cucoana Marghiolița se întreba de nu cumva, dincolo de ţară, fiul său Mihalache unelteşte cu străinii ca să capete domnia. Deodată, o icoană din trecutul ei ce-l credea uitat, se ivi pe neaşteptate şi coana Marghioala se văzu — ca şi cum ar fi fost ieri — la fereastra casei din Eşi privind plictisită în grădină, unde soţul său şedea de vorbă cu nişte ţărani de la munte. Şi acum revăzu, ca într-o scăpărare de fulger, pe acel ţăran deşirat şi osos, cu mustaţa tuşinată, cu pletele lui negre lucind sub soarele arzător ; ţăranul pentru care inima ei bătuse o clipă şi pentru care ar fi vrut să vină într-o vară la Cotunul-Toflii. Numele flăcăului n-a avut cum să-l afle, iar acum zadarnic ar mai fi să-l găsească. Dădu un ţipăt uşor, numai de ea auzit, îşi lăsă capul între perne, şi începu să plîngă cu disperare, în timp ce în iatac glasul Ilinchii îşi ducea mai departe jeluirea :

Creșteți flori, da' nu-nfloriți.
Mie nu-mi mai trebuiți.

*

Nu era zi de la Dumnezeu, ca la conac să nu răzbească un zvon de cele ce se întîmplau în țară. Cu toate că Ioniță vodă se înscăunase la Eși, prin satele de la lunca Siretului și chiar aici la ținutul Putnei, mai cutreierau încă turcomanii, jefuind pe gospodari și pedepsind pe cei bănuiți că au fost mai ieri de partea eteriștilor. Nici nu știai cînd și unde au să izbească osmanlîii, așa că oamenii nu aveau cum să se pună la adăpost de prădăciuni și de primejdia vieții : S-ar putea prea bine — își zicea cu spaimă coana Marghioala — ca într-o zi să mă pomenesc cu ei la Cotunul Toflii, cu toate că tînărul Constantin Sion, ce fusese rînduit de domnie să umble cu potira prin țara de jos, se făcea chezaș să o apere în caz de primejdie. Dar junele Sion și ajutorul său Gheorghe Plesnilă, azi erau ici, iar mîne cine știe unde le scăpărau călcîile. Și erau amîndoi, ca și țăranii din potiră, mai grijulii de bucate gustoase și de culcuș moale decît de paza gospodarilor. Rămînea coana Marghioala tot cu slugile sale, pe care le-narmase cu ghioage și furcoaie, dar cine putea spune dacă la primejdie și slugile aceste nu aveau să se împrăștie prin cele păduri întunecoase. Că umblau și asemenea vorbe, ajungînd chiar la urechea dumisale că în alte ținuturi mai din sus de Putna, cum erau Neamțu și Botoșanii, străjile țărănești îi lăsau pe boieri să se descurce singuri în fața primejdiei, zicînd că ei nu trag nici un folos, nici măcar mîncare destulă. Mai avea, coana Marghioala, la curtea sa și pe vechilul Marinciu, om în putere și totdeuna gata a-i sta în apărare, dar ochii lui de tăciune o priveau uneori cu atîta lipsă de cuviință încît în fața lui se simțea femeia rușinată ca și cum ar fi fost goală. Zicea Marinciu de fiecare dată cînd răzbeau vești proaste la conac și plîngeau spăimîntate femeile de casă : „Luminăția sa n-are a se teme, cîtă vreme Marinciu stă în preajma dumisale". Chibzuia cu drept pehlivanul că vorbele lui au să ajungă la urechea stăpînei și inima ei are să zvîcnească de-un dram de recunoștință. Umbla

Marinciu mai abitir ca un panțir, cu iataganul atîrnînd la șold și cu pistoalele în brîu și ziulica toată îl vedeai dînd tîrcoale în jurul casei, cercetînd uși și cercevele, întărind zăvoare și oblonind cu șipci cele ferești. Iar noaptea așternea de-a curmezișul ușii de la iatacul stăpînei în coridorul îngust și orb un mindir și o mînă de paie, se întindea pe ele și aștepta zorile cu urechile ciulite la un semn, ce nu mai venea, din partea coanei Marghioliță. Așa au trecut cîteva zile și tot atîtea nopți și socotind Marinciu că stăpîna n-ar fi înțeles rostul pazei sale, a început să ofteze și să suspine din culcușul său, dar nu pe înfundate așa cum fac oamenii cei îndrăgostiți, ci cu putere să-l audă și piatra și morții.

Dincolo de ușă, în iatac, coana Marghioliță asculta suspinele crude ale șolticului în tăcerea nopții, și își zicea cu mînie că scornelile oamenilor asupra vieții dumisale au ajuns pasămite pînă la Cotunul-Toflii, de își îngăduie Marinciu să se poarte în acest fel. „Își închipuie cîrjaliul — își zicea ea înciudată — c-am să-l poftesc în așternut boieresc ca pe cele vremi pe Pletosu, și pentru-o înlesnire, două, am să-l ridic din tină, am să-l încarc cu averi și cu ranguri, că am să-l fac medelnicer ori vornic. Cel puțin Pletosu a știut cui îi este de folosință, că pe vremea aceea eram tînără și pornită doar pe zburdălnicii, dar netrebnicul cesta nu mai cată că-s o biată bătrînă, părăsită de ai săi și cu sufletul zdrobit de mîhnire". Gîndind așa, coana Marghioliță, simte deodată o furie nebună, și o nestăpînită mînie o face să coboare din așternut. Așa, în lunga ei cămașă de noapte, cu bonețică de dantele de Bruxelles pe cap, se duce la ușa iatacului, o deschide cu zgomot și începe a striga :

— Ce vrei de la mine, nerușinatule ?

Marinciu a sărit de pe velința scămoșată, a privit cu ochii răi către domniță, și-a preumblat privirile poftitioase înspre sîni, ba chiar și mai jos de ei, și a răspuns înfundat :

— Păi... ce socoți domnia-ta ?

Atunci cucoana Marghioliță s-a zvîrlit cu furie asupra-i, a început a-l pălmui și a-i striga, ieșită din minți :

— Să piei din fața mea, netrebnicule, iar mîne să nu-ți mai văd fața în casa mea !

Au sărit femeile din somn, sperioase, și-au venit din odaia lor în coridor să vadă ce se întîmplase, au tras-o pe domnița Marghioala în iatac, au întins-o printre perne, iar Ilinca i-a frecat tîmplele și sînii cu apă de cimbrișor, ca să-i potolească zvîcneala inimii.

A doua zi, cînd soarele era sus, și-a luat Marinciu nevasta, și-a urcat cabalîcul în căruță și a ieșit biciuind caii, pe poarta conacului boieresc. A schincit nevasta de pe maldărul de mindire și scatulce :

— Amu, încotro o luăm, bărbate ?

Iar Marinciu i-a răspuns repezit :

— Încotro vrei s-o luăm ? Către cele Cîmpuri, unde-avem șfara ceea de moșie.

A rămas coana Marghiolița singură cu femeile și cu cele slugi nevolnice s-o păzească. Dar nici nu s-a culcat bine soarele și la conac a venit veste că Sion cu potira lui a intrat din nou în sat și a zis către cei gospodari că nimenia nu are a se teme de primejdie, că osmanlîii au fost izgoniți din țara de jos a Moldovei.

UN BUN, CU UN RĂU, AȘA A VRUT DUMNEZEU

Are postelnicul Asanache Dan destule griji pe cap. Mai întîi cu nunta fie-si, care voiește un bărbat și chipeș și de rang boieresc, nu vreun amărît de mazil ce poartă toată viața cojocul în spinare, iar în picioare opinci mai rău decît cei țărani de pe lunca Siretului. Rîvnește fata la un om cu stare și de neam care s-o ducă și pe ea la Eși, să stea de vorbă cu cucoanele boierilor, să i se dea cofeturi și cafele, iar slugile să-i strige numele de la intrare, ploconindu-se adînc în fața dumneaei. A socotit Asanache că i s-ar potrivi Mărioarei, feciorul cel mare al spătarului Gavrilă Stamatin, cam nătîng el nu-i vorbă și bîlbîit la vorbire, dar avea flăcăul avere, iar taică-său legături multe. S-a întîmplat însă ca nătîngul să fie și iubitor de zestre, așa că pe dată ce s-a înfățișat la Asanache pentru a cere mîna fie-sei, a ținut a cunoaște, din fir în păr, ce moșii anume, cîte pogoane de vie pe butuci, cîte case și alte marafeturi aduce pe izvod viitoarea-i nevastă. Aceasta mîniindu-l tare pe postelnic, l-a dat afară pe ușă pe băiatul lui Stamatin, zicînd că făcuse destulă cinste unui nătîng și bîlbîit în a-i da mîna fetei, necum a-i mai dărui pe deasupra și case și moșii.

Nici n-a jelit Mărioara logodna stricată, căci isteață fiind, știa prea bine că nu rămîne nici o fată nemăritată cînd are în spate zestre bogată, chiar de-ar mai purta în spinare și o cocoașă. Apoi, pusese între timp ochii Marioara pe noul staroste de Putna, pe Ștefan Dăscălescu,

frumos nevoie mare, de se prăjeau după el inimile femeilor din Focșani, cum sfîrîie peștele în untdelemnul din tigaie. Numai că postelnicul Asanache auzise de pe la oameni anume vorbe ciudate asupra noului staroste, care nici moldovean nu era, ci muntean de la Slam-Rîmnic. Se zicea anume că înainte de-a fi venit în Moldova pe lîngă Ștefanache Vogoride, ar fi stat tînărul Dăscălescu la Silistra în haremul pașii de acolo, ținîndu-i de femeie turcului. Acum, de-o fi fost adevărate ce se povesteau ori numai vorbe goale, Asanache Dan nu avea cum să știe. Și-a zis însă, pe bună dreptate, că de vreme ce Marioara îl iubește, să se descurce ea cum o ști, că ea îl ia de bărbat, nu dumnealui Asanache. Și așa s-a făcut nuntă mare, de s-au minunat toți din Focșani de luxul miresii și de dărnicia postelnicului, și-a crăpat de ciudă băiatul lui Gavrilă Stamatin, cel dat afară pe ușă, dar l-au mîngîiat cu vorbe de rușine cumnatu' lui tătîne-său, paharnicul Constantin Sion : „Geaba te mai perpelești amu pentru norocul ce a dat peste curgolea de Dăscălescu, că doar prostia ta i l-o slujit".

N-a știut însă postelnicul Asanache cam ce poate osu lui ginere-su. Abia se întinsese bine la masa și la așternutul nevestei că Ștefan Dăscălescu începu a vorbi de sus, a mustrului pe cei din jurul său, a da chiar sfaturi lui socru-său de cum se face lucrarea pămîntului ca să fie țarina mai roditoare. Îi venea lui Asanache să-l plesnească, auzindu-l grăind cu ifose de cărturar : „De voiești să ai roadă bogată, ce-i putea seamănă în rînduri mai rare, chiar cu plugurile, semănînd brazda dintîi iar a doua brazdă de plug să acopere brazda cea semănată și a treia semănată, iar a patra nesămănată și tot așa înainte". De cînd se află dumnealui pe acest pămînt, Asanache nu mai auzise ca cineva să lucreze în acest fel pămîntul, ci doar așa cum apucase el de la părinți și slavă Domnului, roadă se face destulă de nu e arșiță prea tare, iar ploaia cade cînd îi vremea.

Noroc că o dată cu venirea iernii, începeau cele petreceri și Asanache Dan nu mai era silit să asculte vorbele necugetate ale lui Ștefanache. Cum se făcea cale de sanie, porneau dumnealor bătrînii împreună cu nevestele, cu lăutari și merinde după ei, și poposeau la conacul unor pri-

eteni unde încingeau chef cîte două zile și nopți în șir ; apoi, luînd și gazda cu ei se abăteau pe la alt conac, unde se porneau toate de la început. Așa treceau cîteva săptămîni din iarnă, colindînd boierii de la un conac la altul și lungindu-se convoiul de sănii uneori chiar pînă la vreo douăzeci.

De n-ar fi fost grija cu judecățile, cu răzășii din Cîmpuri, și cu acest ginere a toate știutor, poate că Asanache Dan și-ar fi așteptat bătrînețile fără teamă, zicîndu-și că fiecare vîrstă își are bucuria ei. Dar pas de te bucură, cînd vezi cît de cîinoși la suflet și la ce îndrăzneală au ajuns țăranii din Cîmpuri ; cîte jeluiri toate scornește popa Lupușor, vechilul lor, și la ce fapte necugetate se dedau răzeșii de la Ciuruc. Uneori îi vine să-și ia drumul de pe valea Susiței, să lase toate baltă, ori pe sama lui ginere-său, și își blestemă ziua cînd i-a călcat piciorul pentru întîia dată pe valea aceasta păcătoasă. De cîte ori se află la strîmtoare dau buzna țăranii după bani, iar ca să le dai te îmbie cu pămînturi zălog, ba ți le vîră pe gît cu de-a sila. Cînd este însă vorba să plătească, se scarpină după ceafă, oftează din rărunchi, și încep să se jeluie : ba că i-a pălit seceta, ba că i-a zbicit vîntul, ba că ploaia n-a bătut cînd se cădea să bată în acest an. Ca și cum pe el, Asanache, l-au cruțat vreodată ploile ori arșița cea uscătoare de țerină, ori cele blestemate de lăcuste ce se lasă pe pămîntul Moldovei adumbrindu-i soarele și secîndu-i bucatele. Dar așa-i țăranul moldovean : cînd îi dai îi fată vaca, iar de cutezi să-i ceri, parcă i-a murit vițelul. Ba îți îndrugă și cele povești toate : că moșia ar fi fost numai a lor, că așa le-a fost hotărîtă de nu știu care voevod ori vornic de poartă, s-o stăpînească dumnealor sănătoși aici la apa Cremeneților pînă în valea Boului și Runcu, și pînă la muntele ce se numește Zboiul. Mai vorbesc ei și despre niște ispisoace și izvoade carele s-ar fi rătăcit ori le-au fost cu vicleșug luate de către Enache Pruncu, ca și cum fi-iertatul căminar nu ar fi slujit numai pe Iordache Ruset, vistiernicul, ci s-ar fi tocmit ca unealtă și la Asanache Dan. „Iată pînă unde merge ticăloșia blestemaților“ — scuipă cu năduf boierul Asanache. Au uitat pesemne cînd se buluceau la poarta casei dumisale și-l rugau să le vîndă Vătăștina, iar domnia-sa cătînd cu milă către sărăcia lor le-a și dat-o

numai pe un fleac de trei mii de galbeni olandezi. Dar au trecut de-atunce zece ani și n-a văzut de la ei nici măcar un bănuț necum un galben de cel mare, că ziceau către el, la fiecare soroc. ba că sînt eteriștii în țară și numai știu oamenii pe unde să scoată cămeșa, ba că au dat turcii peste ei, belea și mai mare ! Acum că cele năluciri, cu eteriști și cu turci, s-au dus pe pustie, dacă le-a cerut moșia îndărăt pentru că nu i-au plătit-o și nici nu au cu ce plăti, au început rufoșii să mîrîie și să blesteme, să strige cu așa putere de-ai fi zis că sînt cele ape ale Cremenețului, cînd se-ngroașă după ploaie. Mai ales neobrăzatul cela de Costandin Roată și fecioru-său Ionică nu o mai sfîrșesc cu vorbe de ocară, zicînd către cioflingarii gata să-i asculte, nu cumva să-și deie bunătate de moșie pe mîna boierului nemilos. Și alte asemenea vorbe poate auzi Asanache Dan, că acum e vară și se trage omul în cerdac să se răcorească. Se gîndește uneori să dea poruncă slugilor să iasă cu furcoiul și să mi-i vînture și să mi-i întoarcă pe cei doi ca pe fînul cel cosit de nu vrei să putrezească. Dar la ce folos au să-i fie toate : banii n-are să-i mai vadă niciodată înapoi. A trimis deci vorbă să se facă o nouă împărțeală și au zis cîmpurenii că așa s-ar fi căzut dintru început să se facă. A rugat Asanache Dan pe logofătul Catargiu să vină cu un inginer hotarnic și-a sosit în curînd logofătul, aducînd cu domnia-sa pe un neamț ce îi zice Frantz Chinel. S-au pornit din nou să măsoare locurile, și să se împartă din moșie și ocine, cu pomet și vaduri de moară, din cîmp și din pădure, chiar și din sălistea satelor. Și-a luat Asanache Vătăștina pentru că nu i-au plătit-o, și au pus stîlpi de piatră la hotare. Dar n-a trecut nici măcar anul că s-au pornit din nou cîmpurenii pe capul boierului, cu vorbe nerușinate ; unindu-se cu ei de astă dată și un venetic, unul Marinciu, ce se pripășise la Ciuruc numai de o vară.

Cam știa boierul Asanache ce pramatie era Marinciu ; se răspîndise doară zvonul pînă aici că fusese izgonit cu harapnicul de la Cotunul Toflii de către coana Marghiolița Sturza, că o jefuise de bani și argintărie pe cînd se afla de capul său vătaf la curte, dar și-a zis că s-ar putea să fie numai vorbe, ori ponegriri de dușmani, ci că Marinciu n-are să cuteze, abia venit la Cîmpuri, să și stea împotrivă.

Se înșelase însă. Acum Marinciu asmuța pe răzeși, se oferise chiar vechil la judecată, îi împrumuta cu bani („banii jefuiți de la coana Marghioala", gîndea mînios Asanache) și se lăuda preste sate, cui voia să-l asculte, la Rotilești, la Vedea și la Răcoase, că le scoate el înapoi moșia Vătășțina și-o să jelească Asanache după ea, „să simță și boieru' ce însamnă să furi de la gura țăranului". Deocamdată, ca să vadă cești răzeși că el, Marinciu, nu este hoțoman ca boierul din Ciuruc, va să le dea douăzeci de mii de lei drept de arendă pe trei ani pentru moșia lor, iar ei au să-i plătească ce i se cuvine pentru cheltuielile ce le face cu procesul de la Eși.

Și iar s-au pornit cele judecăți și belele ; și iar au început să strige oamenii din Ciuruc și din Răcoase să se puie alte pietre de hotară întrucît cele de mai an s-au înfipt de către boier cu înșelăciune. S-au găsit de bună seamă cîțiva răzeși mai cu cap de-au grăit către răzvrătiți că ei înșiși au mărturisit și s-au mulțumit cu vechea împărțeală, dar s-a sumețit către ei Costandin Roată și cel nemernic de flăcău al său Ionică, și i-au batjocorit, iar din „slugoi boierești" și „cozi de topor" nu i-o mai scos.

„Amu — își zice înciudat Asanache — i-o veni într-o zi și lui Costandin Roată rîndul, că nu e faptă fără de răsplată. Și-atunce tot cu biciu pe spinare și cu fum de chipăruș la nas are să-și plătească ticăloșia. Iar de cumva ardeiul ori biciul nu s-or dovedi de folos, atunci l-or spînzura oamenii stăpînirii de uluci, păzind ca nu cumva tălpile lui puturoase să atingă sfîntul pămînt !"

Mestecînd cele planuri de răzbunare, Asanache Dan știa că în curînd trebile domniei au să încapă pe mîna altor oameni și multe din cele ce sînt azi au să se prefacă. Aflase chiar domnia-sa, de la ginerele său Ștefanache ce să găsia la Eși, că voevodul Ioniță se cam scîrbise de cîinoșia boierilor mari ; ba se îngrețoșase și de atîtea pîri ce-i veneau de prin cele sate, dar mai ales de la vrînceni și cîmpureni. Ba chiar a izbutit cel ginere, prin mijlocirea lui Iordache Pruncu ce se află în bună prețuire a domnitorului, ca Ioniță Sturza să trimită vorbă nemernicilor, că de-or mai îndrăzni să facă jălbi cu ponegriri împotriva boierului, au să fie certați cu bătaie la poarta Curții. „A început, în sfîrșit și domnul Ioniță, a cunoaște ce poate osul nemerni-

cilor de țărani — își zice Asanache cu mulțumire în suflet. Prea le-a căutat în coarne la toți răzășii și mazilii, și a voit să-i ridice din starea lor umilită la cinstiri negîndite. Acum au să-și deie seama, toți blestemații ceștia, cui se cuvine cinstirile și cui biciul !" În ce-l privește pe Marinciu, n-are nici o îndoială Asanache. Geaba dă el bani țăranilor, geaba se face vechilul lor ; într-o bună zi au să se-ntoarcă toate împotrivă-i și nu se știe de nu s-o alege cu fuga, așa cum i s-o întîmplat și la Cotunul Toflii.

★

Au pornit la drum o dată cu zorile, că nu voiau să înnopteze prin păduri unde-și au culcuș ursii și viezurii și alte dihănii cum ar fi bunăoară tîlharii. Știau doară toți sătenii din Putna că sînt codrii lor împănați cu haiduci ; că nu mai poate omul să însereze la o poală de pădure înfrunzită să nu se pomenească cu o flintă în coșul pieptului. Umblau ele, nu-i vorbă, cele potire după tîlhari, mai schimbau între ei cîte-un foc, două, dar știau voiniceii codrilor să se facă nevăzuți, pe cele poteci adumbrite, așa cum se învăluie luna în nopțile cînd o mănîncă vîrcolacii. Rămînea uneori în urmă cîte-un nevolnic străpuns de focul pistoalelor, se tîra pe burtă pînă la un izvor cu apă limpede, își spăla fața și-i sîngera undele, scuipînd în ele măselele zdrobite.

Nu aveau a se teme Costandin Roată și fecioru-său Ionică ; ei nu purtau saci cu bani, nici straie bogate nu aveau pe ei. Aveau în căruță doar niște ceară de albine, un buture de miere și un sac de fasole pe care le duceau la mănăstirea Miera, unde părintele Nicanor îi adăsta de la începutul postului Sîntei Marii. De altfel ce aveau cu ei acești păunași ai codrilor cum le ziceau calicii și rufoșii de prin sate ? Nu se făleau ei oare că luau de la bogătani ca să dea la cei săraci ? Atunci, n-au decît să-i strîngă în chingi pe cei bogați, iar pe drumețul cinstit să-l lase în pace, scutindu-l chiar de cinstea de a-i vedea la față.

Vorbind așa între ei, au trecut Costandin și Ionică, fără să știe cînd, vadul Susiței și-au intrat pe șleaul ce se lasă în jos către Vidra. Socoteau că aici au să afle care cu poveri și oameni cunoscuți cu care e plăcut să mergi în tovărășie. Dar șleaul era pustiu și de privea înainte ori în jurul lor nu vedeau nici urmă de vietate. Doar flori albastre

de șofrănel mai înveseleau ochiul, ieșind dintre ierburi și strălucind sub boara dimineții. Cum au trecut de Iresti, au dat peste un bătrîn ce abia își ducea pașii, atît era de obosit și încărcat de povara anilor. A spus Costandin lui Ionică să oprească iar el s-a întunat către drumeț :

— Încotro, moșule ?

— Ia, încolo, la cea sfîntă mănăstire !

A zis atunci Costandin :

— S-a potrivit cum îi bine, că și noi tot la sfînta mănăstire ne ducem !...

I-a ajutat bătrînului să urce și Ionică a îndemnat într-o doară, boii :

— Hăis, Plăvane ! Cea, Joiane !

Așa au mers fără să cuvînte între ei ori cu drumețul, cam pînă către prînz. Trăgea din cînd în cînd Ionică cu coada ochiului către omul din căruță și i se părea că ar fi moș Bogdan cu toate că știa prea bine că bătrînul se strămutase în împărăția fără de sfîrșit a lui Dumnezeu. Bătrînul nu vedea însă nimic din ce era în jurul său. Stătea în fundul carului, cu capul sprijinit pe sacul cu fasole, cu ochii închiși, iar chipul său era încețoșat ca și cum visuri amare, ori cine știe ce năluci spăimîntate sălășluiau în sufletul său istovit. În timp ce-și răsucea o țigară, și-a zis Ionică plin de mîhnire : „se vede treaba că bătrînul nici bani nu are de un fum și nici a cere nu cutează". Apoi scăpă o vorbă către străin :

— Nu poftești o țigară, moșule ?

Bătrînul a clătinat pletele ce-i ieșeau de sub căciula stogoșită, ca și cum ar fi zis că nu dorește, apoi a trecut mai departe la nălucirile lui. Și iar s-a așternut între oameni tăcerea, că acum nici Costandin nu se mai îndemna să vorbească cu Ionică de teamă să nu tulbure somnul bătrînului.

Cînd a fost soarele sus, cam la jumătatea cerului, au oprit ca să hodinească și cele dobitoace. Iar ei, ajutînd bătrînului să coboare, s-au tras în sus de drum, sub cloambele unui stejar. A scos Costandin din desagă cîteva merinde și-n vreme ce le întindea pe prostirea curată au scăpărat ochii bătrînului de bucurie văzînd cum se înșiruia crinta plină de cas, mămăliga aurie și un harbuz de toată frumusețea. A îmbiat Costandin pe bătrîn :

— Poftește, moșule, că ți-o hi foame.

Și a răspuns necunoscutul :

— Foame mi-o fost toată viața, da' niciodată n-am mîncat pe pofta inimii.

A întrebat Ionică înduioșat :

— Vii de departe domnia-ta, moșule ?

— Viu tocmai de la Eși, flăcăule, da' s-au milostivit cei oameni și m-au luat în carele lor de ici-colo, pînă unde le-au fost sălașu.

— Și frică nu ți-a fost, moșule ? a întrebat Ionică.

— La ce să-mi fie frică ? — s-a mirat necunoscutul.

— Ia, de cei tîlhari de drum mare.

Atunci a zis bătrînul, și chipul i s-a veselit de zîmbet.

— De ce să-mi hie teamă, că doar am fost și eu tîlhar ca ei.

— Șuguiești, moșule ! a rîs Ionică.

— Nu șuguiesc de fel, flăcăule — s-a sumețit bătrînul. Iar toate astea de au fost să se întîmple parte s-or făcut din vina mea, parte din vina boierilor.

L-a cercetat atunci Costandin pe drumeț :

— Amu unde voiești, domnia-ta, să mergi ?

A răspuns bătrînul, iar vorba lui era ca de departe, de pe alte meleaguri :

— Întîi la sfînta mănăstire ce este a voevodului Antioh, ca să mă spăl de păcate, iar de mi-or da cuviosii părinți dezlegare atunci m-oi întoarce printre ai mei, la Păulești.

Acum a căutat Costandin mai bine la chipul bătrînului și i s-a părut a-l cunoaște.

— Nu cumva ești, domnia-ta, Ion Popa ce a stat mai de mult la Păulești ? La aceste vorbe chipul bătrînului s-a posomorît, căci a simțit sub întrebarea lui Costandin Roată și ceva mîhnire ca și cum răzeșul acesta i-ar cunoaște trecutul.

— Da' domnia-ta cine ești ? a cercetat drumețul.

— Eu sînt Costandin a lui Roată de la Ciuruc iar acesta e fecioru-meu Ionică.

A clătinat bătrînul pletele sure și a grăit cuviincios :

— Atunci, de bună seamă, domnia-ta știi cîte ceva din povestea vieții mele. Dar ca să înțelegi și să nu mă osîndești cu pripeala, am să vă spun toate de-a fir în păr, așa

cum au fost ele. S-a pornit a povesti bătrînul cele vechi păcate și pe măsură ce grăia, vorba lui moale se prelingea în arșița zilei ca un fior de vînt peste frunza uscată :

— Pe-atunci, oameni buni, cutreiera satele noastre un căminar, pre numele lui Enache Pruncu. Îl vedeai ba în Nistorești, ba în Spinești, ori pe Valea Sării, la Coza. Se înduioșa căminarul de jalea vrîncenilor că purtau aceștia judecată cu vistiernicul Ruset pentru cele moșii răzășești răsluite de dînsu'. Sfătuia căminarul Enache pe cei oameni să scoată din buciume și din lăzi ispisoacele de proprietate ; îi punea să scotocească în poduri ori în beciuri, ba chiar la rădăcinile stejarului și să vază de nu cumva mai au vreun hrisov, vreo ispisoacă ori vreo întăritură de judecată, ca să le dea dumisale, carele s-o încredinci fără plată, să le înfățișeze la Divanul domnesc. Dar oamenii din Nistorești și chiar din satu'meu, Păulești. nu voiau să audă cele vorbe, zicînd ei că sînt înșelătoare, iar de-or lăsa de la mîna lor cele acte „li să ia și tăria". Răspundea însă căminarul Enache cu prefăcătorie : „Eu am venit, oameni buni, la voi să iau sama foarte cu amănuntul și cu bună dreptate în frica lui Dumnezeu. Eu voiesc a vă sta în ajutor, iar necum să vă iau tăria". Iar oamenii răspundeau : „S-ar putea să grăiești cu dreptate, căminare, dar noi cele acte nu le dăm de la mîna noastră, că fără de ele nimic nu sîntem în fața Divanului". Numai eu, păcătosul de mine, m-am încrezut în vorba meșteșugită a căminarului Enache și i-am dat de la mîna mea ispisocul de la domnul Bogdan, cuprinzînd dreptu' răzeșilor din Păulești.

E adevărat că fiind eu pe atunci în mare lipsă, s-a dovedit căminarul Enache cu înțelegere pentru starea mea cea nemernică. Am căpătat de la el cîțiva galbeni, mi-am încropit cele nevoi, da' numai ce-au văzut oamenii din sat că am ieșit din calicie, s-au sumețit împotriva mea strigînd că le-am vîndut drepturile pentru o strachină cu linte. Eu ziceam că nu au a se teme și că sînt în mare greșală, fiind căminarul Enache de partea noastră cu trup și suflet. S-a văzut însă la înfățoșarea la judecată că oamenii din Păulești aveau dreptate, iar eu mă purtasem ca un netrebnic. Că a scos vistiernicul Iordache Ruset în fața Divanului ispisocul cu pricea și a grăit către boieri că de ar fi cea moșie din Păulești a răzeșilor, s-ar afla la mîna lor, nu la

a dumisale. Și a mai scos vistiernicul și o mărturie pe care o semnasem căminarului Enache în care îi adeveream că moșia Păulești nu a fost niciînd moșie răzășască.

Amu, văzînd eu, oameni buni, cît de înșelătoare au fost vorbele căminarului Enache Pruncu, m-am repezit la Focșani, la casa dumisale și i-am zis doar atît : „De ce ți-ai bătut joc de calicia mea, tîlharule ?“ A început a rîde căminarul Enache și a grăit, iar în sinea mea vorbele lui mi s-or părut cu dreptate : „Amu, geaba mai plîngi după cele acte ; sînt doar la mîna vistiernicului și n-are să le sloboadă că doar cu bani grei ți-au fost plătite“. Zis-am eu căminarului : „Ce fel de bani grei, că n-am căpătat de la domnia-ta decît cîțiva galbeni !“ S-a hlizit căminarul Enache : „Asta bine-ai grăit, măi Ioane, că numai cîțiva bani ai văzut de la mine. Dar amu că te-or alungat oamenii din Păulești cu furcoaiele, am să te iau sub a mea ocrotire și nimic n-are să-ți lipsească“. Așa s-a făcut că am rămas pe lîngă căminarul Enache, iar el m-a făcut vătaf la curtea sa de la Crucea de Sus, ce îi zice azi tîrgul Panciului.

— Da' ziceai domnia-ta, moșule, că ai fost tîlhar la drumu' mare ? a întrerupt Ionică Roată tăcerea ce se așternuse după vorbele bătrînului.

— Asta e altă poveste — a încuviințat Ion Popa. Iară ea tot de la căminarul Pruncu mi se trage.

A început a povesti iarăși bătrînul :

— Toate cele întîmplări ce veți auzi de la mine, și-au avut începutul într-o toamnă după ce vîndusem pentru stăpîn cîțiva stînjeni de lemne. Se afla atunci căminarul Enache la Eși, că nu cuteza să se mai arate prin Vrancea de frica oamenilor. Trimisese vorbă căminarul să vînd cele lemne, iar banii luați, cam vreo trei sute di galbeni, să-i duc dumnealui la noua-i locuință. Am pornit la drum, singur — eu și cu căluțu' șarg — și mergeam încet, că era toamnă frumoasă și îmi creștea inima văzînd poienele încă scăldate în soare, iar la marginile drumului zvîcnind mai la tot locul floarea galbenă a pidosnicului. Dar iată că din casa părăsită ce se vedea în pădure și dinaintea căreia voiam să-mi odihnesc calul, se năpustesc asupra mea patru hoți și mă împresoară cu flintele încărcate. Iar cel ce părea a hi mai mare peste ei, se zborșește către mine : „Încotro te duci, mă omule ?“ „La Eși“, am răspuns

eu. „Pentru ce ?“ „Pentru că m-au chemat stăpînii la curte“. „Minți, păcătosule“, a strigat tîlharul privindu-mă chiondorîș. „Le duci parale, nemernicule, și socoți că te-om lăsa să pleci pînă nu vedeam culoarea galbenilor ?“ Am sărit atunci de pe cal, am alergat la casa părăsită și lipindu-mă cu spinarea de un zid, am strigat către hoțoman : „Poftește de-mi ia banii, de-ți dă mîna“. Și a strigat tîlharul de pe locu' unde îl lăsasem : „Ai să plîngi amarnic mai tîrziu, mă creștine, că eu sînt Petreanu“. Întorcîndu-se către cei trei tovarăși a zbierat : „Hai pe el, fîrtaților, da păziți bine să nu mi-l prăpădiți !“ După aceste vorbe s-a dat Petreanu la o parte, voind să vadă ce-are să se-ntîmple, iar cei trei hoțomani au năvălit cu iataganele asupra mea. Eu nu aveam la mine decît un toporaș, așa cum poartă cei vrînceni la brîul lor, cînd dau să plece la tîrg ori la vreun drum mai lung. Am scos eu toporașul de la brîu, și așa, cu spatele lipit de zidu' casei, am început a-l învîrti cu putere de le-au căzut la pămînt iataganele ; iar cînd s-au repezit să mă ia și să mă strîngă cu brațele, am început să lovesc în ei cu dosul toporului, pălind pe unu în creștetul capului, iar pe cel ce-mi stătea mai aproape, în coșu' pieptului. Atunci a fluierat Petreanu și la sonul cel ascuțit s-au ivit ca prin minune alți tîlhari, ce au făcut un cerc în jurul meu și mi-au tăiat orice drum de scăpare. M-au întins la pămînt, mi-au smuls cele straie de pe mine, mi-au cercetat trupu' gol pînă și cele ascunse, așa cam pe unde cată gospodarul găina ca să vadă de-a făcut oul. Dar n-au găsit nimic, căci galbenii erau sub șaua calului și abia întru tîrziu s-au domirit tîlharii de au cercetat și i-au luat. Cînd m-am trezit și eu din buimăceală, n-am mai aflat în jurul meu, nici tîlhar, nici calu' meu cel șarg, nici măcar o dîră de sînge, cu toate că știam că unuia dintre tîlhari îi crăpasem capul cu toporul. M-am tras la apa rece, ce curgea prin dosul casei părăsite, mi-am spălat mîinile și fața, m-am înviorat cît de cît, apoi am pornit la drum, către Eși, așa cum m-ați întîlnit dumneavoastră astăzi dimineață.

Asculta Ionică Roată vorbele bătrînului și nu se săturа și nici că se dumerea, cum de s-a putut ca un gîrbov ca acesta să fi fost în tinerețea sa atît de puternic și de inimos. Cu nimic însă nu și-a trădat mirarea, căci nu voia

ca bătrînul să se simtă umilit și să pună capăt povestirii.

A reluat Ion Popa firul de întîmplări, adăugînd la ele și pe aceasta, noi :

— Cînd am ajuns la Eși și am spus căminarului Pruncu ce mi se întîmplase, acesta a început a striga ca un sărit din minți : „Ehei, tîlharule, socoți oare cumva să mă jefuiești de avere, cu scornelile tale ?“ A poruncit fără milă să fiu bătut la falangă, apoi cu oasele îndurerate m-o zvîrlit în temniță, unde am și zăcut cîteva luni, fără să văd sfîntul soare. Dar au trebuit să mă sloboadă de acolo, că între timp se aflase că spusele mele nu au fost născociri, ci numai adevărul.

Am părăsit Esii în care atîta pătimisem și am urcat în munți, căutînd alinare. Aveam și pentru ce să fiu scîrbit : pe frații mei răzeși îi vîndusem, boierul pentru care lucrasem mă răsplătise cu bătaie și temniță, nevastă-mea fusese alungată de la curte și se sfîrșise de necazuri la casa unui gospodar din Crucea. Doar soarele care luminează pămîntul și dă căldură tuturor vietăților, fără să aleagă de este cineva rău ori bun, avea de acum să-mi mai vază fața, îmi ziceam eu, umblînd prin cele poiene de munte. Avînd flinta cu mine mă apăram de jivine, dar îmi făceam și rost de hrană ; izvoarele limpezi îmi potoleau setea, iar alunele și zmeura ce mai rămîneau după trecerea ursoaicelor, îmi slujeau și ele drept mîncare.

Așa am dus-o în singurătate și mulțumire pînă în ziua în care mi-au ieșit din nou în cale haiducul Petreanu și oamenii săi. M-au recunoscut pe dată, m-au ospătat cu rachiu și pîine proaspătă, apoi m-au întrebat de voiesc a rămîne cu ei. Mai întîi m-am burzuluit, zicînd către cei răi, cu bună dreptate, că de nu m-ar fi jefuit de bani, n-aș fi fost bătut la falangă și nici temnița oarbă nu aveam a cunoaște. Dar Petreanu mi-a zis că el cunoaște pățania mea de la Eși și tocmai de aceea s-ar cuveni să rămîn lîngă el.

„Cum adică, bre omule, tu nu dorești să-i plătești boierului care te-o înșelat și te-o alungat de la el zvîrlindu-te în temnița neagră ? De nu o faci tu pentru că ți-e frică, atunci oi face-o eu, ori cești voinici din preajma mea, dar rușinarea ta trebuie pedepsită“.

Atunci m-am hotărît să rămîn printre ei, că nu voiam să trec în ochii haiducilor un om de nemică și temător pe deasupra ; iar gîndul de a-mi răzbuna suferințele încolțise în mine chiar din clipa în care Petreanu își începuse vorba. Dar nu a fost scris, cîți ani am stat alături de voinicii lui Petreanu, să iasă căminarul Enache Pruncu în calea noastră. Abia întru tîrziu mi-a ajuns veste că boierul ca să scape de urgia vrîncenilor s-a înstrăinat de țară și a plecat să moară, cu păcatele neiertate, peste cea mare, la ismailiteni.

A curmat moșneagul povestirea, zicînd către cei doi :

— Socot că urechile voastre s-or săturat de atîtea vorbe.

Dar Ionică Roată s-a rugat de bătrîn :

— Te rugăm, moș Popa, să ne spui și cele întîmplări din urmă, să le cunoaștem pre toate, ca să putem cîntări cu dreptate.

A privit cu uimire bătrînul către Ionică și prețuindu-l din ochi și-a spus: „isteț fecior are Costandin din Ciuruc", dar din gura lui n-au ieșit decît aceste vorbe :

— Atunce, băiete, am să-ți fac pe pofta inimii.

A întins mîna după crinta de caș, și luînd o îmbucătură a morfolit-o în gură, săturîndu-și foamea. Apoi a început a povesti iară :

— Cîteva luni am stat printre voinicii lui Petreanu și nu am avut de ce mă plînge. Că erau și ei oameni ca și mine, goniți de cele nevoi de prin satele lor, bătuți de harapnicul boierilor și de soarta lor păcătoasă. Noaptea ne coboram la cîmpie, pe șleaurile ce merg pe valea Siretului, adăstam cîte-un boier cu pantale ori vreun dăbilar încărcat de peșcheșuri și plocoane ori pe cei negutători ovrei ce mergeau la vreun bîlci ca să cumpere ori să desfacă mărfuri și bucate. Zilele le petreceam în munți ; tolăniți pe cojoace la umbra brazilor, ori gonind porcii cei mistreți pentru a ne potoli foamea. Odată setea și foamea stîmpărate, începeam a cînta și se aflau printre noi mulți flăcăi cu viersul așa de dulce și plăcut că lăcrimau și frunza și piatra.

Acum toate ar fi fost bune de n-ar fi pus potire și oșteni străini pe urmele noastre. Într-o zi ne-au dibuit ascunzișul, fie din întîmplare fie că fusesem vînduți de vreun nemernic de pe vale, și ne-am pomenit împresurați

de oamenii stăpînirii. Petreanu a înțeles că nu mai este scăpare, dar ne-a îndemnat să nu ne vindem pielea cu una, cu două. Ne-a împărțit în două cete pentru a ține pe dușman între două focuri și înainte de a ne despărți, ne-a sărutat și ne-a îmbrățișat zicînd : „Băgați de seamă, băieți, s-ar putea ca aceasta să fie cea de pe urmă îmbrățișare !“ Așa a și fost, ca și cum omul și-ar fi cetit mai dinainte cele ce îi sînt scrise în cartea vieții. Nici nu se culcase bine sfîntul soare, că cetele noastre au fost spircuite de oamenii stăpînirii ; au căzut mulți dintre noi, au pierit și de la ei ; a scăpat numai Petreanu din încercuire pierzîndu-se prin desișul pădurii, ca o nălucă.

Pe noi, ceștilalți, ce rămăsesem cu viață, ne-or pornit către Eși, cu mîinile legate la spate și cu picerile ferecate în lanțuri. Ne-au mînat așa ca pe hiare, în văzul tîrgoveților, pînă la biserica lui Vasile vodă de la Frumoasa, unde se țin și cele iarmaroace. Aici ridicaseră spînzurătorile pentru noi, iar piața iarmarocului vuia de omenire, că veniseră și de prin cele sate să privească la ispașa noastră groaznică. Înaintea mea au ridicat în lat pe tovarășii mei de luptă și am căutat către ei cu jale și am plîns cu sînge, văzînd cîtă frumusețe și tinerețe se stinge o dată cu cei flăcăi. Cînd a venit și rîndul meu, nu am lăsat ca mîinile spurcate ale slugilor să mă atingă : am urcat singur scara, mi-am încolăcit latul în jurul gîtului, și cînd mă pregăteam să îmbrîncesc scara de sub picioare, numai că auz, așa ca într-o visare, un glas femeiesc : „Opriți ! Opriți, oameni buni, că pe tîlharul acesta eu îl vreau de bărbat !“

— Amu — își încheie moș Popa povestirea — m-am întrebat eu deseori ce-o hi văzut femeia ceea la mine ; că tinerel nu mai eram, iar arătos la chip nu am fost niciodată. Dar zicea Catinca, rîzînd către mine : „Ce vrei, bărbate, nu știi cum sînt muierile ? Mai bine cu urîtul de gît, decît cu frumosul mort în păpușoaie !“ Așa am trăit eu cu ea cîțiva ani de mulțumire, dar Dumnezeu m-o pedepsit tare, că mi-a luat-o tocmai azi, la cea bătrînețe, cînd are omul lipsă mai multă de o femeie grijulie.

— Și-amu, ce-ai hotărît să faci ? a întrebat cu dulceață Costandin Roată.

Bătrînul și-a întors fața către răsărit, a bătut o cruce mare și a zis :

— De mi-or dezlega cuvioșii călugări cele păcate, am să merg în satul meu, la Păulești, să cer iertare celor ce-or mai fi încă în viață, pentru răul ce le-am făcut, vînzînd actele lor căminarului Enache...

A zis Costandin întru tîrziu :

— E vremea să plecăm !

Au urcat în căruță și au pornit-o la drum. Iar cînd luna și-a arătat secera argintie pe cer, au ajuns și ei la mănăstire, unde părintele Nicanor, cu ochiul pîndaciu și cu urechea trează la zgomotele de afară, i-a întîmpinat chiar în poartă. I-a dus părintele Nicanor pe Costandin și Ionică în chilia dumisale, poftindu-i să se înfrupte din iacnia de hribi, iar apoi să se odihnească. Iar pe Ion Popa nici că l-au văzut cît au rămas la mănăstire ; se mistuise bătrînul ca nălucile, ori poate zidurile unei chilii l-au înghițit pentru totdeauna.

SOARELE A RĂSĂRIT, DAR NEMICA N-A GRĂIT

Cu toată hotărîrea ei de-aș ajunge bărbatul și feciorul la Cernăuți, zilele treceau și coana Marghiolița nu se mișcase încă de la Cotunul-Toflii. Se pornise acum o toamnă frumoasă ; frunza bătea în culoarea aramei, soarele urca pe cer fără să ardă prea tare ; trestiile verzi-pale se clătinau ușor la marginea helești eului, mișcate de adierea încropită a nopții. Se mira acum domnița Marghioala, că a trecut prin viață fără să ia aminte la toate acestea, pornită cum fusese numai pe petreceri și iubire. Dar dragostea, ca și cele petreceri se stinseseră toate, pe cînd merii din ogradă înfloreau și se umpleau de roadă ca și în ceilalți ani ; iar frunza freamătă în boarea dimineții ca dintru începutul vieții. Abia acum s-a dumirit domnița Marghioala că nu e bine să se lipsească omul de cele trecătoare și că bărbatul său, vel-logofătul Grigore luase din viața aceasta tot ce e mai frumos ; altoind și curățind trandafirii din grădină ; cetind pe Homer și pe Pindar ; veghind de la fereastră răsăritul lunii ; lepădîndu-se de cele simțiri răscolite și mistuitoare ale trupului. Atunci s-a jurat coana Marghiolița ca de azi înainte să nu mai lîncezească pe divan, între pernele moi, gîndind la iubirile pătimașe de altă dată ori făcînd vise deșarte, ci să vegheze și ea, înțelepțește, la strigările naturii, împrospătîndu-se și înnoindu-se ca cele din preajma dumisale.

Veniseră însă gîndurile cele bune prea tîrziu. Conu Grigore Sturza sosise la Eși, iar veștile primite de la pri-

eteni vorbeau despre bărbatul său ca de un om șubrezit și aproape de pieire. Scria însuși Grigore Sturza nevestii sale : „De ai isprăvit cumva treburile la moșie, nu mai amîna venirea la Eși, fiindcă sănătatea mea nu mai poate să aștepte ; eu zic acum, precum zice preotul : „catargele au putrezit și frînghiile s-au dezlegat".

Atunci a poruncit coana Marghiolița să se facă bagajele, să se înhame caii la caretă, că se pornește dumneaei la Eși, să mai prindă în viață pe mult iubitul soț. A grăit însă Glafira, bătrîna ei slugă de încredere :

— Amu, de i-o hi boierului să moară fără să-ți vadă fața, n-o hi mare lucru, duducă. Trece și cela soare fără să vadă luna și iacă, nu piere lumea !

Potolindu-și graba, a cercetat-o coana Marghioala pe Glafira :

— Atunce, ce socoți să facem ?

Și a zis Glafira :

— Să mergi domnia-ta, duducă, mai întîi la sfînta mănăstire Soveja, să aprinzi lumănări și să bați metanii pentru sănătatea boierului Grigore. Și prin grija celor cuvioși părinți s-o îndura Dumnezeu și de viața vel-logofătului și de inimioara dumitale pîrjolită.

Acum, că bagajele erau gata, iar caii jucau în hamuri nerăbdători de drum, ce era pentru coana Marghioala de pornea drept la Eși, ori de mai făcea un ocol pe la cea sfîntă mănăstire. „Cine știe, gîndește duduca, de nu cumva Glafira a glăsuit cu dreptate și s-o însănătoși vel-logofătul, iar inima mea o zburda și ea prin grija cuvioșilor".

Au pornit deci către tîrgul Adjudului, coana Marghiolița în fundul caretei, avînd în fața dumisale pe bătrîna Glafira și pe Ilinca, cea cu ghiers plăcut. Iar de la Adjud, pe drumuri ocolite, prin umbră deasă de codrii au urcat pînă la valea Susiței de au dat de Răcoase.

— De-aici — a glăsuit Glafira, care cunoștea drumul — nu mai avem cale lungă pînă la sfînta mănăstire. Cum trecem de Ciuruc și de Gura-Văii, pe dată am ajuns la sfinții călugări !

— Adevărat să fie ? a gîngurit coana Marghiolița, din fundul caretei.

A întărit și Ilinca vorbele Glafirei :

— Așa și este, domniță ! Că eu aici am văzut dintru întîi lumina soarelui și pe dealul lui Rugină m-am jucat cu celelalte fete de-o seamă cu mine. De trecem de Ciuruc și-om da în curmătura Sovejii, pe dată am ajuns la mănăstire, la cei smeriți cuviosi.

Au scăpărat ochii Marghioliții cum scapără iasca pe amnar, iar buzele ei țuguiete au oftat :

— Să vă audă cel de sus și să ajungem teafere !

A strigat apoi către vezitiu :

— S-ar cuveni, Iordache, să mîni mai repegior.

A îndemnat vezetiul cei cai, i-a șfichiuit binișor cu biciul, dar vorbe de ocară n-a îndrăznit a striga către ei de teamă să nu audă domnița și să se rușineze. Așa au mers în goană pînă la Ciuruc, dar abia intrați pe sălistea satului au fost nevoiți să oprească din pricina mulțimii ce împînzea șuseaua.

A întrebat domnița Marghioala, scufundată între perne :

— Ce s-o întîmplat, Iordache ? Pentru ce oprișI ?

Iar Iordache a răspuns :

— Păi, ne-o ieșit domniță, cu cel mort în cale !

S-au închinat Glafira și Ilinca, și-o scos Iordache căciula-i stogoită, doar coana Marghioala și-a tras peste obraji voalul subțire ca pînza de paiang, că nu voia să vadă, nici să audă pe cei ce jeleau după mort. Cu toate acestea bocetul femeilor venea pînă la urechile sale delicate, e drept, ceva mai șters și mai umbrit, frîngîndu-i inima care abia renăscuse :

Creșteți flori, da nu-nfloriți,
Mie nu-mi mai trebuiți...

Unde mai auzise bocetul acesta de moarte duduca Marghiolița ? De unde venea acum cîntarea sfîșietoare ? Care era femeia ce își plînge amarnica-i soartă și pentru care florile nu mai au de ce să înflorească ? Odinioară, femeia cu inima învăluită în zăbranic fusese chiar dumneaei, Marghiolița, dar de atunci și pînă astăzi, cînd cuvintele meșteșugite ale Glafirei au făcut-o să spere într-o nouă minune, este atîta depărtare încît se îndoiește că femeia

cu ochii uscați de lacrimi a putut fi chiar dumneaei. De nu i-ar fi rușine de femeile ce-i stau în față pe scaunul caretei și-ar astupa urechile cu mînile, să nu mai audă bocetul nevestii căreia moartea îi răpise o ființă scumpă. Și ar striga către ea : „Oprește, sfîrșește odată ! azi nu mai voiesc să aud prohodiri și jelanii, azi inima mea zburdă cum zburdă ciocîrlia în faptul dimineții !“

În timp ce Marghiolița gîndea toate acestea, mulțimea se urnise de pe șusea și începuse a urca costișa ce duce la cimitir. În frunte pășeau cîțiva oameni, purtînd prapurii și sfeșnicele aprinse de care atîrnau testemele, iar după ei, patru flăcăi duceau năsălia pe care puseseră cosciugul. Două femei întindeau în calea flăcăilor o fășie de pînză albă și-i îndemna să calce ușurel pe ea, închipuind astfel puntea pe care sufletul celui mort avea să treacă în drumul său către poarta raiului. Iar alte femei, rămase mai la coadă, că aici se cuvine femeilor a sta, boceau pe cel dus din viață și jalea nevestii părăsite :

Scoală, scoală,
Fața-ți spală,
Scoală, scoală, Costandine
Fie-ți milă și de mine...

Trecuseră acum dincolo de șusea și femeile, trecuseră chiar cei copii, gălăgioși și atîțați de cele ce se-ntîmplă în preajma lor. Acum calea era liberă, careta putea să plece. Iordache se pregătea taman să-și îndemne caii, cînd coana Marghiolița strigă de sub vălul străveziu :

— Pe cine-or fi îngropînd cu atîta fală ?

A întrebat atunci Ilinca pe un copil ce se ținea în preajma caretei :

— Pe cine îngropați, băietule ?

Iar acesta i-a răspuns cu glas întristat :

— Pe bădița Costandin Roată !

Cînd Ilinca a repetat numele celui mort, ca să-l audă și domnița, aceasta a îngînat prin rețeaua ușoară de gaz : „Costandin Roată !“ fără ca inima ei să simtă vreo săgetare. A poruncit coana Marghioala vezitiului :

— Acum să mîni într-un suflet pînă la cea mănăstire !

Era grăbită domnița să ajungă la cei cuvioși, postiți de toate plăcerile lumii și de la care așteaptă dumneaei ca sufletul ei uscat să înflorească ca într-o nouă primăvară. Și a trecut domnița peste cel sat al Ciurucului, fără să știe măcar că mortul purtat pe năsălie și bocit cu lacrimi și doiniri, era chiar țăranul vînjos și deșirat, cu mustața tușinată deasupra buzei, pe care ea îl văzuse și îl dorise într-o zi de vară și de plictis.

*

Murise Costandin Roată, se sfîrșise „cu zile", ziceau oamenii din Ciuruc, că nimeni nu-și închipuia că se poate muri dintr-o zgaibă ori dintr-o pălitură de nemica toată.

Abia se întorsese Costandin și Ionică de la mănăstirea Miera, nici nu au apucat ei să povestească nevestelor cu de-amăruntul cele întîmplări de la sfîntul lăcaș, cum îi ospătase părintele Nicanor, ce făcea egumenul Macarie cu mîțele sale, pe care ziceau unii cuvioși pizmași că le crește domnia-sa pentru a-și face din blana lor cataveică pentru iarnă ; în sfîrșit, nici nu vorbiseră ei toate, precum se cuvine, că la poarta casei s-au și ivit Vasile Dănilă, cu alți țărani din Ciuruc, printre care se afla chiar Ștefan al Mădălinei, ce se ținea de obicei mai la o parte, fiind el cam capiu și grozav de fălos, ca și cum l-ar fi făcut mumăsa cu voevodu' Moruzi, nu cu amărîtul de Ilie al Mădălinei !

Au strigat oamenii din prag :

— Bună seara la bărbați și neveste !

Au răspuns femeile :

— Bună să vă hie inima, cumetrilor !

A cercetat Costandin pe noii veniți :

— Ce vînt vă aduce, oameni buni, pe la mine ?

A zis către el, Ilie Berdei cel cu vorbă domoală :

— Ce atîta pripeală, Costandine ? Lasă-ne să răsuflăm și-oi auzi, domnia-ta, ce vînt ne-o zvîrlit pînă aice.

Da' Ștefan al Mădălinei, țîfnos cum se află, s-a și pornit cu vorba lui acră :

— Ne făcuși beleaua, frate Costandine !

Au ieșit atunci femeile din odaie, că nu se cade să stea față la cîte vorbe toate își zic bărbații și i-au lăsat în de

ei, să se lămurească. A întrebat Costandin, căscînd ochii mari :

— Despre ce belea grăiești domnia-ta, bade Ștefane ?

Iar zevzecu' cela al Mădălinei începu să îndruge cu ghiers cam de sus, de ziceai că-i picat cu ceară :

— Păi, ne stricași cu boieru Asanache, de la care am avut noi milă și ne făcuși să ne gudurăm pe lîngă hoțomanu' de Marinciu, ca niște oi ștogoșate pe lîngă baciul care le belește...

S-a uitat Costandin pîcliș și i-a curmat vorba :

— Te-am știut eu capiu din tinerețe, dar ziceam că odată și odată are să-ți vie și ție mintea la cap. Amu, văd că m-am înșălat amarnic, mă ticăitule !

A vrut să sară la Costandin zăludu' de Ștefan, dar l-a dat deoparte Vasile Dănilă :

— Stați, oameni buni, că n-om venit aici să ne cioroväim ca muierile ; om venit să lămurim cele treburi ale noastre.

A întărit, la rîndul său, Toader Ciuruc :

— Asta așa este. Noi om venit să ne sfătuim. nu să ne cîrîim și să videm cum de scăpăm de cel proclet de Marinciu.

S-a potolit deci capiul de Ștefan al Mădălinei, a înghițit și Costandin cele vorbe de ocară ce-i stăteau în gură, și așa, au început a se lămuri lucrurile. Acum, ca să vorbim cu dreptate, o vină tot avea Costandin Roată ; că din prea marea dușmănie față de Asanache, îl cam vîrîse pe Marinciu în sufletele oamenilor. Nu și-a dat seamă la vreme. că cel pripășit printre ei abia aștepta să-i despoaie și de puținul ce mai aveau din ocina lor răzășească. Acum s-au lămurit toate, dar ce folos ? că stau bieții oameni pieriți și așteaptă ca azi-mîni să vină Marinciu de la Eși, să pună slugile să tragă cu plugul o nouă hotară. Din vorbele oamenilor a înțeles Costandin că Marinciu îi înprocesuiase pentru banii ce i se cuvineau ca vechil și alte datorii, toate încă neplătite ; căpătase patalama la mînă de la boierii din Divan și urma să vină la Ciuruc pentru a-și scoate paguba, luînd pămîntul răzășesc. S-a smerit deci Costandin către cei de față și a recunoscut că greșise, dar

că acum cînd răul s-a făcut se cade să judece oamenii în liniște și cu mintea limpede ce este de făcut.

A zis căposul de Ștefan al Mădălinei :

— Eu nu văd alt decît să-l luăm în furcoaie, cînd o veni la Ciuruc.

Au zvîrlit și ceilalți oameni cîte-o vorbă ; ba să-l bleasc pe Marinciu ca pe oi ; ba să-i facă felul ca la motani, de voiește să nu mai umble haihui toată noaptea după cele mîțe. Dar a zis către ei Costandin că toate astea sînt bune, dar și mai bine ar fi de nu s-ar face nimic ; ci ar porni toți la Eși să se plîngă împotriva lui Marinciu și să întrebe pe cei boieri judecători cum de s-a putut să se dea cîștig tîlharului, fără ca oamenii să fi fost și ei întrebați.

A grăit atunci Vasile Dănilă :

— Și eu socot, oameni buni, că lucrul cel mai înțelept acesta este.

Au stăruit și Ilie Berdei și Toader Ciuruc pe lîngă ceilalți oameni ca așa să se facă, numai tîfnosu' de Ștefan al Mădălinei cu Gheorghe Maftei și Vasile Roată cel mic o țineau pe a lor, că trebuiește pedepsit Marinciu așa cum spuseseră ei. Cam pe la miez de noapte s-au ridicat oamenii să plece și au hotărît să mai vină și a doua zi ca să vadă ce e de făcut. I-a dus Costandin și fiu-său Ionică pînă la poartă și a zis Costandin către Vasile Dănilă, cînd își urau noapte bună : „Fii cu grijă, bre Dănilă, la capiu cela de Ștefan și chiar la văru-meu Vasile, să nu facă vreo poznă !"

Ce-o fi înțeles Vasile Dănilă, ce s-o fi întîmplat între ei cînd au ajuns pe șusea și s-au văzut în dreptul casei lui Marinciu, nimeni n-a aflat vreodată. Atît o știut Costandin, că abia ațipise sub oghial și o început Măriuca să-l zgîlțîie și să strige :

— Sai, omule, că s-o aprins casa lui Marinciu !

Pînă să-și lege opincile, pînă să-și pună sumanul, Ionică, fiu-său, și cu femeile o și zbughiseră pe poartă. Cînd a ajuns și el la casa lui Marinciu, ce să vază ? Lipăiau limbile de foc pe coperișul casei și pe pridvor ; săltau scînteile către înaltul cerului, trozneau ușile și cercevelele ; un fum grețos și înecăcios întunecase ograda, iar oamenii, aburcați pe uluci, în loc să se-ndemne și să stingă vîlvă-

taia, strigau ca ieșiți din minți : „Ha, Marinciule ! Vino să-ți vezi casa, hoțomanule ! Pămînt ți-o trebuit, Marinciule !“

A încercat Costandin să-i mustre, zicînd către unii, că mai rău are să fie și au să plătească și mai mult lui Marinciu, dar cine să-l audă ? A strigat atunci Costandin Roată : „De e așa, oameni buni, atunci să se facă precum vă este vrerea !“ A încrucișat brațele și a privit și el la pălălaia ce mistuia casa lui Marinciu.

Acum, fie că se ținea Costandin prea în apropierea pîrjolului, fie că așa a fost scris în steaua lui ; că o șipcă de cele aprinse și zvîrlită de vîntul ce începuse să bată cu hainie, l-a pălit pe bietul om tocmai în creștetul capului. S-a scuturat Costandin, și-a curățat de pe plete fărîmile de tăciune, apoi a zis către Ionică : „Hai, băiete, aici tot degeaba stăm !“ Și așa au pornit amîndoi către casă, întrebînd Ionică din cînd în cînd grijuliu : „Te doare cumva, tătucă ?“ Iar Costandin de fiecare dată răspundea : „Nu mă doare nimic, Ionică, ce voiești să mă doară ?“

N-au trecut două zile și Costandin a început a se plînge că îl doare în creștet și ceva, ca un cărbune aprins, parcă arde mocnit pe dinăuntrul capului. L-a oblojit Măriuca cu buruieni și cîrpe muiate în apă de izvor ; a adus femeia și niște babe din Răcoase să-i facă fierturi și descîntece pentru a-i întoarce ursita ; dar nimic nu a folosit. Se așteptase de altfel biata femeie că nu are să fie bine, de cînd auzise pocnind în liniștea nopții stîlpii hornului din odaia cea mare. Și-a zis atunci femeia cu mare obidă : „De-acum toate au să sfîrșească !“. A trimis deci după popa Lupușor să vie, să-l grijească, iar Ionică și nevastăsa, Maria lui Anton, au umblat pe la casele oamenilor să strîngă bănuț peste bănuț pentru maslu.

Și s-a întîmplat atunci, cînd a fost de s-a făcut cel maslu de către popa Lupușor un lucru de s-au cutremurat nevestele și bărbații îmbulziți în odaia bolnavului. Își petrecuse Costandin mîna peste obrajii încinși, își pipăise ușurel creștetul capului, și a simțit deodată o unduire ușoară ce răcorește și potolește arsura, ceva liniștitor cum simțea el pe vremi, cînd se ciucea pe jos, la marginea heleșteului, iar vîntul ușor al înserării îi mîngîia obrajii.

Și-n vreme ce părintele Lupușor își făcea rugăciunea, Costandin a închis pleoapele, ca să se bucure mai în liniște de unduirea răcoritoare. Atunci, o bătrînă a șoptit îngrozită către cele neveste strînse pe lîngă ușă : „Semn rău, maică, a adormit Costandin în timpul maslului !“

*

S-a trezit totuși întru tîrziu. Și-a preumblat palma din nou peste frunte, peste ochi și în creștetul capului și a grăit către Măriuca :

— Aici ești, nevastă ?

— Aice sînt, Costandine — a zis ea, abia stăpînindu-și plînsul.

— Amu, mă duc și eu ! a spus Costandin ținîndu-și privirile în bagdadie. A început Măriuca a suspina, iar pe Ionică și pe nevastă-sa i-au podidit lacrimile. L-a rugat Costandin pe fiu-său să trimită după vecini, să vie toți să-l vadă, ca să-și ceară iertare de la ei de cumva i-a supărat ori le-a greșit cu ceva în viață : „Fiindcă știi, dragul tatii, nu se cade să plec pe lumea cealaltă, lăsînd în sufletul oamenilor sămînța cea rea a dușmăniei“.

Ar fi dorit Costandin, în acest ceas de despărțire, să vadă alături de el pe toți cunoscuții săi de demult : pe Toader Tîrdea și pe Taftă și pe preotul Șerban din Năruja, cu care colindase pe la ușile boierilor din Eși pentru pămînturile vrîncenilor ; ar fi vrut să-l revadă pe dascălul Enache de la Socola, pe care îl ospătase și îi dăduse cinstire în casa sa, cîndva, într-o vară. Dar oamenii aceștia erau tare departe. Și-apoi lor nici nu avea de ce să le ceară iertare. Ei îi fuseseră frați. Alături de ei, luptase și sperase în vremi mai bune.

Gîndi Costandin îndurerat : „Doar unuia singur i-am făcut rău și l-am jignit cu vorbele mele sumețite, lui Asanache Dan. Dar pe acesta nu doresc să-l văd nici măcar acum în ceasul morții ; dîndu-i prilej răufăcătorului să se bucure de nemernicia în care mă aflu. Și nici de iertare nu doresc a mă ruga către el, așa cum am să fac cu ceilalți creștini. Pentru că numai boierul acesta blestemat o adus pe valea Cremenețului jalea și mizeria răzeșilor“.

Costandin deschide ochii mari și atunci văzu odaia năpădită de vecinii aduși de Ionică. A dat să le vorbească și, minune, fălcile i s-au descleștat, iar vorbele au început a curge nezăgăzuite :

— Fraților, de v-am supărat cu ceva, fie cu vorba mea, ori cu cea faptă, vă rog să mă iertați. Că nu e om să nu greșască în viața aceasta. Și de-am fost rău ori nedrept cu vreunul dintre dumneavoastră nu am făcut-o nici din răutate, nici fiindcă aș fi voit să mai adaug și eu la nedreptatea oamenilor ori a Celui de sus.

S-au privit între ei oamenii cutremurîndu-se și au început a-și șopti : „Nu mai știe, săracul, ce vorbește. A început să aiureze". Îngrozită și ea, Măriuca și-a întins palma bătătorită peste gura bolnavului, cercînd să-l împiedice de-a mai rosti cuvinte nelegiuite. Dar Costandin a prins mîna femeii, a îndepărtat-o de la gura sa și a grăit mai departe :

— Nu aiurez, oameni buni ; nici nu blestem. Nici voi să nu mă blestemați. Dar vedeți voi, dacă lumea este așa de ticălos zămislită, nu eu am făcut-o, ci Dumnezeu. Poate Cel de sus a voit-o altfel, mai bună, așa după asemănarea sa, de asta nu zic ba. Dar cînd a văzut că oamenii se sumețesc și asupresc pe semenii lor el nici nu le-a luat mințile răilor, nici i-a bătut așa precum se cuvine. Ci a lăsat pre cei bogați și puternici să ne stoarcă, și să ne prăvale în beznă, iar ei să aibă parte de viață bună și la moarte să fie plînși și încărcați cu toate laudele. De aceea vreau să vă spun : dacă Dumnezeu este bun și iartă, voi să fiți răi și să nu-i iertați niciodată.

Zicînd aceste vorbe, s-a uitat Costandin în preajma sa, căutînd a-i recunoaște pe cei din odaie, dar oricît s-a străduit el nu a mai văzut pe nimeni. Nici pe Toader Gege, cu care s-a jucat în copilărie ; nici pe bătrînul Bucate Direpte, care venise încă din ajun să-și vadă prietenul săvîrșindu-se din viață ; nici pe capiu cela de Ștefan al Mădălinei, care își frîngea mîinile și se blestema în gînd, că de n-ar fi fost el să pună foc casei lui Marinciu, nu s-ar fi prăpădit acum săracul Costandin. N-a văzut nici pe Ionică pe care îl iubise pentru istețimea sa și pe care el l-a învățat multe și mai cu seamă cum să se poarte cu cei ce

asupresc pe semenii lor. N-a mai văzut nici măcar mîinile bătrînului Dănilă ce s-au întins către el pentru a-i închide ochii pe vecie. Și nici n-a auzit bocetul Măriucăi, cînd a deschis larg ușile și ferestile ca să aibă pe unde iești sufletul bărbatului său mort :

Scoală, scoală,
Fața-ți spală ;
Soarele a răsărit
Și nimic nu ți-o grăit !

ȚĂRANUL MUNCEȘTE TOT ANUL CA SĂ CÎȘTIGE BANUL

Prorocirea lui Costandin Roată avea să se împlinească întocmai. Nici n-a trecut luna de la moartea sa și au aflat răzeșii din Cîmpuri că Marinciu s-ar fi jeluit starostelui de Putna rugîndu-l să trimită un om de încredere, carele împreună cu feciorii boierești să vadă ce prăpăd au făcut zurbagiii cu averea dumisale.

S-a pornit deci năpristan din Focșani căpitanul Condre, om bătrîn de acum, însă cu mintea încă limpede și s-a dat zvon către cei feciori de pe valea Cremenețului să-i iasă întru întîmpinare și să-i stea în ajutor pentru cercetare. Au mers cu toții împreună la Ciuruc, cam pe unde s-o aflat cîndva casa cea făloasă a lui Marinciu, dar nu au găsit decît niște ziduri înnegrite și-o ogradă pustiită ; iar femeia celui păgubit le-a ieșit înainte, cu tulpan ponosit pe cap și picioarele golașe în papuci, de-o crezut bătrînul Condre că e cine știe ce rufoasă și nicidecum nevasta lui Marinciu. A început a se jelui Marincioaia și a zis către căpitan să însemne pe un catastif arătările dumisale, rugînd totodată pe feciorii boierești să depună jurămînt că acestea nu sînt niște născociri desuchete, ci numai adevăruri : și s-a jurat chiar ea, bătînd cruci către răsărit, că nu s-au mulțumit nemernicii de țărani să pună foc casei, ci i-au înstrăinat și multe lucruri de zestre, cum ar fi cele două lăzi de Brașov cu cliturile de scoarțe de pe ele, precum și multe prostire, oghialuri și bibiluri ce adunase dumneaei de la mumă-sa Dafina ; că au mai cărat mangosiții păpușoiul din coșere,

ba chiar orătăniile din ogradă şi nici vorbă nu ar fi, cum susţin hoţomanii, că ar fi zburat acestea de la sine, Dumnezeu ştie pe unde, că dumneaei ştie, fără să fi fost Dumnezeu, că le-au înecat păcătoşii în oalele cu fiertură de pe plită ! A ascultat căpitanul Condre spusele Marincioaei, a însemnat pe catastif toate lăzile, scoarţele şi oghialurile ce s-ar fi găsit în casă ; a trecut şi sacii cu păpuşoi din coşere şi găinile zburate din cotețe, apoi a zis către răzeşi, ce se ţineau dincolo de uluci, că după dreapta dumisale socoteală, au de plătit vechilului vreo trei mii de lei, bani buni. Acestea auzind, au început răzeşii să mîrîie, iar cîţiva mai tineri şi mai zurbagii să scoată printre dinţi vorbe de măscară că pînă şi un surugiu de vlădică ar fi roşit auzindu-le. Iar nevasta lui Marinciu a pornit şi ea a striga către Condre că n-a hotărît cu dreptate pentru că paguba ce o suferise dumneaei nici cu zece mii nu se plăteşte. S-a prefăcut căpitanul Condre a nu auzi nici pe zurbagii, nici cuvintele muierii şi ca un om înţelept ce se afla s-a urcat în căruţă şi a poruncit vezitiului să-şi îndemne caii. Cum însă cîţiva răzeşi îi cam veniseră în faţă, strigînd că au să-i facă ei felul blestematului de Marinciu, s-a zborşit căpitanul Condre către aceştia, că mai mult să nu adăugească supărînd pe fostul lor vechil, şi a mai spus căpitanul : „De primesc înştiinţare de la Marinciu că l-aţi supărat cît de puţin, ori că nu i-aţi plătit paguba, atunci să ştiţi că am poroncit feciorilor boiereşti să vă prindă şi să vă aducă la Focşani, unde am să vă cert pe uliţa tîrgului cu cumplită bătaie !“. După aceste vorbe şi-a îndesat căpitanul Condre cuşma pe urechi, şi-a potrivit mai bine şezutul în leagănul căruţii şi s-a urnit din Ciuruc, lăsînd în urma lui pe Marincioaia jelindu-şi paguba, iar pe cei răzeşi scărpinîndu-se după urechi, că nu se dumirea nicidecum de ce s-o mîniat căpitanul atît de tare.

*

Că aveau să plătească răzeşii nu mai era îndoială. Vorba e de unde să scoată atîţia bani, că le cerea Marinciu nu numai paguba ce-i făcuseră cu focul, ci şi banii cu care îi împrumutase odinioară, precum şi plata ce i se cuvenea pentru „condei“ cît fusese dumnealui vechil şi le scrisese

jalbele către Divanul domnesc. S-au sfătuit zile întregi ce este de făcut, s-au mai și sfădit pentru o vorbă, două, repezită de unii la mînie, iar cînd a fost să se despartă fără să fi hotărît ceva, a zis, așa într-o doară, zăticnitul de Ștefan al Mădălinei :

— Ce-ar fi, oameni buni, de ne-am întoarce iarăși la mila boierului Asanache ?

S-au cercetat din priviri bătrînii satelor, mirîndu-se tare că dintr-un cap sec a putut ieși o vorbă cumpănită, iar Vasile Dănilă a întrebat :

— Ce ziceți, oameni buni, de-o asemenea vorbă ?

Atunci s-a repezit și Vasile Roată, căruia îi zic țăranii „cela mic" :

— N-ar strica, oameni buni, să ne luăm și după un capiu, că cu cei deștepți videți unde om agiuns.

A înțeles Ionică Roată că vorbele acestea băteau în fiiertatul tătîne-său, dar nu a răspuns nimic, nevoind să se ia la harță cu Vasile care îi este cimotie. S-a prefăcut a nu înțelege, dar parcă înghițise cu venin, așa s-a întunecat la față. S-a auzit mai tîrziu vorba puțin cam cîntată a lui Ilie Berdei :

— Să ne luăm după spusele unui capiu, nu este mare lucru, oameni buni. Vorba e, să fie și boierul Asanache tot așa de zăticnit și să ne mai primească la mila sa.

— Om încerca și om vide ! a încheiat Vasile Dănilă.

Așa s-au împrăștiat oamenii pe la casele lor, răsuflînd ușurați și urmînd ca a doua zi, o dată cu zorile, să se adune toți la casa lui Dănilă de unde au să pornească la conacul boierului.

*

De fapt Asanache Dan îi aștepta de cîteva zile, de cînd îi spuseseră feciorii boierești ce se petrecuse în curtea Marincioaii. Aflase Asanache și de țipetele muierii și de cele necugetate ocări ale răzeșilor și de amenințările căpitanului Condre. Se bucurase boierul că nu mai știu cîmpurenii încotro s-o apuce, zicîndu-și cu bună dreptate că într-o zi-două are să-i vadă din nou căciulindu-se la poarta dumisale. „N-au venit ei ieri, dar azi tot au să vină !" își zicea Asanache, la fiecare nou răsărit de soare. Și iată că

astăzi, pe cînd ieșea în cerdac să-și ia cafeaua de dimineață, s-a auzit larmă pe ulițele Ciurucului, iar un băietan de la cuhnii, a adus veste :

— S-au pornit răzeșii către conacul boierului !

Atunci s-a stropșit Asanache către cele slugi :

— Ferecați bine porțile, să nu socoată cei nemernici că îi primesc cu brațele deschise !

Au împlinit slugile porunca boierului, au ferecat bine poarta dinspre ulița satului, apoi s-au împrăștiat care încotro. Numai Iftimie vătaful, care citise în gîndul lui Asanache și știa că vorbise doar așa de florile mărului, s-a ciucit pe lîngă uluci, așteptînd doar poruncă să sară și să deschidă. Cînd au ajuns răzeșii în fața porții zăvorîte și a strigat Vasile Dănilă, ca cel mai bătrîn, că voiesc a vorbi cu boierul, a țîșnit de lîngă uluci iftimie, vătaful, între bînd cam ce anume vorbe au de grăit ei cu boierul atît de devreme, cînd nici soarele nu s-a trezit pe cer, darmite un boier de neam, ca Asanache, din culcușul său. Rostise lingăul cele vorbe cît putuse mai tare, știind că ele au să ajungă pînă în cerdac și au să dezmierde inima lui Asanache, atît de umbrită și scîrbită în ultima vreme. Dar a fost ca și cum a vorbit în pustiu, căci gîndul postelnicului era în altă parte, socotind domnia-sa chiar atunci cam cît avea să cîștige din harța cîmpurenilor cu veneticul de Marinciu și cum are să facă mai tîrziu ca să-și scoată banii ce avea să-i dea mangosiților de răzeși. Abia cînd a sfîrșit cu socotelile s-a îndurat Asanache a striga către Iftimie să deschidă poarta și să lase pe nevolnici în ogradă, „fiind și dumnealui curios să audă ce doresc prăpădiții de la dînsul !“... A deschis Iftimie ușurel poarta și s-au prăvălit răzeșii peste ea, cu strigăte și înghiontindu-se între dînșii, nu atît pentru a înspăimînta pe vătaf, ci dorind să se încurajeze fiecare, că prea stătuseră cu inima ticăită, în așteptare. Iar de-au ajuns ei la scara ce urcă în cerdac, s-au oprit, învîrtind în mîini cușmele ponosite și cu sufletul atît de pierit, încît n-ai fi zis că aceștia sînt zurbagiii ce făcuseră răzmerița de pe valea Cremenețului și arseseră din temelii casa lui Marinciu. A privit Asanache către ei printre gene, căutînd să cîntărească bine în ce stare se găsesc răzeșii, și văzînd el că de fapt oamenii

veniseră să i se supună, nicidecum să-i steie împotrivă, a scăpat o vorbă de îndemn, însoțită de-un căscat prelungit :

— Ce voiți de la mine, oameni buni ?

S-au pornit atunci răzeșii, care mai de care, să vorbească ; să înșiruie fiecare după cum îl tăia capul cîte pătimise el cu Marinciu, și strigau toți deodată de la locul lor, că nu mai dovedea postelnicul să-nțeleagă ceva de atîta larmă. A strigat atunce boierul către ei :

— Nu așa, oameni buni. Nu vorbiți toți deodată, de voiți să pricep și eu ceva de la voi.

— Apoi, să vorbească dumnealui, că e mai bătrîn, a zis Ștefan al Mădălinei, arătînd cu degetul pe Vasile Dănilă.

— Să vorbească moș Dănilă ! — au strigat și răzeșii.

A vorbit deci Vasile Dănilă, arătînd toate cum au fost din fir în păr, și din vorba lui potolită și cumpănită a înțeles boierul Asanache că datoria lor la Marinciu e cu mult mai mare decît socotise domnia-sa cu o clipă mai devreme. A oftat deci din greu postelnicul :

— După cîte înțeleg eu, aveți de plătit bani grei, mă prăpădiților.

— Așa gîndesc și eu — a răspuns fără coraj Vasile Dănilă.

— De unde să luați voi atîta bănet ? — a întrebat cu prefăcută îngrijorare boierul Asanache.

— Păi — a zis Ilie Berdei, cu îndrăzneală — eu îmi dau cu părerea, boierule, să te socotești domnia-ta cu blestematul de Marinciu și să-l plătești pentru noi.

— Da' voi cum o să mă plătiți ? — a întrebat Asanache.

Apoi cu glas jeluit a mai spus :

— Că doar mi-ați mai rămas datori pentru cinci ani, cît v-am dat pe mînă moșia mea, cea din sus de dealu' din Podobit ?

A răspuns pentru ei Vasile Roată cel mic :

— Om munci, boierule, și ne-om plăti !

A încuviințat și Iftimie Roată, văru-său, cela din Răcoase :

— Ne-om înlesni de bani pentru plată ; om munci și cîte două zile la săptămînă, peste cele ce sînt de cuviință astăzi, și așa om scăpa de datorie !

— Ei, așa, socot că are să meargă ! — a oftat Asanache Dan, în locul răzeșilor. A poruncit deci lui Iftimie vătaful să zboare la cănțălarie și să-i aducă catastiful cela mare, iar cînd a venit sluga cu el, s-a adîncit Asanache în socoteli, scăzînd și mai mult adăugînd, și tot așa a ținut, de gîndeau bieții oameni că n-o să mai sfîrșească niciodată iar pe ei are să-i apuce culcatul soarelui tot în ograda boierului. Ziceau chiar unii dintre ei, cei mai din fund, și așa, pe șoptite, că s-au luat după capul cel netrebnic al Mădălinei și s-au căciulit degeaba, că milă n-au să afle ei de la boier cît îi lumea. La fel gîndeau, nu-i vorbă, și aceia mai din față, Vasile Dănilă ori Ilie Berdei ; dar se temeau să-și facă auzit gîndul, ca nu cumva cu cele șoapte necugetate să turbure pe boier din socotelile sale migăloase. Numai capiul cela de Ștefan al Mădălinei, se sucea cînd la dreapta, cînd la stînga, își mijea ochii către oameni, le zîmbea mulțumit, ca și cum vroia a le spune : „Așteptați numai, voi, și-o să vedeți cum scăpăm de datoria la Marinciu !“ S-a îndurat în sfîrșit Dumnezeu sfîntul, de a terminat boierul Asanache socoteala lui încîlcită : a ridicat privirile din catastif și îndreptîndu-le către răzeși, a glăsuit rar, apăsat, să audă bine fiecare, să nu mai fie pe urmă vreo vorbă :

— Amu, după socoteala mea, oameni buni, aveți o avere întreagă de plată !

— Cam cît să fie, boierule ? — a îndrăznit Vasile Dănilă.

A luat Asanache Dan catastiful și a citit de pe foaia cu socoteală :

— Păi, aveți așa : unsprezece mii de lei datoria către mine pentru șfara de moșie ce v-am arendat pe cinci ani : lui Marinciu îi sînteți datori treizeci de mii, iar pe deasupra încă vreo cinci mii, pentru cei ce sînt fără de stare dintre voi, ori au fugit din sat, după ce ați pus foc casei, ca să nu plătească. Socotind acum, una peste alta, aveți de scos patruzeci și șase de mii de lei ; că eu dobîndă de la voi, nu mai cer, ci bucuros m-oi socoti de mi-oi vedea bănuții înapoi.

Auzind cei din față socoteala boierului, au început a șopti între ei că la așa drăcovenie nu se așteptaseră, dar că de plătit tot trebuie să plătească, că altă scăpare nu

mai este. Iar Ilie Berdei, întorcînd capul către oamenii ce stăteau mai la o parte, a strigat și către ei : „Auziți, oameni buni ? Patruzeci și șase de mii de lei, nici mai mult, nici mai puțin !“ Dar atunci s-a auzit, dinspre coadă, unde se aflau răzeșii cei tineri, o vorbă strigată ascuțit, ce părea a mirare și a ciudă totodată : „Cît îi ?“ S-au privit cu spaimă cei bătrîni între dînșii și s-au întrebat pe șoptite : „Ce-o mai vrea acum, netrebnicul de Ionică Roată ? Nu ne-ajunge pacostea cu Marinciu ? O pofti acum să ne punem rău și cu boierul Asanache ?“ Auzise însă și postelnicul strigătul necugetat al lui Roată, și a zis către cei din fața sa :

— Apoi, oameni buni, atîta îi !

Și-a-ndreptat apoi privirea către cei din fund, unde se găsea Ionică Roată și a spus cu mînie :

— Ce voiți să vă fac ? V-ați luat după capul sec al lui Costandin Roată și-ați fugit de la mila mea, căutînd la mîna lui Marinciu. Acum, duceți-vă la cimitir, să vă scoată Costandin din încurcătură !

Și rostind aceste vorbe, a privit boierul pe Ionică de ziceai că vrea să-l spîrcuie, nu alta.

A sărit băietul lui Roată, ca mușcat de năpîrcă :

— Să lăsăm pe taică-meu în pace, cocoane, că n-am venit aici să vorbim despre cei morți, ci pentru pătimirea celor vii or bătut oamenii aceștia la poarta dumitale !

S-a uitat acum Asanache, mai cu interes, către feciorul lui Costandin și i-a zis dezmînțat ca prin farmec :

— Da' ce te socoți tu, măi flăcăule ? Că de cînd te știu, tot așa te-am pomenit : clonțos și fudul nevoie mare ! În vorba lui Asanache nu mai era nici urmă de parapon ; și la ce ar mai fi fost, de vreme ce nimic nu îi mai strica socotelile. Oamenii veniseră către el, mînați de nevoie, de la mila lui își așteptau acum scăparea ; nici un alt boier, pe valea Susiței ori la lunca Siretului nu avea să facă pentru ei, ceea ce poate el, Asanache. Atunci ? Să mai iei în seamă vorba unui tinerel ce are să plătească într-o bună zi cu vîrf și îndesat, pentru sumețirea lui de astăzi ? „Dar nici nu se cade — gîndește Asanache — să îi fac să creadă că mă las înduioșat atît de repejior de starea lor păcătoasă. Au să-și ia mai rău nasul la purtare ; au să se

lase greu cînd or să-i cheme slugile boierești la munca prisoselnică cu care astăzi, cînd sînt la strîmtoare, ei înșiși mă îmbie ; au să stea la gînduri atunci cînd va fi să-mi întoarcă banii. E mai bine să-i joc puțin ; să-i las să treacă prin chinurile așteptării ; să-i muște puțin șarpele îndoielii și al descurajării". Gîndind așa, s-a ridicat boierul Asanache din jilțul său de lemn, a făcut semn către Iftimie vătaful să ridice catastiful de pe masă, și s-a prefăcut că dă să intre în casă ; lăsînd pe răzeși a înțelege că domnia-sa nu mai are nimic de grăit, nici măcar o vorbă de despărțire, față de atîta necuviință cîtă a auzit din gura celui tinerel și nechibzuit, Ion Roată. Se uitau bătrînii din față, la boier, cu priviri spăimoase, neștiind ce să facă și cum s-o dreagă, dar tot capiul de Ștefan al Mădălinei i-a scos din încurcătură, strigînd ca un smintit, către boierul ce stătea acum cu mîna pe clanța ușii :

— Păi, cu socoteala noastră cum rămîne, boierule ?

S-a întors atunci pe călcîie postelnicul Asanache, s-a prefăcut a cerceta din ce parte fuseseră zvîrlite cele vorbe și, zărind el pe Ștefan al Mădălinei, i-a răspuns cu glas tărăgănat :

— Știu eu ce să zic, măi Ștefane ? Face oare pielea voastră atîția bani cît vă trebuiește să scăpați de datorie ?

— Face ea și mai mult, boierule ! — a strigat cu năduf tot Ștefan al Mădălinei, căci așa sînt zăticniții aceștia ; ani de zile nu scoți din gura lor o vorbă mai ca lumea, dar cînd se pornesc, parcă-s mori desferecate.

A zîmbit Asanache Dan și a zis, așa, în doru' lelii :

— Las' că știu eu ce vă poate osu' !

Gîndea însă postelnicu, cu bună dreptate : „Asta o zic așa, ca să nu le dau nas ; dar de fapt, știu eu prea bine, că oameni mai muncitori și priceputi ca răzeșii din Cîmpuri nici că se află pe alte meleaguri. Chiar clonțosul acesta de Ionică Roată, cînd nu vrea să stea cu mîinile subsuori, nu-l întrece nimeni la cosit și la culesul păpușoiului. Asta o știu de la feciorii boierești, care mi-au împuiat capul cu hărnicia obraznicului acesta, că mai că-mi vine să-i iert toate necuviințele, să-l iau pe lîngă casa mea și să mi-l fac om de credință." A fost însă scos din gîndurile lui, de vorbele lui Vasile Dănilă :

— Atunce, dacă știți ce ne poate osul, ce mai vorbă lungă, boierule !... și, întorcîndu-se către oameni, a adăugat bucuros :

— Asta înseamnă că se face, oameni buni !

A rîs și Asanache, cu îngăduință :

— Așa socot și eu, bre Vasile !

Zicînd așa, s-a întors postelnicul la jilțul său de lemn : a cerut lui Iftimie să pună din nou catastiful pe masă, a poftit pe Vasile Dănilă, pe Ilie Berdei și pe alți cîțiva răzeși mai bătrîni să urce în cerdac și a pornit a sfătui cu ei, cum să facă cu Marinciu și cu cele vechi datorii ce aveau oamenii la domnia-sa postelnicul. Cînd se ridicase soarele cam cu trei suliți pe bolta cerului, au sfîrșit ei toate socotelile ; au sărutat oftînd mîna boierului și s-au jurat pe sfîntul soare, carele de acolo unde se găsește vede și aude toate, că n-au să mai fugă de la mila lui Asanache și nici n-or mai căuta bani pe la toți veneticii, pe la cei foști vătafi alungați de stăpînii lor cu harapnicul de pe alte meleaguri și pripășiți pe valea mănoasă și rîzătoare a Cremenețului.

★

A trecut ceva vreme de la această întîmplare. De-atunci, pămîntul de la valea Cremenețului a înghețat de două ori sub muscătura rea a gerului și tot de două ori s-a dezmorțit la mîngîierea soarelui de primăvară. De două ori au rodit de-atunci moșiile postelnicului Asanache și tot de-atîtea ori clăcașii ce munceau pe ele nu au tras nici un folos pentru truda lor. Ziceau unii cîmpureni cu năduf : „Drept este că țăranul muncește tot anul ca să cîștige banul, dar iată, noi muncim de ne spetim an de an, iar ban la chimir, nici măcar o lețcaie !“ Vedeau și nu se dumireau oamenii, că deși munceau pe brînci, cu cît truda lor le era mai mare, cu atît sărăcia sporea la tinda casei. Atunci ce să mai înțeleagă și ei ? Zisese el cîndva, boierul Asanache, că lui nu-i trebuiește dobîndă pentru banii împrumutați, dar ce să alegi din asemenea vorbe, cînd vezi că datoria sporește, iar de subțiat nici pomeneală ? Zilele de muncă, sporite după bună învoială, nu împlinesc nici pe sfert datoria, fie că Iftimie vătaful n-are ținere

de minte și uită să le treacă pe catastif, fie că ciunteşte din ele cu bună-ştiinţă. Bani peşin, ca să le plăteşti, nu găseşti la cîlcaş în chimir chiar de l-ai afuma cu chipăruşi ori i-ai pune ou răscopt la subsuoară. Atunci cum s-o mai scoţi la capăt şi să scapi de datorie la postelnic ? Dintre toţi, Ion Roată feciorul lui Costandin se zbate cel mai aprig. Nu-i vorbă spune el uneori rîzînd de năduf : „Se vede, oameni buni, că aşa mi-a fost scris mie, ca şi lui bietu taică-meu, să mă potricălesc la datorie, ca rugina pe fier !" Dar astea le azvîrle aşa, ca să nu vadă oamenii cît îi este sufletul de scîrbit şi de greu. El ştie prea bine, că pe toată valea Cremenetului nu-şi are pereche cînd e vorba de treabă ; că nimeni nu coseşte mai cu spor atunci cînd fînul nu-i trecut încă din floare, către sfîntul Ilie ; nici prăşila cea dintîi, din inima verii, nu se află altul care s-o facă mai cu temei. Stă uneori şi-l priveşte însuşi postelnicul Asanache. Cît despre cele slugi boiereşti, ai zice că le-a pierit graiul şi le-au înghețat sudălmile pe buze, cînd e vorba să strige către el. Căci ce nevoie să mai ţipi şi să îndemni ca la nişte dobitoace, cînd omul de bună voie se potriveşte să trudească fără să geamă, aşa ca şi ele ? Privind către el şi văzîndu-l aşa cum arată : cu faţa lui lunguiaţă, cu mustaţa trasă în jos, pe buză, deşirat, dar vînjos, cu braţele ca de fier de sînt în stare să sfărîme pietrele necum nişte nemernici bulgări de pămînt, uscaţi şi împietriţi de arşiţa soarelui ; privindu-l cum prăşeşte de chibzuit păpuşoaiele şi cu cît meşteşug le mușuroieşte la rădăcină, chipul lui Asanache Dan se luminează şi trecînd peste vechea sfadă îşi zice în sine : „Un om ca acesta mi-ar trebui la curte. Să-l iau pe lîngă mine, să mi-l fac de încredere. Mîini-poimîini, Iftimie n-are să mai fie printre cei vii ; l-au doborît şi pe el băutura şi celelalte păcate ale acestei lumi. Apoi, nici prea cu cinste către stăpîn nu prea s-o dovedit, nepricopsitul ! Dar cum să faci, să-l apropii de tine, pe cloţosul şi fudulul acesta ? — se întreabă tot Asanache. Poate că-i mai bine să-l socotească cu dreptate şi scăzîndu-i după cum se cuvine din datorie, să-i arate omului că boierul nu se bucură la munca altuia, mai ales de se întîmplă ca acel om să fie cu rost la treabă, cum e Ionică Roată. Dar s-ar putea prea bine, ca, văzîndu-se slobozit din chinga datoriilor,

să prindă a zburda și mai tare, ca nărăvașul, și nici la curte să nu se învoiască a se tocmi, nici pe moșia boierului să nu mai vrea să muncească. Cu un năstrușnic, ca feciorul ista, te poți aștepta la cîte neplăceri toate!" își încheie postelnicul Asanache gîndul și trece mai departe de locul unde prășește Ionică, ținînd să vadă cum își văd de treabă ceilalți oameni. Ion Roată prășea de zor, neturburat, prefăcîndu-se a nu-l vedea pe boier și nici nu s-a mirat prea tare, cînd trăgînd cu coada ochiului, a citit pe chipul postelnicului, uimire și interes pentru treaba pe care o face el. Ba, a scrîșnit Ionică Roată și a scuipat printre dinți: „Se bucură, hainul, că mă vede slugă pe ocinele lui și se uimește, pezevenghiul, că muncesc cu dragoste pe un pămînt care nu este al meu. Dar așa sîntem făcuți noi, Rotileștii, și toată seminția lui Roată, ca din tată în fiu să muncim cu drag; iar pe orice lucru punem mîna, să-l facem cu plăcere și după datorință!" Numai că vezi drăcovenie; muncește el din zori pînă în noapte, trudește și Mărioara, nevastă-sa, la cot cu el; trebăluiește și tropotește femeia uneori pînă la mijlocul nopții, că treburi la casa omului sînt multe ca nisipul pe vadul apei; cu toate acestea munca lor se împrăștie tot ca nisipul, cînd vin cele ploi și-l spală, ori îl tîrăște valurile după ele. Îi saltă inima de bucurie bărbatului văzînd ce femeie iute și-a adus în casă, ba cîteodată, seara, de se întîmplă să le vină un oaspe străin, prinde Ion a se tîngui prefăcut către el: „Femeia asta a mea e ca și ceapa: cînd o miroși lăcrimezi, cînd o guști te ustură!" Atunci inima Mărioarei se încețoșează, iar obrajii ei ard și se fac cum îi sîngele de iepure. Ion rîde însă de mînia femeii și ca s-o împace își potrivește vorba cum e mai bine, zicînd musafirului ce îi stă în față: „Dar, vezi, domnia-ta, fără ceapă usturătoare, bucatele nici că sînt gustoase!" Acum prind a rîde cîteșitrei, că așa este mînia Mărioarei, firavă și trecătoare ca o floare, vîntul o spulberă, ploaia o scutură. Îi vine și ei poftă de glumă, grăind subțire și dulce către oaspe: „Ce să-i faci, bădică Gege, așa e bărbatu-meu, ca albina: aduce rod, dar și împunge!" Dar gluma Mărioarei nu e pe placul lui Ionică. Își dă el seama bine că femeia n-a spus-o cu răutate, dar ce fel de rod aduce el în casă, de vreme ce se zbat în lipsuri

și datorii ? O fi bătînd femeia șaua, la cele odrasle ? Dar rodul cine l-a adus în casă, dacă nu cumva Mărioara ? Nici n-au trecut cîțiva ani de la nuntă și i-a umplut ograda de copii... Mai întîi l-a rodit pe Năstase, care seamănă la chip și vorbă cu fi-iertatul Costandin, bunicu-său ; apoi a rodit-o pe Maria, cea care poartă numele bunicii și al maică-sei ; la un an, l-a adus pe Neculai, iar acum, în urmă, nici nu sînt măcar patru luni, a rodit Măriuca încă o fată, pe Zoița... „Și cine știe cîți au să mai vină pe lume, să se bucure și ei de sărăcie !“ gîndește cu ciudă Ionică. Dar tot el se îmbărbătează : „S-ar putea întîmpla însă și altcum. Că de-om fi mai multe brațe în casă, și om munci cu inimă ne-om plăti mai ușor de datoria la boier“. Atunci și viața lor are să se preschimbe ; să fie ceva mai bună, așa cum vine și lumina soarelui, după dimineți cețoase.

★

Deocamdată venise însă toamna. Pe dealurile Odobeștilor se făcuse roadă multă. Oamenii abia mai pridideau culegînd strugurii și zvîrlindu-i în zăcătoare. Pe ogoarele lui Asanache se strînseseră păpușoaiele ; oamenii le căraseră la curte, le puseseră în hambare ; nu-i mai rămînea boierului decît să cheme pe clăcași la canțelarie pentru socoteală. Soarele ardea încă binișor, frunza codrului se îngălbenise ca tutunul ; de arșiță prea mare crăpase pămîntul ; oamenii se rugau pentru ploaie, dar cerul nu se îndura de ruga lor și nu vărsa măcar o lacrimă. Cînd l-au vestit slugile boierești să vină cu grăbire la curte „că îl cheamă boierul“, Ionică Roată i-a spus nevestii :

— S-o îndura Dumnezeu de noi și om ieși mai bine la socoteală anul acesta !

Dar nu a fost așa. Postelnicul Asanache l-a primit pe Ion în canțelarie și vrînd pesemne să fie numai ei, între patru ochi, a strigat către Iftimie, care pîndea în odaie, cu ochi de cîine bătut :

— Tu poți să pleci, Iftimie. Mă descurc eu și singur cu socoteala omului acesta.

A citit boierul din catastif zilele de muncă trecute, banii primiți peste an de Ion de la Iftimie și a zis, cu părintească durere :

— D-apoi tu, voinicule, nici nu te scazi din datorie, necum să mai primești ceva !

A oftat Ion, negru la față :

— Merge greu, boierule !

A oftat și postelnicul, fără să fie nevoie :

— Ai dreptate, Ioane. Merge tare greu !

— Nici eu nu mă dumiresc cum se face — mai zice Ion Roată. Că de muncit dau pe brînci și cînd e la cules... nu mă aleg cu nimic.

— Socoteala n-am făcut-o eu. A scris-o Iftimie, așa cum se cade, după dreptate — răspunde cu nerăbdare Asanache. Știi bine că Iftimie nu adăugește nimic de la el...

— Dar nici nu scade din socoteala noastră ! îndrăznește deodată Ion Roată, să întoarcă vorba boierului.

— Ei, omul la mînie multe grăiește ! rîde cu îngăduință postelnicul. Adaugă apoi, mai încetișor, ca și cum s-ar teme să nu-l audă pereții : Nu zic... Se prea poate ca Iftimie să fi îmbătrînit rău, să nu-l mai ajute mintea și nici vederea. Se prea poate să aibă ceva de împărțit cu tine ; o rîcă mai veche, vreo vorbă repezită la crîșmă, ori știu eu ce-o fi fost ? Dar dacă te socoți păgubit de socoteala lui Iftimie, de ce nu ți-o ții chiar tu ?...

Ion privește lung la boier, se scarpină în colțul buzei, se trage de mustață și nu se dumirește cam unde vrea să bată postelnicul. „Să-și țină singur socoteala ? Cum vine asta, adică ? Ce, catastiful e la el acasă ? e pus aici sub cheie în cănțălarie și numai boierul, ori Iftimie vătaful umblă cu el".

— Văd că n-ai priceput vorbele mele — șoptește cu îngăduință postelnicul Asanache. Vroiam să-ți spun că și Iftimie e om și e supus greșelii, mai ales azi cînd abia îl mai țin zilele. Ca să nu ai de ce să te mai plîngi, m-am gîndit să îi iei tu locul. Harnic ești, te-am văzut doară la muncă, de isteț nu-ți ia nimeni înainte ; că de clonțos, ce să mai vorbim, ești în stare să înfrunți și o sută de răzeși cu gura mare ! În cîțiva ani, muncind în casa mea, ai să te încropești bine, ai să scapi de nevoi ; ai să-ți trăiești și tu bătrînețile în liniște, cum are să trăiască și Iftimie de azi încolo.

Acum, în sfîrșit, a înțeles Ion Roată ce vroia boierul de la el. Să-l facă, adică, slugă la casa lui ; să-i lingușească urechea, să-i dezmierde sufletul sterp din faptul zilei pînă în noapte ; să încarce pe oameni la socoteli ; să fure de la cei neajunși, ca să aibă boierul cîștigul cel gras ; să calce pe urma lui Iftimie ca un netrebnic oarecare. A răspuns Ion, tare, mirîndu-se el singur de unde îi vine puterea ca să-l înfrunte pe postelnic :

— Amu mă dumiresc eu unde bătea vorba domniei-tale. Numai să știi, boierule, că eu nu am suflet de slugă, așa ca Iftimie, ori ca cei neisprăviți ce-ți mănîncă mălaiul în ogradă și îl plătesc cu lingușiri și ploconeli. Sluga ca să fie pe placul stăpînului trebuie să lingușească, iar vorba mea, singur domnia-ta ai spus-o, e înțepătoare ca acul de albină. Ca să rotunjească averea boierului, o slugă trebuie, iară, să jăcuie pe cei nevoiași, chiar și pe frații săi, ce abia își tîrăsc zilele. Să fie cu iertare, boierule, dar așa ceva eu nu fac. Ține-ți-l mai departe pe Iftimie.

A zîmbit acru postelnicul :

— Atunci din ce ai să-ți plătești datoria ?

— Oi munci și eu, cum am mai muncit.

— Ai văzut bine că munca nu iartă și de datorie.

— Am văzut, boierule ! — a răspuns înăbușit Ion Roată.

— Eu zic să te gîndești mai bine la vorbele mele. Eu îți vreau binele, că prea te văd amărît și pustiit de Dumnezeu — a zis Asanache, pornit pe împăciuire. Și a adăugit, ridicîndu-se de pe scaun :

— Dacă boierul n-o fi cu milă față de oameni ca tine, atunci pe nădejdea lui Dumnezeu eu mă bănui că ai să mori de foame !

A plecat Ionică de la boier, clătinîndu-se și încetoșat, de ziceau oamenii pe ulița satului că s-a îmbătat în crîșmă la Botezatu. Dar el nu auzea vorbele oamenilor, nici rîsetele copiilor. Pentru el era ca o noapte, o noapte adîncă, fără lună, fără stele ; totul : case, oameni se prăbușiseră. A deschis ușa casei și a rămas așa în prag, ca și cum nimerise în altă parte, într-un lăcaș străin, unde nu cunoaște pe nimeni și nimeni nu-l întîmpină pentru că nu-l cunoaște. Abia întru tîrziu i-a sunat în urechi vorba Măricarei :

— Ce-ai rămas așa, în ușă, măi bărbate ? Atunci s-a smuls din cadrul ușii, cu pumnii strînși, cu ochii înroșiți, sîngerii, de ziceai că stă să înfrunte cine știe ce sălbăticiuni ale pădurii, și s-a prăbușit pe un scaun.

— Ce e cu tine, Ionică ? — a glăsuit mamă-sa, care tocmai luase de pe foc ceaunul cu mămăligă și voia să dea copiilor de mîncare. Iar Mărioara, de pe pat, unde își legăna fetița, a întrebat :

— S-a îndurat Dumnezeu de noi să ieșim la socoteală ?

Atunci a strigat Ionică la femei și glasul său parcă era un șuierat de fiară :

— Dumnezeu nu vrea să știe de socotelile oamenilor ; Dumnezeu își are socoteala lui, în care noi, oamenii, nu sîntem nici cît un vierme.

— De ce vorbești așa, băietul meu ? Dumnezeu care vede toate, pînă la urmă plătește tuturor după cum se și cade ! — l-a dojenit maică-sa cu glas slab, tremurat.

— Asta o aud de mic copil — s-a oțărît mai tare Ionică, ridicîndu-se de pe scaun. Am auzit-o și de la tine, și la biserică, de la părintele Lupușor. „Să nu vă îngreuiați sufletul cu mîncare, ori cu beție, ori cu plăcerile lumii acestia. Într-o zi, bogații au să sărăcească și au să flămînzească, iar cei care au crezut în Dumnezeu nu se vor lipsi de nici o bunătate.“ Dar eu socot, ca și fi-iertatul taică-meu, că nu mi-e de nici un folos să am de toate în împărăția cerului, iar aici pe pămînt, să-mi trec viața, mereu hămesit și nevolnic.

Acum abia s-a uitat mai bine mamă-sa la Ionică și văzîndu-l cum stă, înalt și deșirat, cu pometii obrajilor ieșiți în afară, cu ochii galbeni-verzui, scăpărînd ca la o fiară încolțită, și-a dus mîinile la ochi îngrozită. I s-a părut pentru o clipă că în fața ei stătea o stafie ; că cel ce vorbește cătrănit, e chiar Costandin al ei, întors la viață după o scurtă petrecere în cimitirul din Ciuruc.

*

S-a întîmplat ca în aceeași seară, la poarta lor să se arate Stanciu Țețe din Șăndilar, vechiul prieten al lui Ionică.

— Ce vînt te aduce pe la noi ? a cercetat Ionică pe noul venit ?

A șuguit Stanciu :

— Vîntul aduce furtună și ploaie, nu aduce... oameni, bre Ionică.

— Pe-o vreme uscată ca asta furtuna și ploaia ar fi, de bună seamă, mai folositoare — răspunde Roată.

Apoi, cu vorbă îndulcită mai spune :

— Da' nici de oameni dacă-ți pică în casă nu se cade să nu te bucuri !

S-au așezat cei doi vechi prieteni în fața măsuței scunde, pe care Mărioara, repede ca o zvîrlugă a pus o strachină cu fiertură și un clondir de must, căpătat chiar în ajun de la taică-su Anton, care lucrase la via boierească de pe dealul Odobeștilor.

— Ce mai este pe la voi, în Șăndilar ? — a cercetat cu interes Ionică.

— Ce să fie ? Jelanie mare ! — a răspuns scurt Stanciu Țețe.

— Ca și pe la noi ! — a întors vorba Ionică.

— Nici la boier nu ne putem plăti, nici cu oamenii stăpînirii n-o mai scoatem la capăt — a gemut Stanciu Țețe. Ne-au încolțit ca pe jivine, parcă nu am fi și noi oameni, ființe tot ale lui Dumnezeu.

— Ce-au mai făcut blestemații ? întreabă șoptit, spăriet, Ion Roată, lăsînd a înțelege că nu ar vrea ca povestirea lui Stanciu să fie auzită de cele două femei, care căutau să adoarmă copiii.

— Cîte n-au făcut ! — spuse Stanciu Țețe, ceva mai domol. Nici nu gătiseră bine cu strînsul bucatelor că s-au pomenit oamenii din sat cu dăbilarii în fața porții, cerîndu-le să plătească pe dată și dările pentru trecut și pentru acest an, și pentru fumărit, și pentru vinărit, că, țipau ei, visteria e goală și dacă nimeni nu plătește se duce de rîpă și domnia și țara. A zis atunci către ei Vasile Maftei, cel mai colțos : „Mare brînză, dacă se duce de rîpă vodă Sturza !“ — iar ceilalți oameni au prins a se jălui că ei n-au de unde să scoată bani ; că roade au fost puține, că s-au ales și ei cu te miri ce, că au dat boierului de s-au spetit ; atunci de unde să se mai ajungă și pentru visterie și pentru foamea lui vodă și a poslușnicilor săi ? Acestea

auzind dăbilarii, văzînd ei că nu-i rost nici de dabile, nici de rușfeturi, s-au năpustit prin casele oamenilor, au zvîrlit în drum scaune hîrbuite, scoarțe deșirate, ceaunele de mămăligă și hîrdaiele de apă, toate straiele ponosite ce se aflau prin unghere ; au răscolit pînă și cenușa din vatră. Iar pe Vasile Maftei, l-au ridicat cu arnăuții între spăngi și l-au pornit la Focșani pentru ocara ce făcuse lui vodă Sturza. Se străduise Stanciu Țețe să-și domolească vorbirea, să nu își strige prea tare necazul așa precum se cuvine în fața atîtor blestemății, ferind el pe cît se poate ca povestirea lui să ajungă pînă la femei ; urechea ascuțită a bătrînei auzise însă ; și-a început Măriuca să lăcrimeze și întorcîndu-se către icoană și-a făcut o cruce mare, oftînd din baierile inimii :

— Păcătoșii ! Cum de-i mai rabdă pămîntul !

— Dar asta nu le-a fost de-ajuns — urmează Stanciu Țețe. Că peste noapte au venit de iznoavă poslușnici și fel de fel de pahonți, cu flinte și cu spăngi ; au înțărcuit satul zicînd că au să pună foc, dacă bărbații n-au să meargă de bună voie la Focșani unde au a răspunde de zurbala de peste zi. Amu, vezi dumneata, frate Ionică, tot oamenii erau de vină, ca și cum singuri ei se jefuiseră de bruma de avere ce-o mai aveau în casă ! Degeaba însă au strigat pahonții și armașii toată noaptea, că în sat nu era nici picior de bărbat ; fugiseră toți, cu neveste și copii, o dată cu înserarea, luînd drumul pădurii, iar în Șăndilar se aflau doar cinci, șase femei, și alea, atît de mătufite de ziceai că atunci ieșiseră din mormînt.

— Acum ce-aveți de gînd ? — a întrebat Roată.

— Nici oamenii nu știu ce e mai bine. Unii zic că femeile cu plozii lor să se întoarcă în sat, iar noi, bărbații, să luăm calea codrului, care ne apără și ne hrănește mai bine decît cătunul în care ne-am născut. Să ne facem și noi, ca mulți alții, haiduci de drumul mare ! — a încheiat Stanciu, oftînd din greu.

— Deh... — a vorbit după un timp Ion Roată. Odinioară, în tinerețea mea, am cunoscut chiar eu un asemenea hîtru, haiduc la drumul mare. Mergeam cu fi-iertatul taică-meu la mănăstirea Miera, unde trăia în schimnicie

părintele Nicanor, cel ce-a avut case bogate la Focșani și mulți butuci de vie pe coastele Odobeștilor. Atunce ne-a ieșit în cale un bătrîior atît de pirpiriu de ziceai că și-o suflare a vîntului o să-l prăpădească. L-a ospătat bietu' taică-meu așa cum se cuvine, iar el ne-a povestit cum și-o petrecut cîțiva ani în umbra codrilor, printre haiducii lui Petreanu ; cum au pierit cei mai mulți de gloanțele arnăuților, iar cei scăpați cu viață au fost puși în lanțuri și duși la Eși unde s-au săvîrșit de mîna gîdelui. Află dar, frate Stanciule, că dacă o vreme codrul te hrănește, el nu te poate apăra și de trădarea oamenilor ori de gloanțele arnăuților. Atunce ai da mult să-ți lase stîrvul să putrezească la umbra pădurii, ca să nu pieri în streang, în văzul și ocara lumii...

Și-a răsucit o țigară, apoi a mai zis :

— Se-ntîmplă uneori, frate Țețe, să scape cîte unul din mîna gîdelui dacă o fetișcană îl cere de la vodă, zicînd că îl dorește de bărbat. Dar unde se găsesc pe tot hotarul Eșilor atîtea fete mari, cît o să trebuiască pentru voi haiducii de la Șăndilar ?

— Păi, nici puzderie n-om hi ! — a întrerupt Stanciu Țețe.

— Da, cîți ?

— Păi, să tot hie... nouăzeci ! răspunse Stanciu.

— Ei, vezi ! — a rîs Ionică din toată inima.

Au mai gustat din cel must, au răsucit iar o țigară ; pe urmă după ce-a strecurat o privire către femeile ce ațipiseră pe crivat, a cercetat încetișor Stanciu Țețe :

— Ce ne rămîne atunci ? Să ne lăsăm afumați ori striviți la falangă de oamenii domniei ? Să murim prin beciuri una cu șobolanii ? Să privim cu mîinile subpuse cum ne batjocoresc samișii ori vătafii, nevestele și fetele ? Ori să murim în streang, în văzul oamenilor și ocara lumii — așa cum ziseși tu mai' nainte ? Eu gîndesc, frate Ioane, că acolo pe medeanul tîrgului, cu lațul de gît, am să mor o singură dată, pe cîtă vreme de rămîn în sat, am să mor de zece ori de jalea dobitoacelor înfometate, de mila nevestii și a copiilor oftigați de dorul bucatelor, ori de a fetelor rușinate de boieri și de oamenii stăpînirii.

— Eu nu zic să rămîneți în sat — l-a întrerupt pîclis Ionică Roată. Eu am zis să nu luați calea codrului, de unde pentru păunașii lui, blagosloviți de babe și de nevolnici, nu e altă scăpare decît numai streangul ori flinta arnăutului. M-ai întrebat ce vă rămîne atunci ? Iar eu am să-ți răspund tot cu o întrebare...

— Care anume, Ionică ?

— Îți amintești de moș Bogdan și de poveștile sale minunate ?

— Cum să-l fi uitat oare ! — a oftat înăbușit Stanciu Țețe.

— Aici, în fața vetrii noastre, îi plăcea bătrînului să-și depene amintirile și cele basme fermecate, iar noi, ciuciți pe lîngă foc îl tot zoream să vorbească de teamă ca nu cumva să adoarmă și să-și lase povestea neterminată. Aici, în odaia aceasta, ne-a vorbit el o noapte întreagă de drumurile ce făcuse peste Milcov în țara muntenească, de satele și tîrgurile de acolo, de oamenii care îl întîmpinau cu zîmbet pe buze și-l pofteau să ospăteze împreună, zicîndu-i : „Frați sîntem, moșule, iar dacă apa cea haină ne desparte, sufletul nostru de român nu se cade a-l împărți.“ Se poate ca tu, frate Stanciule, să fi uitat noaptea aceea...

— Nu, n-am uitat-o ! — se apără Stanciu Țețe.

Dar Roată nu l-a auzit, ci spune cu obidă :

— Eu n-am uitat-o însă niciodată. M-am gîndit chiar deseori la ea și de multe ori mi-am zis, șoptit, ca pentru mine : „De se va întîmpla să-mi las și eu, ca moș Bogdan Ciochină grija casei, ca să mă apăr de asuprire, atunci la frații de peste Milcov am să caut scăpare !“

— După cîte înțeleg, voești ca cei din Șăndilar să se deștăreze ? a grăit Stanciu Țețe întru tîrziu.

A sărit atunci, ca ars, Ion Roată :

— Să vă deștărați ? Ce vorbesc eu și ce înțelegi tu, frate Stanciule ? Eu nu vă îndemn să fugiți la osmanlîi, ori la lehi, ori să urmați pe gheneralii rosianești, așa cum fac boierii cei mari cînd țara este la strîmtoare. Eu am zis să trecem împreună peste apă, la frații noștri din Valahia.

Întreabă mirat Stanciu Țețe :

— Să trecem... împreună ?

Răspunde, zîmbind amar, Ionică :

— Dar cum alt ? Socoți că pentru mine, aici la Cîmpuri, viața e doar huzur ? Chiar astăzi am fost la curte, chemat de boier, și-n loc să-i fac pe plac, l-am înfruntat pe postelnic cu vorbe grele. El asculta și zîmbea, se prefăcea a nu înțelege. dar i-am citit în suflet, cum ai citi în bobi, osînda mea de mîine. De-aceea îți zic, Stanciule, să mergem cît mai grabnic cu șăndilarii tăi la apa Milcovului și să-l trecem pînă e vreme.

— Ușor de zis : să-l trecem ! Apa o știu eu, nu-i mare, dar paza ei e strașnică. Cum trec atîția oameni, fără hîrtii la mînă, sub nasul stăpînirii ?

— M-aș fi mirat eu, frate Stanciule, să fi prins tu ceva din vorbele mosului — a rîs ușor Ionică. Amu, îmi amintesc că-n noaptea cu pricina, ți se-nchiseseră ochii mai înainte chiar ca moș Bogdan să-și înceapă povestea. „Ce-avem noi, țăranii, cu otcupciii și cu slugile ispravnicului ? — zicea bătrînul. Dumnezeu sfîntul a lăsat la margini de hotară poteci adumbrite și vaduri pustii, pe unde pas de slugoi ori de arnăut n-a trecut vreodată.“ Amu, moș Bogdan Ciochină, Dumnezeu să-l ierte, o hi pămînt de ulcele, nu poate să ni le arate. Dar om găsi noi alți bătrîni la Măgura Odobeștilor, care să le știe și să ni le spună : totul e să ne învoim noi între noi, astă-seară și să-i hotărîm și pe cei din Șăndilar.

Afară, în ogradă, mijiseră zorile, dar ei mai vorbeau încă, ținînd să pună la cale totul pînă ce nu se trezesc femeile. Dar femeile, întinse pe crivat, dormeau adînc și numai scîncetul prin somn al lui Năstase, copilul cel mare, se auzea din cînd în cînd.

★

Două zile și tot atîtea nopți a stat Stanciu Țețe în casa lui Ionică, ferit de ochii iscoditori ai slugilor boierești, care l-ar fi dat pe mîna ispravnicului, căci întîmplarea din Șăndilar, cu fuga oamenilor în pădure și ducerea lui Vasile Maftei, între spăngi, la Focșani, era acum cunoscută la Ciuruc și pe toată valea Cremenețului. În vreme ce Țețe

stătea, picotind ca mîțele lîngă vatră ori îndemnîndu-se la o vorbă cu copiii, Ion Roată, pe drumuri ferite, mersese în pădure, vorbise cu oamenii din Șăndilar, le arătase ce hotărîseră ei, Stanciu Țețe și Ion Roată, și le-a cerut să-și spună și ei cuvîntul. S-au găsit ei cîțiva mai viteji, care să nu se învoiască, zicînd că mai bine e să ia calea codrului și de-acolo, înarmați cu flinte să izbească în oamenii ispravnicului, în toți dăbilarii și tacidarii, răzbunînd toate ocările și jacurile, — dar cei mai mulți, mai cu minte, s-au învoit cu însuflețire să spargă satul Șăndilarului și să se strămute cît mai degrabă în Țara Românească. Au hotărît deci să pornească chiar de a doua zi cu neveste și copii, pe poteci tăinuite, răzlețiți unii de alții, ca să nu-i simtă nici jivinele și să afle de ziua sfintei Paraschiva la Măgura-Odobeștilor, unde au să vină și Stanciu Țețe și Ion Roată. Au ales ziua sfintei, pentru că atunci e sărbătoare mare la țara Moldovei, atunci foiesc țăranii și tîrgoveții de ici-colo, umplînd hudițele satelor, bisericile și locantele, iar în puzderia de lume, nimeni nu stă a cerceta de unde ai pornit și încotro mergi, nici nu se minunează isprăvniceii că au pornit descultii de prin sate să cinstească, așa cum se cuvine, cu lumînări aprinse, cu cîntări, ba chiar cu cîteva pahare în tinda hanului, hramul cuvioasei Paraschiva.

Cînd s-a întors acasă de la pădure, o lumină ciudată zvîcnea din ochii lui Ionică. S-a oprit în prag, grăind către Stanciu :

— S-a făcut, frate Stanciule !

— Ce s-a făcut, bărbate ? — a cercetat curioasă, Mărioara.

— Plecăm peste noapte !

A privit nevasta către Ionică fără să înțeleagă.

— Plecăm ? Unde voiești să plecăm, acum, în mijlocul toamnei ?

Bărbatul i-a retezat vorba :

— Plecăm la Măgura-Odobeștilor, s-o cinstim pe Sfînta !

Atunci și-au amintit cele două femei de cuvioasa Paraschiva, de bîlciurile și de chefurile ce-i însoțesc sărbătoarea, de hramurile și praznicele de care ele erau pos-

tite, acum cînd se aflau în cruntă sărăcie. S-a bucurat Măria şi a întrebat :

— Pe copii îi luăm ?

— Luăm pe Năstase, că e băiet mare. Luăm şi pe Zoiţa că e cît un fulg şi are nevoie de lapte ! Mămuca rămîne acasă cu Măriuţa şi cu Neculai — a hotărît bărbatul.

— Pe nenea Stanciu nu-l luăm ? a întrebat Năstase din colţul unde se afla.

— Îl luăm şi pe dumnealui, da, lungit pe fundul carului, printre paie, pînă dăm mai în gios, la lunca Siretului. Aşa a trecut vremea, în vorbe şi glume, cătînd fiecare a ghici pe cine au să întîlnească, din Vedea ori din Răcoase, în drumul lor către Măgura Odobeştilor. Ionică se perpelea însă ca pe jăratec ; minţise pe cei din casă, nu-şi ierta mai ales că se purta ca un hoţ cu maică-sa, care îl iubea şi îl crescuse în cinste ; nu se îndura s-o lase în neştiinţă, cu inima pustiită, aşa cum avea să fie şi casa. Într-un tîrziu nu l-a mai răbdat inima şi, pe dată ce Maria a culcat copiii, a grăit Ionică către nevastă şi către mumă-sa :

— Te rog să mă ierţi, mămucă, şi tu, nevastă, de asemenea, iartă-mă. V-am minţit. Eu şi cu Stanciu nu plecăm la praznice şi la chiolhane, ci voim a merge dincolo de apă, în Ţara Românească.

A oftat bătrîna :

— Îmi spunea mie blestemata asta de inimă, că într-o zi aşa o să se-ntîmple. Se vede treaba că poveştile lui Bogdan ţi-au împuiat şi ţie urechile, aşa cum le împuiase şi lui fi-iertatul taică-tău.

A icnit Ionică Roată :

— Se prea poate, mămucă. Da' omul e dator să-şi încerce norocul şi să-şi găsească binele unde se poate. Aici, din păcate, nu se mai poate...

S-a întors către Mărioara şi a mai zis :

— Tu, nevastă, dacă ţi-e frică, rămîi acasă... şi-oi veni mai pe urmă, cînd te-oi vesti dacă am dat de bine !

— Ce vorbă-i asta ? — s-a încruntat Mărioara. Părintele Lupuşor ne-a spus că femeia trebuie să-şi urmeze bărbatul, pe orice cale s-ar duce ; în bine ca şi în rău !

Am să merg cu tine, cu cei doi copii, cum ai hotărît la început ; am să merg fără lacrimă, ca la un praznic mare !

A doua zi, a înjugat boii ; a pus în car între paie un ceaun de mămăligă și un sac de păpușoaie ; pe Stanciu Țețe l-a învelit bine cu o cergă și așa a ieșit din Ciuruc, Ionică Roată cu Mărioara lui, cu Năstase și cu Zoica, răspunzînd vesel către țăranii pe care îi întîlnea în drum și-l întrebau : „Încotro, Ionică ?“ — „La Focșani, oameni buni. La praznicul cuvioasei.“ A rămas acasă, privind din poartă, cu inima scîrbită de jale, bătrîna Măriuca. Văzuse ea multe la viața ei lungă : și norul hămesit al lăcustelor pe porumbiștile cîmpurenilor, și chinurile oamenilor înjugați ca niște dobitoace de oamenii ispravnicului și tîrgoveți doborîți de ciumă, pe hudițele orașului, zvîrliți în căruță unul peste altul, fără a se ști bine de mai trăiesc încă, ori sînt morți cu adevăratelea. Văzuse și oameni ce-și părăseau ogoarele căutînd scăpare dincolo de munți, prin satele Ardealului. Dar în neamul lor, al Rotileștilor, nimeni nu-și lăsase ocina strămoșească, nici se înstrăinase dintre ai lui. Muncise din greu, dar cu răbdare, că vroia fiecare să-i odihnească osul, în somnul cel greu și de pe urmă, în cimitirul satului, în glia de la Valea Cremenețului din care își trăsese și viața. Cînd a intrat în casă, cu inima pustiită și ochii împînziți de lacrimi i s-a părut bătrînei că în crivatul acum prea larg numai pentru ea, mai doarme cineva, o ființă necunoscută, a vroit să țipe, dar fălcile i-au rămas încleștate ; ar fi vroit să fugă, dar picioarele n-o ajutau, atît era de neputincioasă. Atunci și-a luat inima în dinți și a privit mai bine și l-a văzut pe Costandin al ei, galben ca turta de ceară, cu mîinile încrucișate pe piept, legate strîns cu o năframă, îmbrăcat cu cămeșa de ginere pe care i-o păstrase în lada ei de zestre ; iar lîngă patul pe care odihnea mortul a zărit un brad, de crengile căruia atîrnau năframe, perje uscate și cîteva mere. Apoi a auzit ca un oftat, așa cum gemea Costandin al ei cînd era tare obosit, și-un glas care se căina : „Unde mi-e feciorul, nevastă ? Pentru ce l-ai lăsat să plece ?“ Ar fi vrut Măriuca să-i răspundă : „Iartă-mă, Costandine, eu nu-s vinovată !“ dar cui să mai răspundă ? Costandin al ei se destrămase ca o nă-

lucă și numai jelania lui se auzea, poate din pereți ori din bagdadie, ori chiar de afară, din ogradă : „Măriucă ! Măriucă ! Adu-mi sapă și lopată.

Să-mi fac casă-ntunecată...
Ad-o teslă și-o mistrie...
Să-mi fac casă pe vecie...“

Atunci s-a prăbușit bătrîna Măriuca în fața icoanei, gemînd greu : „Iartă-mă, Doamne ; nu-mi lua mințile, îndură-te de cei doi copii ce-au rămas de pe urma lui Ionică, în paza mea neputincioasă !“

ZILELE OMULUI, CA IARBA

Geaba stătuse Marghiolița Sturza în mănăstirea Sovejei, bătînd mătănii la icoane și cercetînd chiliile schimnicilor. Dumnezeu nu-i ascultase rugămintea. Inima nu-i întinerise, nici nu înmugurise așa cum prezisese Glafira ; nici vel-logofătul Grigore nu se însănătoșise, ci se zbătea mai departe în ghearele morții. În fața nedreptății cerești, a poruncit domnița Marghioala să se înhame caii la rădvan și a pornit cu femeile sale de credință către cetatea Esilor, cu tainica speranță că logofătul Grigore nu se săvîrșise încă din viața aceasta. Dar abia intrase trăsura pe bariera orașului, că sunetele clopotelor de la mitropolie și de la Tălpălari, trase a moarte, au umplut sufletul domniței de mare spaimă. Acum știa bine ; venise prea tîrziu, bărbatu-său murise. Și-a făcut trei cruci repezite peste voalul ce-i acoperea fața, apoi a șoptit a mustrare, către Glafira : „Vezi, dacă m-am luat după tine ?“ S-a apărat Glafira, vărsînd chiar o lacrimă : „Murea el boieru', și de veneam noi mai repegior ; că tare era bătrîn, săracul !“ La trei zile după săvîrșirea din viață, vel-logofătul Grigore a fost petrecut la mormînt cu mare pompă, așa cum se cuvenea unui tată de domn : au cîntat muzicile, au sunat clopotele, au bocit femeile de la mahala, plătite pentru asemenea treabă ; a lăcrămat chiar domnița Marghioala, sub zăbranicul ei lung pînă la călcîie ; dar așa cum ar fi făcut după un străin, căci ce alt fusese acest soț pentru inima ei neîn-

destulată ? A mers în fruntea alaiului domnitorul Mihai cu băieții săi, și chiar vesta cernită a voievodului, încheiată cu bumbi de diamant, picura patru lacrimi. A spus mulțimea uimită : „iată, plîng și diamantele, nu numai pietrele“ și s-a vorbit în oraș multă vreme ca de o minune !

Dar jalea ca și bucuria e trecătoare, așa cum sînt toate în această lume. În scurtă vreme vel-logofătul a fost uitat, lăsat să odihnească în pace, așteptîndu-și viața ce va să vină, iar oamenii s-au întors către viața lor pămîntească, mai sigură, cu toate că mai scurtă. A zis chiar Veniamin, mitropolitul, către domnița Marghioala ca o consolare : „Zilele omului, domniță, ca iarba : aci înverzește, aci se vestejește“. Domnița a prins a lăcrima, a oftat înăbușit, a sărutat mîna mitropolitului, zicîndu-i în grecește : „Asta așa e, prea cinstite stăpîne“. Vorbea din toată inima. Nimeni nu știa mai bine ca ea cît fusese de schimbătoare această viață, cum înverzise și se vestejise de repede, făcînd dintr-o femeie, cea mai frumoasă între toate, o bătrînică plăcută, frumoasă încă, cu inima golită parcă de sînge. O mîngîiere mai avea totuși, văzînd că bărbații pe care ea îi iubise, pe unii de aproape, pe alții doar în gînd, nu fuseseră zvîrliți de la inima fiului său, acum domn al Moldovei, ci-i stăteau în preajmă, și se bucura de cinstiri, ei și chiar fiii lor. Feciorul lui Pletosu, Ionică Plitos, era aghiotant domnesc, pe Mihalache Kogălniceanu, feciorul vornicului Ilie, îl trimisese la studii în țări străine, iar la întoarcere îl făcuse aghiotantul său ; pe doftorul Samurcaș l-a adus de la Botoșani, l-a înălțat la rang de vornic și l-a numit protomedic, drept mulțămită că pe vremuri, în copilărie, îl lecuise de troahnă. „Acum poate să-l aducă !“ gîndise domnița, cînd a venit Glafira cu vestea. Chiar sub același acoperămînt de-ar locui cu el, și încă inima ei n-ar avea pentru „doftoraș“ cea mai slabă tresărire. Dragostea lor se uscase ca florile ce le păstrează în albumul său de amintiri. Acum, domnița Marghioala nu mai trăia decît ca să moară, iar rugăciunea ei de seară în fața icoanei ar fi părut nerușinată de-ar fi fost auzită de-o ureche străină. Implora mila cerului ca atît timp cît în țara Moldovei

nu se va stinge sămînța bărbătească, toți să-și amintească de ea ca de cea mai frumoasă, între femeile frumoase ale Eșilor.

★

De cînd se întorsese din desțărare, de la Colincăuți, mitropolitul Veniamin nu avusese decît zile proaste. Se simțea slăbit, fără de vlagă. Nu suferea de nimic, dar simțea că inima îi este bolnavă de prea mare ardere și de scîrbă. Cît trăise la Colincăuți se vestejise după dorul Moldovei. Știrile venite dintr-ocolo îl scoteau din fire ; purtarea unora dintre apropiații săi de-aici, a egumenului Varlaam mai cu osebire, îi înveninase sufletul. Aștepta cu nerăbdare, săptămîni întregi, veștile de la Cernăuți unde se găsea Șerban Negel și ceilalți boieri mari, fugiți din calea Eteriei. Ele nu-i vorbeau însă decît de prefacerile din Moldova, de „carvonarismul" ciocoilor și de legăturile acestora asupra boierilor, care ar fi după părerea sa „pînă în cel mai sus grad". I se scria că vistiernicul Iordache Ruset, dușmanul de moarte al său, ar fi în unire cu ciocoii ; că venind spătarul Drăghici la Sculeni, împreună cu Brăescu au șezut cu vistiernicul cîte cinci ceasuri la șoapte, urmînd, se vede, Ruset să ceară în ascuns domnia Moldovei. „Nu rămînea acum — zicea Negel în scrisorile lui — decît ca cei boieri mari să facă arz la Țarigrad arătător de carvonarismul răilor, pînă la ce grad au răzvrătit duhurile oamenilor, încît fără sprijinire împărătească nicidecît n-au a se mai întoarce boierii mari în țara lor." S-a aflat însă mai tîrziu că turcii l-au pus la țara Moldovei pe Ion Sandu Sturza și că acum la Eși s-au înstăpînit cărvunarii, toți cei ciocoi boieriți ca Ion Tăutu, ca Gheorghe Cuza, vornicul, ori Ioniță Cuza „ridicați într-o noapte din pivniță în pod", precum se spune în derîdere prin locantele și prin cafanele orașului, și că toate rudele domnului au fost căpătuite cu slujbe grase și de încredere : Costache Jora, fiind șeful gărzii, iar Constantin Aslan, vel-vornic de aprozi. S-a mai aflat iar că Ion Sandu Sturza, după ce primise firmanul de învestitură de la Poartă, ar fi strîns în spătăria domnească pe toți boierii și norodul, ca la

o mie, și ar fi grăit către ei, mergînd însă cu gîndul la cei cîțiva boieri mari ce se mai află în Moldova : „am socotit a vă dobîndi dragostea prin blîndețe, dar m-am amăgit și bunătatea mea v-a făcut a uita de datoriile ce vă supun scaunului acestuia pe care stau eu astăzi. Amintiți-vă că noi l-am pierdut prin intrigile noastre și prin goana unuia asupra altuia. de l-au stăpînit apoi străinii atîția ani. Și dacă s-a milostivit Dumnezeu a ni-l dărui iarăși precum l-am avut, ce voiți acuma să mai faceți ? Să-l mai pierdeți din nou precum l-ați mai pierdut ? Drept aceia vom lua domnești le noastre măsuri, întrebuințînd topuzul și sabia spre înfrînarea celor neînțelepți și veți cunoaște de astăzi că are cine a vă stăpini !“ Acestea auzind, cei boieri mari au plecat tare turburați acasă, iar a doua zi au cerut pașapoarte ca să se destăreze, dar multe asemenea acte nu au căpătat, ci au început arestările și surghiunirile la mănăstiri cît nu mai ajungeau nici caii de poștă, nici zapcii carele să-i ducă. A plecat în grabă la Țigănești, pe apa Bîrladului, chiar marele logofăt Costache Conachi, care ar fi amărît pre domn zicîndu-i, drept feritisire : „Dumnezeu ia pre cel lipsit și mic, pre cel părăsit și uitat, și-l suie“. De altfel nici nu prea ținea logofătul să-și piarză vremea prin spătăria domnului. Avea logofătul Conachi alte daraveri, că abia se însurase omul, acum la bătrînețe, cu Zulnia Donici, văduva spătarului Petrache Negri, iar inima sa ardea cu pară mistuitoare. În rădvanul care îl ducea la Țigănești, Costache Conachi socotea că vremea trece prea încet ; că surugiul nu-și îndeamnă îndestul de tare caii ; iar el își biciuia sufletul, strigîndu-i să alerge către femeia iubită, neținînd socoteală de timp și depărtare :

Aleargă, suflete, aleargă
La soția ta cea dragă.
Ridică de pe picioare
Orice fel de-nvelitoare
Și spune cu îndrăzneală
C-am să fac mare năvală !

Dacă veștile care soseau de la Eși nu erau prea bune, nici cele întîmplări de peste hotare nu erau menite să

umple sufletul lui Veniamin de vreo plăcere. Auzea așadar mitropolitul, mai de prin tot locul, că egumenul Varlaam, pre care el îl iubise ca pe un fiu, se zăticnise grozav, că umbla hojma, de colo-colo, cerșind milă și pomeni de la boierii moldoveni „din partea ceasta"; că stătuse ceva vreme în casa spătarului Matei Răscanu, dar plecase de acolo la Petersburg, unde prințul Galitzin îi poruncise să traducă „Biblia" și „Tetravanghelul"; apoi iar i se pierduse urma, nemaiștiind nimeni pe unde se află; zicînd unii că s-ar afla în casa maiorului Buncrapulon, unde se poartă ca un trîntor; alții zicînd că nici n-ar fi acolo, ci stă pe la mănăstirea Căprianei, cerșind mila egumenului de acolo. Mare a fost mînia lui Veniamin, cînd a primit scrisoarea de la Grigorie, mitropolitul Ierapolei, în care acesta îl înștiința de noile isprăvi ale arhimandritului Varlaam Cuza. Scria Grigorie: „Despote! Eri viind dascălul Chiriac în oraș au adus trei scrisori de la părintele Varlaam, una către sfinția sa arhiepiscopul, alta către generalul Cataz și a treia către postelnicul Rizul, rugîndu-să ca să-l treacă și pe dînsul la izvodul milelor.

Aceștia cum au deschis scrisorile au început a stupi și a ocărî de lăcomia sau pleoxenia omului; poți socoti prea sfinția-ta tot ce n-au zis ei! Cu toate acestea m-au poftit pe mine ca să scriu părintelui Varlaam și i-am scris, mustrîndu-l pe dînsul și zicîndu-i pe lîngă altele și aceasta: cum nu s-au temut de Dumnezeu să ceară milă, cînd sf. Spiridon are stare mai ales de iastă parte, să hrănească și pe dînsul și pe toți oamenii mînăstirii, încă și pe alții străini: cu cît mai vîrtos că are și a lui stare. Drept să-ți spui: mare rușine mi-au făcut: pre toți oamenii mănăstirii i-a împrăștiat și mor de foame și el șade la Ciuciula și-l hrănesc alții cu fasole și-l iau în rîs; apoi socotește prea sfinte, ce minte are!" S-a gîndit Veniamin să-i scrie lui Varlaam, ca să-l dojenească, dar nu știa de se mai află la Ciuciula, de nu era cumva în Moldova, căci se porniseră acum boierii mari către țară, zicînd între ei, că zilele domniei lui Sandu Sturza sînt numărate: că nici Țarul, nici Sultanul nu mai

vor a ști de un voevod cărvunar. Nu a trecut multă vreme și s-a întors însăși Veniamin la scaunul său arhieresc, întîmpinat fiind de ieșeni cu lacrimi de bucurie, cu strigăte de bun sosit ; și în toată această ușurătate a inimii, nimeni n-a mai gîndit la vorbe de mustrare ori de ceartă. Așa a scăpat arhimandritul Varlaam de orice pedeapsă, ba i s-au trecut toate cu vederea, aflînd mitropolitul că fiul său sufletesc se învrednicise totuși cu tălmăcirea Bibliei și a Tetravanghelului, ceea ce se dovedea cu folos pentru sfînta biserică ! Se pare însă că supărările mitropolitului nu aveau de gînd a sfîrși cu una cu două. Abia își luase treburile de la capăt, că într-o zi de iunie, moartea își întinse aripile peste mult încercata cetate a Eșilor. Un soldat adusese în oraș o boală necunoscută, de i-au zis mai apoi cu holeră, și într-o săptămînă au murit, cu pîntecele arse de dureri, peste opt sute de oameni. „La început ocîrmuirea spre liniștea poporului, ascunsese răul ; dar el îndoindu-se, în puține zile spaima apucă pe orășeni. Începură oamenii a fugi ca în bejaniile tătărăști. Cei ce rămîneau se străjuiau în casele lor și se înarmau. Eșul cu cîteva zile mai înainte strălucitor de trăsuri, livrele, toalete, uniforme aurite, Eșul în care se plimba lumea, serile, pe ulițe cu ghitare și cu muzici, cu rîsete și glume, acum se zbuciuma în ceasurile cele de pe urmă. În toate părțile se vedeau bolnavi cerînd ajutor, mame despletite strigînd după copiii lor morți, chiote drăcești prin cîrciumi și birturi, mulți arși de sete se tîrau pe la fîntîni, se culcau în glod, mulți mureau, puțini se duceau sănătoși.“ Orașul era un mormînt ; nimeni, nici doftor, nici boier, nici slugă, nu era cruțat de boala nemiloasă ; după cum nici răii nu făceau osebire între casa boierului ori a calicului, atunci cînd spărgeau ușile și jefuiau avutul oamenilor. Dar avea să treacă pe încetul și încercarea aceasta ; oamenii aveau să uite spaima prin care trecuseră, întorcîndu-se fiecare la sărăcia ori la huzurul său, după cum îi era felul ori starea. Numai peste zidul înalt al mitropoliei mai avea să treacă fără istov, zi și noapte, jelania calicilor, turburînd liniștea lui Veniamin și luîndu-l de la masa lui de lucru. Iar el mai avea încă atîtea de făcut ! Încă o viață să fi trăit și tot n-ar fi dovedit lucrările ce-i stau la inimă. Ce făcuse el

oare, pentru ca numele său să rămînă în amintirea oamenilor ? Tălmăcise abia „Cele șapte taine“ și „Istoria noului testament“ ; tipărise „Învățătura cea dogmatică“ și unele din pildele lui Ioan Hrisostom ; dar mai zăceau încă, abia începute, numeroase lucrări, cum ar fi bunăoară „Pidalionul“ ori acea „Dezbinarea bisericii de apus și răsărit“ pe care el o socoate de mare trebuință. Dar cînd să mai lucreze dacă oamenii nu-i dau pace, și, cugetînd bine, nici ei nu au multă vină, că norul de lăcuste, ori focul cel mare, cînd au ars Trei-Ierarhii și Hanul-Turcesc și s-au topit ispisoacele și actele aflătoare în arhiva Divanului, fuseseră floare pe lîngă lăcomia lui Mihai Sturza, care mistuia tot ce găsea în față : averea și caracterul oamenilor. Nicicînd, ziceau ei, neobrăzarea telalilor și a misiților domnești nu fusese mai mare ; pîndeau pe la ușa bisericii, pe la poarta locantelor, la bariera orașului, propunînd slujbe și ranguri în schimbul pungilor de bani, că aveau nevoie vodă Sturza și doamna sa, Smaragda de cît mai mulți galbeni ca să trimită peste hotară. Se vindeau deci boieriile și posturile și chiar cei străini de neam se îndesau să cumpere, pentru că slujba era mănoasă și toți voiau să rămînă trîntori și belea la țara Moldovei, iar de curînd hotărîse domnitorul să treacă asupra vorniciei și dritul bisericesc ce se alimenta cu venituri de la moșii și case și multele acareturi ce avea mitropolia pe tot cuprinsul țării. În felul acesta se lua pîinea de la gura calicilor și a nevolnicilor, căci nu pentru folosul lui Veniamin se cheltuia venitul bisericii ; nici pentru huzurul oamenilor săi. El, Veniamin, s-a mulțumit totdeauna cu puțin : cu o bucată de azimă, cu un blid de fiertură ; cu cîteva straie cuviincioase, de care se lepăda chiar uneori pentru a le da flămînzilor și dezbrăcaților atunci cînd bani nu se mai găseau în casa mitropoliei. Acum și acești bani au să-i lipsească ; au să treacă asupra vorniciei, de fapt însă în buzunarul mereu căscat al lui vodă Sturza. Lui Veniamin nu-i rămîne alt decît să asculte vaerul calicilor în preajma mitropoliei, să-și astupe urechile, neputincios el însuși. „Sau — își zice Veniamin și gîndul acesta începe să-l stăpînească cu tiranie — ar fi bine să depună cîrja arhierească, să se retragă la mănăstirea Slatina, unde are să-și

găsească liniștea și multă milă pe lîngă tînărul călugăr Calinic Miclescu, nepotul lui Sofronie de la Secu, cel atît de împodobit cu învățătură. Acolo, la Slatina, în liniște de sihastru, lîngă lespedea de mormînt a lui Alexandru Lăpușneanu, s-ar cuveni să-și aștepte sfîrșitul, în smerenie multă și pocăință, și tot acolo, după moarte, în groapa adîncă să adaste înfricoșatul son al trîmbiței care anunță judecata cea de pe urmă. Acolo, la Slatina va izbuti poate, în zilele puține ce i-au rămas pentru viață, să tîlmăcească și „Pidalionul" să-și scrie chiar și testamentul la care gîndește de atîta vreme, împărțind celor ce au să-l moștenească nu bunuri pămîntești, — pe care nu le mai are, — ci învățături pentru cuget și inimă. Pentru că el a dat încă din viață averea lui toată, s-a lepădat chiar de straie și s-a îmbrăcat în lumină așa cum se cade unui adevărat creștin ; dar despuindu-se pe sine, făcuse totul ca să sporească și patria și biserica, să înflorească amîndouă, pentru că amîndouă laolaltă, îi fuseseră mirese în această viață trecătoare."

A intrat fratele Nectarie și l-a smuls din gînduri :

— Înalte stăpîne, vornicul Grigore Cuza voiește să vă vorbească !

— Poftește-l !

Au intrat în camera de lucru a mitropolitului doi oameni, deosebiți ca vîrstă și ca îmbrăcăminte. Cel dintîi, ajuns cam la jumătatea vieții, e împlinit bine la chip și la trup, mustața i-a încărunțit pe ici-colo, se mișcă cu moliciune în anteriul său de mătase foșnitoare și nimeni n-ar mai recunoaște în el pe Grigoraș Cuza, cel ce trăia odinioară de la mîna mitropolitului și din milostenia văduvelor de pe ulița Ferădaelor. Vorbele lui sînt încă înflăcărate, inima lui e încă tînără și bate, sub straiele boierești de modă veche, pentru orice idee ori simțămînt care ar duce la propășirea patriei. Celor ce se uimesc de asemenea lucru, că un boier în giubea și cu işlic pe cap ar putea avea aceleași simțăminte ca „bonjuriștii" ce-au năpădit saloanele Eșilor, boierul Cuza le răspunde cu simplitate : „Nu haina îl face pe bonjurist. Ideile largi izvorăsc din inimă, nu din straie. Mai bine un bătrîn cu işlic, dar cu cuget drept, decît un tînăr în vangherică de postav, cu botine de lac dar cu inima stearpă și cugetul gol !" Așa cum

era el acum, cu trupul încins de un brîu lat, cu meși în picioare, Grigore Cuza se simțea mai aproape de aspirațiile norodului, decît mulți tineri, abia sosiți din străinătate care împînzeau Eșul cu ifosele lor de cuceritori ori de oameni cu carte. Copilăria sa nu fusese de nimeni răsfățată ; carte prea multă nu deprinsese la școala de la Trei-Ierarhi, dar mai tîrziu, cînd norocul îi zîmbise și lui, cînd intrase în averea socrului său Iancu Stavăr, fost cămăraș la Ocnă, Grigore se străduise, în liniștea casei de la Ghergheleu, unde își avea nevastă-sa moșie, să-și împlinească toate nevoile minții. Odinioară crezuse că omul deprinde din viață mai multă învățătură decît din cele scrise în cărți ; văzuse însă mai tîrziu că necunoscînd scrieri prea multe, nu cunoștea de fapt nici viața, nici oamenii. Atunci cu rîvnă de școlar s-a apucat să citească, iar acum cînd avea belșug de mîncare și băutură, fără să mai bată la ușa fraților ori a străinilor, o sete mai mare decît toate, și o altă foame, mai nepotolită, mai nesățioasă decît foamea trupească, îi chinuiau viața, făcîndu-l să vegheze pînă în zori cu cîte o carte în mînă. După ce a sărutat mîna mitropolitului, Grigore Cuza a grăit :

— Înalte stăpîne, am adus cu mine pe acest tinerel care dorește să vi se înfățoșeze.

Abia acum a căutat Veniamin către cel ce se ținuse în umbra boierului Grigore și a tresărit de o mare milă, zărind în obrajii săi străvezii două flori de foc, vădind o boală mistuitoare. Tînărul, îmbrăcat în straie ostășești — era prapurcic în miliția pămînteană al cărei hatman fusese boierul Pălădică — se înclină adînc și se adresă mitropolitului pe un glas melodios :

— Binecuvîntează, Înalt stăpîne !

— Binecuvîntarea Domnului, asupră-ți, fiule ! a răspuns Veniamin, cercetîndu-l din priviri ca și cum l-ar îmbia să se numească.

— Pe mine mă cheamă Vasile Mălinescu — a zis atunci tînărul ofițer.

A întrebat cu mirare mitropolitul :

— Ești cumva feciorul lui Mălinescu, cel ce-o șezut mai în urmă la Valea Seacă ?

— Chiar așa, prea înalte stăpîne. Taică-meu s-a prăpădit acolo, pe cînd sfinția voastră se găsea în pribegie la

Colincăuți. S-a stins tot cu mîhnirea în suflet, că nu fusese de folos pentru scăparea Moldovei, așa după cum îl încredințase bunul părinte.

A oftat adînc Veniamin :

— Pe-atunci nici oamenii din Petesburg, nici vremile nu îngăduiau a se face ceva pentru binele moldovenilor !

A cercetat apoi :

— Văd că ești prapurcic. De bună seamă, ai să poți face domnia-ta ceva pentru țara aceasta.

— Așa socot și eu, puternice stăpîne. Numai că, din păcate — a suspinat Mălinescu — oștirea noastră e mai mult strajă domnului decît Moldovei !

— Aceasta dovedește — a zis boierul Grigore — că domnul Mihai are mai multă nevoie, decît țara !

A zîmbit și Veniamin, căci acesta era adevărul : cel ce urma a fi străjuit și ferit chiar, era Mihai Sturza, dar nu de dușmanul de-afară, ci de furia moldovenilor. După ce au ospătat împreună, au început a vorbi cei trei despre multe lucruri ce aveau pe suflet. Mai întîi, s-a văitat Veniamin de încîlcitele socoteli ce-a lăsat la moarte arhimandritul Varlaam Cuza, de-au trebuit țăranii de la Borșa și frate-său, Ioniță Cuza, să plătească din munca lor si datoria încă nu s-a stins de mare ce este. Acum se străduiesc toți, și Epitropia spitalelor și cei de la sfîntul Spiridon s-o desființeze, că bani tot nu mai au de unde să scoată.

— Eu nu mă dumiresc — a zis Grigore Sturza — cum o putut vlădica Varlaam să intre în așa datorie, cînd pentru el nici straie de preț nu ținea, nici din mîncările prea gustoase nu se înfrupta, nici, să mă ierte Înaltul stăpîn ! — țiitoare la mahala nu i se cunoșteau. Pe ce a prăpădit el atîta bănet ce scotea de pe arenda moșiei Borșa și cu cel cîștigat de pe mierea și ceara de lumînări de la stupi.

A grăit mitropolitul cu blîndețe :

— Ce zace în sufletul omului, numai Celui de sus îi e îngăduit a cunoaște. Nici îngerul său păzitor nu știe de prea multe, mărginindu-se întru aceia de a-i veghea doar somnul !

Întreabă cu parapon Mălinescu :

— La ce bun să-i păzească somnul, dacă nu în vise, ci la lumina zilei se petrec blestemățiile toate ? Fi-iertatul

taică-meu îmi povestea de un boier moldovan de la ținutul Vasluiului, carele ziua îi urgisea pe țărani, cu bătăi și cazne, iar seara își zicea rugăciunile și își cerea iertare de nelegiuirea făcută. Răul era, că de îi căsuna boierului pe careva atunci nu-l mai slăbea cu batjocura, nici de s-ar fi pitit în gaură de șarpe. Odată i-a căsunat chiar pe frățîne-său ; atunci și-a trimis slugile să pună foc caselor acestuia la Tatomirești, ba a căutat să-i fure din lucruri și cîteva suflete de țigani cîte avea pe moșie. Altădată i-a căsunat pe unul Neculai Bumbacă de la Condrățești. Povestea taică-meu — că venind odată boierul cu giupîneasa dumisale, în rădvan cum l-a văzut pe acel Bumbacă a trimis slugile de l-au luat și ducîndu-l la dumnealui i-a zis că demult dorește să-i cadă în mînă și a poruncit slugilor să-l bată și neplăcîndu-i cum îl băteau slugile a sărit boierul din rădvan, strigînd că va fi dumnealui și ispravnic și domn, și-au ținut slugile pe Bumbacă gios în drum, iar boierul cu mîinile lui îl bătea cu biciul pe bietul om la șezut.

A strigat a mirare boierul Grigore :

— Aceasta socot a fi moșu-meu, căminarul Gheorghe Cuza ; iar fratele căruia i-o ars casele socot că era moș Arghire !

A întărit Mălinescu vorbele :

— Ai grăit cu dreptate, chiar acela este. Tatăl meu cunoscuse pe cea dintîi soție a căminarului, care de fel era din Rusia și se numea Ana Gligorovna Savina. Ea i-a povestit lui taică-meu tărășenia cu Neculae Bumbacă, din Condrățești, ca una ce se aflase stînd pe fundul rădvanului.

— Păcatul este — sfîrșește prapurcicul Vasile — că asemini căminarului sînt la țara Moldovei boieri cît fire în barbă ! Se laudă mai toți cu ideile lor largi, cu credința veche strămoșească, fac danii la biserici, clădesc chiar cîte un lăcaș de rugăciune ori de învățătură, dar pe țăranii de la moșie îi snopesc în bătăi și se bucură la munca ori ocina răzășească.

Vorbise cu atîta înverșunare ; roșața din obraji se mărise, se înfocase parcă mai tare ; mînile îi tremurau ca prinse de friguri. „Dumnezeule mare — gîndește Veniamin — cît de bine seamănă vorba flăcăului acesta cu a tătîne-său !“ Atunci i s-a părut mitropolitului că în odaia

de lucru se afla un alt om, ceva mai în vîrstă și ceva mai scund, că noul venit era prietenul de odinioară, celălalt Mălinescu. Încă o vorbă de mai rostește și are să se prăvălească pe latul divanului, iar fratele Varlaam are să intre aducînd oțet aromat, să-i frece tîmplele și mîinile, cercînd a-l aduce la viață ! Năucirea mitropolitului se șterse însă din odaie ; pe latul divanului nu zăcea nimene, prapurcicul și boierul Grigore își urmau șirul vorbelor. Tocmai zicea feciorul lui Cuza :

— Ai multă dreptate. Marele păcat al boierului moldovan este vitregirea aproapelui și mai ales goana după moșie. Pentru a-și rotunjii ocinele e în stare să jăcuie, să mărturisească strîmb, să înșele pe Dumnezeu însuși. În a mea copilărie am văzut cîtiva țărani și preoți veniți să se jeluiască împotriva boierilor chiar la picioarele sfinției tale. Și n-am să uit niciodată cîtă obidă am citit pe fața unor răzeși din Vrancea, veniți la mitropolie a se plînge de judecata Divanului, în pricina lor cu vistiernicul Ruset.

— De acei oameni și eu îmi amintesc adesea, vorbi acum mitropolitul. Cuvîntul unuia din ei m-a săgetat în inimă și nopți în șir mi-a turburat somnul, atît se dovedise de lipsit de orișice nădejde, de orișice credință în Cel de sus !

— Ce s-a întîmplat oare cu acei oameni ? — a întrebat cu sfială Grigore Cuza.

— Pînă la urmă și-au dobîndit din nou pămîntul. Dar m-am scîrbit tare, aflînd de la părintele Șerban din Năruja, că s-au găsit printre vrînceni oameni răi, frați de-ai lor, nu boieri, care își vînduseră actele la mîna vistiernicului, făcînd și mărturie strîmbă în fața judecății. Ba unu dintre ei s-a făcut schimnic la mănăstirea Miera și a trimis la mine pentru dezlegarea păcatului, că se chinuia amarnic, de ani de zile și nu putea să moară. De-aceea stau și zic încă o dată : ceea ce zace în sufletul omului, ca și în gîndul Domnului nu e cu putință nouă, a cunoaște.

★

Pe dată ce au coborît treptele casei, s-a oprit Grigore Cuza o vreme în ograda mitropoliei, cuvîntînd către Mălinescu :

— Aici, frățioare, în ograda aceasta mi-am trecut eu copilăria necăjită. Bani nu aveam nici de unde ; moșul meu Arghire ne apăsa cu nedreptatea ; surorile cele mari trudeau la Văratec, neîmbrăcate, trăind din mila maicilor. Eu îmi găsisem ajutor la Varlaam, frățîne-meu și la călugării prepuși cu cuhnia prea sfințitului. Ce mă hrănea mai mult, gîndesc eu, frățioare, erau poveștile de seară ale părintelui Varlaam, din care se vedea cum au plătit cu viața unii dintre Cuzești dragostea lor multă pentru țara Moldovei.

În noaptea rece ce se lăsase peste ogradă, s-a auzit atunci un vaier, îndepărtat și trist, iar din înaltul pomilor despodobiți de frunză s-au prelins picături mari de ploaie. Ai fi zis că ograda plîngea și ea o dată cu îndepărtările, pe acei strămoși ai lui Grigore ce-și pierduseră viața ; pe Ioniță biv-vel spătarul descăpățînat la porunca lui vodă Moruzi ; pe Dumitrașco cel spînzurat îmbrăcat, încălțat și nepricestuit. După o scurtă tăcere, pentru sufletul strămoșilor martiri, s-a întors Grigore Cuza către Mălinescu, spunînd :

— Domnia-ta unde locuiești ?

— Nu tocmai depărtișor. Pe hudița Tălpălarilor.

— Am să te las acasă ; de nu voiești cumva a merge cu mine să ascultăm muzică.

— Unde s-o ascultăm ? După cîte știu eu astă-seară nu este teatru.

— Mergem la vorniceasa Bogdan, la coana Smaranda. Se întîmplă ca tocmai astă-seară să cînte în salonul ei un violonist neamț.

Vasile Mălinescu se apără, rîzînd :

— Vă cer iertare ; dar eu în saloane nu mă simt prea în larg. Cu toate că sînt june și prapurcic după cum se vede, n-am nici o înclinare pentru soarele, cu danțuri și petreceri pînă în zorii zilei.

— Atuncea cum îți treci vremea ? — întreabă cu mirare boierul Grigore.

— Ca și domnia-ta, înțelepte vornice ! — a rîs tînărul. Citesc, caut să aflu din cărți ceea ce n-am dobîndit încă.

— Ce anume ?

— Înțelepciunea și dragostea de semenii mei !

S-au urcat în trăsură și au pornit către ulița Tălpălarilor, dar în drum, boierul Grigore, răzgîndindu-se, a spus tînărului :

— Dacă nu iubești saloanele boieroaicelor noastre, să mergem atunci la maiorul Alhaz unde locuiește nepotumeu Alexandru. Mai stă acolo și un tînăr inginer, foarte plăcut, care a părăsit Bucureștiul și a venit să dea lecții în Eși, la Academie.

Ca și cum ținea să-i explice junelui ofițer de ce nu voiește să meargă acasă la dînsul, pentru a-și sfîrși seara în rugăciuni și cetanii așa cum fac boierii de-o samă cu el, vornicul Grigore adăugi :

— Acasă la mine e acum prea mare liniște ; nopțile apasă tare greu ; odăile sînt pustii. Alții au parte de nevastă și copii care să zburde în juru-i. Mie nu mi-a surîs această soartă. Soția mea s-a stins, sînt acum trei ani de atunci. Copii, n-am avut. Am rămas singur, ca un cuc pe-o creangă.

Era atîta tristețe în glasul boierului Grigore încît inima lui Mălinescu se chirci deodată. Abia a putut spune :

— Vă înțeleg. E tare greu să fie omul singur.

A urmat vornicul :

— La Ghergheleu, am un vecin de moșie, pe unul Teleman, cu care bunul Dumnezeu s-a arătat prisoselnic cînd a fost vorba să-l înzestreze cu plozi, dar tare zgîrcit cînd i-o dat pămînturi. M-am înțeles cu acest Teleman să-mi lase în seamă pe doi feciori ai săi ; am să-i țin la Eși, am să-i îndemn la învățătură ; în felul acesta n-am să mă simt părăsit și uitat. Și poate, cine știe ? — la adînci bătrînețe am să aflu și eu milă de la acești feciori !

* * *

Cînd au sosit la casa lui Alhaz, gazdele se aflau la cină, în camera din fundul galeriei, ce despărțea în două locuința. Stăteau în jurul mesii maiorul Alhaz, Neculai Docan. Filadelph Conici, Alexandru Cuza și un tînăr negricios la chip, cu înfățișare de bei oriental. „Acesta trebuie să fie tînărul profesor muntean, care predă la Academia Mihăileană și de care mi-a vorbit mai înainte boierul

Grigore“ — și-a spus în sine Vasile Mălinescu. În adevăr, chiar acesta era. Mălinescu a aflat apoi că tînărul profesor se numește Ion Ghica ; stătuse cîteva luni la hotelul Petersburg, din casele lui beizadea Mavrogheni, dar viața acolo era prea scumpă și nici liniște nu prea avea, odăile hotelului răsunînd zi și noapte de glasurile artiștilor străini ce dădeau concerte la Eși.

— De-ar fi fost toate, subțiri și delicate ca a domnișoarei Bishop ! — rîse Ion Ghica. Dar, din păcate, nu auzeam numai frumoasa ei romanță *„Late rose of summer“*, eram nevoit să ascult și răgetele vreunui tenor italian ori scîrțîitul „melodiconului“ lui Stiegler !

— Dacă ai să vorbești prea mult — l-a întrerupt Neculai Docan pe vorbitor, atunci o să rămîi nemîncat. Bag de seamă că prietenul Alhaz e atît de înfometat că stinge tot ce se află pe masă !

— Nu face nimic. Mă mulțumesc și cu fărîmiturile, ca păsările cerului. De altfel, astă-seară mi-e inima prea plină ca să gîndesc la mîncare, prietene Docan.

— Ce ți s-a întîmplat oare, prietene ? a cercetat Docan.

A răspuns însă Alhaz :

— Eh, și-a văzut, cum s-ar zice, visul cu ochii...

A întrerupt rîzînd Alecu Cuza :

— Nu cumva i-or venit ceva studenți la cursuri ?

— Nu e vorba de asta. Am izbutit să-l fac pe vodă Sturza să îl primească la palat și să-i vorbească — mărturisește Alhaz care e aghiotant al domnului.

S-au mirat tinerii boieri :

— Cînd s-a întîmplat această minune ?

— Să fi fost șase ceasuri turcești — răspunde aghiotantul. Arătînd apoi către Ghica : L-am dus la palat, l-am dat pe mîna secretarului, prietenul Kogălniceanu, iar acesta l-a introdus la Măria sa.

— Și ce i-ai spus ? — au întrebat, cu grăbire, cei de la masă.

— Purtam la mine o scrisoare — răspunse profesorul muntean. Boierii noștri din București au înțeles că domnia lui Alexandru Ghica e pe sfîrșite și îi propun lui vodă Mihai să-l aleagă pe el domn al Munteniei, ca astfel să realizăm scopul dorit de toți românii, unirea celor două țări !

S-a făcut o clipă de tăcere, fiecare mirîndu-se de vorbele lui Ghica și tălmăcindu-le fiecare după inima și cugetul său. A vorbit mai apoi Neculai Docan :

— Că acesta e scopul românilor, nu mai încape îndoială. Mă întreb însă, de ce socot boierii munteni pe vodă Sturza ca cel mai potrivit pentru această cinste ? Ori îl cunosc ei prea puțin pe acest hrăpăreț voevod, ori se va fi purtînd domnul Munteniei atît de rău cu norodul încît al nostru li se arată muntenilor, ca un înger, ori ca oloiul cel bun la rană !

Au rîs cu poftă cei de la masă, iar Alexandru Cuza a zis la rîndu-i :

— S-ar cuveni să mai întrebe boierii munteni și pe frații lor de dincoace de Milcov. I-aș sfătui bunăoară să stea de vorbă cu tătîne-meu Ioniță, carele s-a aflat, precum bine știți, multă vreme ispravnic la Fălciu și la Galați. Să le spună taică-meu de nevoile moldovenilor, de administrația lui Mihai Sturza, coruptă și lacomă de arginți : de starea mizerabilă în care se zbate norodul.

— Să nu uităm, frate Alexandre — zice Alhaz, voind a-și apăra domnitorul — că voevodul nostru face și lucruri bune. A mărit schela de la Galați, a pus să se aștearnă drumuri, a înviet negoțul.

L-a întrerupt, mînios, boierul Grigore :

— Nu-i mai cînta osanele, maiorule ! Așa-i cîntam și noi, boierii bătrîni, cînd a venit domn socotind că multe au să facă pentru fericirea norodului. El din parte-i însă își făgăduise pesemne să răspundă în altfel la încrederea noastră, strîngînd comori penru sine. A vîndut la mezat tot ce se află și a cumpărat pentru sine ; a luat moșteniri vacante ; a silit pe boieri și răzeși să-i facă donațiuni, a vîndut și mai vinde încă pînă și egumeniile. Acum a zis și Filadelph Conici, gîndind la zvonurile din oraș, că în curînd vodă are să scoată în vînzare chiar scaunul de mitropolie.

— Grăiești cu dreptate, boierule. Acum sînt semne că vodă dorește a scăpa și de mitropolitul Veniamin, și să se înfrupte din averea bisericii !

— Din partea unui om care-și face parte din toate arenzile publice, nici nu mai mă mir ! a răspuns boierul Grigore.

A întrerupt din nou Alhaz, căutînd a schimba conversațiunea :

— Judecîndu-l pe vodă Sturza, n-am aflat încă de la fratele Ghica cum s-a sfîrșit audiența lui la domnitor.

— Aceasta cam așa este ? a încuviințat Neculai Docan.

L-au rugat deci cel de față pe Ghica să-i ierte de întrerupere și să-și urmeze povestirea, la care rugăminte tînărul muntean s-a și supus :

— M-a primit în salonul său, plin cu lucruri scumpe, el însuși strălucind printre argintării și porțelanuri, ca o statuie încărcată de giuvaeruri. Mi-a vorbit mult, dar nu mă întrebați despre ce mi-a vorbit că nu mai țin minte ; știu că a fost un fel de discurs kilometric și amețitor. Abia cînd i-am dat scrisoarea boierilor și a citit-o, a amuțit și a căzut pe gînduri. Vrînd să-i cunosc însă părerea, să-l fortez la un răspuns, am zvîrlit cu îndrăzneală dictonul latin : „audaces fortuna juvat". M-a privit, a zîmbit și mi-a răspuns pe dată : „Norocul îi ajută pe cei îndrăzneți, e adevărat ; dar acel care răspunde în fața lui Dumnezeu și a oamenilor de soarta unui popor, trebuie să fie prudent." M-am ridicat ; am înțeles că nu se cade să mai insist. Mi-a strîns mîna și mi-a spus : „Nu este încă timpul !"

A sărit cu vorba Alexandru Cuza :

— Pentru el nu va fi niciodată timpul ! Ar fi păcat ca poporul românesc să se unească sub un asemenea domnitor !

A răspuns Ion Ghica cu blîndețe :

— S-ar putea ca dreptatea să fie de partea voastră. Ar fi păcat ca muntenii și moldovenii care se zbuciumă azi despărțiți, în nevoi și suferințe, să se unească tot în nevoie și suferință. Pentru mine — mărturisește Ghica — unirea aceasta care s-a făcut demult, încă de la Paris, cînd ne-am întîlnit noi studenții, munteni și moldoveni pe Quai Voltaire, unirea aceasta, zic, este prea sfîntă ca să o dăm pe mîna unui voevod fără de suflet !

S-a făcut acum o tăcere adîncă. Se întîmpla ca printre cei de față, doi dintre ei : Neculai Docan și Alexandru Cuza să fi fost studenții moldoveni despre care amintise Ghica. Cel de-al treilea, Vasile Alecsandri, lipsea ; nu putuse veni în această seară, urmînd a veghea asupra mamei sale ce se afla pe moarte. În spiralele de fum ale

țigării, Alexandru Cuza și Neculai Docan văd ridicîndu-se acel trecut nu tocmai îndepărtat cînd s-au trezit moldovenii față în față, pe Quai Voltaire, cu studenții munteni. Erau și ei tot în număr de trei : Ion Ghica, Iancu Filipescu-Vulpache și Niculae Cantacuzino. Vorbeau fiecare graiul provinciei în care se născuse, dar pe dată ce au început a grăi între dînșii s-au înțeles de minune, ca și cum ar fi vorbit aceeași limbă.

Tăcerea e străpunsă de întrebarea munteanului, căruia îi treceau pe dinaintea ochilor aceleași imagini de odinioară :

— Îți amintești oare, Alecule ?

— Ce anume, frate Ioane ? — întreabă Cuza, ca trezit din somnie.

— Ce revelațiune a fost pentru noi toți, că ne puteam înțelege graiul ? Cum ne strîngeam de mînă, în mijlocul străzii, ca niște nebuni, apoi, braț la braț, am mers pe lîngă Palat și am urcat pe Champs Elysées ? Eram ca niște îndrăgostiți, așa cum priveam unul la celălalt cu ochii împînziți de bucurie, și din acel moment, între noi n-a mai fost nici muntean, nici moldovean.

— Grăiești cu dreptate — întări Neculai Docan. N-a mai fost atunci nici muntean, nici moldovan !

Ora era tîrzie. A doua zi fiecare avea să pornească la munca sa. Boierul Grigore Cuza și-a îmbrățișat nepotul, a strîns mîna celorlalți și s-a retras, urmat de Vasile Mălinescu, care ascultase vorbele rostite aici, fără să întrebe, fără să spună și el ceva, într-atît se simțea de copleșit de cele auzite. Cînd cei rămași în casă s-au dus și ei să se culce, o undă de mîhnire le-a străbătut sufletele. Își ziceau, fără să se mărturisească unul către celălalt, că vremile evocate în această seară erau acum apuse, că din tot ce doriseră cu ardoare nimic încă nu se împlinise ; că acel măreț ceas al unirii încă nu sunase și cine știe cînd avea să sune pentru țările românești, iar viața lor, biata viață a omului, e atît de scurtă !

*

Nu trecuseră două zile și un vînt de nebunie se abătu peste oraș. Se aflase încă din faptul dimineții că Mihai

Sturza silise pe mitropolit să se retragă, că acesta se gătea să plece la mănăstirea Slatina ; că de azi înainte dritul bisericesc din care se miluiau calicii și înfometații Eșului, are să intre în buzunarul lui vodă. Atunci s-a pornit norodul, ca în vremi de bejenie ori de zurbală, care din apropiere, din ulița Feredăului, care mai din depărtări, de la Tătărăști, din Păcurari, sau din Sărărie, pentru că fiecare voia să vadă și să sărute mîna celui ce le fusese îndrumător și părinte. S-a umplut curtea mitropoliei de atîta omenire ; boieri în straie orientale ; ologi și orbi în zdrențe ; bătrîne bocind ca după mort ; preoți veniți din toate mahalalele Eșului, elevi de la Socola și dascăli de la Trei-Ierarhi, încît ziceai că este zi de praznic împărătesc ori de iarmaroc. Mitropolitul se ținea în mijlocul salonului, ușile erau deschise larg, ca orișicine să poată intra după voie, să-l vadă, să-i sărute poalele anteriului, ori mîna slăbănoagă, tremurătoare. De-a lungul obrajilor îmbătrîniți se vedeau lacrimile șuroind ; căci ceasul despărțirii de oameni, în viață fiind, e mai greu decît clipa dintre viață și moarte, cînd sufletul pornește pe marele drum al necunoscutului. De-aceea plîngea Veniamin îmbrățișînd pe fiștecare, preot ori dascăl, sărac ori bogat, dar mai cu seamă pe veșnicii flămînzi ai vieții acesteia nedrepte ; și își cerea iertare de la ei, că nu se-nvrednicise a face mai mult pentru starea lor păcătoasă. Zicea mitropolitul Veniamin plîngînd : „Oameni buni, iertați-mă ! Iertați-mă, fiii mei ! Iertați, creștinilor, pe prea smeritul monah Veniamin, care nu duce astăzi cu sine din această slavă ce au avut, decît păcatele ce le-au făcut în lume !“ Iar oamenii îi căzeau în genunchi, îi sărutau plîngînd poala hainei și strigau cu disperare : — „De ce ne lași, stăpîne ? Cui ne lași, stăpîne ?“ Întru tîrziu mai către seară, norodul a părăsit, cu sufletul obidit, ograda mitropoliei, ușile salonului au fost închise ; călugării s-au pornit cu grăbire să curețe scările și intrările palatului, că se zvonise că la ceasul vecerniei au să vină vodă Mihai cu doamna pentru a-și lua rămas bun de la Veniamin. Cînd a bătut toaca și clopotele au sunat pentru rugăciunea de seară, au sosit în adevăr vodă și doamna sa, în caleașca lor împodobită. Au fost conduși de călugării cu inimile cernite în salonul cel

mare, unde adăsta mitropolitul, cu trupul înghețat, ca de moarte ; iar sufletul său era ca o vatră de sărac în care nu mai găsești decît cenușă și oricît ai scormoni sub ea nici o scînteie de căldură nu se arată. Privea mitropolitul către vodă Mihai și a sa doamnă, ce se țineau lîngă el cu chipuri întristate, dar nici o lacrimă nu-și simțea sub pleoape, nici măcar o undă de bunătate nu-i învăluia sufletul pentru acești jefuitori ai norodului. Dimpotrivă, își zicea cu mare scîrbă, văzîndu-le prefăcuta tristețe, că toată această ceremonie fusese dorită de către cei doi furi, ca să poată spune mai tîrziu norodului că și ei s-au împărtășit, la despărțire, de iertarea și binecuvîntarea mitropolitului.

Abia cînd s-a retras domnitorul, chipul lui Veniamin a prins puțină culoare, iar inima lui s-a îmbunat. A părăsit salonul scînteietor de lumini, pentru el nu aveau să mai sclipească niciodată, și a trecut în iatac. Știa că n-are să doarmă ; că are să aștepte dimineața, cum adăstau fecioarele înțelepte mirele, cu candela aprinsă. I-a spus lui Nectarie să meargă să se culce.

— Ți-o fi somn tare, Nectarie.

A răspuns călugărul cu obidă :

— În noaptea aceasta, Înalte stăpîne, nimenea nu are să doarmă. Călugării stau în privighere.

— Dar nu e ajun de sărbătoare ! — se miră mitropolitul.

— Nu este, Înalte stăpîne ! — răspunde cu umilință Nectarie.

Gîndește atunci Veniamin : „Asta e va să zică. Mă priveghează călugării ca pe un mort". Dacă s-ar duce printre ei și le-ar întinde mîinile, strigîndu-le : „Nu mai jeliți, cuviosilor ! inima mea sîngerează, dar nu-i încă moartă ; vrăjmașii și pizmăreții m-au doborît din slavă, dar trupul meu nevolnic se mai tîrăște încă printre oameni !" Alungă însă de la sine acest gînd trufaș, ca pe o încercare a Satanei. Se întoarce către Nectarie și spune numai, cu mîhnire :

— De nu mi-ar fi ochii obosiți de-atîtea lacrimi, în noaptea asta aș fi vegheat, citind.

— Să vă citesc eu, Înalte stăpîne.

S-a așezat mitropolitul în jilțul său larg și a rugat pe Nectarie să caute într-un raft cu cărți „Necrologul lui Ștefan cel Mare" scris cu mare osîrdie de Vartolomei Măzăreanu, arhimandritul Putnei.

— Ai găsit, Nectarie ?

— Găsit, Prea înalte !

Și la lumina pîlpîindă a sfeșnicului, Nectarie începu să citească :

„Acest viteaz nebiruit, acest domn vestit, acest stăpînitor puternic om, doar țărnă va să se facă ? Într-acest mormînt să se închiză toate vredniciile lui ? Acest trup care cu armele fulgera peste vrăjmași și ca un trăsnet îi oboria, ce ? acum pe năsălie, fără de mișcare, gătit spre putregime și mîncarea viermilor ? O, ceas groaznic ! Stîncă primejdioasă de care toți ne lovim, unde nădejdile noastre cele dulci pentru puterea noastră se sfarmă și norocirea cade. Moarte nemilostivă care pe toți ne cernești, ne rumpi întîiu inimele răpind pre fiii, pre frații și pre părinții noștri și pe urmă pre noi ne îngropi în pămînt ! Viață amăgitoare care ne îndulcești toate simțirile ca mai cu amar să te pierdem !"

A întrebat Nectarie cu sfială :

— Să mai citesc, stăpîne ?

Veniamin îi făcu semn să urmeze ; și-n timp ce Nectarie se străduie să găsească șirul, mitropolitul gîndește că și lui viața amăgitoare îi îndulcește simțirile ; îl suise sus, în mare slavă, iar acum îl coborîse. Mîine în zori de zi are să-și ia rămas bun de la cuvioșii care acum priveghează. Are să-și împartă straie, mobile și lucruri de preț. N-are să ia cu el la Slatina decît ornicul primit în dar de la Kisselef și lucrat cu atîta iscusință de meșterul Haller din Nüremberg. Pe el are să citească de acum încolo scurgerea vremii ; pe el are să numere orele ; fiecare din ele aducîndu-i cu sine binele ori răul, suspinul ori bucuria ; și așa va adăsta în mare smerenie ora cînd inima lui n-are să mai bată, iar acele ornicului au să se oprească și ele.

★

Se întrebau cu mirare locuitorii din Eși : „Ce s-o fi întîmplat cu dascălul Enache, de nu-l mai vede nimenea

pe hudițe și nici prin cele crîșme de la Spiridonie ?“ „Ce voești să i se întîmple, răspundea cîte un căpcăun : și-o fi făcut omul crîșmă în borta casei, că la așa ceva se pricepe dumnealui, dascălul !“ Dar vorbind cu dreptate, nici oamenii care băteau metanii alături de cismari la sfîntul Gheorghe ori dădeau sărindare la sfinții Voevozi din Rufeni laolaltă cu toți teslarii Eșului nu puteau jura că l-ar fi văzut călcînd pragul bisericilor. Adevărul e că paharnicul Alboteanu nu mai cuteza să iasă în oraș, de rușinea oamenilor și mai ales de-a tineretului care se uita la el cu obrăznicie, și îl petrecea pe străzi îngînînd fără de rușine :

Maică-ta de-i vie,
Bine-ar fi să vie
Pîn' la noi, la vie !

Pe cînd scrisese Costache Negruzzi povestirea sa „Cum am învățat românește“ în care își rîdea de dascălul Socoleanu și de faimosul său sistem de pedagogie, tineretul „bonjurist“ al Eșilor, și mai ales școlerii de la Socola nu încetau să-l privească cu ochi obraznici și să-l întîmpine cu ocară pe bietul Enache Alboteanu, pe care fără nici o strădanie îl puteau recunoaște în originalul dascăl Socoleanu. Atîta doară că paharnicul Enache nu mersese chiar așa de departe cu fantezia în sistemul său de predare, ci numai diavoleasca fantezie a fostului său școler a putut găsi noua exemplificare, cu : „Maică-ta de-i vie.“ El, dascălul Enache, mai puțin inventiv, se mărginise doar la acea veche cimilitură :

Fată Sară,
Eu ți-am zis asară,

pe care și-o repetau elevii de la Socola de ani de zile. Dacă povestirea lui Negruzzi nu ar fi stîrnit atîta haz, iar batjocura tineretului nu l-ar fi întîmpinat la tot pasul, poate că Enache ar fi consimțit el însuși să adauge la cursul său această nouă exemplificare, a scriitorului, cu atît mai mult cu cît în sinea lui dascălul se judeca aspru că nu fusese el

în stare să scornească așa ceva. În fața răutății omenești, dascălul Alboteanu găsi însă mai nimerit să se dea la o parte, închizîndu-se ca un schimnic în casa lui de lîngă Socola. Căutase el să se apere printr-un libel sarcastic ; dar Săulescu și Asachi, ca și toți cei ce scriau la „Albina" au refuzat poezia, zicînd că este prea exagerată. Nu-i rămînea alt dascălului Enache, decît să-și accepte ocara ca pe-o cunună de martir și să gîndească cu mîhnire asupra firii omenești atît de perversă și nerecunoscătoare. Cu toate astea, el se dăruise acestui tineret din toată inima ; căutase să-l desprindă din strînsoarea dascălilor greci ; încercase să-i dea conștiința de român, încrederea în destinul patriei sale. El nu-și ținuse elevii în genunchi pe grăunțe ori în picioare, cu ochii în soare, așa cum făceau învățătorii greci ; nici nu-i bătuse cu un smoc de vergi, nici nu strigase către ei cuvinte de ocară. El îi iubise ca un adevărat părinte, iar uneori, cu multa candoare a sufletului său, crezuse că și școlerii îi răspund cu filiale simțăminte. Fusese deci numai o amăgire, în care el, dascălul naiv, se simți bine ani de-a rîndul ? Abia acum, la mari bătrîneți, descoperă cu groază că trăise de fapt doar în minciună. Atunci la ce bun să trăiești dacă toate în jurul tău sînt înșelătoare ; dacă fiecare vorbă pe care ți-o spun oamenii, o despici mai tîrziu în patru ca să vezi de e adevărată ori mincinoasă ; dacă sub fiecare floare cauți să vezi unde se ascunde spinul ; fiecare jurămînt de recunoștință ori de dragoste ascunde în el o perfidie, așa cum se țin viermii păcătoși în inima merelor aurite ? Astfel gîndind zi și noapte, dascălul Enache se înstrăinează tot mai mult de oameni ; ba leapădă de la sine, cu mare scîrbă, acele mici plăceri ale vieții, cum ar fi vinul rubiniu ori plăcintele gustoase. Nu mai bea decît apa adusă de la fîntînă, prin transparența căreia poți vedea de ascunde cumva un dușman păcătos. Îngreuiat de mîhnire, împovărat de ani, slăbit pe dinăuntru de nemîncare, dascălul Enache stă întins în crivat, străin la șoaptele celor din jur, la rugămințile copiilor, la îndemnurile nevestei, la chiotul voios al culegătorilor din vie, căci se întîmplă să fie chiar în octomvrie cînd se culeg ciorchinii zămoși și auriți.

Către sfîrșitul lunii a simțit dascălul Enache că moartea pe care și-o dorise cu atîta ardoare, a fluturat ușor prin odaie. Atunci a grăit dascălul Enache către copii :

— Băieții tatei, dați o fugă pînă în oraș și spuneți școlerilor mei din anii trecuți să vină, că dascălul lor e pe moarte !

Copiii au zvîcnit plîngînd pe ușă, în vreme ce dascălul Enache, lungit în crivat, gîndește cu mirare, că, acum, în ceasul cel de pe urmă simte nevoia oamenilor pe care, cu voință, de atîția ani îi ocolise. Ar vrea să-i audă din nou în jurul său, trăncănind ca odinioară vorbe de clacă ori de înțelepciune ; ar vrea să mai vadă o dată orașul cu crîșmele de la Spiridon ; cu bisericile mirositoare a tămîie și smirnă ; Ulița Mare cu forfota ei nesfîrșită, cu strigătele negustorilor, cu dughenele luminate pînă noaptea tîrziu. Ar dori să se amestece cu gloata, să strige cu ea, să cînte pe ulițe însoțit de țîrîitul viorilor, așa cum făcuse cîndva în tinerețile sale ; să audă din nou înjurăturile surugiilor, țipetele femeilor de la mahala, vorbele mincinoase ale prietenilor, orice, oricum, numai singur să nu mai fie !

Și iată, dorința lui sfîșietoare, se împlinește. În odaie dau buzna cu larmă mare, cu întrebări spăimoase, foștii săi elevi, în frunte cu Săulescu. La vederea lor, dascălul Enache se simte înviorat, plin de vlagă, ca și cum fluturarea ușoară a morții nici nu trecuse prin odaie, ci fusese o nălucire a simțurilor sale bolnave... Fără să ceară sprijinul cuiva, dascălul s-a ridicat din așternutul său și stă acum falnic în mijlocul odăii, cheamă pe nume pe cei mai însemnați școleri din trecut ; zîmbește mulțumit că au venit mai toți, că mai ales Săulescu nu lipsește din mijlocul lor. Apoi grăiește către cei din jur : „Iubiții mei, v-am spus din totdeauna că podoaba cea mai mare a lumii este omul, iar a omului este învățătura. Ea numai, și nimic alt, este acea făclie arzătoare și de lumini slobozitoare. Ea înlesnește pe oameni a fi supuși pravilelor și-i fac iubitori bunei orînduieli și meșteșuguri. Numai din ea, din învățătură, izvorăște viața cea liniștită și fericirea. Sfîntă și fericită e țara, ori cetatea care prenumără între hotarele ori zidurile ei și oameni cu carte. Așa cum glăsuiește hrisovul lui Moruzi, nici zidurile tari, nici bogăția cu scumpe desfătări nu poate

face să fie bine păzit un oraș. Într-adevăr, fericit este nu orașul care se întărește cu ziduri ca acele ale Semiramidei, nici acel care are o sută de porți, ci acel ce se întovărășește cu învățătura. Și iarăși nu uitați, iubiții mei ucenici, că oamenii fără învățătură se dedau cu totul patimelor și devin mai sălbatici ca fiarele..."

Ajuns aici, dascălul face semn că și-a sfîrșit oratia. Mai sînt încă multe de spus, dar el nu mai poate. Fălcile i s-au încleștat ; peste ochi simte o ceață ușoară ; un șarpe i-a mușcat inima, înveninînd-o. Ar fi vrut să vorbească celor din jur, cum se învrednicise ca dascăl și se nevoise pentru ca ei să priceapă tabela de slovenire, ori să osebească semnele de litere. Cum paradosia toate zilele săptămînii și nu ar fi lipsit din școală decît duminicile, ori la praznicele mari, împărătești, ori pe vreme de arșiță cîinească. Cum școala fusese pentru el un cuib și o fîntînă, un izvor și o grădină ; un cuib al înțelepților, o fîntînă plină de daruri ; un izvor al învățăturii și grădina iscusitelor meșteșuguri. S-ar cuveni să le spună și de munca sa fără preget alături de Iacov Stamate, cînd au întocmit lista domnilor moldoveni ce au fost de la descălecat și pînă la o mie opt sute, listă ce s-a pus apoi la capătul Psaltirei tipărită în teascurile mitropoliei. Dar șarpele ce-i otrăvește inima nu-l slăbește. I se pare chiar că mușcătura lui e mai aprigă, că în loc de venin îi înfige în inimă un sloi de gheață. Roagă prin semne pe ucenicii din odaie să-i ajute și să-l urce în crivatul abia părăsit.

Lungit pe pat, cu mîinile făcute cruce, în resemnare și smerenie ține ochii către ușă, ca și cum pe acolo avea să intre zeița morții. Dar în fața ochilor încețoșați i se arată o altă imagine venită din timpuri tare depărtate ; o odaie curată, cu soba încinsă bine, cu divanuri frumos așternute. Se vede pe el însuși, citind dintr-o carte, iar cel care stă alături, luminat de jăratecul din sobă, e căminarul Dinu Negruți, cel adormit demult întru Domnul. Nările dascălului Enache se înfoaie, în odaie amiroase a gutui și mere tomnatece ; un abur plăcut de cafea și de ciubuc îl împresoară, venind dinspre măsuța de lîngă divan. Iar el citește tare și rar din istoria minunată a „Frumosului Arghir și a prea frumoasei Elena, cea măiastră și cu părul

de aur". Își aude chiar glasul — cu toate că nu și-l recunoaște ca altădată — cîntînd și slăvind măiastra făptură a Elenei așa cum s-a înfățoșat ea dinaintea ochilor lui Arghir :

Ca crinul prea subțire,
Și înalt la a sa fire.
Așa-i oabla ei făptură
Și mîndra-i căutătură...

Fericirea lui Arghir n-are să țină decît o noapte. În zorii zilei măiastra i se smulge din brațe și se ascunde în palatul ei nevăzut, străjuită de roabe și de paznici cu credință. Iar el are să colinde lumea în lung și lat, căutînd palatul frumoasei hărăzită lui pentru a-i fi mireasă. De n-ar fi fost cei doi draci cu plașca și cu papucii lor fermecați, s-ar fi putut ca Arghir să nu-și găsească nicicînd pre frumoasa lui Elenă. Dar i-au zis diavolii, arătîndu-i către plașcă și papuci :

Cine se-mbracă cu ele
Și cu biciul să trosnească
De trei ori, și să grăiască :
„Hip, hop !" la a mea iubită !
Să fiu la a mea scîrbită !"

Prin pînza de pe ochi, dascălul Enache cată la Arghir întrebîndu-se ce-are să facă. Și, iată minune mare ! — în locul lui Arghir se vede Enache pre sine, cu pletele lui surii, cu anteriul cel soios și ferfenițit, cu mîinile butucănoase, umflate. Iar ceva mai în sus, pe-o terasă în soare, se ține Elena cea măiastră, cu brațele ei gătite și strigă :

O, vin, al meu iubite !

Atunci dascălul își îmbracă plașca, încalță papucii, ia biciul în mînă, pocnește din el de trei ori, și urlă ca un sălbatec : „Hip, Hop !" Pe urmă se simte luat pe sus de-o adiere rece, suflat ca un fulg de păpădie, zvîrlit ca o frunză sub orizontul adînc al unei lumi lui necunoscute.

Cînd cei ce stăteau în odaie au auzit răcnetul dascălului Enache și acel „Hip, Hop !“ scrîșnit de pe buze, s-au înfiorat tare și au întors capetele înspre crivat. Au văzut însă că dascălul stătea tot cu brațele cruce și doar în ochii lui mari deschiși juca o lumină pohticioasă și mulțumită, cum au copiii ceia mici cînd își capătă jucăria cea mult rîvnită.

A zis atunci Săulescu către școlerii veniți mai pre urmă și buluciți care la ușă, care pe lîngă ferestre :

— Dascălul Enache s-a dus dintre noi, fraților. De azi înainte închisu-s-a gura cea izvorîtoare de dulceața cuvîntului și frumos vorbitoare ! Închisu-s-au ochii cei pătrunzători de adevăr ! Înghețat-au picioarele ce umblau în legea Domnului. Ce dar să facem, fraților, decît să-l plîngem !

ÎNTOARCEREA FIULUI RISIPITOR

Primăvara venise grăbită. Vîntul urît se dusese ca o părere, luînd după el lapovița și ninsoarea. Pămîntul se dezmorțise ; pomii, care înmuguriseră, care înfloriseră ; iar în ograda lui Roată, zarzărul de lîngă casă se împodobise ca o mireasă. Sub el, stăteau în dimineața aceasta de primăvară Neculai și soră-sa Mariuța, așteptînd ca bunica să iasă din casă și să plece cu toții la deal, unde e biserica și cimitirul. Dincolo de zaplaz, în ulița satului, plozii cei mari ai Mădălinei se joacă de-a moldovenii și tătarii, umplînd văzduhul cu urletele lor cumplite. Dar larma se curmă deodată și glasul pițigăiat al lui Vasilică se aude la poartă :

— Neculai, măi Neculai !

— Ce vrei cu mine, Vasilică ? întreabă copilul cu inima ticăită.

— Uite colo în șusea, măi. Vine taică-tu !

Neculai o zbughește înspre zăplaz.

— Cine zici, măi, că vine ?

— Taică-tu, bre. Bădița Ionică !

Copilul se repede pe poartă, se-nfige în mijlocul șuselei, își face mîna streașină la ochi ca să vadă mai bine. Vasile nu-l mințise. Taică-su venea pe marginea drumului, îndemnîndu-și boulenii, iar în car stătea maică-sa, cu Năstase și Zoițica.

— Parcă ar veni de la nuntă ! zise stuchind Ștefan al Mădălinei, care ieșise în poartă, spăriat de larma copiilor.

Nu veneau ei săracii de la nuntă, nici de la vreo petrecere. Puseseră în car agoniseala lor de cîțiva ani, de cînd plecaseră din Ciuruc și trecuseră dincolo, peste apa Milcovului : cîțiva saci cu boabe, niște velințe, cîteva mindire, cît să zică omul că nu muncise chiar de pomană. Neculăiță se întoarce din drum și strigă la fereastra casei :

— Bunică, m-auzi, bunică ? Au venit tătuca și mămuca !

Bătrîna deschise ușa. Avea încă pestelca pe dinainte, tulpanul îndoliat pe cap ; slăbită tare de boală și mîhnire. Îl mustră pe copil cu blîndețe :

— Nu mai minți, ghiavole, că azi e zi mare, e Duminica Floriilor.

Neculăiță se smeorcăi oleacă.

— Nu te mint, bună ! Uite-te-l, colo ! Vino și vezi !

N-a apucat bătrîna să mai ajungă la poartă, că Ionică și noru-sa se și țineau în fața ei, rîzînd și plîngînd de bucurie.

— Adevărat îi ? Ați venit ? Au venit și copiii ? Și Năstasă ? Și Zoițica ? — cercetează bătrîna cu ochii înlăcrimați.

— Au venit și ei, mămucă ! Sînt colo, pe șusea ; i-or presurat copiii lui Mădălina.

— Amu — oftează bătrîna — sînt și eu liniștită.

În vremea din urmă se topise cu totul. Astă-iarnă zăcuse în pat și se ruga lui Dumnezeu să nu moară, ca nu cumva să rămînă copiii lui Ionică la mila cimotiilor ori pe mîini străine. Dumnezeu, se vede, o auzise. Se făcuse bine. Iar astăzi Ionică și Marioara veniseră, din nou, la casa lor. Ce poate să-și mai dorească o femeie bătrînă, sleită de puteri, cu sufletul pustiit de arșița vieții, decît să se ducă și ea, colo sus, la cimitirul din deal să hodinească, în negură și răcoare, alăturea de Costandin al ei.

— Lasă, mămucă — zicea Ionică. De azi încolo nu mai plecăm nicăierea. O să fim tot împreună.

Bătrîna dă să-l întrebe : „Cît o să mai fim, maică ?“ dar se răzgîndește. Își zice că nu e bine să-și mîhnească feciorul și nora, tocmai acum în ceasul revederii. S-a mulțumit să ofteze adînc, apoi i-a cercetat :

— Apoi, v-o fi foame, că veniți de departe...

— Asta cam așa este — strigă Năstase, cu ochii lucind de plăcere.

Zoița, care era numai de-o șchioapă, se prinse cu mîna de pestelca bunicii și gînguri :

— Și mie mi-e foame, bunică.

Bătrîna cată către copii cu dragoste :

— Vă face bunica un scrob, cu toate că sîntem în postul cel mare.

*

În ziua aceea și, hăt tîrziu, pînă la miezul nopții, nimeni n-a hodinit în casa lui Roată. Se îmbulzeau răzeșii, care mai de care, așa ca la moară ; venea unul, pleca altul ; fiecare voia să afle cel dintîi pe unde umblase și ce ispravă făcuse Ionică. Iar bietul om se nevoia să-i mulțumească, avînd pentru fiecare cîte ceva de povestit. Cînd au sosit mai la urmă Ilie Berdei, cu cimotiile gazdei, Iftimie Roată și Vasile „cel mic", bătrîna Măriuca a trimis pe Neculai la crîșma lui Botezatu să cumpere o oca de vin din cela roș tare din viile Nicorești lor. Au cinstit bărbații între ei, a închinat Ilie Berdei în sănătatea Măriucăi „că mult s-o prăpădit sărmana, de jalea copiilor !" apoi a trebuit Ionică s-o ia de la capăt, povestindu-le cum a fost cu plecarea lor peste Milcov, în Țara Românească.

Se întîlniseră, după cum le-a fost vorba, la Măgura Odobeștilor, dar numai Ionică venise cu Mărioara și cu cei doi copii. Oamenii din Șăndilar își lăsaseră nevestele și plozii în sat, că, ziceau ei, cu bună dreptate „nu știe decît Cel de sus ce-om găsi pe unde ne ducem, iar de-om avea parte de rău, să suferim numai noi, nu și cele neveste ori bieții copii fără de vină !" Din Măgura Odobeștilor au mers la Focșani, fiind și zi de bîlci ; au căscat gura prin fața dughenilor frumos împodobite ; au bătut cruci pe la cele biserici — că tare mai sînt multe ! — au ospătat la un crîșmar, om mai cu suflet, de felul său de la ținutul Putnei, iar acesta, pre numele său adevărat Lambrachi Triandaf, ca și cum le-ar fi citit gîndurile, le-a șoptit la ureche : „De voiți să treceți dincolo, în Țara Românească, tocmai bine s-a potrivit..." „Cum așa ?" — a întrebat Stanciu Țețe. „Iac-așa ! — a rîs jupînul. Oamenii ce fac de strajă la barieră, în noaptea aceasta, sînt chiar feciorii mei !"

— Ne-am cam temut noi, nu-i vorbă — zice Ionică Roată către bătrîni, da ne gîndisem toți cu păcat. O fi fost el, crîșmarul, de neamul său grecotei, dar suflet rău nu avea și nici cu viclenie nu grăise. Peste noapte am trecut în Focșanii muntenești, fără ca cineva să cerceteze de ce plecăm și unde. Iar către ziuă, cînd soarele începu să urce, ne-am sfătuit între noi unde să mergem să ne așezăm și să căutăm de lucru. A zis Stanciu Țețe că cel mai bine ar fi la boierul Suhleanu, cel ce ține moșie la Olteni și la Sihlea, că este om drept și nici nu cată în coarne vătafilor boierești. Alții au zis că e mai sănătos să nu rămînem în Slam-Rîmnic, ci să plecăm la Brăila, unde găsim de lucru la schelă, ori în satele din jur, cum ar fi la Baldovinești, ori la Viziru că-s mai arătoase și mai cuprinse. Ne-am despărțit dară în două cete. Una s-a pornit către olatul Brăilei ; cea mai mică, cu Stanciu Țețe, cu mine și încă vreo șase, a mers la Sihlea. Nici că ne-o părut rău. Boieru' Iancu Sihleanu, o fi el cam aprig din fire, țipă el la țărani și la slugi de-i bagă pe toți în spărieți, dar te socoate cu dreptate și nu se bucură de munca oamenilor.

S-a oprit din povestit, a închinat o cană de vin în sănătatea celor trei bătrîni, apoi și-a reluat șirul :

— Am rămas la Sihlea peste vară, iar în iarnă cînd n-a mai fost de lucru ne-am dus cu toții la Dumitrești unde oamenii găsesc mai ușor cîte ceva de făcut. Am mers într-o iarnă și la Brăila ; am muncit și în olatul acela, la Osmanu și la Bizighești, iar acuma am venit din nou la casele noastre — încheie Ion Roată.

A cercetat moșu-său Iftimie :

— Și ce agoniseală aduseși cu tine, nepoate ?

A răspuns, după o vreme, Ionică :

— De gîndești cumva la bani, la avere, atunci uite-o colo ! și-arătă cu ochii către lada peste care se aflau cîteva scoarțe. Rîse apoi cu plăcere : Dacă nu gîndești la avere, atunci află, moș Iftimie, că agoniseala ce-am făcut acolo e cu mult mai mare. Am văzut fel de fel de oameni și de seminții felurite ; am văzut orașe noi și sate multora necunoscute ; am culeș de pe la oameni fel de fel de vorbe și de gînduri. Unele mi-au săgetat inima de durere, altele au făcut-o să salte bucuroasă. Ți-aș zice dară, moș Iftimie, că după aste întîmplări toate, ochii mei văd acum mai

bine, mintea mi s-o ascuțit, inima îmi este și ea cu totul alta. L-a privit Iftimie cu milă, iar Vasile „cela mic“ a-nceput a rîde :

— Dacă asta ți-e agoniseala, apoi află de la mine că nu face osteneala. Toate astea le aflai, de voiai, și la Ciuruc, pentru că oameni și nevoi se găsesc în tot locul.

— Ce n-am priceput eu, măi nepoate, și te rog să-mi răspunzi e : ce te-a făcut să-ți lași casa și să stai printre străini atîta vreme ?

A răspuns încețoșat Ionică :

— Ce vroiai să fac alt ? Boierul mă năpăstuiește. De-aș lucra la el viața toată, nici din datorie nu mă scade, nici să-mi lase pentru trai nu se-ndură.

S-a mirat la rîndul său moș Iftimie :

— Cum ? Tu n-ai aflat pe-acolo că boierul Asanache o murit ?

— Vrei să șuguiești, moșule... a zis Ionică simțind în șira spinării un sloi de gheață.

— Ba nu șuguiesc de fel — a răspuns moșu-său. Oamenii aceștia pot să jure că nici nu s-a împlinit anu de la fuga ta, că s-a pristăvit și boierul. L-au îngropat fie-sa și ginere-su ca pe-un vodă ; s-au dus și de la Cîmpuri cîțiva oameni, chipurile să-l jelească.

— Da' pămînturile noastre ? a întrebat Ionică.

— Le-a înghițit boierul ! i-a răspuns amărît moșu-său.

— Se vede treaba — a spus și Ilie Berdei — că își simțea boierul sfîrșitul de ne-a scos ocinele în vînzare, plîngîndu-se la Eși că sîntem răi de plată. Și judecata i-a dat lui dreptate...

— Și-amu, ce făceți ?

— Amu muncim la ginere-său, Ștefanache Dăscălescu, așa cum muncesc toți clăcașii.

CINE N-ARE DOR PE VALE — N-O ȘTI LUNA CÎND RĂSARE

Vasile Mălinescu se plictisise de oștire. În vremea din urmă se tot rugase de Grigore Cuza să-i dobîndească o slujbă la ocîrmuire, un post de impiegat la arhivă ori la decasterie și de se poate cît mai departe de Iași, într-un ținut din țara de jos, cum ar fi Putna ori Bacău. Zicea cui voia să-l asculte că s-a scîrbit de atîtea parăzi, de reviste și de nopți de gvardie ; că nu se mai simțește bine în tăraful ofiterilor subțiri, care-și aduc epoleții de la Petesburg și eghiletii de la Paris, ori poartă surtuc și pantaloni tăiați după ultima modă. E drept — recunoaște Mălinescu — a fost o vreme cînd făcuse și el destule extravaganțe ; jucase și el pînă în zori „*preferans*“ și „*wist*“ în camera vreunui camarad instalat la hotelul lui Coroi ; stătuse și el seri în șir în cofetăria lui Felix, acel „decan al înghețatei și părinte al listei“ cum îl numea Kogălniceanu ; zburase și el la Copou într-o caretă vieneză, în căutare de femei măritate ori după vreo loretă cu nuri. Se arătase și la teatru, mai ales iarna, în serile cînd se dădeau baluri costumate și măscuite și unde fiecare ofițer ar fi dorit să se impună în ochii cuconetului ca cel mai bun dansator al Eșului. Dar mai ales în secretul inimii sale năzuia fiecare dintre ei să se arate în ochii iubitei „frumos ca un soare“, așa cum s-a arătat cîndva, cu ani în urmă, în travesti-ul său de templier, acel ofițer-poet Hrisoverghi, răpit în floarea vîrstei de moartea cea nemiloasă.

— Acum — se tînguie Mălinescu boierului Grigore — toate acestea nu mai prețuiesc pentru mine nici măcar un firfirig. Iar dacă uneori, după teatru, mă mai duc și eu, în Păcurari, la crîșma lui Carignani, italianul cela, știi dumneata, de fabrică salamuri și cioplește în piatră Psyhee și Amoraș, nu o fac pentru că-mi place vinul de Nicorești, ori pentru că vinul de acolo ar avea un gust mai plăcut, sorbit fiind el sub ochii demoaselei Any Roland, de la teatrul franțuzesc.

— Atunce de ce te duci ? — îl întrerupe rîzînd boierul Grigore Cuza.

— Mă duc... ca să uit ! — răspunde Mălinescu, plecînd privirile în dușumea.

Se crucește boierul :

— Ce să uiți, ce ?

Mălinescu nu se hotărăște să-și împărtășească secretul. Răspunde numai, ca să zică ceva :

— Ia, niște ochi !

Boierului Grigore nu-i trece prin gînd că el însuși mijlocise cunoașterea acelor ochi care aveau să schimbe viața de plăceri și nebunii a tînărului ofițer, într-una de suferință și prelungi visări. Cu cîteva luni în urmă, astă-vară, boierul Cuza luase cu el, la o vînătoare în munți și pe Vasile Mălinescu. Au mers cu droșca pînă au dat în valea Călugărei ; acolo surgiii au deshămat caii, s-au dus în sat, de au tocmit doi boi pe care i-au înjugat la trăsură și, așa, au luat-o pe valea Orșei în sus, pînă la Călugăra. Ziua era frumoasă, cerul limpezit și înalt, aerul rece și tare. Pîlcuri de fagi și de arini, risipiți peste coastele dealurilor, parcă țineau să-și încălzească trunchiurile la razele soarelui de august ; jos se vedea șerpuind Tazlăul cu solzii lui argintii, iar în depărtări se întrezăreau, învăluiți într-o pînză ușoară, vinețiie, munții cei înalți. Către seară au dat de o văgăună, strînsă în cleștele munților, despărțită de restul lumii, o închipuire a ceea ce trebuiește a fi gura iadului unde cei intrați pe ea își lasă orice nădejde de reîntoarcere. În această văgăună se afla Tîrgul-Ocnei și ceva mai depărtișor acea Cămară a sărăriilor, unde odinioară Iancu Stavăr, socrul boierului Grigore fusese cămăraș și unde cei doi drumeți aveau să tragă acum pentru o noapte. Cînd s-a

trezit a doua zi, cu oasele odihnite, o dorință năvalnică de a vedea și de a cunoaște aceste locuri de la sfîrșit de lume, cuprinse sufletul lui Mălinescu.

— Să coborîm atunci în tîrg — a hotărît boierul Grigore, răspunzînd nerăbdării ce străbătea din vorbele ofițerului. Ai să te lămurești singur domnia-ta dacă în văgăuna aceasta este ori nu este și ceva viață. Despre partea mea — mărturisește boierul Grigore — socot și eu ca și Costachi Negruzzi că nicăieri pe lume nu cred să se găsească femei mai plăcute și cu ochi mai ucigași!

Înveseliți de vorbele acestea, au plecat grabnic de la Cămară și au coborît către tîrg. Soarele se înălțase demult peste culmea brazilor, aerul era încă rece, aspru, dar drumeții nu-i mai simțeau întepătura. Erau hodiniți, mîncaseră bine, și ca și cum boierul Grigore și-ar fi recăpătat aici o tinerețe de mult trecută, sufletul său zburda la fel ca al junelui Mălinescu. Îi arătă acestuia tot ceea ce era de văzut în acest tîrg, părăsit de Dumnezeu, dar nu și de oameni; l-a dus pînă la puntea de pe Trotuș, făcîndu-l să admire căsuțele mici, împrejmuite de grădini, și acel întunecat turn al Precistei, astăzi ruină, în fața căruia se curmaseră multe vieți nevinovate. Dar mai cu seamă ținu boierul Grigore să-l facă atent pe Mălinescu, la fel cum se înfățișează aici oamenii, cum vorbesc între ei și mai cu seamă cum se înțeleg unul pe altul. „Caută bine la oamenii aceștia, îi zice boierul Grigore. Nicăieri la țara Moldovei n-ai să găsești acest amestec de munteni și moldoveni, care trăiesc de ani de zile împreună, se înțeleg împreună, și, ceea ce este mai de seamă, se simțesc bine împreună!" Vasile Mălinescu privește și se minunează. Oamenii care le ies în cale, rîzînd și salutîndu-i, pentru că fiecare cunoaște pe boierul Cuza de pe vremea cînd venea aici să-și cerceteze socrul, sînt unii moldoveni, alții români de la tara de peste Milcov, dar vorba acestora, cu toate că pe alocuri deosebită, este tot vorbă românească. Un tînăr moldovean, cu glas plăcut, cu ochii zîmbitori și calzi, îl întîmpină pe boier, strigîndu-i de departe:

— Bine-ai venit la noi, coane Grigore! Nu întreb ce vînt te aduce la Tîrgul-Ocnei. Știu eu prea bine că ți s-o făcut dor de un biftec de urs!

— Ai ghicit, diavole! — rîde, cu mulțumire, boierul Grigore.

Strînse mîna tînărului și îl prezentă lui Mălinescu:

— Dumnealui este Pascal Vidrașcu, cel mai bun și cel mai norocit om din tîrgul acesta. Iar domnia-sa e Vasile Mălinescu. După ce a strîns călduros mîna lui Mălinescu, Vidrașcu răspunse bătrînului boier:

— Ai dreptate, coane Grigore. Oamenii de-aici sînt buni, pentru că toți sîntem iertați de la munci. Guvernul, în părinteasca lui grijă, ne-a adus aici, ca avînd sub ochi gropile osîndei, să ne spăimîntăm, să ne pocăim și să ne facem mai buni!

A întrebat atunci Mălinescu, încetoșat:

— Domnia-ta ai fost... osîndit cumva?

Paul Vidrașcu a rîs cu voioșie:

— Dacă voiești, sînt și eu într-un anume fel osîndit, și încă pe viață.

— De-aceea am zis și eu că dumnealui este omul cel mai norocit dintre locuitorii acestui tîrg! — a adăugit boierul Grigore, în ai cărui ochi strălucea o bucurie drăcească.

— Nu înțeleg nicicum — mărturisește ofițerul.

— Cînd am venit aici — îl lămurește Vidrașcu — venisem din curiozitate. Voiam să văd Turnul Precistei, unde pe vremuri se spînzurau oamenii înaintea ușii, din porunca voevozilor haini; voiam să văd și gropile de sare în care arestații își duc o viață ticăloasă, de trudă și de blesteme. Și iată că păcatul...

— Au nu cumva norocul? — îl iscodește bătrînul.

— Păcatul ori norocul, cum îi zici dumneata, cucoane Grigore, încuviințează Vidrașcu. Unul din ele a potrivit așa de bine, că am rămas aici pe toată viața.

A scoborît puțin glasul și a rîs înfundat:

— M-am încurcat cu o iertată damă, care e și plăcută și bună soție!

A zis apoi, ceva mai tare:

— Ea ar fi bucuroasă, coane Grigore, de ne-ați călca pragul casei măcar pentru cîteva clipe.

Au pornit tustrei către casa lui Vidrașcu, dincolo de puntea de pe Trotuș.

În cadrul ușii larg deschise, sprijinită ușor de laturea ei, se afla o femeie tînără, într-un vestmînt de tiul trandafiriu, strînsă la mijloc cu o cordea subțire în culoarea rubinului. Privi către noii veniți, apoi rîse, arătîndu-și șiragul dinților ei albi :

— Ce bucurie, coane Grigore !

Cînd ochii ei mari, cu scurte sclipiri ca de stele, și umeziți parcă de o arsură neînțeleasă și continuă s-au îndreptat către Mălinescu, acesta și-a simțit inima săgetată de o mare durere, iar vorbele boierului Grigore i-au sunat în urechi, ca o prevestire : „nicăieri, ca aici, n-ai să vezi femei mai bune și cu ochi mai ucigași !“ Ca să nu le mai simtă săgetarea, Vasile Mălinescu și-a plecat capul ca un vinovat, dar a știut chiar din această clipă că de azi înainte s-a robit lor pentru toată viața și că puținele ori multele zile ce-i va fi dat să mai trăiască, n-au să-i fie îndulcite decît avînd-o pe această femeie alături de sine. A doua zi, Vasile Mălinescu și boierul Grigore au părăsit Cămara și s-au dus la mînăstirea Răducanu, la părintele Paisie, care i-a găzduit în chiliile sale curate. Aici își dăduse întîlnire boierul Grigore cu alți prieteni din Focșani și Bacău, cu care avea să pornească la vînătoare. În timp ce părintele Paisie îngrijea de bucate, iar boierul Grigore sta întins pe patul îngust al chiliei ca să-și hodinească mădularele. Vasile Mălinescu stătea afară, la soare, pe un scăunaș de lemn, cu spatele sprijinit de zidul chiliei. Deasupra capului său, o șuviță subțire de viță de vie urca și ea către soare, încolăcind coperișul casei mănăstirești. Jos, la poalele stîncii pe care se înalță biserica, se aude curgerea săltăreață a Trotușului, scăpată din chingile munților, pornită acum să-și găsească pentru totdeauna izbăvirea în apele Siretului. Ascultînd plînsul ușor al rîului, Mălinescu gîndește că de azi înainte viața lui va fi tot ca apa aceasta, aci vînzolită de ploi și de viforniță, uneori poate mai calmă și mai limpezită, dar totdeauna strînsă în chingile minciunii, căci nimănui n-ar avea curajul să se mărturisească, nici măcar boierului Grigore, de patima lui vinovată. Și chipul femeii îi apare parcă scoborît pe firul atît de subțire al viței de vie, iar ochii ei îl privesc din nou sîngerîndu-i inima, în timp ce glasul ei șoptește prin

șiragul dinților albi : „Unde ai mai văzut tu, în țara Moldovei, ochi ca ai mei, în care unduiesc ape și lucesc stele și care răcoresc vîlvătaia inimii pe care tot ei au aprins-o ? Spune, iubitule, unde ?“

Mălinescu se ridică de pe scăunaș, își pune mîinile la frunte, se pipăie ; fruntea lui arde, e toată un jăratec, „sînt bolnav rău — își spune în gînd. Am început să am năluciri“. Pornește către bucătăria în care monahul Paisie pregătește de cină.

— Voiești ceva, fiule ? întreabă bunul călugăr.

— O cană cu apă rece, ca să-mi răcoresc fruntea, părinte — strigă Mălinescu, simțindu-și trupul cuprins de fierbințeală.

Paisie ia dintr-un colț al cuhniei un ulcior cu apă proaspătă, vine pînă în prag și, fără să-și cerceteze mai bine musafirul, spune :

— Poftește, fiule !

*

Cum s-a desfășurat vînătoarea, ce-a făcut boierul Grigore în munți, cîți urși a întîlnit în cale, pe cîți i-a cruțat și cîți l-au cruțat pe boier, zicîndu-și poate că ar fi păcat să-și pună mintea cu un vînător bătrîn, astea toate nu le-a știut Vasile Mălinescu și poate n-are să le știe niciodată. El a zăcut cîteva zile în chilia părintelui Paisie, lăsat de către vînători în calda sa pază, iar cînd s-a simțit bine, a mulțumit călugărului și a pornit către Eși, în droșca anume trimisă de boierul Grigore Cuza. Cu toate că vara era pe sfîrșite și toamna bătea la ușă, orașul era pustiu, sau cel puțin așa i s-a părut lui Mălinescu. Boierii cu multă stare nu veniseră încă de la Ischl ori de la Baden-Baden ; cei mai puțin cuprinși mai stăteau pe la moșii, adăstînd strîngerea recoltei și o vînzare mănoasă. Teatrul era închis. Doar crîșmele, mai ales acelea cu grădină, erau veșnic pline. Dar Mălinescu se ferea acum de ele, după cum ocolea și cofetăria lui Felix Barla, unde ar fi dat de camarazii săi din oștire, care, de bună seamă, l-ar fi tîrît din nou în cine știe ce „stravaganță“ nocturnă. După ce sfîrșea slujba-i ostășească, Vasile Mălinescu pleca în cău-

tarea noilor sale cunoștințe, în preajma cărora își îndulcea viața cu înalte și nobile idei. Dar din nefericire și acești noi prieteni nu mai se găseau la casele lor, unii fiind pe la țară, alții exilați de către Mihai Sturza la vreo mănăstire, iar alții, ca Ion Ghica, părăsiseră pentru totdeauna Eșii. Așa află cu obidă Vasile Mălinescu de surghiunirea lui Kogălniceanu la mănăstirea Rîșca, pentru că scrisese „niște cuvinte de prisos în favorul țăranilor". Știrea o aflase Mălinescu chiar la întoarcerea în Eși, de la fiul lui Iordache Pruncu, starostele de Putna, ce își făcea armata ca prapurcic în același batalion cu el. Cătînd o întărire a celor spuse de Dumitru Pruncu, se duse în garbă la locuința lui Alhaz, dar nu găsi pe nimeni ; ușa era zăvorîtă, doar o bătrînă țigancă stătea tolănită în pragul ei, ca un cîine. Căldura de august, încă înăbușitoare în ziua aceea, nu-i tăiase însă pofta de vorbă și de la ea a înțeles Vasile că „boierul Lisandru Cuza se însurase și se dusese cu tînăra lui soție la tată-său Ioniță, cel de stă la Barboși", că „domnu prifesor Docan se află la țară la mumă-sa, ce stă la moșioara ei de la ținutul Tutovei ; că domnu Filadef s-a dus și el cu maiorul Alhaz să se mai hodinească puțin la băi, la Slănic." Neavînd vreme de pierdut, Vasile Mălinescu mulțumi bătrînei, lăsă să-i lunece în palmă cîțiva bănuți, și plecă mai departe, după vești. Dar la ce ușă să mai bată în orașul acesta toropit de arșiță, cu hudițele golite de oameni, cu paveaua încinsă cum sînt pietrele în feredeul cela turcesc ? Ca să scape de dogoare, Vasile Mălinescu aleargă spre Ulița Mare, unde se află dugheana de cărți a lui Căliman și a franțuzului Pedru ; acolo e umbră, e răcoare, franțuzul e un om plăcut la vorbă și nici Căliman nu era chiar de lepădat, fusese doară la Academie unde învățase franțuzește și grecește, iar Gheorghe Asachi îl ținuse multă vreme ca secretar și îl îmbogățise. Ziceau însă unii că aceste favoruri toate nu-i veniseră numai de la istețimea minții, ci pentru că acest Căliman era feciorul lui Iordache Pruncu, zămislit cu Marghioala, fata văduvei lui Burtan din Focșani, chiar în noaptea cînd și-a ales pentru hodină patul din dreapta, ferindu-se de cel din stînga unde dormea văduvoaia. Nu avu însă Mălinescu noroc, dugheana de cărți era închisă. Să mai gonească pe

poduri nu-i era aminte, să stea aici, sub arșiță, era și mai rău. Tocmai atunci, din norocire pentru el, văzu venind agale o droșcă trasă de doi cai costelivi. Făcu semn birjarului, iar acesta, ametit și el de dogoreala soarelui, opri caii și-l întrebă cam fără chef :

— Încotro, coane ?

Unde să se mai ducă ? Boierul Grigore Cuza e plecat la moșie la Gherghelău ; de Costache Negruzzi știe că n-a mai călcat pe la Iași de luni de zile, se retrăsese de bună voie la Trifești într-un fel de surghiun. Mai avea el, pe aici la Iași, o rudă dinspre taică-său, pe vornicul Iordache Mălinescu, dar și acesta cînd era, cînd nu era în oraș, întrucît ingineriu fiind, hotăra multe moșii la țara Moldovei. Zise deci birjarului :

— Mergem la Socola !

Birjarul mîrîi ceva între dinți, și fără pic de inimă își îndemnă caii :

— Hii, gloabelor !

Caii porniră în pas pe Ulița Mare, către palatul domnesc care se ridica din nou de la temelie după pîrjolul mistuitor din anii trecuți. Cu toate că se simte încă ametit de căldură, Vasile Mălinescu ia aminte la înfățișarea acestui oraș în care trăia de cîțiva ani și pe care abia acum îl descoperă. De vină este poate singurătatea în care se află și poate întrucîtva pustiul din inimă. Odinioară nu avea vreme să vadă în jurul său ; ochii lui se opreau la tot ce era armonios și plăcut, dînd deoparte urîtul și mizeria. Teatrul românesc și mai ales ochii domnișoarei Negroni, teatrul francez cu grațiile domnișoarei Roland, balurile mascate cu mazurcile drăcești, în care ofițerii se avîntă cu pași repezi, alunecați, izbind pe urmă parchetul cu talpa și făcînd să sune pintenii de metal ; saloanele boierești, ornate cu plante exotice, cu divanuri și taburete, cu luminile aprinse pînă în faptul zilei ; cu zîmbetul grațios al cucoanelor, cu acel delicat abandon pe care numai moldovencele acestea știu să-l aibă... Și iată că abia acum, ca un orb ce își capătă din nou vederea, i se arată și lui hîda înfățișare a Eșilor, îngrozindu-l și sîngerîndu-i inima. Abia acum vede el ulițele înguste și murdare ; casele mizerabile alături de cele cîteva palate ; ogrăzile imense în care cete

de țigani robi forfotesc ziulica toată ; mulți dintre ei purtînd pe cap o pereche de coarne sau un cerc de fier la gît, ispășind la porunca boierului cine știe ce greșală fără importanță. Abia acum își amintește Mălinescu că acești țigani pot fi cumpărați pe un fleac, opt sau zece galbeni, mai puțin chiar decît prețul unui cal slăbănog ; că mîncarea lor pentru toată ziua e un blid de mămăligă, iar hainele lor pe un an, o pereche de izmene și-o cămașă. Pe lîngă ei trec însă, de la cămară către salonul boierului, tăvile de argint încărcate cu chesele și pahare de Boemia, dulcețile de rodozahar ori de petale de trandafir, butelcile cu șampanie și cu vinaturi alese.

— Am ajuns, coane ! — strigă birjarul coborînd de pe capră.

— Am și ajuns, omule ? întreabă ca trezit din somn Mălinescu.

— Dar cum alt, cucoane ? Cai ca ai mei nu găsești pe toată ulița Păcurarului ! — se fălește birjarul ajutînd ofițerului să coboare din trăsură.

Lui Mălinescu nu-i vine să creadă : arșița s-a îmbunat, o răcoare plăcută se simte în toată grădina, cu aleile stropite din belșug. În fața restaurantului, la mese, trase ceva mai la umbra zidului, ciocnesc în sănătatea cuiva, al cărui nume nu ajunge însă pînă la urechea lui Mălinescu. Hotărît de-a nu se amesteca cu ei Mălinescu se așează pe-o bancă retrasă, la adăpost de vederea prietenilor sau a trecătorilor. Dinspre chioșcul de muzică se aude deodată melodia legănată a unui vals de Strauss : „ E Höfner și muzica noastră militară", gîndește cu mulțumire Mălinescu. În sonurile plăcute ale „Poveștilor din Pădurea Vieneză" Mălinescu se simțește dus către altă lume, o lume care nu are nimic asemănător pădurii cîntată de Strauss, o lume care, de fapt, este mult mai apropiată de el și totuși i se pare stranie și îndepărtată. E acel colț uitat de Dumnezeu, dar nu și de oameni ; cu Turnul Precistei, cu puntea de lemn de peste Trotuș, cu o grădină plină de crîșmărese și dalii multicolore, cu o casă micuță și curată, înăuntru căreia pe un taburet stă o femeie tînără, într-o rochie de tiul roz, cu zulufi atîrnînd de-a lungul obrajilor...

Către seară, cînd s-a întors acasă, plictisit la gîndul că avea să mai petreacă o noapte de singurătate, Mălinescu găsi un bilet de la Costache Negruzzi în care acesta îl înștiința că a sosit la Eși, că de mult ținea și el să-l cunoască și că îl poftește să cineze împreună, la el acasă. În sfîrșit, avea să cunoască și Mălinescu pe feciorul aceluia ce fusese un bun prieten al tatălui său, dar pe care viața potrivnică îi despărțise, singura lui legătură rămînînd cele cîteva scrisori ce-și trimiteau la răstimpuri. Coasa morții i-a secerat apoi pe rînd, nu mai înainte ca soarta haină să le fi hărăzit necazuri și ruină amîndurora. Bătrînul Mălinescu își dăduse duhul printre străini, sărac lipit, neîmpăcat la gîndul că pentru țara scumpă a Moldovei el nu făcuse nimic din tot ce năzuise ; clucerul Negruți se stinsese de durere văzîndu-și casa jefuită și restul de avere îngropat la Trifești, argintăria și lucruri de preț, prăpădite și ele. Cu sufletul strîns între două simțăminte, de jale pentru ce-a fost viața bătrînilor și de bucurie că fiii lor au să se cunoască în sfîrșit, ajunse Mălinescu la casa lui Costache Negruzzi. Casa în care locuia acesta, cu toate că era tot vechea casă părintească, fusese refăcută, după ce Dinu Negruți se întorsese din deștărare la sfîrșitul Eteriei. În lipsa stăpînului din Eși, casa fusese jefuită, cărțile și lăzile în care se găseau fuseseră puse pe foc, iatacul clucerului Dinu prefăcut în grajd de către ieniceri, divanele, mesele și jilțurile furate și vîndute. „N-a mai găsit printre ruine decît pe cîinele Balaban care, ca și credinciosul Argos al lui Ulisse, își aștepta stăpînul !“ are să explice ceva mai tîrziu Costache Negruzzi, oaspetelui său. Îl primise pe Mălinescu din prag ca pe o veche cunoștință, își ceruse iertare că nu răspunsese dorinței ofițerului de-a se vedea încă din anul trecut, dar se ținea acum departe de oraș, umblînd mai mult prin țară, făcînd inspecții pe la școalele primare, deoarece era membru al comisiei care cerceta mersul școalelor și pricinile neprogresului lor. Și-a îmbiat apoi musafirul să ia loc pe un jilț, dinaintea unei măsuțe joase pe care se aflau zacușce, fructe și o butelcă de vin, s-a așezat și el pe un jilț asemănător, tapisat în

brocart verde ; și după ce au ciocnit pentru cunoștință, Negruzzi a început să-l cerceteze pe Mălinescu asupra felului în care și-a petrecut lunile de vară.

— În ultima vreme am fost și eu prin țară — a răspuns Mălinescu. Am fost poftit chiar la o vînătoare în munți de boierul Grigore Cuza, dar n-aș avea prea multe de povestit despre aceasta.

— Cum așa ? — se miră Negruzzi.

— La mănăstirea Răducanu m-am simțit rău și am căzut bolnav.

— Păcat. Ai fi văzut și mai ales urechile ți-ar fi auzit multe povești de la vînătorii ceștia lăudăroși.

— De văzut — mărturisește Mălinescu — am văzut cîte ceva. Am văzut Tîrgul-Ocnei, cu Turnul Precistei, și cu gropile de sare, apoi am fost și la cîțiva cunoscuți de-ai boierului Grigore.

— Care va să zică ai cunoscut și domnia-ta pre boierii moldo-români din care se compune societatea de acolo ? Ai avut deci prilej a cunoaște și domnia-ta că acolo fuzia între munteni și moldoveni face mari progrese ?

— E adevărat. Dar toate acestea nu le-aș fi înțeles fără boierul Grigore. El m-a făcut să-i văd așa precum sînt acești oameni.

Costache Negruzzi rîse :

— Venerabilul boier îi cunoaște bine. Socrul dumisale, Iancu Stavăr, a fost mulți ani cămăraș al Sărăriei. Domnia-sa cunoaște și ceea ce îi unește și ceea ce îi desparte pe moldovenii și muntenii de acolo ; mai știe de asemenea că, deși într-un colț de țară, în Tîrgul-Ocna tot se păstrează vechea ospitalitate română. Nicăieri ca acolo n-am petrecut zile mai vesele, nici n-am găsit mai bună primire, mai cordială ospețire. Căzu pe gînduri, apoi mijind ochii către musafir, și-a sfîrșit vorba : Tot ce se mai poate adăugi este că bărbații de acolo sînt foarte buni și femeile foarte amabile !

Mălinescu tresări și-și plecă ochii, ca nu cumva Negruzzi să citească în ei simțămintele care-l zbuciumă deatîta amar de vreme. Se înfioră însă auzindu-l spunînd cu o undă de veselie în glas :

— Apoi, pesemne aerul, sarea, Trotușul contribuie a face ca damele ocneane să aibă cei mai limpezi și mai ucigași ochi din toată țara ?

Mălinescu își ridică privirile, zbuciumul pare-se că trecuse ; acum se simțea în stare să-i răspundă, chiar să-l înfrunte la nevoie. Zise, ca să-l încerce :

— Așa spunea și boierul Cuza !

Dar Costache Negruzzi se mulțumi a rîde mai zgomotos. Au trecut apoi la alte subiecte, erau doară destule. Au vorbit despre starea țăranilor moldoveni ; susținînd Negruzzi că sînt cam leneși și țin drumul crîșmei, despre chipul în care se arată ieșenilor un provințial descins în Capitală, la hotelul Petersburg și jumulit pentru o noapte ; au vorbit chiar și despre cîntecele populare, gazda arătîndu-și mîhnirea că în Moldova cu greu se poate găsi o urmă de cîntec patriotic.

— Dar ce voiești, domnia-ta, astă țară a cercat prea multe prefaceri ca să-și mai poată aduce aminte de vremile eroice ! — zice Costache Negruzzi.

Așa au vorbit ei pînă la miezul nopții, iar la despărțire și-au făgăduit să se mai întîlnească pe dată ce Negruzzi se va înturna din cercetările sale, urmînd să plece chiar de-a doua zi prin țară. A zis Negruzzi pe cînd se găseau în prag :

— Nici gîndești domnia-ta cît de obosit mă simțesc după o îmblare prin sate. Mi se scîrbește inima de-atîta borș de pui și de pui cu smîntînă, cu care mă hrănesc oamenii. Să nu socoți însă că eu, patriot, disprețuiesc bucatele astea naționale ; dimpotrivă. Dar cînd cineva nu mănîncă decît pui, pare-mi-se că are dreptate a fi sătul de ei !

*

Odată ajuns acasă, Mălinescu încercă să doarmă cîteva ore, dar nu izbuti să închidă ochii. Cu toate că fereastra era deschisă, nici măcar o undă de răcoare nu venea dinspre stradă. Dimpotrivă, s-ar fi zis că arșița de peste zi se strînsese toată lîngă zidul casei, așteptînd doar un semn ca să dea năvală înăuntru. Se-auzeau în schimb chiote de veselie de la crîșma din apropiere și un țîrîit de diblă, căruia în curînd i se-adăugi cîntarea vreunui june amant :

De cine dorul se leagă,
Nu-i pară lucru de sagă.
Că de mine s-au legat,
Parcă nu-i lucru curat...

„Așa s-a legat dorul și de mine — oftează Mălinescu, întorcîndu-se pe-o rînă. Mi-a fost scris pesemne să nu mai am tihnă în viață, să nu mai știu ce e somnul, nici plăcerea de-a trăi printre oameni. De aș fi măcar în preajma ei, să-i pot auzi glasul, să-i sorb zîmbetul de pe chipul luminos, să-i mai simt privirile care mi-au brăzdat inima și mi-au sîngerat-o. Dar așa, de departe, e ca și cum aș venera o icoană, e ca și cum aș iubi o moartă !“ Își făgăduiește că pe dată ce boierul Grigore Cuza se va întoarce de la Gherghelău să-i amintească de rugămintea sa și să-i găsească un post în ținutul Bacăului, chiar la Tîrgul-Ocnei de se poate. Nu știe, bietul îndrăgostit, că scornirile inimii sînt tot atît de fragile și neadevărate pre cît sînt toate lucrurile omenești pe acest pămînt. Nu au să treacă șase luni și Mălinescu are să părăsească Eșii, dar nu pentru a merge la ținutul Bacăului, ci la Paris, în capitala Franței, ajutat întru aceasta de către Costache Negri, proprietarul Mînjinei și mecena tinerilor moldoveni.

*
* *

Nici Costache Negruzzi nu s-a hodinit bine în acea noapte. Vorbise el despre borșul de pui și de puiul cu smîntînă, se veselise chiar la amintirea pățaniilor sale culinare prin satele și tîrgurile Moldovei, dar acum, lungit în crivat, cu mîinile cruciș sub ceafă, gîndește amarnic : „De-ar fi numai atît ! Dar unde pui curiozitatea oamenilor de prin tîrguri, care se țin scai după surugii, neprididind cu întrebările : „Pe cine ai adus ? Cum îl cheamă ? De unde vine ?“ Și setea de-a ști a cucoanelor, care șușotesc între ele : „Oare e însurat ? E tînăr ? E bătrîn ? Ce caută ? Cum îl cheamă ? Știe franțuzește ? Știe contradantul cel nou ?“ De mîine tortura începe din nou și va ține întreaga lună a lui septembrie, avînd a cerceta trei tîrguri mai arătoase și douăzeci de sate. Mă întreb de ce nu se

cuvine să încerc și eu rețeta prietenului meu împotriva acestei boale a provincialilor. Cum ajung mîine la Vaslui, să dau un prînz mare la care să invit pe toți magnații tîrgului, mari, mijlocii și mici ; bărbați, femei, babe și fete apoi, după masă, suindu-mă în picioare pe un scaun, să le fac acest cuvînt : „Boieri, cucoane și cuconițe ; vă spun acum cîte ceva ca să nu mai vă osteniți a le afla de la alții, poate mai încornorate și mai neadevărate. Aflați că sînt de la Eși și mă numesc Costache Negruzzi ; că m-am născut prin 1807 ori 1808, nici eu nu știu prea bine, că toate catastivele sînt mincinoase, iar de atunce a trecut multă vreme. Acum m-am apropiat de patruzeci de ani ; taică-meu Dinu s-a prăpădit demult și de prea multe necazuri, maică-mea, Sofia Hermeziu, și-a dat duhul la un an după ce m-a născut pe mine. Ca să nu vă dați cumva osteneala să-mi găsiți pe aici o partidă bună, aflați că nu mai sînt holtei, ci că-s însurat cu fata agăi Dimitrie Gane, pe care o cheamă Maria. Și chiar de aș mai fi holtei, tot n-aș fi fost un ginere pe placul dumneavoastră : nu știu nici mazurca, nici valțul ; abia știu să fac cîteva robere la wist, jocul cela de cărți ! Și nici nu-mi place viața de saloane, ori paveaua orașului, cu tina și pulberea ei. Îmi place viața tihnită și grădina mea care seamănă cu un covor verde cusut în flori ; iubesc daliile îmbrăcate în rochiile lor colorate, gingașii tamarini legănîndu-se la adierea vîntului, garoafele și rozele îmbătătoare. Îmi place să stau tologit sub umbra unui pom bătrîn, citind din «Istoria neamului» pe care atît de bine o izvodește prietenul meu Kogălniceanu, decît să discut cu cucoanele despre straie și plăcinte, despre dulcețuri și bibiluri. Aceasta nu înseamnă că nu-mi plac plăcintele și dulcețurile, nici că am idee rea despre cucoane. Aflați deci că îmi place șerbetul de visine și dulceața de rodozahar și că pre cînd eram copil, tresăream ori de cîte ori auzeam în uliță strigătul plăcintarului : «covrigi ! gugoșele calde !» În ce privește femeile, aflați că eu le știu mai mult decît pre bărbați. După a mea idee, deși sîntem partea tare a neamului omenesc, nu sîntem însă și cea mai bună : căci e de netăgăduit că de la începutul lumii și pînă în ziua de astăzi, femeile ne-au întrecut nu numai în iubire, ci și-n patriotism. De mai doriți a ști și altele despre mine,

mă ostenesc atunci să vă mai spun că mă culc la șapte și mă scol la unsprezece ceasuri ; că se întîmplă uneori să scriu în loc să dorm, așa am compus eu viața lui Alexandru Lăpușneanu ori povestea lui Todirică ; că iarna port pieptar de flanelă și galoși blăniți ; că mă bărbieresc de trei ori pe săptămînă, că am două frace, trei surtuce și patru perechi de pantaloni. Acum, de voiți să-mi știți și caracterul, ce să vă spun, boieri și cucoane ? Prietenii susțin că îl am blînd și că sînt bun la inimă ; nu-mi place să aud vorbindu-se de rău despre oameni, chiar despre aceia ce mă prigonesc ; că-mi place viața la țară, la Trifeștii de jos, simplă și mai ales econoamă, și cu toate că merg mai rar la biserică, aș dori să fiu înmormîntat, la săvîrșirea mea din viață, chiar în biserică, iar oamenii să-mi scrie pe piatra funerară cîteva versuri ce am pregătit încă din junețe, ca să nu se mai ostenească potrivind altele, mai scîlciate. De voiți, le citesc chiar acum, că le port cu mine în buzunarul surtucului, de altminteri le știu și pe dinafară :

«Eu nu am fost ca alții, de-acea-n suferință
Am petrecut, și-n lipsa plăcerilor lumești.
Dar cugetul îmi spune că n-oi avea căință
C-am fost și eu unealtă la rele omenești...»

Astfel gîndind la minunata rețetă împotriva curiozității provințiale, Costache Negruzzi a ațipit, tocmai cînd se crăpa de ziuă.

ALTE ÎNTÎMPLĂRI BUNE ȘI MAI PUȚIN BUNE

Se găseau în odaia ce slujea de cancelarie și în care nimic nu se schimbase de la moartea lui Asanache ; țăranul adăstînd în picioare, cu sufletul zvîcnit și fruntea umezită de sudoare ; boierul odihnind în jilț și sorbind din cafeaua care aburea în ceașca de faianță înflorată. Pe masa joasă, încrustată, aceeași besactea cu tutun de Latakie, iar într-un colț de odaie, o narghilea arăbească, acum fără de trebuință. Dar așa sînt întocmite lucrurile în această viață. ca oamenii să treacă doară, iar bunurile lor să rămînă, ca să vină alții să se slujească de ele ori să le nesocotească, după cum le va fiind obiceiul. A grăit Ștefan Dăscălescu mînios, către țăranul din ușă :

— Ai făcut-o și p-asta, zevzecule.

Iar Ion Roată a răspuns, fără să plece privirea :

— Am făcut-o, boierule, la ce să zic alta !

— Și nu ți-a fost teamă să strigi în gura mare către oameni ?

— De ce să-mi fie teamă, cucoane, că știi și domnia-ta vorba : țăranul cînd merge, tropăiește, numai boierul pășește !

— Adică, cum vine vorba aceasta ? cercetează cu mirare boierul.

— Apoi cum să fie — răspunde Ion Roată. Boierii noștri de fac ceva, nici mîța nu-i simțește, da' noi țăranii de scăpăm o vorbă, o prinde pînă și ispravnicul.

S-a potolit deodată boierul Ștefanache. Țăranul acesta are dreptate ; o vorbă i-a scăpat și lui către oameni — și aceea auzită cine știe de unde — și au și năvălit logofeții și feciorii de la curte cu pîră că vrea să facă răzmeriță. Nimenea însă nu știe a-i spune ce anume vorbe a rostit Roată, de au fost îndemn la nesupunere și zurbală, ori au fost dintre acelea scuipate printre dinți la năduf, în tinda crîșmei, cu un rachiu tare în față. L-a chemat la curte ca să se lămurească singur și iată că, în loc să strige și să-l ia la palme, stă în jilț și se uimește de vorba plăcută și fără de sfială a țăranului.

— Atunci să-mi spui și mie ce-ai vorbit cu oamenii — stăruie oarecum înciudat Ștefanache.

— N-am nimic a ascunde — răspunde Roată. Am spus ce-am auzit și eu de la monahul Paisie, cel ce stă în sfînta mănăstire a Sovejei, cum că peste hotară, în Galiția, s-ar fi sculat țăranii împotriva boierilor și-ar fi cucerit niscaiva bucate, ba și ceva pămînt.

— Alt n-ai mai vorbit, pezevenghiule ? iscodește boierul, rîzînd prefăcut.

— Alt n-am mai spus, boierule, că doară nu-s copchil, să nu știu că cel mai tare e și mai mare, iar dreptul îmblă totdeauna cu capul spart.

„Își rîde oare de mine, ori mă înfruntă, nemernicul aceasta ?“ — se întreabă din nou boierul. De cînd a început să-și vadă de moșie, adică după moartea lui socru-său, Ștefan Dăscălescu n-a izbutit încă să-l înțeleagă pe Ion Roată. E drept că vătafii de la curte i-au vorbit despre el în fel și chipuri : că este bun la treabă, dar este rău de gură ; că e sfătos la vorbă, dar și pornit pe ceartă ; că pe boieri nu-i are la suflet și ar fi zis către oamenii ce se bucurau de moartea lui socru-său Asanache : „nu vă veseliți, mă netoților, că ciocoiul e ca răchita, din ce-l tai, el și mai mîndru răsare“, adică s-ar fi dus țopîrlanul de Roată cu gîndul chiar la domnia-sa, boierul Dăscălescu. Se mai întreabă însă Ștefanache : „dacă acestea toate nu sînt scorniri ale vătafilor, cum s-a putut oare ca însuși socru-meu, omul care nu ierta niciodată, să țină a-l aduce pe Roată în locul lui Iftimie ca vechil și să ofteze cu necaz că acesta nu se învoise ?“ Se vede treaba că țăranul acesta e mai răsărit decît toți locuitorii din Cîmpuri, cu toate că

nu știe carte și nici măcar să iscălească nu poate, apăsînd cu degetul pe jaloabe, cu toate că poartă în chimir o parafă în care și-a săpat numele. Că e cinstit și harnic, d-asta nu mai încape vorbă, s-a putut convinge însuși Ștefanache. Ce nu făceau alții într-o săptămînă, Roată făcea doar în două zile, iar de-i încredința bani ori vreun transport de cereale pentru fabrica de spirt din Ciuruc, nimic nu se pierdea pe drum, nici din bani nu avea să stîrbească. Mai era însă o drăcovenie pe care, oricît s-a străduit Ștefanache, nici pînă azi n-a izbutit s-o înțeleagă : de unde învățase anume, acest Roată, să măsoare pămîntul și să hotărnicească, cu atîta precizie, de se mirau chiar inginerii ce se abăteau pe Valea Șușiței, ori pe Valea Cremenețului. L-a iscodit deseori Ștefanache, dar Ion Roată zicea cu gura pe jumătate : „Deh, boierule, nevoia învață pre cărăuș și cine are barbă are și pieptene !“ Lui Ștefanache îi venea să rîdă și să-i răspundă că și dumnealui are barbă și pieptene, dar de tras cu dreptate un hotar de moșie tot nu se învrednicește. Dar cum să-i răspunzi acestui hîtru, care de-abia așteaptă să-ți întoarcă vorba, și să mai toarne încă o zicală ? Mai bine să-l lași în plata Domnului și să nu-l mai ispitești. Iar Roată își rîdea în sine de boier : „Mare scofală să întinzi șfara ori să pui o piatră, după ce ai măsurat pămîntul cu piciorul“. Văzuse el d-astea cît ochii din cap și chiar din copilărie, căci venea pe-atunci deseori la Cîmpuri banul Gavrilă Iamandi, trimisul Divanului, ca să hotărnicească moșiile răzășești mereu încălcate de boierii locului. Iscoditor și curios la toate cîte se întîmpla, copilul se ținea scai după boierul Gavrilă, care la rîndul său, amuzat de curiozitatea și mai ales de istețimea plodului, nu pregeta să-l ia peste tot locul și să-i arate pentru ce și cum se face o hotărnicire.

— Acum — zice Ștefan Dăscălescu, după îndelungită gîndire — mă întreb ce să fac cu tine, măi omule ? Să te dau pe mîna dorobanților precum s-ar cuveni pentru vorbele tale de zurbală, ori să te iert și să te trimit la Focșani, ca să-mi descarci la curte niște care cu lemne ? Îl privește zîmbind, dar sub zîmbetul prefăcut, privirea boierului îl sfredelește ca și cum ar vrea să știe ce zace în inima lui Roată. Acesta își frămîntă căciula rotundă în mîini, și-și

pleacă ochii, cercetîndu-și ciubotele, ca și cum ar fi văzut o gîză pe ele. Se mulțumește să răspundă boierului, cu glasul său mieros :

— Și la Focșani e bine, cucoane. Că, nu știi domnia-ta ? cine n-are ochi negri sărută și albaștri !

Ca să sfîrșească cu el, boierul Dăscălescu răspunde cam în ciudă :

— Dacă așa ți-e vorba, atunci sărută și ochi albaștri. La noapte ai să pleci la Focșani.

I-a făcut semn că poate să plece, iar Ion după ce a mulțumit boierului pentru osteneala ce și-a făcut cu dînsul, a deschis ușa și-a ieșit în pridvor unde așteptau, atîtați, vătăjeii și ceilalți feciori de curte să vadă și ei ce-o să se întîmple. Au sărit toți pe el, cu vorbe iscoditoare, dar Ion Roată și-a făcut loc, îndepărtîndu-i cu mîna, și a trecut ca pe un vad, rîzîndu-le în nas la toți :

— Ce vroiați voi să fie ? Iacă așa a fost : nici lupul pre bălaia, nici bălaia pre lup !

*

Rămas singur, boierul Ștefanache stă și se-ntreabă ce l-a îndemnat să-l trimită pe Roată la Focșani, în loc să-l deie pe mîna dorobanților. De bună seamă, omul acesta cu privirea lui sticlită pe sub sprîncenele prelungi și stufoase, slăbănog și cam deșirat, cu umerii obrajilor aproape supți de trudă și nevoie, era un muncitor fără pereche. De l-ar fi dat dorobanților să-l ducă la starostie, ar fi pierdut două brațe, taman acum, în primăvară, cînd cîmpul umezit e primitor de sămînță. Dar nu e mai puțin adevărat că acest țăran, sub aerul său cuviincios, vorba-i mereu potrivită, cu glumele lui ascuțite, poartă în suflet un năduf, așa cum își poartă trandafirul spinul sub frunze. Urăște el pe ciocoi, așa cam susțin vătăjeii, gîndește cu adevărat la acele prefaceri cu care unii zevzeci chiar din rîndurile boierimii au împuiat capul norodului ? Cu toate acestea, de cînd Ștefanache se află la Cîmpuri, el nu-și amintește să fi auzit de la Roată o vorbă sumețită și nici împotrivire n-a avut pînă acum de la el. Chiar anii trecuți, cînd țărani din Neamț s-au ridicat cu zarvă împotriva boierilor și au tîrît după ei, în pălălaia răzmeriții, pe cei

de la Roman, oamenii din Cîmpuri și-au văzut de treabă ; era și atunci la început de martie ori poate către sfîrșit, iar cel mai cu inimă la semănat se dovedise a fi tot Ion Roată. Își amintește Ștefanache că l-a și iscodit atuncea pe țăran : „Cum, măi Ioane, nu mergi și tu la Săboani ?“ că acolo se strînseseră răzvrătiții, iar Ion scoțîndu-și mîna din sacul cu semințe, că se aflau la cîmp, la semănat, și-a scos căciula din cap și arătîndu-și fruntea pleșuvită, a răspuns : „chelbosuiui tichie de mărgăritar nu-i trebuie, boierule“. A vîrît din nou mîna în sacul cu semințea și-a pornit să împrăștie mai departe. „Se poate întîmpla — își zice boierul — ca vorbele vătăjeilor să fie scorniri curate, mai din dorința unora de a-și arăta zelul, iar alții din pică față de omul acesta deștept și harnic.“ Știe el doară boierul Ștefanache cît de păcătoasă e firea omenească și la cîte rele se dedau oamenii cînd văd pe unul mai răsărit ca avere ori mai isteț la minte. Nu i-au scornit însăși dumnealui, boierii din Focșani că e bețiv de frunte, și că pe unde s-ar afla, la via altora ori la a dumisale, nu lasă paharul din mînă pînă nu se prăvale sub masă de unde îl scot slugile ori vreo cimotie mai grijulie ? Ba alții, ca Sion de pildă, care îi vin în casă și se ospătează pre cît le poate burta, au lățit în oraș vorbe și mai mîrșave, că adică pre cînd s-a aflat domnia-sa în junețe la Silistra, l-ar fi făcut turcalăii poștă și l-ar fi îmbrăcat numai în mătasă, așa ca pe-o cadînă ! Asta e, va să zică, firea moldovanului : pizmătăreț și cu gură de șerpe, indiferent de a fi el boier de soi, ori țăran pricăjit de pe Valea Șușiței.

„Dacă ai judeca cu dreptate — își zice Ștefanache — multe din cele ce se-ntîmplă cu oamenii de la țară nici că s-ar fi pomenit, dacă boierii noștri ori stăpînirea s-ar fi dovedit mai cu milă și mai înțelegătoare. Dar fiecare voiește să-și tragă spuza pe turtă și fiecare ține ca dintr-o slujbă, ori dintr-o taxă pe vînărit sau pe goștină să facă stare, să aibă case fățoase, moșii întinse, și de se poate, prin toate ținuturile țării. Iar în timp ce pe norodul său propriu în acest fel îl despoaie, pe străini nu știu cum să-i mai desfete și să-i cinstească. Un simplu turcălău cît de sărac sosind cu o căruță de pește de la Brăila se poate plimba prin satele Moldovei pînă își desface marfa și e tratat cu onoruri și fără nici o plată, el și... caii săi. Nu

este o trecătoare de apă, ori o moară unde să nu găsești cîte un beșliu, care să strige havaet... Dar pentru ce ?“ — se întreabă cu ciudă boierul Ștefanache. Și tot el își răspunde : „Iacă așa, belea turcească !“ Liniștit poate de această concluzie, boierul Dăscălescu iese din cancelarie, trece în sofrageria proaspăt văruită, în care îl așteaptă nevasta și copiii, cu masa întinsă. Se afla printre ei și Dumitrache, feciorul cel mare, ce tocmai se-ntorsese din străinătate. Fusese cîtva timp la Eși, în corpul miliției, și ca să poată să slujească la cavalerie, taică-său îi făcuse un venit de două sute cincizeci de galbeni pe an. Apoi plecase în Germania și în Franța, pentru că vorbea franțuzește, rusește și nemțește încă din copilărie, și îi plăcea să-și ia în derîdere dascălii din acea vreme care îi spuneau cu dispreț : „Las-că românește ai destul timp să înveți de la slugile din curte și de la țigani !“ Erau către sfîrșitul mesii cînd Dumitrache îl vesti pe taică-său că n-au să facă Paștele împreună, dorința lui fiind să-l petreacă la Eși.

— De altfel — a adăugat Dumitrache — se pare că-n primăvara aceasta are să fie mare zarvă în Eșul nostru.

— Ce fel de zarvă ? se interesă Ștefanache.

— Chiar azi am primit vești de la Iorgu Pruncu ; îmi scrie că boierii cei tineri s-au sumețit împotriva lui Sturza și că domnitorul l-a chemat pe taică-său la Eși și l-a făcut vel-agă.

— În sfîrșit ! a zis Ștefanache rîzînd și cam în șoaptă, către nevastă — și-a ajuns și Iordache Pruncu visul său drag, să aibă și țiitoare ieșene, nu tot de la provincie, de la Bacău și Focșani.

Apoi a spus tare lui fiu-său :

— Sfatul meu e să nu pleci de-aici, de la țară. Mai bine așteaptă cîteva zile să vezi ce are să se întîmple în Capitală.

I-a povestit la rîndul său zvonul adus de la mănăstirea Sovejei de un țăran din Ciuruc, cum că peste hotare, în Galiția, ar fi zurbală mare ; și s-a veselit aducîndu-și aminte de vorbele lui Ion Roată cînd a aflat că îl trimite la Focșani în loc să-l dea pe mîna dorobanților. A făcut haz și Dumitrache de povestea cu ochii, adăugînd chiar :

— Ar fi păcat să dai un asemenea hîtru pe mîna administrației.

S-au ridicat apoi de la masă, rămînînd hotărît că Dumitrache nu mai pleacă, ci își petrece Paștile printre ai săi, la Ciuruc.

Mai către seară, după ce și-a făcut obicinuita siestă, Ștefan Dăscălescu și-a amintit de vestea primită de fecioru-său din partea lui Iorgu Pruncu și și-a zis că se prea poate ca boierii cei tineri să facă vreo poznă, așa zevzeci și fără de respect cum se află. El însuși, cu cîteva luni înainte, pre cînd se găsea la Focșani, s-a pomenit într-o zi cu un asemenea june, zicînd că dorește să-i vorbească din partea lui Mihalache Kogălniceanu, fostul aghiotant al lui vodă. I-a înșirat junele Ralet o seamă de povești : despre Mînjina lui Costache Negri, despre desele lor întîlniri la acea moșie cu valahi veniți de dincolo de Milcov și unde se vorbea doar de ziua cea mare în care toți au să fie frați și uniți într-o singură țară. „Acestea toate sînt bune — l-a întrerupt Dăscălescu pe june. Eu însumi am fost născut în Țara Românească, dincolo de Olt și am venit aici la Moldova unde am găsit primirea cea mai bună. Nu eu am să mă țin deoparte atunci cînd va sosi ceasul, căci după mine ceasul acesta nu se învederează încă.“ S-au stricat însă lucrurile și s-au înveninat vorbele atunci cînd junele Ralet i-a pomenit despre starea țăranilor și despre a lor slobozenie care, acum, după liberarea țiganilor, tot tineretul moldovean o dorește împlinită. „Ce poftiți oare să le mai dăm ? Nu cumva voiți să-mi împart pămînturile cu acești bicisnici, să-i poftesc chiar la de-a gata : veniți, oameni buni, și luați, că mie nu-mi sînt de trebuință ; luați-mi tot, și cîmpurile semănate și locul păsunat și pădurile ! a sărit cu mînie Dăscălescu. Recunosc — a mai zis el — că de cînd țara e împărțită în două clase, cea a satelor, compusă numai din români, este și cea mai nevoită : ignoranți și tîmpiți prin multele apăsări și necazuri, căzuți în apatie și cu totul indiferenți de soarta lor și de soarta țării. Dar este aceasta destul ca să-mi împart moșia mea cu ei ? Mai cu seamă că astăzi li s-au dat destule înlesniri din partea domnului : vatra satului nu mai e supusă la nici o plată, iar în loc de boieresc sînt ținuți doar la o dare anuală de nouăzeci și opt de lei“. I-a răspuns Ralet cu răutate : „Aceasta, dacă au, coane Ștefanache“. — „Toți s-ar nevoi să aibă — l-a întrerupt Dăscălescu — de nu

s-ar afla cei mai mulți, niște bețivi și leneși!" A început atunci a se văita : „Și eu ziceam pe vremuri ca dumneavoastră. Pe-atunci stăteam mai mult la Focșani, unde mă aflu membru al Consiliului județean, iar trebile de la țară cădeau în sarcina socrului meu, fi-iertatul Asanache Dan. Așa ne ciorovăiam și atunci, eu vorbind cum zici domniata astăzi, iar el îmi răspundea cu vorbele mele de-acum. «Așteaptă numai să trăiești la Cîmpuri, printre țăranii ceia pehlivani și o să-ți treacă pofta de-a le mai sta întru ajutorare». Acum, după moartea lui, de cînd stau mai tot anul pe Valea Șușiței îmi dau seama cîtă dreptate avea bătrînul". A grăit, ceva mai liniștit, junele Ralet : „Se poate să aveți dreptate. Kogălniceanu însă este și el în adevăr, cînd ne învață și ne cere să avem compătimire pentru țăranii asupra cărora se razimă toate sarcinile și care ne hrănesc pe noi, leneșii și trîndavii orașelor". A strigat, scos din fire, Dăscălescu : „Kogălniceanu să-și vadă de treabă și să nu vorbească ceea ce nu știe", apoi rîzînd înveninat : „dacă ar fi mai cu cap, nu ar sta astăzi surghiunit la Hilița, la moșie".

Așa s-a încheiat discuția lui cu junele Ralet, iar după plecarea acestuia, Ștefanache a șuierat printre dinți : „Niște zevzeci, s-au zăpăcit de învățături streine și vroiesc acum să ne dea nouă lecții!" Dar a simțit cum inima i se strînge ca într-un clește, gîndind că și feciorul său Dumitrache se află în țări străine citind și învățînd de la aceleași cărți și se prea poate ca la înapoiere să-l înfrunte și el ca junele Ralet. Din fericire, astăzi, fiul său Dumitrache se arătase blajin ; îi ascultase sfatul de-a nu pleca la Eși, nici prea mult caz nu făcuse de vestea adusă de Roată despre mișcările țărănești de peste hotare. Mulțumit în sine, Dăscălescu se duce către biroul său, își scoate caietul cu însemnări și răsfoiește filele scrise mai zilele trecute. Aici și-a consemnat el o parte din viață, începînd cu acea copilărie studioasă cînd fusese elevul mult îndrăgit al lui Veniamin din Lesbos, precum și clipa în care s-a apropiat de Lazăr și prin el l-a cunoscut pe Heliade Rădulescu. Văzuse atîtea în viață, încît deseori se întreabă dacă Dumnezeu se va îndura ca să-i lase destule zile cîte i-ar trebui lui să-și însemneze măcar amintirile din junețe ; vremea cît stătuse ca secretar al lui Tipaldo, caimacanul

Craiovei ; felul în care fusese oborît Tudor din Vladimiri și toate cele văzute la București, după moartea acestuia : nemăsurata cruzime a osmanlîilor, de alergau pe ulițe mulțime de dangălaci desculți, cu capetele goale și iatagane în mînă și unde întîlneau om, drept presupus măcar de-al lui Sava, pe loc îl dezbrăcau, îi tăiau capul ca să capete un premiu, și alergau apoi la un altul. Acum, sub impresia celor aflate de la feciorul lui Pruncu, are să treacă în jurnal cîteva rînduri despre domnul Moldovei, Mihail Sturza : „De nu ar fi lacom de averi multe, l-am putea socoti drept un stăpîn blînd și bun. Sub el nu există săraci, biruri n-a sporit, prețul sării a rămas același. Fără să apese mulțimea, are totdeauna excedente la încasări. Numai că în loc să profite țara de ele, le papă domnitorul. De altfel, din toate bunurile țării ia jăcuială : de la vămi, de la pește, de peste tot își fixează lui o cotă peste arenda luată de către stat. Taxa pe cereale de la Galați, sub cuvînt că o păstrează pentru recompense, o ia întreagă pentru el. Numai că nu se cunoaște nici un om care să fi primit recompensă de la el..."

*

Pe dată ce-a sfîrșit de descărcat lemnele, Ion Roată a ieșit din ograda boierească și a pornit către școală să-l caute pe moș Gardină, tata lui Stan cel care fugise mai anțărț dincolo de Milcov. Bătrînul, de felul său din Șăndilar, fusese luat la Focșani de către domnul Rozalis, directorul Școlii românești și pus să privegheze gospodăria acestuia, că școala și mai cu seamă directorul aveau în folosință cîteva pogoane de arătură și zarzavaturi, iar moș Gardină era inimos tare și pe ce punea el mîna, parcă înflorea și sporea.

S-a bucurat moșul văzîndu-l pe Ionică și l-a întrebat ce vești aduce cu sine de preste cele sate de la munte :

— D-apoi că prea bune nu îs ele, că se țin belele de noi, moșule, ca scaiul de oaie.

— Nu-i nemică — a rîs înfundat moș Gardină în timp ce ochii îi jucau a bucurie. Amu s-or ține cele belele și de ciocoi și n-or mai avea nici dumnealor ticnă.

— De care ciocoi, moșule ?

— De-ai noștri, că doară pielea lor o tăbăcește amu Mihai vodă Sturza. Nu știe Roată ce să mai creadă. Să se fi zăticnit moș Gardină și înșiruie vorbe goale, ori știe el ceva ce n-a ajuns încă la urechile oamenilor din Cîmpuri ? Ori poate — și gîndul acesta îl face să rîdă — o fi crezînd moșul că țara Galiției, pe unde s-au ridicat satele și au ciomăgit pe ciocoi, e însăși țara Moldovei ? A întrebat încă o dată, ca să se lămurească ; de data asta ceva mai apăsat :

— Șuguiești, moș Gardină, ori îs vorbe întemeiate ?

— Șuguiesc și eu cîteodată, a răspuns moșul, dar amu nu-mi arde de asta. Ți-am spus și eu ce știe tot orașul, cum că la Eși i-au umflat pe boieri cu arnăuții, i-au bătut măr și i-au urcat în căruța de poștie ca să-i treacă peste hotară.

— Da' ce-au făcut, moș Gardină ?

Se scarpină moșul după ceafă, gîndește olecuță, apoi răspunde :

— Zice-se că s-au sumețit cu fel de fel de vorbe față de domnitor și acesta a poruncit să-i deie în tarbacă. Ei, rîde moșul, nu știi și tu zicala, că vorba bate... dosul ?

Cum nu avea nici o treabă, școala fiind închisă pentru vacanța Paștilor, moș Gardină a poftit pe Ionică să cinstească împreună un pahar cu rachiu. Au pornit amîndoi către crîșma lui Iordache Cîrnu, Gardină, schiopătînd ușor, dar cu inima înveselită de pățania ciocoilor, Ionică înalt și uscat, cu fruntea adumbrită de gînduri, neștiind încă cum să ia vestea mare pe care i-o dăduse bătrînul.

Gardină îi spune pe drum :

— Ce voiești tu, măi nepoate ? Așa merg trebile în viață ; boierii ne bat pe noi, vodă îi bate pe boieri ; bună treabă !

— Ba nu-i bună de fel — se oțărăște Roată.

— De ce să nu hie, nepoate ? — se miră moșul. Apoi întreabă cu oarecare nemulțumire : Nu cumva oi hi plîngînd amu de mila dumnealor ?

— Nu plîng de mila lor și nici nu le duc grija — se scutură Ionică. S-or înțelege dumnealor pînă la urmă cu domnitorul că nimeni n-a văzut un corb să scoată ochii altuia și nici ce iasă din mîță să nu prindă șoareci. Dar vezi domnia-ta, moș Gardină, socot eu cu mintea mea proastă

că de-ar fi căpătat boierii ce voiau ei de la vodă, s-ar mai fi muiat la inimă și s-ar fi dovedit ceva mai buni cu noi.

A fluierat a mirare moșul :

— La iasta nu m-o dus capul, ce să zic, măi nepoate. Amu că mi-o spuseși, gîndesc și eu că grăiești cu dreptate. Cu toate că amîndoi știm că din coadă de cîne, sită de mătasă nu se face.

Așa au mers tot timpul vorbind de ceea ce îi doare, răstălmăcind cuvintele, ținînd să se convingă unul pe altul că pînă mai apoi ceva tot are să se schimbe, dar neîndrăznind să creadă în această minune. Au lăsat în urmă Ulița Mare, cu forfota obișnuită de tîrgoveți, de țărani și de gură-cască. Au trecut pe lîngă case boierești fățoase, pe lîngă dughenele pline cu mărfuri de Orient și cu ornice de argint și de aur aduse din Anglia și din Franța ; au trecut prin fața hotelului lui Holgheu, cu ograda neîngrijită, plină de băltoace în care se scăldau purceii și scroafele îngreunate. S-au trezit acum pe-o uliță îngustă, plină de noroi, cu bîrnele și punțile putrezite. De-o parte și de alta, prin șanțuri, se vedeau țigani care cîrpăceau ciubote și botine ; băieți, cu galbeni spînzurați la ureche, buluciți în fața unui foc la care spoiau și lipeau tigăile de alamă ; iar prin mijlocul drumului, sfîșiind liniștea serii, treceau sacagii strigînd : apă, apă ! și vînzători cu șerbeturi, rahat și halvale. Undeva, mai depărtișor, dinspre un maidan umed și întunecat, se auzeau rîsetele înfundate ale flăcăilor și fetelor care se întreceau ca să prindă din zbor scrînciobul.

Au mai trecut o ulită, parcă mai îngustă și înnoroiată, și-au dat de un maidan. Aici, s-a oprit din mers bătrînul Gardină, a respirat cu greu, apoi i-a spus lui Ionică :

— Vezi tu, nepoate, maidanul cesta ? În anul ce-o trecut, cam prin septembrie, aici a fost nuntă mare. O venit domnul de dincolo de Milcov să se cunune la Focșani, iar voevodul nostru cu soția lui i-au fost năneși. Ehei, atunci să fi văzut chef și petrecere, bre Ionică. Trei zile și trei nopți a ținut zaiafetul...

S-a pornit Ionică Roată a rîde :

— Păi și la nunta mea s-o petrecut trei zile, moș Gardină. Nu cumva ai uitat...

— Deh — a zis moșul, nălțînd din umeri. Atîtea au fost și la tine. Dar tu n-ai așternut covoare de mătasă ca să astupi grunzii șuselei și nici n-ai poroncit să se pună brazi și cordele la fiecare casă ! Nici n-ai înfipt pe maidan, cum au făcut ei, un stîlp înalt cît ziua de vară, iar în vîrf cu un rînd de straie strălucitoare.

Se crucește acum Ionică :

— Dar ce nevoie are pomul de straie boierești ?

— Nici că erau pentru pom. Au zis însă mirele muntenesc, ca un voevod ce se află : cine va urca în vîrful stîlpului a lui să fie straiele ?

— Și ale cui or fost ?

— Numai Dumnezeu știe. Că nimene n-a putut urca pînă în vîrf. Abia peste noapte s-o găsit un șoltic carele să pună o scară și să le fure de-acolo, că, vezi tu, minune, a doua zi nu se mai afla nici un strai în pom.

În sfîrșit, au ajuns la crîșma lui Iordache Cîrnu, de-i mai zice și Angonescu ; s-au așezat mai în umbră, la o masă, iar moș Gardină a cerut negustorului să aducă rachiu de cel dulce și tare.

A cercetat crîșmarul pe moș :

— Ce mai e pe la școală ?

— Bună pace ! Plozii au intrat în vacanție...

— Dar conu Rozalis ?

— Hodinește și el, că tare l-or mai surchidit plozii ceia peste iarnă.

Nici nu sfîrșise vorba, că în pragul ușii s-a ivit un om mai în vîrstă, îmbrăcat ostășește. Mantaua cam ponosită era plină de colb ca și ciubotele din picioare, iar de sub cușmă se iveau niște plete neîngrijite, negre ca pana corbului. Văzînd pe ostaș, crîșmarul a strigat bucuros : „Aista-i frate-meu !“ și a pornit către ușă ca să-l îmbrățișeze.

— Socot că vine de la Eși, cu veste nouă — a șoptit moș Gardină lui Roată.

— Așa socot și eu — s-a mulțumit a zice cîmpureanul.

După ce s-au sărutat și au vorbit între ei pe grecește — că de neamul lor erau veniți de dincolo de mare — cei doi frați s-au îndreptat către masa țăranilor. Atunci a văzut Ion Roată că noul venit era baș-buluc-bașă, mai mare peste un polc de dorobanți și s-a temut ca nu cumva

boierul Ștefanache să-i fi întins o cursă, trimițînd vorbă la Focșani, ca să-l arestuiască. S-a liniștit însă, auzind pe crîșmar spunîndu-i lui moș Gardină :

— După cît văd eu, astă-seară nu prea s-au îmbulzit musteriii. De voiești, moș Gardină, o să bem împreună, iar frate-meu, Costache are să ne spună ce s-a întîmplat în Capitală.

Moș Gardină a primit cu bucurie cererea crîșmarului, l-a așezat pe baș-buluc-bașă lîngă el pe laviță, iar Iordache s-a dus de-a adus cîte-o bardacă de vin de Țifești, ca să ospăteze cu toții. Întru tîrziu, după ce a înfulecat bine și a tras pe gît cîteva stacane, a grăit baș-buluc-bașa către ceilalți meseni :

— Cele ce povestesc acum s-au petrecut zilele trecute așa cum mă vedeți și vă văd, iar toți ieșenii le cunosc pentru că le-au văzut cu ochii lor. Ținuseră cîțiva boieri tineri un sfat în sala cea mare a otelului Petersburg, cel ce se află alături de palatul domnesc, și ceruseră ei cîte în soare și în lună : că să se reintre în Regulamentul Organic, că să se sfîrșească cu abuzurile ocîrmuirii, să se înceteze cu cenzura, să se facă o gardă civică, să aibă toată lumea dreptul a se plînge la Adunarea Obștească și, colac peste pupăză, să se facă alte alegeri, drepte și libere, pentru o nouă Adunare.

— Da' despre noi, țăranii, nu ziceau nemică ? — cercetă, cu inima strînsă, Ion Roată.

— Or fi vorbit ei și despre țărani — răspunde baș-buluc-bașa Costache. Dar cine să mai țină minte cîte vorbe s-au spus acolo. Eu cunosc doară cîteva din ele, pe care le-am prins și eu cu urechea, făcînd de pază în fața ușii și așteptînd pe vel-aga Eșilor, Iordache Pruncu.

— Atunce, de ce s-o mai mîniat domnitorul pe boieri, de vreme ce-o trimis pe aga Pruncu să steie la sfat cu ei ? — a întrebat cu mirare crîșmarul.

— Aiasta nici eu nu am priceput-o — răspunse baș-buluc-bașa. Eu atîta știu, că a doua zi către seară ne-au chemat hatmanul și comandantul miliției, amîndoi feciori ai lui vodă, la cazarmă, zicîndu-ne să ne pregătim puștile, ca pornim să călcăm casele boierilor răzvrătiți. Am pus atuncea să sune goarna, mi-am adunat polcul, și am poruncit plecarea. Am pornit o dată cu celelalte

trupe, cam la vreo mie de oameni, soldați, pompieri și patru cete de arnăuți pe care, drept să vă spun, oameni buni, nimene în Eși nu-i prea are la inimă și nici chiar eu nu mă bat după ei, că tare sînt fuduli și pușì numai pe jafuri ! Mergeam cu toții într-un pas cînd mă trezii cu cineva care mă-ntreabă din spate : — „Văzutu-l-ai pe vodă buluc-bașă ?“ I-am răspuns fără să mă ostenesc a vedea cine-i : „Unde vrei să-l văd ? că eu la palat nu fac pază.“ „Era la cazarmă și el și nevasta. Ședea voevodul pe scaun și se căina către ofițeri : «Păziți-mă de complotiști că vor să mă doboare». Ehei, bre buluc-bașă, îi țîțiia dosul mai abitir ca la fată mare !...“

S-au pornit pe rîs ceilalți trei meseni, au mai cinstit o bardacă, iar Stan Gardină a îndemnat pe baș-buluc-bașă :

— Ei... și mai apoi ?

— Cînd am ajuns în oraș ne-au despărțit în mai multe cete : unii au urcat către Copou, alții au pornit înspre Sărărie ; eu, cu polcul meu, m-au trimis să-l arestuiesc pre conu Grigore Cuza, care stă în față de mitropolie. Ceata cea mai mare s-o dus la conu Mavrocordat, că zicea hatmanul că acolo s-ar găsi ascunși complotiștii, cu întreg armamintul lor. Ce-or găsit acolo, apoi, Dumnezeu știe ! Că i-au scos afară pre toți tinerii de-acolo, i-au bătut cu patul pușții și așa, plini de sînge și cu oasele zdrobite, i-au tîrît la cazarmă și i-or pus la arest. La fel or făcut pompierii și cetele de arnăuți ale lui Inge, care cît a fost noaptea de mare au spart case și au arestuit oameni, de i-or dus la gros, care la isprăvnicie, care la Agie, la Iordache Pruncu.

Sfîrșind povestirea, baș-buluc-bașa a dus la gură bardaca cu vin a tras o înghițitură bună, apoi a început a-și netezi mustața îmbrobonată de licoarea rubinie. În schimb s-a auzit oftatul lui moș Gardină :

— Deh, ce să-i faci ! Scrie și la cărțile sfinte : „cu ce măsură măsurați, cu aceeași măsură are să vi se măsoare“. Zicînd aceste vorbe, ochii bătrînului se întunecaseră ca și cum înaintea lor s-ar fi ivit din bezna vremii lungile șiruri de țărani împilați de boieri și de vechilii lor, bătuți cu vergile, afumați cu ardei și cu subsuoarele arse de ouă răscoapte. Moșul nu știa să deosebească, și nici nu

pricepea că boierii împilați de vodă, loviți cu patul puștii, zvîrliți în arest ori peste graniță, se ridicaseră nu numai pentru cauza lor, ci și pentru ușurarea vieții țăranului.

— Dar dumnia-ta, frățioare, ce ai făcut cu polcul dumitale ? — întrebă deodată crîșmarul.

— N-am arestuit pe nimene — răspunse baș-buluc-başa Costache.

— Cum așè ? se miră moș Gardină.

— Iac-așè — îl îngînă rîzînd baș-buluc-başa. Cînd am ajuns cu polcul meu la boierul Grigore Cuza, dumnealui se afla în salonul cel mare, îmbrăcat într-un anteriu vișiniu, iar în mînă ținea un pistol arăbesc, ghintuit și înflorat. A strigat boierul către mine : „Ce poftești, baș-buzucule ?“ „Să vă arestuiesc, coane Grigore !“ am răspuns eu cu oarecare fală. „Ba ai să arestezi pe... mă-ta !“ s-o mîniat boierul Grigore și a ridicat pistolul cel arăbesc către mine. „Hait, am gîndit eu cu spaimă, — te pomenești că face boierul o poznă și mîine dimineață mă trezesc frumos pe lumea cealaltă !“... Așa că i-am răspuns mai cu umilință. „Suguiam și eu, coane Grigore. Am venit doară să luăm armele ce sînt în casă.“ S-a învoit bătrînul să cercetăm și să ridicăm cele arme, dar toată vremea șăzu cu pistolul îndreptat către mine și către cei cîțiva dorobanți cu care îi călcasem casa. Amu, ca să vorbesc cu dreptate, nici nu mă îmboldea inima să arestuiesc și să tîrăsc pe la gros un boier cumsecade cum se află conu Grigore — își încheie vorba baș-buluc-başa.

Cu toate că se purta fălos în haina-i ostășească, iar ochii scăpărau uneori ca oțelul și încrunta din sprîncene de ziceai că voiește a spinteca lumea toată, baș-buluc-başa Costache mai mult s-ar fi ținut pe lîngă boieri să le înlesnească vreo dragoste, decît să-i nemulțumească ori să-i arestuiască. Viața baș-buluc-başei nici nu fusese ușoară. Pre cînd era tinerel, adică pe vremea cînd Iultuhin ocupase Focșanii cu trupele sale, Costache Angonescu fusese pus de generalul rosianesc ca baș-buluc-bașă al orașului, pentru că cei mai în vîrstă și pricepuți pieriseră toți de ciuma ce bîntuia asupra Moldovei. S-a întîmplat însă ca starostele Putnei, Costache Sion, să nu-l prea aibă la inimă zicînd că ar fi fudul, nepriceput

și obraznic ; atunce l-au dat afară din post și l-au zvîrlit la ocolul Vrancii, numindu-l zapciu preste goștinarii ce strîngeau taxa pe oi. Abia mai tîrziu, cînd vornicul Jurge a fost făcut staroste în locul lui Sion, l-au adus și pre tînărul Angonescu din nou la Focșani și l-au făcut iarăși baș-buluc-bașă. Cum era tinerel și istet, gata oricînd să servească, a găsit dragoste și antret pe la cîtiva boieri cu fruntea căruntă, dar mai ales pe la ceia mai tinerei, cum era Iordache Pruncu, că dacă bătrînul amurezat e ca chirosca cu pasat, în schimb tinerii amurezați socot că tot ce zboară se mănîncă. Așa deci, înlesnind amoruri și la bătrîni și la tineri, s-a mai pus pe picioare Costache Angonescu, iar cînd Iordache Pruncu a fost chemat la Eși de către vodă Sturza și făcut vel-agă, acesta l-a luat cu el în capitală și l-au pus comandant peste un polc de dorobanți.

Văzînd că baș-buluc-bașa se ridică de pe laviță, l-a cercetat crîșmarul :

— Ce ? voiești a pleca, frățioare ?

— Am stat cam multișor la vorbă — a răspuns Costache. I-am făgăduit comandantului că la noapte să fac de strajă pe graniță, ca nu cumva vreun boier răzvrătit să izbutească a trece dincolo de apă.

— Pentru aceasta ai venit, frățioare, și ai părăsit Eșul ?

— Am mai adus și un ordin din partea ministrului — a suflat la urechea crîșmarului baș-buluc-bașa Costache.

S-au îmbrățișat cei doi frați, acum la plecare, iar cînd a fost la ușă, de-și îmbrăca mantaua, a întrebat baș-buluc-bașa pe ceilalți doi meseni :

— Dumneavoastră rămîneți ?

— Ba mergem și noi — a răspuns moș Gardină, ridicîndu-se de pe laviță. Așa s-a făcut că au plecat tustrei de la crîșmă și au coborît în oraș, vorbind între ei ca niște vechi prieteni. Peste Focșani se lăsase o noapte întunecată. Aerul era cald ; străzile pustii și oarbe fumegau încă de ploaia căzută între timp ; ici-colo, la distanțe mari, abia se zărea o geană de lumină la vreo casă boierească, ori clipirea palidă a unui fînar, la o locantă oarecare.

— Pe-o aseminea noapte tot să dormi, frățioare ! a zis Ionică Roată către baș-buluc-bașa Costache. Iar acesta i-a întors vorba, cu mare năduf :

— Așa socoteam și eu pre cînd veneam călare dinspre Focșani. Numai că vezi dumneata, socoteala d-acasă nu se potrivește cu ceeia din tîrg.

— Socoți c-au să treacă la noapte boierii ? s-a interesat deodată moș Gardină.

— Tot ce se poate — a mormăit baș-buluc-bașa.

A șuguit Ion Roată :

— La ce-ar trece dumnealor pe la barieră, cînd sînt atîtea locuri mai tăinuite pe unde ar putea scăpa în Țara Românească ?

Ajunseseră în dreptul școlii, iar bătrînul Gardină se pregătea tocmai să-și ia rămas bun, cînd au auzit larmă și au văzut venind către ei din sus un pîlc de oameni.

— Ce e cu voi, oameni buni ? — a strigat baș-buluc-bașa.

Văzînd pre cel care întreabă, oamenii se opriră și i se păru lui Ion Roată că o spaimă a pus stăpînire deodată pe această ceată atît de lărmuitoare cu o clipă mai înainte. Se auzi prin beznă un glas stins, răspunzînd :

— Ia, ce să fie, baș-buluc-bașă... Mergeam cu dumnealor în Focșanii muntenești, că vor să mîne peste noapte la căpitanul Șontu.

S-a dat mai aproape bas-buluc-basa, căutînd a vedea cine sînt aceia care voiau să treacă peste hotară. A luat fînarul din mîna unuia dintre oameni, l-a ridicat în sus și l-a plimbat pe chipurile celor doi tineri ; apoi l-a lăsat în jos, zicînd cu glas potolit :

— Dacă vor să-l vadă pe căpitanul Șontu, atunce duceți-i la casa dumnealui.

A predat fînarul celuia de la care îl luase, l-a prins de mînă pe Ion Roată, îndemnînd :

— Să ne vedem de drum, bre frate !

Pe drum, după ce gloata se îndepărtase, baș-buluc-basa mărturisi :

— Erau doi boieri din Eși, care vor să treacă peste apă !

S-a mirat tare Ionică :

— Și dumneata i-ai lăsat ?

— Ce voiești, frățioare. Pe unul dintre ei îl cunosc foarte bine și nici un rău n-am avut din partea lui. Ba, aș putea zice : dimpotrivă.

Baș-buluc-basa zîmbi în beznă la amintirea unor vremi nu prea îndepărtate, cînd feciorul lui Balș se îngurluia cu nevasta unui bătrîn logofăt, iar el, baș-buluc-basa, făcea de strajă sub fereastra casii. Ajunși în fața hătmăniei, baș-buluc-basa se despărți de Ionică, urîndu-i noapte bună și exprimîndu-și dorința de-a mai cinsti împreună măcar o dată în viață. Apoi se șterse din fața lor ca o nălucă, înghițit de bezna din jur.

*

Cu cîteva luni în urmă Vasile Alecsandri se întorsese din străinătate. Inima lui nu mai era mîndră și plină de deșertăciune ca odinioară, arsura suferinței o înălțase, purificînd-o. Nunuța lui scumpă murise. Sufletul ei sălășluia acum în acea casă a veșniciei pe care nici mîna arhitectului, nici mistria zidarului n-o clădește, ci numai moartea cu coasa ei necruțătoare. Trupul ei odihnea printre străini, sub cerul mereu de peruzea al Constantinopolei, în cimitirul grecesc de la Pera. Uneori, poetul își spune că soarta îl pedepsise, pentru că ei însuși s-au îndoit de trăinicia iubirii lor, iar altădată cerînd de la ea, cu egoism, mai mult decît le-ar fi putut da. Pe cînd erau în Italia, se închideau ceasuri întregi în odaia lor de hotel, discutînd și analizînd amorul și sentimentele cu scepticism, apoi cu înflăcărare ; săreau de la subiectul cel mai serios la nimicurile cele mai nebunatice, pînă se trezeau unul în brațele celuilalt, sărutîndu-se și spunîndu-și că nu sînt decît niște copii fără minte. Și așa, între îndoieli și speranțe, între certitudinea zilei de azi și teama zilei de mîine, dragostea lor se consuma cu repeziciune ca o făclie, iar dangătul grav al clopotelor sfîșiind serile purpurii ale Veneției, le vestea, fără ca ei s-o știe, sfîrșitul inexorabil. Lor le fusese teamă, văzînd rapida scurgere a zilelor, ca nu cumva să îmbătrînească prea devreme, fără să-și dea seama, iar inimile lor să se vestejească prea degrabă. Atunci, cu disperare își doreau un copil, care să fie pentru ei ca un pom înflorit asupra căruia gîndurile lor de azi, cele mai frumoase, să se poată întîlni, și prin care dragostea

lor cea mare ar putea să biruiască moartea. Dar pomul dorit de ei cu atîta fervoare nu avea să înflorească niciodată.

Pe nesimțite, mai ales la venirea iernii, viața orașului l-a cuprins însă pe poet în mreaja ei plăcută. Saloanele boierești se luminau din nou ; se citeau poezii, se făcea muzică, bătrînii jucau *wist* sau *preferans* vorbind cu aprindere despre trebi și protesuri, despre cîte corăbii au sosit la Galați și cu cît s-a urcat ori a scăzut chila de păpușoi, în schelă. Cîteva slugi tuciurii, înmănușate în alb, purtau prin fața invitaților, din ceas în ceas, tablale încărcate cu dulcețuri, cu limonăzi și posmagi de la Felix. Într-un colț de salon ori în sera ornată cu arbuști exotici, tinerii veniți de la studii, îmbrăcați în frac, cu jiletce albe și cu papuci cu cătărămi, discutau politică, atacînd ocîrmuirea coruptă și reaua întocmire socială. Căci spuneau ei : „Ne pretindem națiе civilizată și avem robi, civilizația noastră se mărginește în lux, în caretele și juvaierele femeilor și în cunoștința superficială a unei sau două limbi streine care ne dau înlesnire de a înțălege romanele doamnei Sand și vodevilele domnului Scribe. Propășirea noastră intelectuală se mărginește în șasesprezece școli publice ! Iar bunăstarea materială este închisă între peretii poleiți a cîteva palaturi boierești. Burghezie nu avem, căci cei ce se află în ea se silesc a se preface în boieri. Cît despre țărani, trăitori în vizuini, îmbrăcați în strențe și îngenuncheați, ei sînt tot așa de nenorociți ca și cînd erau siliți a fugi înaintea hunilor și tătarilor."

Înspre dimineață, cînd se hotărau să plece spre casele lor, tinerii își jurau să rămînă frați, și să lupte pe mai departe, cu vorba, cu scrisul ori cu fapta, chiar dacă pentru aceasta ar fi să plătească cu surghiunul ori cu viața.

Uneori, Alecsandri se certa cu strășnicie pentru noptile petrecute prin saloane, socotindu-le ca o impietate față de ființa iubită, a cărei amintire se cuvenea proslăvită în orice clipă din zi și din noapte. Alteori, își spunea însă că dacă Elena ar fi trăit, s-ar fi putut întîmpla ca ei să nu se mai vadă, ca drumurile lor să se despartă și dragostea lor arzătoare să fie pentru amîndoi numai o amintire duioasă. Și-ar fi petrecut atunci vremea plîngînd o iubire moartă, o ființă pe vremuri iubită ? sau ar fi făcut ca dulcele său frate Costache Negri, pe care pasiunea față de Giusep-

pina Heinefitter, celebra cîntăreață din Florența, nu l-a împiedicat să călătorească, să-și facă colecții de monezi și de tablouri, să se consacre scrisului și mai cu seamă să lupte pentru progresul țării sale?... „Se poate întîmpla — se mîngîie cu îngăduință Poetul — ca însuși sufletul Elenei, acolo unde se va fi aflînd astăzi, să sufere, de l-ar vedea înstrăinat de durerile oamenilor, insensibil la mersul înainte al țării sale. Femeia aceasta atît de cultivată, cu gust atît de sigur și cu inteligența ei sclipitoare, avusese și o inimă bună, care vibra la orice plîngere ori la orice apăsare ce se făcea norodului. Ea însăși dorise cu înflăcărare ca soarta umilită și lipsită a țăranilor moldoveni să se prefacă — și ochii ei scăpărau cînd vorbea despre această schimbare. Era o adevărată încîntare să-i auzi glasul, vestind, prin saloanele lui Balș ori ale Mariei Răznoveanu, vremile ce aveau să vină, cînd țările românești vor fi una, iar norodul se va bucura de libertate și dreptate. Nu își găsea atunci egal această vestitoare cu chip drăgălaș de înger și glas de harfă, decît pe o singură ființă, în acest Eși al apăsării și trîndăviei boierești, decît pe acea jună franțuzoaică, moartă și ea tot atît de devreme, Emilie Reymon, asupra căreia ochii frumoși și rîzători, ai lui Costache Negri, se lăsau uneori cu admirație și vie uimire..."

Așa s-a zbuciumat Alecsandri între amintirea unei ființe iubite și zvonurile unei vieți ce veneau pînă la el, din ce în ce mai puternice, solicitîndu-i prezența, pînă cînd, într-o seară, în casa boierului Grigore Cuza, s-a hotărît să urmeze chemările vremii sale, iar acțiunile lui ce ar urma să le împlinească, să le ofere, ca pe niște jerbe de flori, la mormîntul femeii iubite.

Se discuta în acea seară în casa boierului Grigore despre cele întîmplate în Galiția, și despre unele semne de mișcări și de împotriviri ale țăranilor de prin Roman și Putna, ceea ce vădea ecoul stîrnit în satele Moldovei de cele ce se petreceau peste hotară. Alecu Cuza, nepotul gazdei, mărturisi despre cele întîmplate și prin unele sate de la Fălciu, adăugînd că boierii bogați de la acel ținut erau așa de înspăimîntați, încît ar fi foarte lesne pentru tinerii luptători să-i atragă de partea lor în mișcarea ce vor să întreprindă.

— Avînd de partea noastră și pe acești boieri — a lămurit Alecu Cuza — mișcarea noastră pașnică ar avea și mai mulți sorți de reușită.

— Dar țăranul nostru ce cîștigă ? a întrebat Alecsandri.

— Dacă mișcarea noastră are să dobîndească libertăți politice, unele îmbunătățiri economice și mai ales curmarea abuzurilor administrației, atunci de bună seamă țăranul moldovean va afla și el o ușurare.

În acest moment a intrat în salon tînărul Iorgu Pruncu, ofițer în miliție, care servise cîndva sub ordinele lui Vasile Mălinescu. La vederea sa discuțiile încetară ; unii dintre tinerii boieri îndoindu-se că acest june ofițer, fecior al lui Iordache Pruncu, cel adus de la starostia Focșanilor și făcut de către domnitor agă la Eși, se poate uni, cu trup și suflet, de mișcarea lor. În liniștea ce se făcuse, s-a auzit glasul lui Iorgu, bufnind ca un tunet :

— Vă aduc o veste mare, prieteni !

— Cu ce veste mare voiești a ne împărtăși, ofițerașule ? — a întrebat boierul Grigore Cuza.

— Tăică-meu mi-a spus să vă dau de veste că Măria sa vodă Sturza s-a hotărît să-și plece urechea la dorințele dumneavoastră : nu așteaptă pentru aceasta decît a le afla în scris printr-o petițiune, de la domniile voastre.

— Foarte bine — au strigat Alecu Cuza și Vasilică Ghica. Are să le afle, dacă aceasta i-i vrerea !...

— Nu așa, oameni buni — i-a întrerupt, cu glasul său domol și sfătos, boierul Grigore Cuza. Să facem mai bine adunare la care să poftească și mădularele guvernului și înaintea lor să spunem ce ne doare.

— La ce servește o adunare ? — cercetează uimit Iorgu Pruncu.

— Atunce ai să afli de la mine, ofițerașule, iar de la domnia-ta voesc a o cunoaște și tatăl dumitale... Noi nu se cade a lua asupră-ne și a vorbi în numele Obștei pînă ce mai întîi n-o întrebăm pre aceasta.

Toți tinerii ce se aflau în salon, printre care și Lascar Rosetti, s-au declarat de acord cu această propunere, regretînd doară Poetul, în sufletul său, că prietenul Negri se află în străinătate și n-are să poată auzi spunîndu-se tare, înaintea guvernului și a țării întregi, ceea ce ei între

ei, la Mînjina, vorbiseră deseori, cu cei veniți de peste Milcov, dar mai mult în șoaptă. Au hotărît deci să ceară prin Iorgu Pruncu încuviințarea lui aga Iordache pentru o adunare în salonul cel mare al hotelului Petersburg, ce se găsește chiar în vecinătate cu palatul domnitorului.

A șuguit chiar, Alecu Russo :

— Găsindu-ne atît de aproape, n-are să obosească domnitorul ținîndu-și prea tare ciulite urechile la vorbele noastre !

După două zile, cam la vreo două sute de oameni, boieri mari și mai în vîrstă, s-au aflat alături de cei mai tineri în salonul hotelului Petersburg, la ușa dinspre stradă, făcînd pază asupra lui, Ștefanache Catargi, ministrul trebilor dinlăuntru, și Iordache Pruncu — s-a ținut un polc de dorobanți cu baș-buluc-basa Costache.

„Tinerii au izbutit să-și spună părerea, dar lucru ciudat — gîndește Alecsandri — vorbele lor nu sună cu aceeași înflăcărare ca în salonul boierului Grigore Cuza și nici ceea ce propun ei acum nu se mai asemuiește cu cele cerute odinioară !“ Gîndul acesta amar îl împărtășesc și acei juni care vorbesc în fața adunării împreună cu Poetul. Ei făcuseră acest sacrificiu, cu sufletul plin de durere, de-a nu împărtăși adunării cererile lor toate, căutînd a nu-și înstrăina interesul boierilor, stăpînitori de moșii, pentru cauza pe care ei cată să o slujească. Tinerii știau prea bine că, dacă boierii aceștia se plîngeau și cereau curmarea abuzurilor, ei se plîngeau și mai tare de răzvrătirea țăranilor, cerînd curmarea ei grabnică. S-au mărginit atunci ca să vorbească pe față doar de apăsarea ocîrmuirii și de multele abuzuri ce se săvîrșeau la țara Moldovei și numai pe cale piezișă aveau să ceară o reformă mai largă, ferindu-se totuși de a da Adunării o aparență de răzvrătire, iar ei înșiși să fie socotiți ca răsturnători ai stării legale. Cu toate acestea, cuvintele adresate lor de ministrul trebilor dinlăuntru au fost usturătoare și pe alocuri chiar pline de amenințări, susținînd Ștefan Catargiu că întrunirea aceasta a provocat mari temeri în țară, că supușii străini au și pornit a se plînge guvernului, fiind cuprinși de teamă că viața și averea lor ar fi amenințate. S-a ridicat atunci din mulțime un oarecare Winkler,

supus austriac, venit și el la întrunire împins de curiozitate, și care a spus boierilor :

— „Voiesc să se știe că nu de domniile voastre ne este frică nouă, supușii străini. De pe urma domniilor voastre noi ne-am făcut averi și ne putem ține dughenile în stare de înflorire. Noi ne jăluim, ca și dumneavoastră, de abuzurile ocîrmuirii, așa că ceea ce voiți dumneavoastră, voim și noi !"

A ascultat cam în silă ministrul trebilor dinlăuntru, în vreme ce boierii cei tineri se bucurau de vorbele lui Winkler care, de fapt, atestau adevărul : că adunarea aceasta nu avea acel duh revoluționar pe care i-l atribuia Catargiu și nici ar fi avut ceva comun cu răsturnările din Franța. La cererea ministrului s-a hotărît totuși închiderea adunării, urmînd ca junii vorbitori să întocmească peste seară o petițiune cu cererile Obștei, iar aceasta să fie prezentată domnitorului cît mai în grabă.

★

Cînd s-au întîlnit către seară, acasă la logofătul Costache Sturza, ca să aștearnă pe hîrtie dorințele obștei, tinerii boieri, ca și cei cîțiva boieri mai bătrîni, aflaseră de la cîțiva ofițeri de încredere că Mihai Sturza și făcuse un ofis domnesc prin care poruncea hătmăniei să întrebuințeze forța împotriva revoluționarilor și că numai împotrivirea ministrului Neculai Șuțu făcuse pe vodă să renunțe și să-și mai domolească din mînie.

— Umblați însă cu băgare de seamă — sfătuise un ofițer pe tinerii boieri. După cîte știu eu, vodă abia așteaptă ca voi să cereți ceva ce i-ar da lui motiv să vă arestuiască. Bănuiesc chiar că vodă a trimis printre voi o iscoadă, carele să vă îndemne să îi jucați în strună !

Au venit deci tinerii boieri cu temere în suflet, neștiind cine anume să fie acel om al lui vodă strecurat printre dînșii, și l-au rugat pe Poet să redacteze el plîngerea Obștei, ei urmînd numai a i-o spune, punct după punct. Așa a înscris poetul Alecsandri, la cererea fiecăruia : sfînta păzire a Regulamentului Organic ; secarea abuzurilor ocîrmuirii ; dreptul de petiționare a fiecăruia către Adunarea Obștească ; ridicarea cenzurii ; grabnica

îmbunătățire a locuitorilor săteni, atît în relațiile lor cu proprietarii cît și în acelea cu ocîrmuirea ; înjghebarea unei noi Adunări Obștești fără nici o înrîurire asupra alegătorilor din partea ocîrmuirii ; precum și altele, cum ar fi păzirea cu sfințenie a legilor ori formarea grabnică a unei guardii cetățenești prin toate tîrgurile țării.

Erau aproape pe sfîrșite, iar Poetul așternuse pe hîrtie toate cererile boierilor, cînd se făcu auzit glasul lui Iorgu Pruncu :

— Cum așa, prieteni ? Ați amintit de toate cele, și despre biserică și despre școală, ba chiar și despre mărirea schelei de la Galați, numai de miliția noastră nu ziceți nemică ?

— Dar ce voiești domnia-ta ca să zicem ? — întreabă cu oarecare mînie Vasile Ghica.

A răspuns cam cu țîfnă ofițerul :

— Să fie dezarmați arnăuții și toți acei ce s-au înarmat de ocîrmuire, pentru a nu mai fi pricină de turburare publică...

— Acestea s-au zis mai înainte — se adresă liniștit boierul Grigore Cuza către junele Pruncu. De bună seamă nu ai ascultat domnia-ta așa cum se cuvine.

— Se poate că vorbiți cu dreptate — a răspuns Pruncu, din treizeci și mai bine de cereri cîte s-au rostit în fața noastră, se prea poate ca tocmai aceasta să-mi scape. N-am auzit însă să fi zicînd careva măcar un cuvînt despre armată.

— Ce cuvînt ai dori domnia-ta ? — cercetează acum Alecu Cuza pre cel ce vorbise. Iar acesta i-a răspuns, fără să apese asupra cuvintelor :

— Ar trebui cerut să fie dați afară din miliție toți străinii.

Atunci s-a lămurit Alecu Cuza cam cine era omul pus de către vodă Sturza să-i ispitească și să îi facă jocul. Și-a amintit și de vorba de peste zi a ministrului că străinii se tem că boierii voiesc să-i distrugă, căutînd de bună seamă a da prilej consulilor să se amestece în treburi ce-i privesc numai pre ei, tinerii, și pe vodă Sturza. S-a plecat deci Alecu Cuza peste umărul lui Alecsandri și i-a șoptit la ureche : „Ai înțeles ce dorește Iorgu Pruncu ?“ Poetul

a clătinat din cap, zicînd tot în șoaptă : „L-am bănuit de la bun început“, apoi s-a adresat tare ofițerului :

— Cererile acestea au fost stabilite de acord cu Obștea ; acum nu se mai poate adăugi nimic la cele scrise. S-a mărginit Iorgu Pruncu a răspunde cam în silă, temîndu-se a nu i se înțelege jocul :

— Mă supun atunce dorințelor Obștii !

Au încheiat ședința zicînd Poetul către cei de față :

— Acum să așteptăm și pe cei din afară ce voiesc să semneze petițiunea.

S-a rugat marele logofăt Costache Sturza, gîndind la covoarele lui scumpe ce aveau să fie murdărite de atîtea ciubote, ca și de teamă pentru răzbunarea lui vodă :

— Ce-ar fi, dragii mei, să căutați o altă casă și s-o deșertați pre a mea ? Nu pentru altceva, dar eu nu țin de fel să fac din casa mea un loc de dragonadă !

Așa au plecat ei la Copou, unde locuia Mavrocordat. într-o casă foarte mică, doar cu un etaj și cu intrare din stradă. Aici au venit boieri și tîrgoveți de au semnat petițiunea și tot aici au așteptat cuprinși de neliniște răspunsul lui vodă. Iar cînd au aflat că totul este zadarnic, iar domnitorul are să-i arestuiască, i-a îndemnat Alecu Cuza pre cei de față să se înarmeze, zicînd către ei : „Da, fraților, să ne pregătim să murim. Cu moartea noastră avem să deschidem însă un viitor nației noastre !“

*

După ce-a povestit domnitorului cele aflate de la fecioru-său Iorgu, aga Iordache Pruncu a încheiat cu hainie :

— Se vede treaba că au fost boierii dădăciți de mai înainte, că nu s-au lăsat prinși în cursa pe care le-am întins-o.

— Aceasta se prea poate — a oftat vodă Sturza.

Apoi s-a rostit cu mînie :

— Dar și fără de asta au să plătească scump dumnealor și chiar în seara aceasta. Voiesc dumnealor gardă civică și o nouă Adunare Obștească, în care să pătrundă dumnealor, zevzecii și buimăciții de răsturnări străine ? Aceasta n-am să le dau, o dată cu capul !

I-a spus lui Pruncu să-i strîngă pe dorobanți la Agie și să aștepte acolo porunca ce are să primească ceva mai tîrzior, poate la mijlocul nopții ; iar dumnealui, vodă, luînd pe Smaranda doamna, s-au urcat în caretă și au plecat la cazarmă unde s-au pus la adăpost — ziceau ei — de furia răzvrătiților. De-aici, mai tîrziu, s-a dat poruncă arnăuților și la toți dorobanții agiei ca, laolaltă cu pompierii, să calce casele boierilor, iar pe aceștia să-i aresteuiască. Iar cînd au mijit zorile asupra Eșilor, nici că s-au mai văzut fețe de răzvrătiți în libertate : care gemeau în arest la isprăvnicie ori la agie, luați din așternut așa cum se afla, numai în cămașă ; care, snopiți în bătaie și urcați în căruța de poșta, legați cu frînghii ude și porniți la Galați pentru a fi trecuți peste Dunăre ; care, aceștia mai fericiți decît ceilalți, au fost surghiuniți la moșie, cu aspră poruncă de-a nu se mai întoarce în Capitală. Iar către ora prînzului s-a lipit în fața bisericilor și pe poarta cea mare a mitropoliei afișul domnului către iubiții săi orășeni de toate treptele, prin care li se făcea cunoscut că „netrebnicii cu cugetări turburate au fost aduși la liniște, iar ordinea, de către ei amenințată, a fost restabilită și nici va fi mai mult turburată."

★

Vasile Mălinescu se întorsese prea tîrziu în țară. Trecuse granița pe sub nasul dorobanților, fără ca vreunul să-l întrebe cine e, ori de unde vine și nici măcar baș-buluc-başa Costache, care îl văzuse mai des pe vremea cînd era încă în armată, nu ar putea să-l recunoască, așa cum se înfățișează astăzi : înfășurat în suman de pănură surie, cu cușma trasă pînă peste ochi, de i se văd numai mustețile ca la mîțe, cu ciubote înalte în picioare și încins cu chimir mocănesc peste șale. De cum a intrat în Focșanii-moldoveni a și aflat, trăgînd cu urechea la spusele oamenilor, despre cele întîmplate în Capitală : de sumetirea boierilor, de aspra prigoană dezlănțuită împotriva lor, ba chiar de porunca domnească trimisă garnizoanelor de la margină, ca el însuși să fie prins și zvîrlit dincolo de frontieră, de s-ar încumeta cumva să se întoarcă în țară. Venise dară

prea tîrziu. Se simte umilit și vinovat de cele întîmplate, spunîndu-și că de-ar fi sosit la Eși cu patru zile mai devreme, prietenii săi s-ar afla încă în libertate, fiecare pe la casa lui, și nici cauza pentru care ei au luptat nu ar fi acum pierdută pentru totdeauna. El urma să aducă celor de la Eși sfatul trimis de Bălcescu de la Paris : ca nu cumva moldovenii să pornească vreo mișcare de unii singuri, ci să aștepte liniștiți pînă ce au să fie gata și luptătorii de la București. Atunci revoluția avea să izbucnească din două părți deodată, cu și mai multe șanse de reușită. Din păcate însă, Mălinescu n-a putut să-și împlinească misiunea. Îl lăsase pe „unchieș", — cu care plecase de la Paris și călătorise împreună pe Dunăre, — la Giurgiu, iar el, mai cutezător, se strecurase prin țara muntenească pînă în dreptul Focșanilor, apoi, nesimțit de pază, trecuse în Moldova. Cu toate ploile ce cădeau de cîteva zile, apa Milcovului era scăzută ; un simplu firicel nămolos, o șuviță murdară prin șanțul despărțitor al celor două orașe. O dată cu înserarea, Mălinescu a trecut pe o punte din acelea „uneltitoare de pagubă stăpînirii" ce se afla cam pe la Gura Tăbăcarilor și odată intrat pe hotarul Moldovei s-a pierdut în mulțimea tîrgoveților și țăranilor care împînzeau ulițele. În urma lui se auzeau grănicerii, ce se preumblau de-a lungul șanțului despărțitor, strigînd de la unul la altul și întrebîndu-se prin întuneric dacă totul e în ordine. Acum, că venise prea tîrziu, nu-i rămîne altceva de făcut decît să-și apere libertatea, punîndu-se la adăpost pînă ce se va putea trece în Transilvania. Ce drum avea să urmeze și cum avea să treacă peste granită, asta nu știe nici el bine. L-a săgetat un moment gîndul s-o ia înspre Tîrgul-Ocnei și să-i ceară lui Pascal Vidrașcu adăpost pentru cîteva zile. Atunci i-a trecut pe dinainte imaginea unei femei cu ochi ucigași, cu glasul ei dulce și atît de mlădioasă în rochia de tul roz, încît s-a rușinat el însuși de îndrăzneața lui pornire. Pentru nimic în lume n-are să ceară el ajutor unui om pe a cărui nevastă în secret o rîvnește, iar lui, bărbatul, îi dorise uneori moartea, ca un nemernic ce se află. Dar tot el își spune că numai mergînd către ei, la Tîrgul-Ocna, ar putea s-o mai revadă și să se liniștească ; că nimeni dintre noi nu știe ce are să fie în ziua de mîine. Viața lui ca și viața ei e ca un abur care

se arată o clipită și după aceea piere și se prea poate ca niciodată să nu se mai întîlnească pe lumea aceasta. Dragostea pe care el i-a jurat-o în taină, și pe care ea nici măcar nu o bănuiește, a rămas însă tot atît de pură și de nezdruncinată ; este o dragoste aproape sfîntă, care toate le suferă, toate le crede și toate le nădăjduiește. Nici o altă făptură pe pămîntul acesta n-are să-i stea împotrivă și nici puterile genunei, nici îngerii din cer, nici moartea n-are să-l despartă de ființa iubită. Cu toate aceste îndemnuri ale inimii, Mălinescu n-a avut curajul să pornească înspre Tîrgul-Ocnei. Ajuns către noapte la Măgura-Odobeștilor, în loc s-o ia pe cărări către valea Trotușului, pribeagul a pornit-o, de cum s-au ivit zorile, pe drumuri mult mai ocolite către Vidra și Vizantea. Cu toate că sosise primăvara, vremea era încă rea : vîntul sufla aspru, dinspre munți norii se ridicau plini de ploaie, pămîntul mustea sub picioarele oamenilor, apele curgeau către vale umflate și șuierînd. Uneori mergea toată noaptea odihnindu-se peste zi la vreo tîrlă părăsită ori pe la vreun țăran la ușa căruia bătuse înspre dimineață, cerînd adăpost și puțină mîncare. Ori pe unde trecuse, i se deschisese însă cu grabă și fusese primit cu încredere. Așa a izbutit el să urce de la Odobești la Cîmpuri, de unde socotea să treacă la Soveja, la mînăstire, la un egumen cunoscut lui mai demult, sau să coboare cu vreun om de încredere pînă la cotul Oituzului. Era cam la miez de noapte cînd a ajuns la Ciuruc și a bătut sfios la fereastra unei case, prin care se vedea o pîlpîială de lumină. A așteptat un răspuns, dar văzînd că nu-l primește, cu toate că dincolo de ușă se auzea zgomot de pași, a bătut ceva mai tare și a strigat cu deznădejde :

— Dar deschide, bre omule, că voiesc să-ți vorbesc !

— Care ești acolo ? — a cercetat glasul.

— Deschide și ai să vezi domnia-ta — i-a răspuns Mălinescu.

Dincolo de ușă, Ion Roată se întreabă cu spaimă cine să fie omul de afară ? de cumva au trimis după el să-l ridice și să-l ducă la isprăvnicie, așa cum au făcut cu atîția alții de cînd s-au pornit mișcările de prin sate. Căci soarta potrivise ca după răzmerița boierească țăranii să preia asupră-le lupta pentru dezrobire, iar orizontul Mol-

dovei era o pălălaie încinsă, oriîncotro ai fi privit atunci : la Neamț ori la Roman, sau ceva mai sus, la Suceava ori dincolo de lunca molcomă a Siretului, către Tutova și Fălciu, chiar la marginea Prutului. Ceea ce nu înțelege Roată e cum de l-au dibuit vătăjeii și cazacii ? Abia picase din Focșani, unde stătuse cam vreo săptămînă. Intrase în Ciuruc, în fapt de noapte, nevoind să-l simtă cineva și să îl iscodească de cîte se mai spun pe la oraș ori pe la sate, pe unde colindase. Știa el bine ce se-ntîmplă cînd omul nu își ține gura ; el însuși era să se aleagă cu o bătaie bună de la Dăscălescu, căci, deh, „mai totdeauna — își spune în silă Roată — gura e aceea care bate... dosul !“ Acum se lecuise. Nici n-are să asculte la voroava oamenilor, nici el n-are să le spună din cele aflate, ca după aceea să-l tîrască slugile în fața boierului, iar acesta să îl țină la ușă, să îl cerceteze, să strige la el ca la un hoț ori ca la un fecior de curvie.

A strigat dară către omul care aștepta afară :

— I-ră, da' grăbit mai ești matale ! În loc de răspuns, i s-a părut că aude o tusă seacă, și rea, apoi un horcăit nădufit ca de om care dă să moară. Ionică Roată își face o cruce, își zice înspăimoșat : „Amu, ce-o fi, să fie !“ și se duse să descuie. Abia a deschis ușa, că omul din umbră s-a și prăvălit moale, gata să-l tîrască și pe el în cădere.

*

Oboseala, umezeala de afară, mîncarea puțină (se întîmpla să fie încă în păresimi cînd hrana omului de peste zi era o lingură de fasole și puțină mămăligă) și mai ales teama de fiece clipită doborîseră pe Mălinescu. A zăcut după cuptior cam trei zile pline, îngrijit de Mărioara care îl oblojea pe piept cu oloi fierbinte și frunză de brustur, iar de mîncare i se dădea lapte cald îndulcit cu miere, că zicea Mărioara : „Dumnezeu îngăduie și iartă“. Încetul cu încetul omul s-a întremat, pometii obrajilor supți și galbeni ca ceara au început să prindă culoare ; nici mădularele nu-l mai necăjeau ca mai înainte. Prinsese din nou gust de viață. Se dădea jos de pe cuptior o dată cu înserarea, și la lumina abia pîlpîită a candelei din părete se întindea la vorbă cu gospodarii, dornic să afle de la ei

întîmplările zilei. Le-a povestit și el cine este și ce gînduri are, iar Ionică l-a sfătuit să mai aștepte cîteva zile pînă s-o potoli stăpînirea, care și mai amarnic se năpustise asupra oamenilor.

— De-ar fi să judeci după dreptate — zicea Ionică Roată — cam au dumnealor ispravnicii și boierii de ce să le țîțîie dosul. Că ziceau chiar azi slugile de la curte că umblă peste sate „buntuluitori" care vorbesc oamenilor de răzmerița din Galiția, și le cere să se războiască și ei pentru țară.

— Vorbesc chiar slugile de la curte ? — întreabă nedumerit Mălinescu.

— Chiar ele. Se vede treaba că s-au dumirit și slugoii că nu totdeauna capul plecat scapă de sabie ori de bătaie ! Mai cu seamă azi, cînd pîrjolul se lasă în gios către Ciuruc. O licărire de speranță străluce în ochii lui Mălinescu :

— Au ajuns chiar pe Valea Șușiței ?

— Pînă la noi, încă nu — răspunde Roată. Au ajuns ei însă pe aproape, că zic oamenii că la Grozești, în Bacău e prăpăd mare, iar la Hangu, în Neamț s-ar fi strîns cîteva steaguri de țărani înarmate și mustruite de boierii ce-au fugit de la Iași.

A făcut Mălinescu după sfatul lui Roată și a mai adăstat cîteva zile. Spera ca vîlvătaia să se apropie și de ei, coborînd Valea Șușiței, — și să răspîndească în Verdea, în Vizantea și pînă peste deal către Soveja. Era hotărît să se pună în fruntea răzvrătiților, învățîndu-i cum să mînuiască armele și cum să se războiască. Fusese doară ofițer în oastea moldovenească, dar soarta nu-l învrednicise pe atunce să tragă măcar un foc de pistol pentru o cauză mare. Acum că norodul era îndemnat să lupte „pentru țară", ce altă cauză mai mare și mai nobilă avea să aștepte oare ? Speranță repede năruită. Nălucire a nopților lui fără somn. N-au trecut nici cinci zile, că Roată i-a adus vestea că la Hangu „s-a sfîrșit cu războiu" ; armata trimisă de Sturza împresurase castelul ; steagurile țărănești au fost dezarmate și trimise pe-acasă, poftite să se descurce fiecare, așa cum le-o fi norocul.

— Și boierii cei tineri ? — a cercetat Mălinescu, cu o umbră de speranță.

A rîs amarnic Ion Roată :

— Or fugit și ei care încotro, ca potîrnichile...

A tăcut și a mai zis întru apoi :

— Se zice că și dumnealor s-or temut de norodul pe care îl înarmaseră.

— De ce aveau a se teme ? — întreabă Mălinescu. Boieri aceștia, după a mea știință, luptă și strigă după dreptate cum strigă pămîntul după ploaie ca să odrăslească roada. Ei vor ca tot românul să fie liber.

A zis Ionică Roată, zîmbind cu vicleșug :

— Și-or fi zicînd dumnealor că mai lesne poți păzi un cîrd de iepuri decît un steag de țărani înarmați ! Abia acum s-a dumirit Mălinescu și și-a simțit inima săgetată de îndoială. „Să fie adevărată vorba lui Roată ? și să se fi temut boierii că armele au să se-ntoarcă după o vreme împotriva lor înșile ?“ A vorbit către gazdă, încercînd să-i risipească bănuiala.

— Boierii cei mari s-or fi temut poate ; dar tinerii noștri nu umblă cu viclenie. Ei singuri și-au ales calea : să pătimească cu norodul moldovan decît să aibă dulceața păcatului și a asupririi.

A înălțat privirea către candela din perete și ca și cum acolo ar fi văzut un șir întreg de boiernași martiri. Mălinescu a șoptit către gazde :

— Unii au fost chinuiți, alții au suferit batjocură și bici, ba chiar lanțuri și închisoare.

A rămas așa îndelung, cu privirile ațintite către icoană, cu toată ființa topită în viziunea lui dureroasă. S-a trezit însă întru tîrziu, auzind vorba lui Roată ce străpungea ca o sabie :

— Așa au fost și țăranii noștri, boierule. Și ei au fost puși la cazne, ori au fost uciși în bătaie. Și ei au pribegit prin codrii ca sfinții în pustie, lipsiți și strîmtorați, îmbrăcați în piei de oaie ori de capră, dormind prin peșteri ori în crăpăturile pămîntului !

★

Acum cu totul se sfîrșise, Mălinescu nu mai are de ce să stea la Ciuruc. S-ar fi putut chiar să fie dibuit de oamenii stăpînirii de cumva or începe să calce casele țăranilor în căutarea celor ce fugiseră. I-a spus deci lui Roată :

— În noaptea asta plec către Oituz.

— Năstase, fecioru-meu cel mare, are să meargă pînă acolo — i-a răspuns liniștit gazda.

— De ce să te lipsești de el ? Am să plec singur.

— Singur domnia-ta n-ai să găsești drumul. Năstase cunoaște potecile mai bine decît ursii care le calcă numai pentru hrană. El le-a bătut încă de mic și pentru joacă.

Mălinescu nu vroia să-l ia pe flăcău. De ce i-ar primejdui și lui viața, dacă pe drum s-ar întîmpla să fie încercuiți de cazaci ? Nu e mai bine să-i găsească vreun păcurar de încredere, bărbat mai în toată firea, care să-l însoțească ? Dar Roată nici nu vrea să-l asculte. El știe una și bună :

— Lasă dumneata grija ceea. Mai bine c-un flăcău vrednic la pagubă decît c-un mișăl la dobîndă !

În noaptea următoare Mălinescu a ieșit din Ciuruc cu Năstase alături, drept călăuză. Merinde aveau pentru drum ; Marioara făcuse peste zi pîine proaspătă și mai pusese într-un sac niște caș proaspăt și puțină afumătură.

Au mers amîndoi fără să schimbe o vorbă pînă au ieșit din sat. Năstase cu urechea ciulită la zgomotele nopții, iar Mălinescu pipăindu-și pistolul pe care-l ținea ascuns sub sumanul suriu. Pe dată ce au scăpat de Ciuruc și au intrat în bezna pădurii, și-au dezlegat limbile, începînd să vorbească în șoaptă ; flăcăul ca să alunge de la el spaima ce-l cuprinsese de-atîta întuneric, iar fugarul de teamă ca să nu-l biruie cumva oboseala. I-a vorbit deci Mălinescu flăcăului despre cîte văzuse prin țara frîncilor ; chiar despre tinerețea lui pierdută — zicea el — „mai mult ca să fac umbră pămîntului decît pentru a fi de folos în viață, sau ca să trag eu vreun folos de la ea... Dar să știi de la mine, măi voinicule — a zis într-un tîrziu Mălinescu — de ți s-or aprinde călcîiele să nu faci ca mine și să aștepți, ci să te-nsori devreme, pînă nu-i îmbătrîni, căci însuratul devreme și mîncarea de dimineață n-au greș". A spus-o rîzînd, dar inima lui era cînd văpaie, cînd sloi de gheață pentru că icoana femeii iubite nu-l părăsise nici măcar o clipă ; era lîngă el, atît de aproape și atît de vie, încît uneori i se părea chiar că merge și ea în pribegie, alături de el, suspinînd ușor de multa-i oboseală.

Așa au mers, trecînd peste coama dealurilor, urcînd și coborînd tihăraie, vorbind în șoaptă, spionînd întunecimile, foșnetul frunzei și adierea vîntului, pînă s-au trezit aproape de Oituz. În fața lor, ceva mai retrasă și împrejmuită de verdele închis al poienii, au zărit o casă părăsită, tocmai bună pentru odihnă. Au intrat înlăuntru, s-au ciucit lîngă vatra stinsă și au mîncat, stîmpărîndu-și foamea. I-a spus Mălinescu flăcăoașului :

— Tot așa de grăbit va fi ospătat cîndva și vornicul Grozav cînd a trecut pe-aici cu pîlcul său de oșteni, ca să bată pe Secui la Feldioara. Iar din izvorul de la care ai adus apă proaspătă își va fi stîmpărat setea însuși voevodul Petru Rareș cînd și-a croit drum către cetatea Țiței ului, fugărit strîns din urmă de cetele osmanlîilor, pentru că, vezi tu, dragă Năstase, în osteneli și în muncă, în privegheri prea adesea, în foame și în sete, în frig și în golătate și în primejdii din partea păgînilor, așa s-a scurs viața neamului românesc, a norodului, ca și a voevozilor.

S-au despărțit către seară, Năstase urmînd a se întoarce la Cîmpuri, iar Mălinescu adăstînd o clipă propice ca să treacă dincolo de strîmtoare. Abia se înfundase flăcăul în umbra cea tăinuitoare a codrului, că auzi vorbă de oameni venind din partea drumului ce merge de la Moldova, de-a lungul strîmtorii, tocmai în țara Bîrsei. S-a întrebat cu spaimă de nu cumva sînt cazacii trimiși de stăpînire ca să păzească la graniță... A adăstat în umbră, cu sufletul spăimoșat să vadă ce-are să se-ntîmple. A trecut ceva vreme fără ca dinspre drum să mai audă vreun zgomot. Apoi tăcerea nopții a fost sfîșiată de un foc de armă ; un pocnet ce se împrăștia pe tot cuprinsul văii și zvîcnind parcă deodată de pe toate laturile munților. Apoi se așternu peste tot locul o tăcere înfricoșătoare. Atunci și-a făcut cruce Năstase și s-a rugat cu lacrimi pentru cel pe care îl socotea în brațele morții ; apoi o luă la fugă, prin pîntecele negru și orb al pădurii.

★

Pe la sfîrșitul lunii iunie, de Drăgaică, au pornit țăranii din Cîmpuri către Panciu, unde se ținea bîlciul cel mare. Au mers odată cu ei și Ion Roată cu Marioara, cu

toate că drumul acestora avea să se despartă mai tîrzior, ei urmînd a se duce la Focșani, pentru niște treburi de-ale boierului Dăscălescu. Dar era păcat — zicea Mărioara — să nu mai vadă și ei bîlciul de unde Ionică îi cumpărase pe vremuri darurile de mireasă, lăudîndu-se în fața nuntașilor că le-a adus tocmai de la „Țarigrad". Cînd au ajuns cîmpurenii la Panciu, bîlciul era în toiu. Crîșmele erau întesate ; pe frigări și grătare fumega friptura ; la mese, ori chiar în picioare tîrgoveți și țărani cinsteau aldămașul, lăutarii cîntau de inimă albastră, în timp ce pe maidan, cu soarele în față, fete și flăcăi se dădeau în scrînciob ori căscau gura, minunîndu-se în fața „panaramelor". Oamenii erau plini de praf, nădușiți, morți de oboseală, — unii dintre ei veniseră pe jos cale lungă, tocmai din Cotul Vrancii ori de la Lepșa ; dar erau toți mulțumiți și dornici de petrecere. Unii făcuseră afaceri bune, cumpărînd ori vînzînd lucruri trebuitoare gospodăriei, căci găseau aici de toate : cofe de Păulești, ciubare de la Reghin, valuri de postav pentru cioareci aduse de peste munți de la Bretcu, ori dimie de ceea bătută gros cum se face prin Vrancea. Mai găseau aici oamenii cergi și spete de țesut, piei de vită și olărie, șindrilă adusă de la Soveja, chiar și zarzavaturi și fructe proaspete aduse de la lunca Siretului ori de la Rubla ce se află în Țara Românească, la Slam Rîmnic.

Și-au tras cîmpurenii carele mai la coada bîlciului, pe unde s-a putut, au degajat dobitoacele, iar ei au pornit în cîrd să ospăteze și să se veselească, fiindcă așa e de cînd lumea : nici vinul nu-i gustos, nici azima dulce, dacă bei ori mănînci de unul singur, ci toate să le faci împreunat cu alții dacă voiești să simți mulțumire. Așa au făcut cîmpurenii : au mîncat și au băut cu toți laolaltă ; cu toții au ascultat lăutarii și povestirile din bătrîni și tot împreună strînși, s-au avîntat în horă, de ziceai că sînt numai un trup. Abia la căderea nopții s-au împrăștiat pe la care, întinzîndu-se pe fîn, cu ochii țintiți către stele și urechea ciulită la cîntecul de lume al țiganilor.

Pe la orele patru cînd s-a destrămat noaptea, iar orizontul s-a îmbrăcat în lumină, Ion Roată a înjugat boii și a luat drumul Focșanilor.

★

Ziua era fierbinte ; deasupra orașului plutea un nor de praf gălbui care întuneca ulițele ; oamenii respirau cu greu, cei mai mulți se refugiaseră prin dughene ori prin case, oblonind ferestile. Cu toate acestea, unii moldoveni curioși rămăseseră în dreptul vămii ; iar alții, mai ales tineretul și plozii de la Cotul Bumbacului, stăteau buluc la gîrla hotarului, privind dincolo de ea, către orașul muntenesc. S-au vîrît și Ion Roată cu Marioara lui și cu moș Gardină în cîrdul tîrgoveților ce se găseau în fața casei lui Mitică Potop, întrebînd pe fiștecare ce minunăție anume așteaptă ei acolo, iar aceștia i-au îndemnat să adaste o clipă și au să vadă. Iar alții le ziceau cu înflăcărare că, ce nu au făcut boierii din Moldova, au împlinit cei din Muntenia, sprijiniți de norod ; că acolo, în țara de peste gîrlă e revoluțiune, iar azi s-au pregătit focșănenii să ardă Reglementul, așa cum au făcut și cei din București ceva mai devreme. Au așteptat dară cu toții și n-a trecut mult și iată că dincolo de apă s-a pornit a suna clopotele de pe la biserici, iar de la Sfîntul Ion au ieșit oamenii cu vlădica în frunte, învești mîntat în odăjdii bogate și sprijinindu-și multa lui bătrînețe pe-o cîrjă bătută în nestemate. S-a îndreptat turma, cu păstorul său, înainte către piața orașului, unde aștepta o mare gloată în straie de sărbătoare și împodobiți cu cocarde, veghind ca pe un mort un ceaslov hrentuit, pe o năsălie. În jalea prefăcută a mulțimii au slujit vlădica, cu tot soborul monahicesc progribania mortilor, apoi au cîntat în cor, împreună cu ei gloata toată, veșnica pomenire. După aceea au luat mortul întins pe năsălie de l-au dus pe o movilă, unde l-au ars, filă cu filă, iar vlădica Troades a zis cît a putut el mai cu inimă ca să audă și cei de peste gîrlă, în Moldova : „Ce este din pămînt, în pămînt se întoarce, iar ceea ce e nedrept, se vîntură ca cenușa, la toate vînturile. Iar vouă, oameni buni, care sînteți aice, o vorbă vă zic : priveghiați, fiți statornici în credință, fiți bărbați, întăriți-vă ! Și atunci toate ale voastre au să biruie și toate ale voastre întru dragoste au să se petreacă !“

„FOC DE SOARE, CHIN ȘI GREU, LE SĂDEȘTE ÎN UITARE

Exilul, cu suferințele, spaimele și luptele lui rămăsese în urmă : o amintire pe care s-o depeni la bătrînețe la lumina focului din sobă sau s-o așterni pe hîrtie pentru ca cei ce vor veni după tine s-o citească și să ia aminte. O dată cu plecarea lui Mihai Sturza de pe tronul Moldovei și cu înscăunarea lui Grigore Ghica țara se mai liniștise, tineretul se întorsese din surghiun, o geană de lumină se ivea, în sfîrșit, și pentru sufletele lor atît de încercate. Se aflau din nou împreună, în Esul lor drag : „Unchiesul" Negri, frumos ca un Apollo, înțelept ca un Solomon, cu sufletul candid ca un copil ; Alecsandri, mai copt la minte, pornit pe luptă și sacrificii, cu inima pălită de alte amoruri săgalnice ale căror nume avea să le însemne ceva mai tîrziu : Dridri și Mărgărita. Venise și Alecu Russo. Zăcuse cîtăva vreme în temniță la Cluj, citind pe Theophile Gautier, strîngînd balade ardelenești, trimițînd Poetului vești despre sănătatea-i destul de șubrezită, încheind însă totdeauna : „să nu te îngrijești de mine, frățioare. Românul nu piere cu una, cu două !" Se întorsese și Mălinescu. Scăpase ca prin minune la pasul Oituzului pe cînd se pregătea să iasă din casa în care se odihnise cu Năstase. A tras un foc de pistol împotriva cazacilor, iar în timp ce oștenii se repezeau la ușă, el sărise pe fereastră, se tîrîse pe burtă pînă s-a văzut la umbra copacilor, apoi trecuse peste noapte în țara Bîrsei. Venise și Alexandru Cuza. Lovit de arnăuții lui Sturza și betegit de un picior, fusese

trimis la Galați, închis la hătmănie cu alți revoluționari, urmînd ca peste cîteva zile să fie trecuți la Măcin și predați turcilor. Soția lui, Elena, izbutise însă să-i cumpere pe ofițerii și ostașii din escortă ; în loc să-i treacă la Măcin, i-au debarcat la Brăila și i-au lăsat să fugă. Dar cu piciorul său betegit, Cuza abia se putea tîrî către centrul tîrgului. A fost ajuns din urmă de paza muntenească, prins și pornit între spăngi către o nouă închisoare. Dar a scăpat din mîna pazei, vorbind cu viclenie : „Iată, ce puțin lucru e să ai prieteni. În loc să mă ajute în nevoie, au șters-o care încotro, iar pe mine m-au lăsat, cum vedeți, în voia soartei. Nu face nemică. Am să mă răzbun și eu cînd mi-o veni la mînă." L-a întrebat ofițerul ce comanda paza : „Cum voiești a te răzbuna, domnul meu ?" Iar Cuza i-a spus cu șiretenie : „Am să vi-i dau peșcheș, ca pe niște nemernici. Cu o condițiune : să mergem numai noi amîndoi, la casa unde știu că au să se ascundă." Atunci a zis ofițerul : „Prea bine, domnul meu. Să mergem împreună". I-a luat brațul, ajutîndu-i să meargă, și au pornit numai ei, lăsînd pe ostașii din escortă mult în urmă. Au intrat în oraș, vorbind întunecați despre neagra nerecunoștință a prietenilor și despre crunta sa răzbunare, pînă au ajuns în fața casei unde locuia consulul englez. Aici, a mulțumit Cuza, zicînd ofițerului, în timp ce-l saluta cu pălăria : „Mulțumesc, domnul meu, de buna întovărășire !" și a intrat în casa consulului, unde se aflau toți tovarășii săi de exil, ca și buna lui soție, Elena.

★

Acum, cerul lor se înseninase. Viața la Moldova era iarăși dulce. Fiecare căta să se rostuiască, și să petreacă, compensînd astfel acele zile amare ale exilului. Grigore Ghica, el însuși partizan al Unirii, ținea la acești tineri care mai toți plătiseră cu lacrimi și sînge nezdruncinata lor dragoste pentru progres și mai bine. Le-a căutat posturi, cu toate că ei nu se mențineau în ele decît cîtăva vreme, socotind fiecare că lupta nu se sfîrșise și mult mai cu spor aveau s-o ducă înainte, de s-ar găsi liberi de orice sarcină în administrație. Alecu Russo era cînd la

Curtea de apel, cînd avocat ori administrator de moșie, Alecu Cuza primise starostia Galaților, dar mai deseori îl aflai la Eși unde ținea sfat cu prietenii ; Unchiesul cutreiera țara împreună cu domnitorul, sădind în inimile țăranilor ideea de unire ; Vasile Mălinescu era amploaiat la Arhive, dar slujba îi lăsa îndestul timp de plimbări și visare. Regreta, împreună cu Russo, grădina de la Socola unde pe vremuri amîndoi se simțiseră bine. N-au mai găsit acum aleile pietruite, nici boschetele răcoroase, nici pîraiele în cascade, nici acel lac spilcuit pe care lebede grațioase pluteau, în fața ochilor uimiți ai tîrgoveților și chiar ai lor, cei doi prieteni. Socola era azi o ruină ; icicolo, mai poți zări pe vreo bancă un tîrgoveț în cataveică și pantalon strîmt, ori vreo marșandă de a doua mînă, de prin Tîrgul Cucului. În schimb, Copoul prinsese din nou viață. O dată cu înserarea, caleștile vieneze, breakurile englezești debarcau lumea elegantă pe pajiștea netedă ca o palmă, lipsită de boschete, dar peste care plutea, miraculos, mirozna dulceagă a teilor și boarea proaspătă a pădurii ce se ținea cuminte, ceva mai departe de zgomotul oamenilor. Nicăieri însă, ca aici, nu avea Mălinescu și tovarășii săi de plimbare o vedere mai cuprinzătoare asupra orașului, ori către Bahluiul mîlos, încins de-o parte și de alta de fînețe și imașuri ; ca și către colinele înverzite pe care străjuiau, visătoare, mănăstirile părăsite. O dată plimbarea sfîrșită, se întîlneau cu toții la boierul Grigore Cuza, peste drum de mitropolie, ori la marele logofăt Alecu Ghica, cel care în timpul revoluției primise pe arnăuții lui vodă care veniseră să-l ridice și să-l ducă la moșia sa de lîngă Podul Iloaiei, șezînd în jilț, picior peste picior și cu ciubucul în mînă. Auzind despre ce este vorba vel-logofătul se mîniase, și zvîrlind papucul în capul ofițerului a strigat : „Să-i spui lui vodă că mie nu-mi place să stau la țară. Să mă ridice cu de-a sila dacă-i dă mîna !“ Din păcate, salonul marelui logofăt s-a închis foarte curînd, stăpînul murind la scurtă vreme după întoarcerea tinerilor boiernași din exil. Rămăsese însă salonul conului Grigore, ori casa nepotului său, Alecu Cuza, atunci cînd acesta venea de la Galați ; iar către toamnă via de la Socola a lui Petre Mavrogheni. Peste vară, cînd arșița încingea prea tare orașul, se porneau cu toții pe la

moșii : la Răducăneni, în ținutul Fălciului la Lascăr Rosetti, la Mircești pe moșia Poetului, ori la Blinzi, care după moartea Elenei Negri trecuse asupra sorei sale Zulnia. măritată cu Vasilică Sturza. Drumul către Mînjina, atît de bătătorit altădată, fusese părăsit de vreun an și mai bine. Înglodat în prea multe datorii, Costache Negri se văzuse nevoit să-și scoată moșia în vînzare ; nu o făcuse cu inimă ușoară, dar cugetul îi era mulțumit că nu-și cheltuise banii nici în desfătări mărunte ale trupului, nici pe lucruri stricăcioase minții, ci ajutîndu-și prietenii de exil și pe toți boierii în suferință.

Într-o iarnă, se aflau cu toții în casele atît de primitoare ale boierului Grigore Cuza din fața bisericii Trei-Ierarhi. Bătrînul, care avea aproape șaizeci de ani, se afla încă la masă, împreună cu copiii lui Teleman, vecinul său de moșie și cu alți elevi săraci, așa cum făcea în fiecare duminică ori zi de sărbătoare. Se vorbea de altfel, în oraș, că nici în restul săptămînii nu prea posteau elevii din internatul școalei Vasiliane, boierul Grigore avînd grijă să le înlesnească masa cu păsări îngrășate la moșia sa de la Gherghelău, ori cu iepuri împușcați chiar de mîna dumisale, la vînătoare. Printre cei veniți să-l vadă pe boierul Grigore, în afară de Costache Negri și de nepotul gazdei. Alecu Cuza, se mai aflau Kogălniceanu, Costache Negruzzi și Ștefanache Dăscălescu venit de la Focșani, pentru cîteva zile și care se alăturase de tinerii luptători încă din anul trecut, cînd se înscrisese în comitetul pentru unire de la ținutul Putnei. Bătrînul i-a poftit în salon, poruncind slugilor duceți și cafele, rugîndu-i totodată pe musafiri să-l adaste puțin pînă ce dumnealui avea să-și ia rămas bun de la micii săi comeseni. Mai tîrziu, cînd a intrat și gazda în salon, Costache Negruzzi tocmai povestea despre o călătorie de-a lui făcută prin țară și vorbele ce schimbase cu un țăran răzeș din ținutul Romanului. Spunîndu-i acesta că are o fată și trei feciori, Negruzzi îl întrebase : „Și ce fac feciorii dumitale ? Îți ajută la muncă ?“ I-a răspuns țăranul : „Ira, boierule ! ce să facă la țară ? Pe unul am să-l dau pe lîngă vreun boier ca să-l slujească și să-l facă om. Pe altul la școala din Eși, ca să învețe nemțește și franțuzește.“ „Dar românește nu ?“ l-a iscodit Negruzzi.

„Ba și românește — i-a zis țăranul. Numai că vezi, domnia-ta, dacă n-a învăța franțuzește, n-a înțelege românească de azi!“

Au rîs cei ce se aflau în salon de această povestire, iar boierul Grigore l-a întrebat pe Negruzzi :

— Dar cu celălalt fecior ce gîndea el a face ?

— Voiește să-l dea calfă la vreun lipscan din Eși, să învețe negustoria și să aibă și el dugheană cînd a fi mare.

— Ce voiești să faci alt ! — spuse boierul Grigore ridicînd din umeri. Viața oamenilor de la țară e foarte grea. Boierul îi urgisește. vătaful îi sfichiuie, administrația îi jăcuiește și îi apasă...

— Iar la oraș ce au să facă ? Au să trăiască de azi pe mîine. De e negustor... zdruncinatu-s-a negoțul, și a doua zi nici n-are ce să mai mănînce. Să-l crească un boier și să și-l facă cirac ? Care boier are ciraci astăzi ? O să-l ieie lacheu, o să-i dea livrea și jiletcă roșie, ori un frac nu știu cum și niște pantaloni galbeni ! Cît despre cela ce învață franțuzește ca să ajungă logofăt ori cilen de judecătorie, o să șadă ziua toată cu pana în mînă închis într-o odaie fără aer, fără soare, și are să se ofilească.

— Iar de rămîne la țară, tot ofilit și fără de vlagă are să fie. Hrană abia dacă are, de trudit. slavă domnului, trudește cît dobitoacele, de supt, au grijă vechilii și ispravnicii. Atunci la ce-i mai folosește soarele și aerul curat al munților ? — a replicat boierul Grigore.

Atunci a rostit Costache Negruzzi cîteva vorbe care au rănit inimile celor de față. iar pe bătrînul boier l-au mîniat grozav :

— Ceea ce împilează pe sătean și îl doboară nu e abuzul ispravnicului ori al dorobanțului, nici boierul ori posesorul străin, ci două vițiuri ce au prins rădăcină în el : lenea și beția...

— Asta e tot ce-ai văzut dumneata cutreierînd pe la țară ? Lene și beție ? Dar împilările și jăcuirile nu le-ai văzut nicidecum ? — a strigat mînios Grigore Cuza.

— Nici foamea, care-i seceră peste iarnă, o dată cu dobitoacele ? — a întrebat Costache Negri.

Negruzzi, îndîrjit, se apără.

— Văzut-ați cumva viața lui ? Țăranul, chiar cel mai ticălos, își mîntuie toate angaralele din primăvară

pînă la început de toamnă. Ce face restul anului ? Gîndiți că muncește în gospodărie ori cărăușește ca să cîștige cu ce să-și plătească birul ? Da' de unde. Birul îl plătește femeia lui cu zece păsări pe care le duce la tîrg. Iar dumnealui, de duminică și pînă sîmbătă seară bea în crîșmă ori doarme pe cuptor, acasă. De ce să spunem atunci că la asta e de vină subprefectul, boierul ori jandarmul ?

— Ceea ce socoți dumneata că sînt cauze nu sînt de fapt decît efectele, domnule Negruzzi. Dacă săteanul nostru o fi ajuns leneș și betiv, atunci află de la mine că aceasta se datorește apăsărilor de tot felul, atît din partea guvernului care numai de la dînșii a cerut și a luat, precum și din partea proprietarilor ori arendașului care tot de la dînșii au cerut și au luat cît o vrut și o socotit fiecare... Ochii boierului scăpărau ca o iască, buzele îi tremurau, mîna lui dreaptă, în care ținea ciubucul de chihlimbar, se ridicase amenințătoare. Se poate, domnule Negruzzi. Dar dacă țăranul e leneș ori betiv e pentru că nu este liber. Lenea se explică prin lipsa de pămînt propriu. Ce vrei să facă el ? Să muncească ? Unde ? Pe pămîntul boierului care îl hainește și îl necinstește ?

— Asta așa este, coane Grigore — a aprobat Kogălniceanu. De ar avea pămîntul său, în dreaptă proprietate și viața săteanului are să se schimbe. Omul acesta zdravăn, liber și moșnean, pe care voevozii se sprijineau cînd țara se afla în nevoie, ce-a ajuns astăzi oare ? A fost prefăcut în rob și lipit de pămînt sub fel de fel de nume, de români, ori de vecini ; el însă a răbdat și a tot sperat, iar la ivirea fiecărui domn nou, a cerut dreptate, pe care niciodată n-a căpătat-o.

L-a întrerupt cam de sus, Ștefanache Dăscălescu :

— Ce dorești să mai capete ? După cîte știu eu, l-ați îmbrobodit pe domnitor și ați stors de la el o nouă lege, ca ogoarele țărănești să fie alese și stîlpite, iar ei să nu mai poată fi strămutați din ele. Ați mai obținut pare-se și desființarea dijmei ca și a altor angarale.

Interveni atunci nepotul gazdei, Alecu Cuza :

— Ce voiești alt, domnule Dăscălescu ? Să ne prezentăm înaintea Europei cu țăranii pe suflet, așa cum era să se întîmple cu țiganii, de nu le dădea domnul slobozenie ? Nouă ne trebuiesc țărani liberi și stăpîni pe pă-

mîntul ce-l muncesc cu brațele. Atunci au să știe și ei că au ceva de apărat, la o nevoie a țării.

— Eu socoteam că conul Ștefanache e unionist din tot sufletul — a zis, cu oarecare ironie, Alecu Russo. L-a privit bănuitor Ștefan Dăscălescu și l-a întrebat :

— Ce are a face una cu alta ? Unionist, recunosc, sînt din toată inima. Dar unirea e una, iar moșia mea e altceva. Voiți s-o împart pe din două cu țăranii ?

A glumit Russo :

— Nu în două, coane Ștefanache. În... patru.

A strigat atunci Dăscălescu, ca ieșit din minți :

— Decît să-mi împart moșia în două, ori în patru, mai bine mă rupeți pe mine în bucăți !

Se auzi iarăși glasul lui Russo, părînd că îngînă o rugăciune aflată odinioară la mănăstirea Sovejei : „Veniți acum, voi bogaților, și tînguiți-vă de necazurile care au să vie asupra voastră".

Iar Kogălniceanu îi ținu isonul, psalmodiind :

— Ei, coane Ștefanache. Bogăția dumitale a putrezit ; hainele vechi le-a mîncat moliile, țăranii săraci ți-or mînca moșia !

Cei de față au simțit însă din vorba lui Dăscălescu că drumul către slobozenia țărănimii era foarte spinos, întrucît marii moșieri sînt încă atotputernici. iar tinerii mai știau că, de fapt, guvernul însuși, ca și domnitorul Ghica, n-au să facă prea mult, fiind provizoriu și fără de putere.

Văzînd că discuția se învenințează, unchiesul s-a întors către gazdă și i-a spus :

— Socot că am schimbat vorbe multe, iar unele poate îndestul de amare. E timpul să ne retragem și să vă lăsăm să vă odihniți.

Cînd au ajuns la ușa salonului, boierul Grigore Cuza l-a tras mai la o parte pe Negruzzi și l-a certat cu blîndețe :

— Chiar dacă ai avea dreptate, că țăranul nostru e bețiv și leneș, n-ar trebui nici s-o scrii, nici s-o strigi peste tot locul. Trăim vremuri cînd țării Moldovei i se pot făuri alte destine... Dacă, domnia-ta, scriitor, vei vorbi în felul acesta de țăranul român, nu vei face altceva decît să ne scobori în ochii Europei, care sînt ațintiți azi asupra noastră.

Costache Negruzzi a plecat capul, a împreunat palmele ca și cum și-ar cere iertare, și a răspuns, ca un copil răsfățat :

— Mă resignez și-mi plec capul în fața domniei-tale, boier venerabil ! Dacă beția vine, așa cum zici, din disperație și lenea din împilare, voi crede de-acum înainte că toți bețivii sînt disperați și toți leneșii împilați !

*

Mălinescu ieșise de la teatru cu un sentiment de încredere. Publicul — un public fără pretenții, din cartierele mărginașe ale Eșului — aplaudase zgomotos pe Luchian în „Tîndală și Păcală", apoi strigase în cor „trăiască unirea" după ce eroul moldovean din „Cinel-Cinel", țăranul Graur, își motivase hotărîrea de-a se însoți cu munteanca Florica : „căci, de, muntean ori moldovan, tot una-i, tot român este !" „Ideea pentru care ei luptau de amar de ani își croise drum către inima poporului — gîndește cu mîndrie Mălinescu — de acum încolo, oricîte stavile or mai pune caimacanul, cu ministrul său de interne, nimic n-are să le folosească. Norodul e cu noi, pentru Unire."

Îmbătîndu-se astfel cu propriile sale speranțe, Mălinescu simți deodată nevoia de-a le împărtăși și altora, cu toate că ora era cam tîrzie. Căută deci un birt unde socotea să găsească prieteni, și cum trecea chiar prin fața hotelului Petersburg, se opri și intră. Birtul era însă gol ; nici urmă de prieteni. Singur domnul Konrad, birtașul, stătea ghemuit pe un scaun, lîngă ușă, pîndind ca un grenadir fără somn la ușa împăratului. Mălinescu dădu să se retragă, dar domnul Konrad, mai sprinten în mișcări, îl și prinsese de mînecă, întorcîndu-l din ușă :

— Poftește, domnule Mălinescu. Astă-seară sînt singur... Am să fac eu tratație cu un vin de Cotnar.

L-a instalat la o masă, aproape cu forța, iar el s-a dus să aducă vin, gemînd ușor către invitat :

— Prăjituri, din păcate, nu am prea bune. Ei, să mai fi trăit nevasta mea scumpă ! Prăjituri cum făcea ea, nu

se serveau nici la masa împăratului ! Treizeci de feluri știa să facă... Una mai bună decît alta !

„Acum — gîndește cu ciudă Mălinescu — am să fiu nevoit să ascult pînă la ziuă pologhia neamțului cesta. Iar are să-mi vorbească de Bembergul său natal, de campania din Rusia unde urmase oștile bavareze ale împăratului, ca simplu marchitan ; de felul în care se băteau grenadirii, ori cum se tutuise cu mareșalii imperiului, mai ales cu Ney și cu Davoust.“ Gîndind astfel, Mălinescu privea mereu către ușă, sperînd un nou venit, oricare ar fi fost, necunoscut ori prieten, care să-l scoată din încurcătură. Dar pe ușă nu se arăta nimeni, în schimb dinspre bucătărie se ivi domnul Konrad, aducînd o butelcă de vin și două pahare. Îi surprinsese de bună seamă privirile, căci, destupînd sticla de vin, birtașul gemu către Mălinescu :

— Te miri că nu vezi intrînd nici un client pe ușă ? Cine dorești dumneata să mai vie ? Boierii moldoveni ? Aștia nu-s musterii pentru timp de vară. Pleacă prin străinătăți, ori se duc să bea ape și să facă baie la țărani, pe la Slănic ori la Văratec...

Au ciocnit paharele, iar domnul Konrad a mai zis :

— Să nu socoți însă că eu disperez. Ai să mă întrebi de ce ? Iar eu am să-ți răspund : pentru că știu că în țara asta ceva are să se schimbe. Și chiar foarte curînd.

Mălinescu iscodi, ca să vază de unde pornea această certitudine :

— Ai citit cumva vreo gazetă străină ? Domnul Konrad clătină capul :

— Ziarele nu scriu nimic. Oamenii politici tac... Guvernele sînt mute și cuminți. Dar inima mea simte și știe ! Zise apoi, fără nici o legătură : În hotel am numai doi clienți... Două doamne din Tîrgul-Ocna...

— Din Tîrgu-Ocna ? — întrebă Mălinescu fără să-și dea seama pentru ce o face.

— Sînt fetele cămărașului Mihail, de la Saline. Una mai frumoasă decît cealaltă — răspunse domnul Konrad.

Apoi, cu un glas întristat, ca și cum ar fi prezentat condoleanțe văduvei :

— Cea mai mare, săraca, e în doliu de mai bine de opt luni. Soțul ei, Pascal Vidrașcu, s-a dus dintre noi într-o lume mai bună. Oftă greu : Cine știe, s-o întîlni acolo și cu răposata mea. Ce femeie ! A cutreierat alături de mine zece țări și treizeci de gubernii din Rusia ; a făcut, tot cu mine, trei campanii... Cu Soulé se sfădea toată ziulica... Și știa să facă prăjituri ! Ce femeie ! Ce femeie !

Vorbea însă pentru surzi, Mălinescu nu-i auzea vorbele. El își repeta, în taină : „soțul ei a murit, aceasta înseamnă că e liberă !“ Nu știa însă dacă trebuie să se bucure. S-ar putea ca ea să nu-l iubească. Să fi hotărît cumva să rămînă credincioasă celui ce murise, iar pe el să-l respingă... Și-a auzit cu mirare glasul, iscodind pe birtaș :

— Acum ce gîndești că va face ?

— Cine ? — întrebă cu uimire domnul Konrad...

— Văduva lui Vidrașcu — șopti Mălinescu.

Birtașul spuse, ca un credincios ce se află :

— Apostolul Pavel zice : „Celor ce sînt necăsătoriți și văduvelor eu le spun, bine este pentru ei să rămînă singuri“.

Mălinescu dădu un geamăt :

— Așa... zice ?

— Dar tot apostolul ne sfătuiește — adăugă zîmbind domnul Konrad — „că dacă nu pot ei să se înfrîneze, să se căsătorească. Pentru că mai bine este să se căsătorească decît să ardă !“

Mălinescu s-a ridicat cu grabă de pe scaun. A mulțumit birtașului pentru vinul minunat de Cotnar. Era să mai adauge : „și pentru sfatul pe care i-l dăduse“. Dar se răzgîndi. Acum știa, cu adevărat, ce avea de făcut. „Nu, n-are să ardă ; inima lui n-are să se mai consume pe jăratecul dragostei, nici sufletul n-are să-i ardă pe lumea cealaltă, în marele pîrjol al gheenei. Are să se căsătorească. Mîine are s-o caute la hotel și are să-i spună cît de mult o iubește, cît de mult a dorit-o. Iar ea are să-l înțeleagă, are să-l accepte...“ Mergea spre casă, săltînd parcă. Inima lui zburda, în sfîrșit. Căci ce fusese el pînă astăzi, lipsit de femeia adorată ? Un nour fără apă purtat de vînturi. Un pom tomnatec fără de rod și de două ori uscat și dezrădăcinat...

★

Nunta s-a hotărît pentru mai tîrziu, în toamnă, după ce se va scurge anul de doliu. Pînă atunci, văduva urma să trăiască la Slănic, o viață cuviincioasă, iar el avea să se-ntoarcă la grijile sale, din ce în ce mai sporite și mai de răspundere. Se aflau din nou în plină campanie electorală și numai de ei, de felul în care vor ști să ridice norodul, atîrna acum reușita unioniștilor. Trecutul, cu multele întîmplări neplăcute, le folosise totuși, erau mai copți la minte, mai hotărîți în acțiune și ceva mai vicleni, cunoscînd îndeaproape metodele adversarilor. Cel dintîi caimacan, Todiriță Balș, care-i dușmănise, se stinsese din viață. Trupul său fusese purtat pe Ulița Mare pînă la biserica sfîntu' Dumitru, fără ca cineva să fi scos măcar o lacrimă de durere. Mulțimea nevoiașă, ce se îmbulzea la răspîntii, cu tainica speranță că are să capete vreo pomană, văzînd că nu cade nimic, nici măcar un firfiric păcătos, strigase la trecerea mortului : „Ura !“ și se veselise în gura mare. Iar unii tîrgoveți vorbeau între ei, cu prefăcută tristețe : „Săraca, coana Catinca ! Îl îngroapă și p'acesta. Se duse și el cum s-o dus și bietul Hrisoverghi, amantul ei de inimă, de pe cînd era nevasta vornicului Iordache Beldiman !“

După moartea lui Balș, turcii l-au adus la căimăcănie pe Vogoride. Se știa mai demult că acesta dușmănește unirea, că rîvnește pentru el domnia Moldovei ; că avea să facă alegeri silnice pentru ca nici picior de unionist să n'o pășească în Divan. Așa se și întîmplase. La mijlocul lui iulie, cînd au avut loc alegerile, unioniștii au fost șterși de pe liste, prietenii lor au fost împiedicați să voteze, arestați silnic, ori alungați de prin locul de baștină. Ispravnicii și privighetorii, lucrînd mînă în mînă cu ofițerii austrieci ce se aflau în Moldova, duceau pe la sate petițiuni împotriva Unirii și cereau țăranilor să le iscălească, de nu vor să-și piardă și viața. Ministrul de interne Catargiu scria circulări către ispravnici recomandîndu-le să vegheze asupra unioniștilor, ca nu cumva liniștea și siguranța publică să fie tulburate ; iar către boierii mai mărunți, se adresa cu vorbe spăimoase, zicîndu-le că în Muntenia „unioniștii ho-

tărîseră să treacă la papistășie, lepădîndu-și strămoșeasca credință, și vor să împartă moșiile la nemernicii de țărani". La Eși, sub ochii înspăimîntați ai mulțimii, fuseseră călcate numeroase case, printre care a boierului Cuparencu și a profesorului Turculeț, unde se întruneau peste noapte unioniștii. Aduși la agie, însuși ministrul de interne Catargiu i-a luat în primire, strigînd către ei : „Tîlhari de unioniști ! Am să vă bat pînă are să vă treacă gustul de unire !"

Lucrîndu-se în acest fel, nu s-a mai mirat nimeni că nu au fost aleși în Divan, la mijlocul lui iulie, decît oamenii lui Vogoride, care lucrau împotriva unirii. Trebuia dară făcut ceva înainte ca alegerile să fi fost consfințite de austrieci și turci, iar Divanul să se întrunească. Unioniștii nu aveau de ales, orice metodă, oricît ar fi fost ea de vicleană, dar care s-ar fi dovedit bună, trebuia încercată.

Ispravnicul de Galați, Alecu Cuza și-a prezentat demisia, denunțînd într-un manifest toate abuzurile săvîrșite pe timpul alegerilor. Arăta anume Alexandru Cuza, că prin șiretlic fusese luat de Vogoride de la Galați și trimis la Ismail în misiune, tocmai cînd, în calitatea sa de pîrcălab, trebuia să vegheze la libertatea votului. „Numai așa a fost cu putință — scria el — ca asupra ținutului său să se abată atîta teroare, încît strigătul de jeluire al cetățenilor nu mai poate fi înăbușit, ci trebuie adus la cunoștința țării și Europei."

Se cuvenea, pe de altă parte, ca ministrul Catargiu să fie îndepărtat din guvern. Unioniștii știau că prezența lui acolo, în cazul că ar fi obținut alte alegeri, ar fi fost pentru ei tot atît de primejdioasă, ca și în iulie. Ascultînd de sfatul unchiesului, fratele său vitreg, Catinca Vogordie și-a amenințat soțul că pleacă la moșie la Țigănești și divorțează dacă nu-l înlătură din minister pe Catargiu. Vogoride stătea însă la îndoială. L-a convins totuși pînă la urmă boierul Moruzi întrebuințînd cel mai sigur argument : „Ce voiești oare, domnule Vogoride ? Ca ea să se despartă, să stea în huzur pe mai departe, la moșie ori la Eși, iar pe dumneata să te lase pe aceleași paie mizerabile, de pe care mi te-ai înălțat cu averea Catincăi ?" În fața perspectivei de-a cădea din nou în mizerie, acum cînd se învățase a fi cheltuitor, el, un muieratic, incapabil, leneș și fără nici o

cultură — Vogoride n-a mai stat pe gînduri. Catargiu a fost înlăturat spre marea bucurie a unioniștilor. Nu mai rămînea acestora decît să obțină anularea alegerilor din iulie și stabilirea unei noi campanii electorale către toamnă. Au hotărît deci în secret să-i fure lui Vogoride corespondența ce-o ducea cu turcii și cu rudele sale de la Constantinopol și din Londra, prin care era sfătuit să-și dea toate silințele „pentru ca moldovenii să nu rostească dorinți pentru unire." Dar cum aveau să-și apropie niște scrisori, pe care Vogoride le purta pe sub cămașă, strînse într-un săculeț de mătasă ? Unioniștii s-au gîndit mai întîi la o dansatoare franțuzoaică, ce juca „french-cancanul" în grădină la „Restaurant du Theatre" și pe care Vogoride o vedea noapte de noapte. L-au trimis pe Mălinescu să încerce să o ispitească, făgăduindu-i cîteva mii de galbeni, dar franțuzoaica, speriată că s-ar putea să fie prinsă și maltratată la agie, a refuzat oferta, făgăduind însă, sub jurămînt, să păstreze tăcere asupra celor ce i se ceruse. Atunci l-au rugat pe Alecu Cuza s-o convingă pe Catinca să facă ceea ce dansatoarea nu se încumetase. Ca să fie și mai siguri de reușită, l-au trimis tot pe Mălinescu la mănăstire la Văratec unde se afla în monahie sora vitregă a Catincăi, Eugenia Negri, s-o roage să vină la Eși, pentru ca stînd în preajma soției lui Vogoride să o sfătuiască și s-o îmbărbăteze.

Mălinescu nu mai fusese niciodată la Văratec, la maica Eugenia. Fu dară impresionat tare văzînd locuința acesteia făloasă, cu două caturi, cu multele ei camere tapisate în mătasă, ori împodobite cu scoarțe de preț și mobilate cu un lux rafinat, după moda orientală. În salonul cel mare, în cadre de bronz fixate pe pereți, se aflau portretele în ulei ale familiei Negri, dintre care, uimitor de tînără și de frumoasă, pată de soare în odaia cam umbrită de storurile mătăsoase, se arăta chipul Smarandei, mama lui Costache și a Eugeniei, moartă abia după trei ani de la a doua ei însoțire cu boierul-poet Costache Conachi. Ochii femeii din cadră i se părură lui Mălinescu, care cerceta tabloul din diferite colțuri ale salonului. deosebit de stranii. Aici posomorîți, aici speriați cum sînt ochii unei căprioare fugărite, aici zîmbitori și înseninați ca o dimi-

neață. Atunci abia a înțeles de ce boierul-poet îi cîntase pe vremi cu atîta tristețe disperată :

„Arătatu-i-am iubire ? Ochii ei posomorăsc.
Arătatu-i-am răceală ? Pe loc se sălbătecesc.“

A fost scos din reveria sa de o ucenică tînără care l-a poftit în sala de masă. După ce a ospătat cu musafirul său, serviți după obicei de două ucenice, ieșite și ele parcă dintr-o cadră și purtînd fiecare, în viața lor lumească, nume de mari familii moldovenești, maica Eugenia l-a poftit pe Mălinescu în salon, unde aveau să vorbească mai în liniște. Aici, i-a spus el dorința unioniștilor, dezvăluindu-i totodată și fapta ce urma a fi întreprinsă. Maica Eugenia a căzut pe gînduri, apoi a rostit sfielnic :

— Dar aceasta înseamnă să furi și este păcat mare. N-aș vrea să-mi încarc sufletul.

I-a răspuns Mălinescu :

— „Cine socoate că nu are păcat, acela se amăgește pe sine și adevărul nu este în el.“

Maica Eugenia l-a privit cu mirare, și-a plecat capul, zicîndu-i cu umilință :

— Ai dreptate. Apostolul Iuda ne spune ca de unii oameni să ne fie milă cu frică, urînd și cămașa mînjită de carnea lor... Și după o tăcere cu îndelungă chibzuință, maica Eugenia se hotărî : Am să merg cu dumneata la Eși. Știu că Dumnezeu are să-mi ierte păcatul, îl fac pentru Moldova mea dragă !

. . . . . .

Așa s-a făcut că, după cîteva zile, corespondența lui Vogoride a fost adusă de maica Eugenia fratelui său Costache, ca din partea Catincăi, iar unchiesul s-a pornit la Constantinopole de unde avea s-o expedieze ziarului „Steaua Dunării“ ce se tipărea la Bruxelles.

Acum sorții căzuseră. Vogoride fu silit de Marile Puteri să anuleze alegerile și o nouă consultare a fost hotărîtă pentru luna septembrie.

★

O dată cu plecarea lui Mihai Sturza de la domnie steaua lui Iordache Pruncu pînă atunci lucitoare începu să pă-

leasca. Scos de la agia Eșilor de către noul domnitor, Iordache Pruncu se întorsese la Focșani, fără de bani și fără nici o putere, abia izbutind să hrănească droaia ce adusese după sine și multele amante, presărate ici-colo, prin tîrguri ori pe la sate și care cereau tot de la dînsul ajutorare. Doar pe Iorgu, feciorul cel mare, izbutise să-l căpătuiască. Îndată după revoluție, Iorgu își dădu demisia din miliție, iar vodă Sturza, pentru a-l răsplăti de serviciile ce-i adusese strecurîndu-se în rîndul revoluționarilor, îl divăni și îl făcu comis, dîndu-i în grijă caii săi de rasă. Așa a rămas Iorgu și mai departe, sub noua domnie, fiindcă tinerii boieri nu aveau ranchiune ; nici nu doreau să-l urgisească pentru o faptă de care răspundea mai degrabă — ziceau ei — tatăl său Iordache. Rămîneau însă destui feciori cărora Pruncu urma să le găsească un rost în viață. Cum slujbă nu mai avea, iar patima jocului îi spulberase și averea cîștigată cîndva prin samsarlîcurile făcute pe cînd se afla staroste de Putna, Iordache Pruncu hotărî să-l trimită pe fiu-său Mitică înapoi la Eși cu o scrisoare către boierul Costin Catargiu, cel curgător dintr-un răzeș din Pățești și din Sanda Catargioaia, iar el să adaste la Focșani niște vremi mai bune. Între timp avea să mai ciupească și el un ban-doi din vreo negustorie oarecare ori de la masa de joc. Se consola gîndind, ori povestind celor din preajma sa, norocirea lui de odinioară, cînd vodă îl făcuse vornic și îi dăduse rang și ordine în armia rusească, ba chiar cea turcească. De la fiu-său Iorgu nu prea avea ajutorință ; iar de la Mitică nu avea nici o veste, cu toate că îl rugase pe boierul Catargi să aibă milă de fecioru-său și să-l căpătuiască. Se zice însă că cine știe să rabde își primește pînă în cele din urmă și răsplătire. După plecarea lui Grigore Ghica și instalarea căimăcămiei, Iordache Pruncu fu numit din nou staroste de Putna, primind și strașnică poruncă din partea lui Catargi de-a nu îngădui nimănui să se rostească liber decît la epoca și în Divanul Ad-hoc. A înțeles deci Iordache că unioniștii nu trebuiau lăsați să-și facă propaganda ; că doar n-ai cum să închizi gura unui Alecu Balș care stăpînește optzeci de mii de fălci din ocina Moldovei. I-a trimis deci lui Catargi o scrisoare, printr-un om de încredere, mulțumindu-i pentru starostie, asigu-

rîndu-l că are să se poarte așa cum i se cere și rugînd pe ministru să se milostivească a-și aminti și de umilul său fecior Mitică, ce își irosește viața bătînd paveaua Eșilor. La care scrisoare, ministrul Catargi s-a grăbit a răspunde că a vorbit cu Excelența sa caimacanul în favoarea lui Mitică și a primit făgăduința că, cu prilejul sărbătorilor de Paști, va fi înaintat la gradul de ofițer. I-a mai scris ministrul și alte multe despre fecioru-său Mitică, întărind credința pe care și-o făcuse singur Pruncu, anume că odrasla lui scumpă nu se ține de nimic serios, ci cutreieră parcurile și cafenelele orașului în căutarea marșandelor de modă ori a dansatoarelor de la coana Frosa. Zicea anume ministrul : „Gîndesc numai că este neapărat să-i scrii îndemnîndu-l a urma școala cadeților, căci sînt încredințat că nu face nimic bun, ci numai bate ulițele. Cu toate acestea, dumitale nu ți se poate refuza nimic". Era foarte limpede : trebuia și el să plătească această bunăvoință a ministrului și a caimacanului, lucrînd în vederile lor, adică împotriva Unirii. Ceea ce de fapt, era și în acord cu propriile sale sentimente. Știa, ori poate presimțea numai, că milă prea mare nu are să mai vadă de la unioniști de s-ar întîmpla să biruiască. Bănuia de asemeni că unirea țăranilor avea să fie în detrimentul Moldovei. Întru aceasta fiind de acord cu Alecu Balș, care se prăpădea de rîs ori de cîte ori vorbeau prin saloane de o apropiată „fuzie".

— Bre, că oameni proști ca moldovenii noștri nici c-am văzut — zicea boierul Balș. Vor să dea peșcheș țara noastră pe mîna muntenilor, care vorbesc mai rău ca țiganii și au pielea smolită mai rău ca sătrarii de pe la noi. Aveți să videți voi ce le poate osu' ! Că ei au să pună mîna și pe slujbele mari, ba chiar și pe cele mai mărunte, iar vouă, moldovenilor, au să vă lase ciurucul. Ba o să pierdeți dumneavoastră și bruma de avere pe care o aveți. Că, vezi domnia-ta, au să ducă scaunul domniei la București și au să fie numai ei între ei ; casele lor au să aibă preț, iar ale noastre, cele din Eși, n-au să prețuiască nici a treia parte din ce făceau !

„Judecînd drept — își zice Iordache Pruncu — boierul Alecu nu se înșală. N-au să treacă nici cîteva luni de la unire și orașele noastre au să se golească și au să piară în

părăsire și uitare. Se poate chiar ca însăși Focșanii să aibă aceeași soartă, iar case, azi atît de făloase, ca a Stamatinilor ori a Dăscăleștilor să se năruie, să rămînă simple cocioabe !“ Pruncu își simte inima săgetată la gîndul că și casa lui, atît de arătoasă, în care vîrîse o avere, n-are să prețuiască nimic peste cîteva luni ; și iarăși s-ar putea ca posturile cele mari, atît de mănoase, prin care el trecuse și va mai trece, au să-i fie refuzate, urmînd ca doar muntenii să se înstăpînească în ele !

Aceste gînduri spăimoase l-au făcut pe Iordache Pruncu să lucreze cu mare sîrguință pentru îndatorarea caimacanului. Și-a asmuțit copiii și dorobanții împotriva unioniștilor, poruncindu-le cu strășnicie să ridice și să ducă în spăngi pe orișicare va fi prins vorbind pe stradă cu vreun prieten, ori în vreun grup mai mare. Așa, urmînd porunca primită, s-au hultuit oamenii stărostiei chiar asupra unui polc de tineri tîrgoveți, care îmbrăcați țărănește se întorceau de la o nuntă dintr-o comună apropiată. S-a rîs mult în Focșani de această ispravă, dar și mulți ochi de unioniști au lăcrimat amarnic ; fiind ridicați peste noapte, duși la isprăvnicie și bătuți fără milă. Numai Stamatinii și Dăscălești, ca oameni mai în vîrstă și mai cu vază, au scăpat de urgie, cu toate că făcuseră în casele lor adevărate cuiburi de lucrători pentru unire. Din fericire însă și casele lor ofereau adăpost sigur, fiind ca niște cetăți înconjurate de ziduri groase și de grădini întunecate sub ai căror copaci siluetele oamenilor se pierdeau dintr-o dată, iar glasul lor nu străbătea în afară.

Căderea lui Catargi a adus lui Pruncu un necaz mare : caimacamul, vroind să dovedească imparțialitate în noile alegeri, se hotărî să schimbe pe unii funcționari deochiați prin multele lor abuzuri. Așa căzu și Pruncu din starostie, dar boierii mari care îl susțineau încă îl sfătuiră să-și pună candidatura la deputăție, ei urmînd să lucreze în așa fel din umbră, încît să nu cadă. Iar steaua lui Pruncu, ce părea a se stinge pentru a doua oară, luci din nou în toamnă, cînd fostul staroste și vornic fu trimis în Divan, alături de pitarul Chirilă Ciocîrlie, de către micii proprietari ai județului.

★

Către sfîrșitul lui august s-au răspîndit unioniștii de-a lungul și de-a latul Moldovei, ținînd a vorbi norodului despre apropiatele alegeri și voind a cunoaște de la dînsul care îi sînt părerile asupra unirii. S-a dus bătrînul Grigore Cuza la ținutul Vasluiului, împreună cu cîțiva tineri boiernași, și a rostit către tîrgoveți și țărani anume vorbe care multora dintre ei au părut cam pidosnice. Zicea anume boierul Grigore că pe dată ce țările surori se vor uni, soarta clăcașilor avea să se schimbe în bine, urmînd a căpăta ei pămînt de lucrare din partea comunei.

— Că ar fi păcat, oameni buni, să luăm pămîntul moșierului și să-l fărîmițăm cum fac răzeșii, dînd fiștecăruia o bucățică. Ci cu mult mai bine, socot eu, ar fi să dăm comunei moșia în întregime, iar ea să fie împărțitoare, cu dreptate, locuitorilor ei, după a lor trebuință, dar nu și cu stăpînire deplină pentru aceștia.

Se uimeau boiernașii de asemenea idei, se scărpinau după ceafă țăranii neștiind cum să ieie asemenea vorbe, dar pînă la urmă se despărțeau unii de alții cu voioșie și împăcare, giuruindu-se cu glas tare să lupte pentru unire și pentru slobozenie.

Cam la aceeași vreme au părăsit Esul Vasile Mălinescu și Alecu Russo. Cel dintîi mergea în ținutul Putnei, către Ciuruc și Soveja, Alecu Russo urma să-l însoțească pînă la Bacău, de unde avea să plece la Cleja și Valea Seacă, pentru multe și încurcate trebi de moșie.

— Tare aș fi dorit să mai văd Soveja — zicea Alecu Russo — și mai ales să aud pe mocanii din sat spunîndu-mi povestea Mioriței. Nimic pe lume, prietene, nu s-a compus ceva mai frumos decît această epopee păstorească. Însuși Virgil și Ovid s-ar fi mîndrit de-ar fi compus asemenea minune poetică !

Russo oftă adînc, gîndind la bucuria ce îi era refuzată, dar totodată și la viața sa atît de întortocheată și fără de luminișuri. Cu toate că semnase pentru unire și luptase din fragedă juneță pentru înfăptuirea ei, astăzi nu candidează, nici nu a fost poftit să intre în rîndul aleșilor. Poate că nici el n-o dorește. Se simte slăbit și bolnav, necazurile încep să-l împungă din toate părțile. Cîtăva vreme fusese și el dezmierdat de soartă... I se dăduse rang de spătar și

grad de locotenent în oștire ; se apucase de avocatură și de publicistică ; scrierile sale erau lăudate, avocatura îi adusese parale... Apoi deodată se văzu la pămînt, doborît de boala care îl roade încă din tinerețe. Nu mai poate așterne nici măcar un rînd, nici nu mai poate pleda procese ; e ca un puț fără de apă, ca un copac fără de frunză. Încearcă uneori să se înșele pe sine, să-și dea iluzia că trăiește. Atunci se agită cîteva luni, se lasă tîrît în fel de fel de afaceri ; ia case cu chirie, arendează moșii, se îndatorează pe la bănci ca să facă față cheltuielilor. Acum are moșii în arendă la Cleja și la Valea-Seacă în ținutul Bacăului, iar prietenul Alecsandri i-a dat și Mircești săi, ca să-l încurajeze. Russo presimte însă că nici așa n-are să-i meargă, că soarta îi va sta tot împotrivă, că într-o zi are să se stingă de suferință prea mare. sărac și înglodat în datorii, blestemat poate de oamenii care l-au ajutat la nevoie.

Îi spune lui Mălinescu, dînd viață gîndurilor care îl frămîntă :

— Măcar să apuc ziua aceea cînd voi aveți să intrați în Divan și aveți să cereti unirea !

— Acela care crede și izbîndește — răspunse Mălinescu.

Russo rîde amar :

— Eu am crezut în toate aceste prefaceri încă demult, prietene. Aș zice chiar din ziua în care în Moldova s-a ivit cel dintîi june în frac și pantaloni strîmți. Atunci a năvălit în țară ideea nouă. mai strașnic decît năvălirile tătărăști. Cît ai scăpăra, hainele noi au pîrjolit sacsirii, ișlicurile și giubeaua ; civilizația și pantalonul strîmt au astupat șanțurile ce despărțeau clasele boierești ; un vînt de egalitate și de unire a început să sufle și pe plaiurile noastre.

Porniseră din Eși cu zarvă mare și cu grăbire. Vezitiul sfichiuise caii, îi zorise, dar după puțină vreme ostenise, i-a lăsat pe tînjală, el însuși căzînd într-o dulce somnie. Așa au trecut cei doi călători prin fața Ruginoasei, atît de plăcută privirii, ca și pe dinaintea Miclăușenilor, unde acum stăpînea domnița Elencu, căsătorită cu boierul Balș cel „bogat ca în povești", apoi au coborît către Roman, fără ca vezitiul să-și iasă din toropeală, ori caii să mai prindă oleacă de inimă. Vara fusese secetoasă ; frunza pălise de

timpuriu, pămîntul căscase guri adînci, prin vaduri abia zăreai un fir subțire de apă. Doar lunca Siretului se arăta ochiului, înverzită și fremătătoare, largă și neschimbată. Cînd au intrat în Bîra, au dat de-o curte boierească și au văzut cu uimire, dincolo de zăplazul înalt, un polc de oameni împingînd un tun de cireș legat în cercuri de fier, în vreme ce vechilul alerga după ei cu o sineață pe umăr. Russo o poruncit vezitiului să oprească în fața porții pentru a vedea ce-are să se-ntîmple. Atunci l-au auzit pe vechil strigînd către oameni : „Așa, acum, încărcați !" Oamenii, cei mai mulți dintre ei slugi boierești, s-au supus poruncii. Au luat cîteva pietroaie, le-au vîrît pe țeava tunului, apoi au potrivit-o către o țintă prinsă în lăturoaie, ce se găsea cam la cincizeci de metri. „Acuma, foc !" a poruncit vechilul, cu glas tunător, de socoteai că se află pe cîmpul de luptă. Oamenii au slobozit tunul, dar n-au nimerit ținta, ceea ce văzînd s-a înfuriat tare vechilul, și s-a repezit la ei cu strigăte și sudălmi. Călătorii au început a rîde, și au poruncit vezitiului să-și pornească mîrțoagele.

S-a mirat Russo, cercetîndu-și prietenul :

— Ce blestemăție o mai fi aceasta, frate Vasile ?

A răspuns însă vezitiul trezit din lunga lui somnie și căpătînd gust de vorbă :

— Așa e amu pe la toate curțile. Mustruluiesc slugile și îi învață cum să tragă cu tunurile, ca să apere pe boieri la o adică.

— Să-i apere ? Dar cine îi amenință ? — iscodește Mălinescu.

— De... știu și eu ce să zic ? De oamenii de prin sate, după cît umblă vorba ! Numai că întreb și eu ca un prost ce mă aflu : cum socot dumnealor, boierii, să se apere de mulțime cu aseminea antilerie de balercă ?

A rîs vezitiul cu poftă, iar Russo i-a răspuns :

— Aceasta cu drept ai vorbit, moșule !

Cînd au ajuns la Bacău, prietenii au ospătat la un han, apoi s-au despărțit, sărutîndu-se. Alecu Russo a rămas să tocmească o căruță, urmînd să plece către Valea Seacă. Vasile Mălinescu și-a continuat drumul, în aceeași brișcă, înspre Adjud, apoi la Răcoasa și Cîmpuri. Era către seară cînd a intrat în Ciuruc și a oprit la casa lui Ion Roată. Auzind chiuitul vezitiului și clopoțeii cailor, gazda, ce se

afla tocmai în ogradă, cătă către drum ca să vadă cine trece ; dar brișca s-a oprit chiar atunci în fața porții și Ion văzu pe un domn coborînd din ea și urîndu-i sară bună. L-a recunoscut Ion Roată pe Mălinescu, și a strigat cu bucurie către Mărița :

— Ieși, bre femeie, afară, căci cel crezut mort a înviat !

A ieșit Mărița din casă și s-a crucit văzînd pe Mălinescu, apoi a grăit către el, lăcrimînd de bucurie :

— Și prostu' de Năstase zicea că te-or pușcat cazacii, la pasul Oituzului.

Mălinescu se porni a rîde :

— Nu m-or pușcat cazacii, ci eu am slobozit pistolul ca să pot sări mai ușor pe fereastră.

L-au poftit gazdele în casă să ospăteze și să hodinească : Mărioara i-a dat să bea, ca pe vremuri, lapte cald și i-a făcut un scrob din cîteva ouă ; apoi au început să se-ntrebe unii pe alții, cătînd fiecare să afle de la celălalt ce se întîmplă în omenirea largă și cum au să meargă trebile la țara Moldovei. A grăit la un timp Mălinescu :

— De așteptați puțin, are să vină și pentru voi o viață bună.

A răspuns Ion Roată cu obidă :

— Să adăstăm dară, domnule, că noi țăranii sîntem obicinuiți cu așteptarea. Așa se întîmplă și cu roada cea scumpă a pămîntului pe care o adăstăm cu răbdare pînă ce primește ploaia tîrzie ori timpurie. Dar să ia aminte și boierii că răbdarea prea multă răbufnește prea tare !

— Asta cam așa este — a întărit Mălinescu. Apoi a povestit gazdelor cele văzute la lunca Siretului, în fața conacului de la Bîra, adăugînd :

— Au cam intrat în spărieți, se vede, și boierii noștri.

Roată își clătină pletele :

— Aistea toate le știu și le-am văzut și eu, domnule. Prin unele locuri ridică dumnealor ziduri ca de cetate, au tocmit slugi multe și arnăuți ce-au slujit în oștire ; or adus tunuri din lemn de cireș, și pietre și pulbere. Chiar la noi, la Ciuruc, la curtea lui Dăscălescu, ai să vezi dumeata mîne, nu unu, ci patru tunuri și gloată mare de paznici și slugi boierești. Ai să mă-ntrebi : pentru ce toate istea ? Iar eu am să-ți răspund : pentru că simt dumnealor că

răbdarea țăranului a ajuns la margină și apa cînd se umflă pînă și munții îi cufundă.

Abia își isprăvise vorba, că în ogradă s-au auzit glasuri și tropăit puternic de scroambe.

A întrebat cu mirare Mărioara :

— Cine să fie la ceasul cesta din noapte ?

— Sînt oamenii din sat — a liniștit-o Roată. Or venit să ne sfătuim pe cine să punem candidat al pontașilor la alegerea care vine.

A șuguit Mălinescu :

— Te-or pune chiar pe domnia-ta, bade Ionică ?

A zîmbit cu vicleșug gazda :

— Deh, de m-or pofti la masă, n-am să mă trag sub ea ca netoții ! M-oi așeza și eu unde m-or pune.

L-a poftit pe Mălinescu cu el în ogradă, că loc nu-i pentru atîta lume într-o odaie așa de mică, acesta, bine-înțeles, de nu voiește să rămînă în casă și să se hodinească. Mălinescu și-a urmat însă gazda știind foarte bine că n-are să închidă ochii de vorba țăranilor de-afară, nici de multele gînduri ce îl năpădiseră. Noaptea era călduță și luminoasă ; pe cerul înalt luna secera prin lanul de stele doborînd și cîte una din cînd în cînd pe pămîntul încins. Atunci sufletul lui Mălinescu îngheța de spaimă. „S-ar putea — gîndea el — să fie sufletul ființei iubite care stă departe și mă așteaptă și pe care moartea cea rea a răpit-o, mai înainte de-a fi cunoscut și eu fericirea.“ Glasul oamenilor ajungea la el ca din depărtări nevăzute ; reținea cîte o vorbă-două, se străduia să asculte și să vadă pe cel care vorbește, dar degeaba. Stăteau acolo, în fața prispei, foștii prieteni de joacă ai lui Ion Roată : Vasile Paraschivoiu, Ion Dănilă și Neculai Găină... Veniseră și Ivan Berdei, cu Ștefan Ursu și cu Gheorghe Măgdălinoiu. Erau toți de-o vîrstă, trecuți prin nevoi și necazuri, întăriți de aceeași speranță că într-o zi viața lor avea să se schimbe. Doreau unirea din tot sufletul, căci zicea Ion Roată către ei :

— Cînd or fi și țăranii de peste Milcov împreună cu noi, o să fim mai mulți, iar glasul nostru are să sune mai tare. Că știți voi, oameni buni, o singură nucă nu sună într-un sac, da' de sînt mai multe, fac zgomot mare...

Așa cum stăteau acum și sfătuiau, stătuseră cîndva și părinții lor, chiar la casa aceasta și în aceeași ogradă. De-

aici porniseră ei către casa lui Marinciu și i-au dat foc, pîrjolind-o pînă la temelie. Acum părinții își găsiseră somnul în cimitirul de pe dealul Ciurucului, cu cîte-o piatră la căpătîiu în loc de o cruce. Dormeau deopotrivă somn lung și isteții și cei mai puțin ajutorați la minte. Stăteau alături, înfrățiți în moarte și agerul Costandin Roată și zăticnitul de Ștefan al Mădălinei și Vasile Dănilă cel sfătos și drept. Unii s-au stins de prea multe lipsuri, alții betegiți de harapnicul vechililor ori de urgia stăpînirii ; nici unul dintre ei de adînci bătrînețe. Muriseră însă cu nădejdea că într-o zi, măcar feciorii lor, au să apuce să trăiască o viață mai bună.

Venise acum rîndul feciorilor să tăinuiască în ograda curată și ușor miresmată. Glasul lor, purtat ca pe-o adiere de vînt, ajungea pînă la sufletul bolnav al lui Mălinescu, — fără ca acesta să deosebească al cui este :

— Pe ispravnici, pe privighetori, pe feciorii boierești numai noi i-am ținut...

— Poduri și șusele numai noi am lucrat...

— Clacă și podvoadă numai noi am făcut...

— Zile de meremet și boierescuri numai noi am îndeplinit...

— Băutură scumpă și otrăvită numai noi am băut ; pîne amară și neagră, udată cu lacrîmi numai noi am mîncat ! — a auzit Mălinescu un glas biciuind parcă noaptea cea senină.

S-a înălțat apoi un glas potolit : „s-ar putea să fie al lui Roată“ gîndește Mălinescu :

— Bătălii și răzmeriție cînd au fost, numai noi am dus greul ; oști cînd au venit, noi le-am hrănit, noi le-am slujit, noi le-am purtat ; că cei cu putere, țara își părăseau și treceau peste hotare, iar cînd da Dumnezeu de se făcea pace și țara se îmbelșuga, cu toții se întorceau de se desfătau, iar de nevoie nu știau. Nevoia și greutatea o duceam noi, cei ce rămîneam să ne păzim vatra.

Prin aburul ușor ce-i toropise ființa, Mălinescu se auzi strigat de cineva :

— Aceste toate, domnule, s-ar cădea să le însemni domnia-ta și să le spui cînd o fi la Divan...

Atunci s-a trezit Mălinescu din toropeală și a răspuns chemării :

— Așa am să fac, oameni buni !

Dar nu era nevoie să și le însemneze.

Acestea toate — și încă multe altele — erau înscrise demult pe răbojul inimii sale.

A încheiat Ion Roată :

— Așa se cade, domnule, să le înșiri pe toate, să se audă unde trebuiește și este de cuviință, că poate doar așa să găsim înțelegere și milă... Că de la Dumnezeu bunul, am tot așteptat...

L-a certat Gheorghe Măgdălinoiu :

— Nu vorbi așa, bre Ionică...

— Dar el de ce nu vede și nu pedepsește ? Că de-ar vedea nu ar ploua și peste cel drept și peste nedrept ; nici soare n-ar da și celui bun ca și celui rău... Nici nu i-ar lăsa pe cei răi să se dezmierde de viață. iar pe cei muncitori să fie osîndiți și omoriți în chinuri. Celor ce le-au secerat țarina, răii le-au oprit plata. De ce strigătul secerătorilor n-a intrat în urechile lui Dumnezeu ?

Rostea fără să știe, sau poate că le auzise în copilărie, dar le uitase, iar acum răbufneau din adîncuri aceleași vorbe pe care le rostise și taică-său în fața lui Veniamin, făcînd să se înspăimînte sufletul de înger al mitropolitului.

★

După disputa cu boierul Grigore Cuza asupra stării țăranului, Costache Negruzzi s-a întors acasă cu fruntea umbrită de tristețe. „De-acum înainte — își zice el cu năduf — au să mă socoată bonjuriștii ca pe un dușman al țărănimii, dorind împilarea lor de către ispravnic și jăcuirea lor de către toți slujbașii ocîrmuirii !“ Părerea și-o făcuse însă mai demult, de pe vremea cînd colinda satele Moldovei și stătea de vorbă îndelung cu locuitorii. Atunci văzuse el acea pornire a țăranului moldovean pentru nepăsare și băutură, ca și dorința unora mai înstăriți de a-și trimite feciorii și fetele la tîrg, rupînd pentru totdeauna cu satul de obîrșie. Ce aveau de cîștigat din această năvală către capitală, o știa el foarte bine ! Feciorii de țărani aveau să bată ulița în căutarea unei slujbe cît de mici. iar fetele or să dănțuiască, să cînte din chitară ; or să poarte

rochii înflorate și-or învăța a rosti un cuvînt, două, franțuzește. Gîndind însă mai bine la cele ce aveau să se întîmple după discuția de la boierul Cuza, Negruzzi constată cu surprindere că tot ce făcuse ori scrisese el pînă astăzi fusese întîmpinat de către prieteni ori de ocîrmuire cu pizmă, cu clevetire, chiar cu măsuri de aspră pedepsire. Atunci cînd scrisese în *Albina românească* articolul „Vandalism", în care arăta cum prădau domnitorii țara pe cîte șapte ani și cum sînt lăsate în părăsire rămășițele glorioase ale trecutului, a fost exilat la moșie, nejudecat și neosîndit, cu toate că la acea vreme era și deputat în Adunarea obștească. Făcuse oare o crimă că dăduse alarma împotriva nepăsării administrative ? Ce avea să se întîmple în ziua în care toate monumentele Moldovei aveau să fie ruină și cenușă ? Atunci de bună seamă oricare străin ar avea obrăznicia a zice că românul și-a furat numele pe care îl poartă, iar ei ce-au să răspundă ? La fel s-a întîmplat și cînd a scris nuvela *Toderică*. S-au năpustit asupra lui mitropolitul și toată preoțimea și, mai cu jeluire, mai cu amenințări, au izbutit la domnie ca el să fie surghiunit la Trifeștii Vechi, iar revista *Propășirea* să fie suprimată de cenzură. La fel s-a întîmplat și cînd a scris despre cuconet, cu a lor furioasă pasiune pentru muza poeziei, fabricînd pentru reviste și pentru diverse albume poezioare în genul gingașei Adalgițe.

S-au repezit la el boieroaicele Eșilor cu fel de fel de bîrfeli și ocăruri : ba că ar fi dumnealui împotriva sexului slab, ba că ar fi un prost crescut, care, după ce se-ndoapă în saloanele lor elegante cu dulcețuri și zaharicale, drept mulțumită le face de rîsul norodului, zicînd că sînt lipsite de talente literare. Nu-i vorbă, că în această dispută dintre el și cuconetul de la Eși nici junii poeți care umpleau cofetăria lui Barla nu au stat cu mîinile subpuse. Aveau și ei de răfuit ceva cu acest domn care îndrăznise a scrie într-o revistă că mai de preț ar fi literatura naivă și serafică a lui Dosoftei, ori tălmăcirile acestuia după Ion Damaschin, decît poezia lor, atît de subtilă, nehodorogită și în pas cu vremea.

De fapt nici cu politica nu-i mersese mai bine. Pe vremea revoluției, pentru că stătuse la o parte și nici nu cuvîntase la hotelul Petersburg, cei mai mulți dintre tineri

l-au învinuit de trădare insinuînd chiar că preț al acestei trădări a fost o avansare la visterie, din partea lui vodă Sturza. Acum, cînd se vorbește de alegeri și de apropiata unire, pentru că el s-a retras în umbră și nu se bate cu pumnii în piept pe uliță și în piețe, ca un bonjurist oarecare, unioniștii îl acuză că ar fi din tagma lui Vogoride și a boierilor mari care se împotrivesc alipirii principatelor : mai mult, că ar vrea să dea Moldova de jos, cu Slănicul, în mîna austriecilor ! Dușmanii săi uită că de s-ar fi opus unirii ar fi putut să candideze pentru Divanul Ad-hoc, în vara trecută, ori și-ar fi pus semnătura pe petiția prin care boierii mari cereau Porții să se împotrivească la Unirea Principatelor.

Despre aceste simțăminte pe care le încerca acum, Negruzzi făcuse chiar o poezie pe care o trimisese Smarandei Docan, rudă bună cu Alexandru Cuza, iar aceasta. cu un prefăcut entuziasm pentru slujitorii muzelor, o dăduse spre a fi citită junilor vizitatori care îi umpleau salonul la ora ceaiului. A fost un scandal nemaipomenit cînd au citit tinerii unioniști confesiunea scriitorului :

„Și eu am ajuns, doamnă, în astă tristă stare,
Nu pot s-aud nici vorba cea de patriotism ;
Căci văd că el nu este decît o faimă mare
În vorbă, iar în fapte e chiar șarlatanism...“

Zadarnic caută Negruzzi să explice cîtorva prieteni că una este a nu avea încredere în tinerii luptători și în larma pe care o fac în jurul unei trebi naționale și altceva să zici că cel ce a scris asemenea versuri ar fi un dușman al progresului ori al Unirii. Uneori, ca să se liniștească, se certa singur : „Și dacă ei te insultă astăzi ? Pînă în cele din urmă au să vadă și ei unde e greșala lor ; dacă ei n-o vor au s-o facă de bună seamă cei care au să vină după dînșii.“ — Dar un gînd hain îi întrista pe dată inima : „Dar dacă eu mă înșăl ? și tot ceea ce eu socot faimă mare și laudă de sine nu e din partea junilor gălăgioși decît o armă de luptă, așa cum poate fi pentru alții flinta ori pistolul ? „Și iarăși... — dar gîndul acesta îl face să se încețoșeze și mai tare — nu cumva viitorul avînd să aleagă între tinerii aceștia al căror patriotism lui i se pare o «dușă rece», iar

vorbele lor «brașoave»... și între el, care urăște gălăgia și lauda de sine necuviincioasă... viitorul va alege pe cei dîntîi, iar pe el are să-l înlăture ca pe un ciot putrezit ?“ Îi vin atunci în minte cîteva versuri din Sinodicul lui Iacov Pruteanu, găsit, în juneţea lui, în lada cu cărţi a clucerului Dinu :

„Numai acela e fericit
Carele s-au învrednicit
De au făcut vreun bine în lume
Și i s-au scris vecinicu nume...“

Ce făcuse el, și pentru ce aveau să-i scrie numele său în veșnicie ? Ridicase școli ? Zidise aziluri pentru oropsiții soartei ? Înălțase mînăstiri și biserici ? Luptase cu dîrzenie pentru cei în suferință și pentru slobozirea norodului din grelele sale chinuri ? Făcuse, ce e drept, și el unele binefaceri, zidise chiar o biserică la Trifeștii-Vechi, dar, socotind bine, o înălțase nu atît pentru nevoia sufletului, cît din dorința egoistă de-a avea un lăcaș în care trupul său să hodinească după moarte. Afară de aceasta ce mai făcuse oare pentru a-și merita veșnicia ? Își petrecuse viața în suferință și în lipsa plăcerilor lumești ? Dar asta au făcut-o înaintea lui milioane de oameni și aveau s-o mai facă încă multe altele după dînsul. Ajutase pe mulți fără să ceară recunoștință din partea lor ? Urîse pe clevetitori și nu scoase niciodată o vorbă de ură împotriva pizmăreților ori a celora care lui îi făcuseră rău ? Că nu-și găsește căință pentru că uneori a fost și el unealtă la relele omenești ? Asemeni lui, nu-și găsesc căință în lumea aceasta foarte mulți oameni, dar căința mîntuie sufletul și atîta tot. Numai sfinții bisericii și-au găsit slavă după moarte pentru că și-au plîns amarnic păcatele săvîrșite în viață. Atunci, ce făcuse el vrednic de laudă pentru ca mai tîrziu numele său să nu se piardă ? Scrisese ! Scrisese novele istorice, piese de teatru, poezii și poeme ; făcuse traduceri din operele lui Hugo sau ale prințului Antioh Cantemir. Dar scrisul său avea să-l pună la adăpost de uitare ? Generațiile ce au să vină aveau să-i pomenească măcar numele ? Năpădit de asemenea gînduri, Costache Negruzzi care se tologise la umbra unui

plop se simți deodată fără curaj și mai îmbătrînit decît era. Abia împlinise cincizeci de ani, dar trupul i se betegise ; oasele îl dureau și trozneau din toate încheieturile ; noaptea nu putea odihni de suferință prea mare și gîndind la multele necazuri ce-l împresurau de la o vreme. Dusese o viață simplă și econoamă. Fusese și el tînăr, plin de speranțe, înconjurat de prieteni, admirat chiar pentru ceea ce scrisese. Apoi, pe nesimțite, unii prieteni îl părăsiseră ; lumea pizmăreață îl împroșca cu noroi ; sufletul său se acrise de nedreptatea oamenilor ; puterea sa de muncă și de creație slăbise an de an. Doctorii îl sfătuiseră să plece în străinătate, ca să-și îngrijească sănătatea. Anțărț fusese la băile din Ems pentru o lună ; se întorsese ceva mai întremat, dar după puțină vreme, durerile s-au ivit iar, întunecîndu-i orice poftă de viață. Nu mai dorea acum decît liniștea și uitarea oamenilor. Are să plece la țară, la Trifeștii-Vechi, în adăstarea morții cea de toate liberatoare. Pînă atunci, are să șadă tologit la umbra pomilor ; o să-și dezmierde privirea cătînd la tamarinii gingași ce se leagănă în adierea vîntului și la covorul verde, cusut în flori al grădinii.

Era aproape noapte cînd s-a sculat de sub coroana pomului și s-a dus în casă. A respins mîncarea ce i se pregătise, a refuzat pînă și cafeaua ce aburea în ceașcă. A aprins o lumînare și cu sfeșnicul în mînă, umblînd sperios ca un copil prin bezna odăii, a mers către lada cu cărți, ferecată. A pus sfeșnicul pe podea ; a îngenuncheat în fața lăzii, a încercat s-o descuie, ca să ridice capacul. Aceste toate i-au amintit însă de-o altă ladă, din vremea copilăriei sale, pe care tatăl său o îndesa cu calendare de Buda și de Brașov, cu cărți bisericești și cu tot felul de romanțuri franceze. Atunci se văzu pe el însuși, copil cam de doisprezece ani, stînd în picioare lîngă tatăl său, clucerul Dinu, iar bătrînul îl dojenește cu blîndețe că nu a învățat încă românește și îi anunță că de a doua zi avea să aibă un nou dascăl, pe Enache Alboteanu de la Socola. La pîlpîiala lumînării chipul clucerului Dinu s-a însuflețit parcă, iar glasul său duios pornit dintr-un ungher al odăii rostește către Costache : „Drept aceea, fiule, dumneata vei învăța pe de rost literele românești pentru ca să le poți cuvînta curat și pe înțeles, pentru că văd că

dascălii dumitale de pînă astăzi, grecul și franțuzul, pe care dracu' să-i ia ! ți-au stricat proforaoa..." Costache dă să răspundă : „Așa am să fac, tată al meu !" Dar cui să răspundă ? Chipul clucerului Dinu se și pierduse în bezna nopții, iar glasul său amuțise. În schimb, de dincolo de fereastră, dinspre grădină, Costache auzi un lătrat de cîine, voios și cam subțiat. Își zise deodată, recunoscîndu-l : „Dar cesta e Balaban, cîinele credincios al copilăriei mele ! Unde-o fi stat pînă azi, sărăcuțul ? Pe unde-o fi rătăcit de nu l-am mai văzut prin ogradă ?"

S-a sculat în picioare, renunțînd să mai ridice capacul lăzii și a pornit către fereastră. Dar nu a ajuns pînă la ea, sfeșnicul i-a căzut din mînă, iar el s-a prăbușit pe podea. Au trimis după doctorul Cuciureanu. Acesta i-a luat sînge și i-a prescris odihnă. Fusese cel dintîi semnal serios al bolii care avea să-l doboare peste cîțiva ani.

BUCURII DE-O CLIPĂ, SUFERINȚE DE O VIAȚĂ

După ce-a aflat din gura lui Iordache, vechilul său de la Cîmpuri, ce se întîmplase în ograda lui Ionică Roată, Ștefan Dăscălescu a întrebat :

— Și care dintre ei țipa mai tare, bre Iordache ?

— Cine alt, boierule, decît căposul de Ion al lui Roată !

„Trebuia să mă aștept la așa ceva" își zice cu mînie Dăscălescu. Apoi spune tare :

— Nu am dat crezare spuselor voastre. Demult s-ar fi căzut să-l dau pe mîna stăpînirii ori să-l fi bătut cu mîna mea, în fața casei. Dar eu i-am ținut parte, nemernicul.

A prins coraj Iordache :

— Nu cunoști, domnia-ta, vorba ceea, coane Ștefanache ? pe cine nu lași să moară, nu te lasă să trăiești. Amu că s-o alege în Divan, ia să vezi cum v-o juca șolticul !

La așa ceva, Dăscălescu nici nu gîndise. Alegerile băteau la ușă. Alături de boieri și boiernași, candidau pe județe și cîte un delegat al pontașilor și iată că la dumnealui, în plasa Zăbrăuților, a fost propus de țărani chiar Ion Roată. Omul acela cu chipul său cuviincios, cu vorba lui mieroasă, cu ochii sclipind a bunăvoie și cuget curat ; dar care îl înșelase cu atîta meșteșugire. Îl mințise, ca un rău ce se află. Se giuruia cu fel de fel de vorbe, că el „nu se bagă în tărîțe ; că mai bună e o învoială strîmbă, decît o judecată dreaptă, că de vroiești să trăiești bine și

să aibi ticnă, să fii totdeauna la mijloc de masă, nu în fruntea ei!" Și multe alte vorbe, care mai de care înțelepte și mai cuviincioase. „Și iată că azi o să-mi stea păcătosul chiar în fruntea mesii, are să se înfrupte din bucatele noastre, adică din ocina boierească, dacă cele spuse de Iordache, vechilul, sînt adevăruri toate!" Că aici nu mai poate fi la mijloc decît mîna unioniștilor, a celor zevzeci de la tîrguri, ca Alecsandri, Miclescu ori Kogălniceanu, nu mai încape îndoială. Doar ei asmuță pe țărani împotriva proprietarilor, cu toate că mulți dintre aceștia s-au alăturat tineretului în lupta pentru unire.

A întrebat Dăscălescu :

— Da' boierul care stătea cu ei la sfat cine era, Iordache ?

— Aceasta n-am dovedit-o, coane Ștefanache. Acu' nu mai e ca în primăvară de cercetau jandarmii și austriacul pe toți străinii ce se vînturau prin țară. Amu', cine, ce-i place ! Nimene nu te întreabă de vii de la Focșani ori din Căpitalie !

— Bine, Iordache ! — curmă boierul Dăscălescu. Te poți întoarce la Cîmpuri... dar fii cu ochi-n patru. Taicătău Iftimie l-o slujit pe socru-meu Asanache cu mare credință. Așa să faci și tu de voiești să-ți fie bine.

S-a îndoit din șele Iordache.

— Eu, boierule, numai de la casa domniei-tale am avut milă.

— Și-ai să mai ai, bre Iordache ! l-a asigurat boierul. Cînd oi fi la Cîmpuri, vezi de nu-l slăbi pe nemernic nici noaptea. Vreau să știu tot ce face ori grăiește către oameni.

— Chiar așa am să fac, coane Ștefanache — a răspuns Iordache, ploconindu-se din nou și sărutîndu-i mîna.

Abia ieși vechilul din odaie, că Dumitrache Dăscălescu, feciorul cel mai mare al lui Ștefanache, care auzise tot ce se vorbise, stînd tologit pe divan, întrebă pe taică-său :

— De ce porniși cu atît parapon pe bietul om, tată ? Știi bine că unioniștii vor să dea pămînt și țăranilor. Și asta, nu de ieri ori astăzi, ci de foarte multă vreme, încă de la patrusopt... Sîntem și noi unioniști, luptăm toți împreună, de ce te mînii dară și te-mpotrivești la faptă nobilă ?

I-a răspuns tatăl, înceţoşat la faţă :

— Povestea asta cu împroprietărirea mie nu-mi place.

— N-o fi plăcînd ea multora ! — a rîs cu voioşie Dumitrache.

— Tot ce se poate. Dar pe mine nu ipingeaua mă arde cel mai tare, ci cămeşa care-i mai aproape !

S-a ridicat Dumitrache de pe divan şi a dat să plece.

— Unde mergi ! l-a întrebat taică-său.

— Mă duc la club... Ce să fac alt într-un tîrg blestemat ca Focşanii ?

— Merg şi eu cu tine — i-a răspuns Ştefanache.

Au ieşit amîndoi în oraş, cu toate că lui Ştefanache nu prea îi plăcea să iasă seara. Oraşul era încă plin de ofiţeri şi soldaţi austrieci, fără de nici o treabă, forfotind pe uliţi şi căscînd gura la boieroaicele moldovene îmbrăcate în rochii de mătasă ori catifea, decoltate tare, cu pălării de tul aduse din Paris, puse pe vîrful capului, lăsînd să se vază o claie de păr lung şi negru cum e cărbunele. Femeile treceau, pe străzile murdare, în echipagii elegante ; opreau în faţa unei dughene, la Poliron bacalul ori la căsăpia lui Trandaf, cerînd neguţătorului să le trimită acasă tot ce au mai bun de mîncare ; treceau apoi mai departe la altă dugheană pentru a admira ceasornice şi giuvaeruri din aur, frumos cizelate şi împodobite cu nestemate. Forfota aceasta îl amuză însă pe Dumitrache. De cînd s-a stabilit la Focşani ca judecător al Tribunalului Putna, strada e pentru el o distracţie, ca şi clubul, numai că acesta din urmă nu e tot aşa de plăcut ca cela de la Eşi, unde mergea cîndva cu George Sion ca să joace *lanschenet* ori saizeci şi şase. În schimb pe Ştefanache Dăscălescu înfăţişarea oraşului şi forfota oştenilor străini îl scoteau din sărite. Paveaua proastă, podeţele şubrede, cu bîrnele ce trozneau şi se rupeau la trecerea caleşcelor ; ofiţerii aceştia austrieci, ce-şi zic că sînt civilizaţi — dar să mă ierte dumnealor ! — mai aroganţi şi mai hrăpăreţi chiar decît osmanlîii, iată ceva plictisitor din cale-afară ! „Ba, gîndea uneori bătrînul Dăscălescu, ofiţerii şi comandirii să-şi dea mîna cu ostaşii ! Numai pretenţii pe ei şi rechiziţii cu ghiotura. Nu le mai ajung spitalele, şcolile şi casele mai răsărite. Acolo unde alţii începeau o mie, dumnealor nu pun

decît o sută, ba chiar pretind locuințe boierești, cît mai luxos mobilate, fără nici o considerație față de familia care le ocupă !"

N-au făcut nici cîțiva pași, că le-a ieșit în cale Iordache Pruncu.

— Tu mergi mai departe — a zis Ștefanache către fiusău. Eu rămîn la o parolă cu domnul Pruncu.

Cu toate că nu-l are la inimă de cînd călcase locuințele și arestase pe unioniști astă-primăvară, Ștefan Dăscălescu știe foarte bine că steaua lui Pruncu nu a apus încă și nici nu avea să apună cu una, cu două. Menghiul se bucura încă de considerație, iar boieri cu vază, cum era Balș ori băietul lui Sturza, îl susțineau în alegeri. „La urma-urmii, își zice Dăscălescu, mai bine să stau în Divan alături de un om ca Iordache Pruncu, decît c-un țărănoi din Cîmpuri și mai ales cu unu ca Ion Roată !"

A întrebat Pruncu, cu șiretenie :

— Ei, acum ce-o să se-ntîmple. cucoane ?

A răspuns Dăscălescu rîzînd :

— Ce voești să se-ntîmple ? Om intra noi unioniștii în Divan... iar domniile voastre veți mai sta și pe dinafară !

Știa că n-are să se-ntîmple chiar așa, dar o spunea mai mult ca să-l întărîte la vorbă pe fostul staroste.

— Așa are să fie chiar bine — a răspuns Pruncu, făcînd pe seriosul. De veți fi numai voi, între voi și cu țăranii alături, unirea se va face cu ușurință, dar și moșiile voastre au să se spulbere cu un ceas mai devreme !

Vorbele acestea l-au săgetat pe Dăscălescu drept în inimă. A încercat să-și stăpînească mînia cînd a răspuns Pruncului :

— Ei, socoți domnia-ta, că așa merge ?

L-a întărîtat Pruncu :

— N-am nici o îndoială ! Ca să vorbesc sincer, pe mine nu prea mă doare. Moșii ori imașuri nu mai am de multă vreme ; le-am dat pe ștos și pe șaizeci și șase, bănuind se pare că într-o bună zi tot au să se piardă. Ce-o să-mi mai ia unioniștii voștri ? Două perechi de case ?

— Atunci de ce ne stai împotrivă ? — se miră Dăscălescu.

— Pentru că îmi iubesc Moldova.

„Ca el grăise și alți moldoveni — gîndește Dăscălescu. Și ei clamează la răspîntii, că biata noastră Moldovă se va preface în ruină pe cînd țara de dincolo de Milcov are să fie din ce în ce mai prosperă..." Ar putea să-i răspundă lui Pruncu cum că unirea va fi de folos tuturora și să-i arate pentru ce și cum anume, dar știe că și-ar bate gura degeaba căutînd vorbele potrivite : Pruncu tot n-o să vrea să-l înțeleagă. De altfel nici lui Dăscălescu nu-i prea arde de peroraţii. Povestea cu țăranii l-a cam întors pe dos. i-a turburat minţile. A început să vadă cîte plăsmuiri toate : îi vede pe țărani intrînd cu plugurile pe moșia de la Cîmpuri, iar pe Roată, în urma lor, măsurînd ca un inginer fășii de pămînturi și punînd pietre de hotar. Apoi îl vede pe Ion Roată rîzînd a bucurie, cu genele lăsate în jos, cu multă fățărnicie, ba chiar îl aude glăsuind în fața conacului. așa cum îi e obiceiul, doar în zicale : „Ehei, boierule... Ți-am proorocit eu : nu fi dușmănos, căci cine face, face-i-se și nici o plată, fără de răsplată !"

Acest gînd îl arde ca o văpaie și Ștefan Dăscălescu începe să-și verse focul și să se spovedească lui Iordache Pruncu. Acesta îl ascultă cu răbdare, apoi îi zice ca să-l consoleze :

— Ce voiești dumneata, Ștefanache. Fiecare din noi ne ducem crucea. Domnia-ta : țăranul, iar eu : unirea !

Cînd a fost, în sfîrșit, să se despartă, a zis Iordache Pruncu :

— Pe Ion Roată cesta să mi-l lași mie în seamă și-o să vorbim noi mai pe urmă !

A spus Dăscălescu cu mare năduf :

— Acum nu mai ești staroste, ce rost va fi avînd să ți-l dau în seamă ?

A hohotit Pruncu :

— Că naiv mai ești, bre Ștefanache. Află că de ieri noapte am fost din nou numit la starostia Putnei !

*

În timpul acesta Dumitru Dăscălescu răspundea la cazină fiului lui Mihalache Sturza :

— Geaba îți rîzi de mine boierule, că am să-mi pierd moșia... Și dacă o am, ce mare scofală ? O îngrijesc de trei

ani, de cînd am cumpărat-o : o vară a fost secetă și n-am ales nimic de pe ea ; cealaltă vară a bătut piatra și s-a ales... praful, în cea de-a treia or venit lăcustele și au secerat ele !

— Drept ai vorbit, Dăscălescule ! — a rîs cu mulțumire beizadeaua Grigore.

S-a ridicat de pe scaun și a grăit către cei din preajmă :

— Ce ziceți de un ștos, domnilor ?

Au acceptat toți cu bucurie. Doar Dumitrache s-a scuzat că e tîrziu și are de lucru...

— Lăsați-l să se ducă — a șuguit beizadeaua. O fi avînd vreo întîlnire cu muza dumisale preferată.

Știa beizadeaua lui Sturza, știa de altfel tot orașul, că Dumitrache al Dăscălescului deși judecător, în timpul său liber scria versuri, ba că și publicase două volume.

Mergînd către casă, Dumitru Dăscălescu reflectează la vorbele beizadelei, că ar avea întîlnire cu muza. „Nu știe beizadeaua — rîde pe sub mustață Dumitrache — că am schimbat-o pe Liza, inspiratoarea mea dulce, cu altă muză, mai nobilă și mai mîndră decît toate... Unirea !"

Acasă, a intrat în iatac, în vîrful picioarelor ca să nu-l simtă nimeni și să poată scrie. A aprins lampa. S-a așezat la masa de lucru și-a sfîrșit poezia pe care-o începuse noaptea trecută :

Eu vă rog să prețuiți
Ist refren al Muzei mele :
Dragi români să fim uniți
Și în bine și în rele...

*

Erau atît de slăbiți și de prost îmbrăcați deputații pontași încît tîrgoveții văzîndu-i pe ulițele Eșilor întorceau capul și își făceau cruce ca la o arătare spăimoasă. Cămeșile de pe ei erau peticite, scroambele din picioare roase și scîlciete, sumanele învechite și flendurite le fluturau pe la poale, în bătaia vîntului rece, ca niște giulgii întunecate. Văzînd atîta rușine, a mers Kogălniceanu pe la prieteni și punînd mînă de la mînă, au cumpărat pontașilor straie noi și cuviincioase, căci zicea el către unioniști :

„Cum să-i lăsăm goi, în frigul și vîntul de-afară, pe acești reprezentanți ai unui milion de oameni împilați ? Măcar din pudoare pentru ochii străinilor și pentru Adunarea în care urmează să intre și tot se cuvine să-i îmbrăcăm mai ca lumea.“ A dat deci cît a vrut fiecare, iar din sumele strînse au cumpărat pontașilor iţari și cămeșe, ciubote cu clonțuri și cu carîmbii înalți, căciuli ţuguiete. pe care aceștia le purtau către ceafă, sumane și cojoace din cele mai groase și călduroase. Așa, îmbrăcați omenește, a ținut Kogălniceanu să-i fotografieze căci voia să trimită o poză lui Costache Rosetti să vadă și cei de peste Milcov cum arată „temelia casei“, a casei cea din toate vremile și a celei noi ce aveau să înalțe de astăzi înainte, muntenii cu moldovenii. Au mers deci la fotograf pontașii din țara de jos și din cea de sus a Moldovei : Dănilă Bălan de la ținutul Eșilor, Simion al Stancăi de la ținutul Botoșanilor ; Dumitru Savin de la Dorohoi, Teodor Sin Pavel de la Suceava, Ioan Levardă de la Roman, Vasile Balaiș alesul Tecuciului, Vasile Stan de la ținutul Tutovei și Ioniță Olariul de la Vaslui. Aceștia opt s-au așezat pe scaune, ceva mai în față, iar Pandele Croitoru, cu Sava Răducanu au stat în picioare ca și Ion Roată, alesul Putnei, Ion al Babei de la Bacău, Vasile Ostahi cel de la Neamț și Ioniță Roșca Leca. Apoi de la fotograf, au mers toți la Kogălniceanu acasă, unde au aflat pe Poet și pe Vasile Mălinescu, ca și pe „dulcele frate“ Costache, într-o vie discuție. Au mulțumit pontașii pentru darurile toate și era atîta respect fără înjosire în vorba acestora, încît i se dezmierda inima gazdei. A cinstit cu ei un pahar de Cotnar, le-a arătat în de-amănuntul ce urmau a face în zilele ce aveau să vină, în Adunare, apoi pontașii s-au pornit către hanuri ori către gazdele ce aveau în oraș. După plecarea lor a grăit Kogălniceanu către cei din casă :

— Ați văzut, prieteni ? Așa arată pontașul nostru ; respectuos, fără să se încovoaie ori să lingușească, demn și liniștit chiar și cu acela care-l împilează ori îi impută lenea ca o cauză a sărăciei...

Au înțeles cei de față că vorba lui Kogălniceanu ținteа întrucîtva și pe Negruzzi, a cărui dispută din casa lui Grigore Cuza nu putea, ori nici nu dorea s-o uite.

★

Dintre toți deputații pontașilor cel mai îndrăgit de unioniști a fost, chiar din prima zi a Adunării, Ion Roată. Avea o vorbă lipicioasă și unele săgetări cu tîlc ce mergeau la inima boiernașilor ; apoi liniștea sa și cumpătarea cu care judeca lucrurile îi uimea, ca și cum ar fi fost grăirea unui bătrîn înțelept. Poate că și pentru asta i-au zis unioniștii „moș“ Ion Roată, iar el n-a protestat, ci a zîmbit pe sub mustețe, gîndind în sine, că nici pe la casa lor nu îmbătrînise și nici împovărat de ani nu prea se află, trecînd doar cu unul peste cei cincizeci. „Dar cine știe, — mai gîndea el — necazurile m-or îmbătrînit ceva mai devreme și eu nu-mi dau seama ? ori poate fruntea mea pleșuvită și smocul rar de barbă, așa cum or văzut dumnealor la țapii de la munte ori pe la schimnicii de la Miera, să-i fi făcut să-mi prețuiască vîrsta ceva mai prisoselnic ?“ Oricum ar fi, el n-are de ce să se supere, tocmai el care toată viața se hrănise cu nădejdi și răbdare, iar acum fusese pus în fruntea bucatelor și răsfățat nevoie mare. Îl puseseră în comisia pentru cercetarea titlurilor de deputați și stătea, cot la cot cu logofătul Gheorghieș Sturza, cu Costache Negri, chiar cu vornici și spătari, chiar și cu un arhimandrit, mult înțeleptul Melhisedec. Era poftit în casele boierești : îl prețuia Kogălniceanu ; Unchieșul și Vasile Mălinescu se sfătuiau cu el, cînd era vorba de făcut o propunere. Într-o zi, în ograda boierului Forescu, unde se aflau boiernași și pontași, gazda ținuse cu orice preț să-i lumineze pre aceștia din urmă cam ce înseamnă unirea. Pusese pe un țăran să ridice din ogradă un bolovan de piatră, și cum nu izbutise să-l clatine măcar, a poruncit celorlalți să pună umărul. „Așa și cu unirea — a glăsuit boierul. Unul singur n-o urnit atîta greutate, dar cu mai mulți uniți, treaba a fost ușoară !“ Numai el, Ion Roată, s-a făcut a nu pricepe și a fi greu la minte. Mai către seară însă, mergînd la casa lui Mălinescu, l-a întrebat acesta :

— Adevărat să fie, moș Roată, că n-ai priceput nicidecum cum vine povestea cu unirea ?

I-a răspuns Roată și ochii îi sclipeau șireți :

— Ba, de priceput, am priceput eu, că doară nu sînt zăticnit. Numai că vezi, domnia-ta, boierul a poruncit doar țăranilor să pună mîna și să ridice chiatra ; dar dumnealui s-o ferit să se bage... Păi, te întreb și eu : dacă și după unire tot țăranu' are să ducă greul în spate iar boierul are să huzurească cu brațele subpuse, atunce... de ce s-o mai facem ? A rîs din toată inima Mălinescu, iar a doua zi i-a povestit lui Kogălniceanu și Poetului vorbele lui Roată. L-a tras Kogălniceanu mai la o parte pe pontaș și a sfătuit mai îndelung, vroind să știe cam ce-și închipuiește Roată despre unire și despre cele ce aveau să urmeze după aceea... A răspuns Ion Roată, cîntărind bine vorbele :

— Eu cam așa văd treaba ; să fim stăpîni în țara noastră, să unim Moldova cu țara Muntenească, să tragem un gard mare și zdravăn împregiurul ei, așa cum se face pentru un loc sterp... Numai locul să fie închis și ai să vezi domnia-ta coane Mihalache în curînd, fără chiar a fi arat, fără chiar a fi sămănat, au să vină vînturile și păsările cerului și au să aducă sămînță și de flori și de copaci... Iar peste puțină vreme are să răsară, ici o floare, colo un copăcel... Copacii au să crească, florile au să miroasă ; vom avea livezi mari și îmbelșugate, iar la umbra pomilor oamenii au să se veselească.

Ascultînd vorbele lui Roată, inima lui Kogălniceanu sălta de bucurie, cunoscînd el în acele cuvinte întreaga înțelepciune și cumsecădenie a poporului.

Peste cîteva zile, cînd în Adunare s-a propus unirea, au votat pentru ea cu veselie mare boernașii și pontașii, iar mitropolitul țării a grăit, dîndu-și aprobarea : „unde e turma, acolo-i și păstorul !“... A zis și Ion Roată, neputînd găsi vorbele de prea multă bucurie ce-i încleștase inima : „Noi, țăranii nu știm a urî, da Dumnezeu s-o îndura !“ Numai Alecu Balș, cel bogat ca în povești, s-a împotrivit unirii, iar lui s-a alăturat și-o față bisericească : Nectarie Hermeziu, ce ținea loc de episcop la eparhia Romanului, cu toate că mai înainte cu un an, semnase pe petiția pentru unire ,dar a zis el, acum : „aceea o făcusem între patru ochi și prin urmare nu se poate ține seamă !“

Scîrbit de asemenea vorbe, a urcat Kogălniceanu la tribună și a împărtășit deputaților alte cuvinte, pline de

poezie și de nădejde pe care le auzise ceva mai înainte din gura unui deputat pontaș : „Carele, domnii mei, nu știe nici a ceti, nici a scrie ; ci ca om al naturii, nu spune decît ce simțește, iar ceea ce simțește, de la popor se trage și tot poporul o împărtășește". S-au minunat cei de față de vorbele poetice ale pontașului, iar din locul său Ion Roată nici nu clipea, nici nu căta să se împăuneze ca și cum n-ar fi fost el acela care le rostise. Dar așa primea cîmpureanul acesta, cu seninătate, și lovitura soartei și lauda oamenilor.

☆

Cînd au venit să-i spună că Mălinescu îl așteaptă avînd de sfătuit ceva împreună, moș Ion Roată tocmai ospăta la locantă cu Stan Gardină și cu Stanciu Țețe, veniți de la Șăndilarul-de-jos, ca să afle vești noi și să le poarte către sate, unde țăranii le așteptau cu sufletul la gură. S-a ridicat Roată din capul mesii și a zis prietenilor :

— Mergeți și vă culcați. Nu e nevoie să privegheați toată noaptea. De-o fi vreo veste bună vă dau de știre mîni dimineață, mai înainte de-a porni către casă.

Și-au dat deci sară-bună, iar Roată s-a dus la Mălinescu unde a găsit pe Simion Stanciu, pe Ion al Babei și pe Dănilă Bălan. Puțin mai tîrziu a sosit și Constantin Ostahi cu Ion Levardă și cu Toader sin Pavel. A grăit acum către pontași Vasile Mălinescu :

— V-am poftit, oameni buni, ca să cunoașteți și dumneavoastră cele ce am scris pe hîrtie din multele și dreptele plîngeri ale țărănimii noastre.

— Să auzim, boierule ! — a strigat către Mălinescu Ion al Babei.

Le-a cetit Mălinescu ceea ce scrisese, adică strigătul de jele al țăranului moldovean, care toate sarcinile grele numai el le-a făcut, și biruri, și beilicuri și boerescuri, iar din cele bunuri ale țărnii cu nimic nu s-a dedulcit, ba dimpotrivă, cei ce n-au fost supuși la nici o povară s-au bucurat de toată mana țării.

Au ascultat pontașii în tăcere, cu fețe întunecate, cu inima zbătută de durere, cu ochii umeziți de lacrimi. Era acolo, în cîteva file, viața lor toată și a celor ce zăceau acum în pămînt, părinți ori strămoși de-ai lor ; viață doar

de necazuri și de obidă, asemuiți fiind ei cu dobitoacele necuvîntătoare.

Cînd a sfîrșit de cetit, a privit Mălinescu către pontași, voind să știe de la ei care le este gîndul. Dar ei se țineau nemișcați, ca niște stîlpi de piatră, fără a fi în stare nici să-l privească, necum a scoate o vorbă. Întru tîrziu s-a încumetat Roată :

— Da, bine, domnule... vorbele cestea...

L-a întrerupt Mălinescu :

— Știu, moș Ioane. Vorbele cestea sînt chiar ale voastre, rostite de voi într-o noapte de toamnă, în ograda casei de la Ciuruc. Chiar voi m-ați rugat să nu scap o iotă și să le însemnez pe toate.

S-a scărpinat după ceafă Ion Roată și a zis :

— Da-n noaptea ceea, domnia-ta picai de somn ca o găină pe-o cloambă !

A zîmbit Mălinescu :

— Ai vorbit cu dreptate, moș Ioane. În noaptea aceea eram obosit tare și mai gîndeam și la a mele necazuri. Dar și așa, în picoteală, v-am auzit vorba și chiar de n-o auzeam eu, tot vă cunoșteam păsul. Și glasul lui Mălinescu a tremurat ușor, iar ochii i se-nrourară, cînd a adăugit :

— Tatăl meu a murit cu sufletul pîrjolit de durere că nu fusese în stare să facă nici o îndreptare la viața tristă a țăranului moldovean. Dacă m-ar ajuta Dumnezeu să fac eu pentru dumneavoastră ceea ce n-a putut face el pentru părinții voștri, oh, cît aș fi de fericit !

*

Dar Dumnezeu nu i-a auzit ruga. Curînd după aceea, boierii cei mari din Adunare, ascultînd cererea pontașilor, au început a striga : „aceste sînt scrise, nu de țărani, ci de niște persoane care n-au avut alt scop decît de-a turbura liniștea publică, folosindu-se de neștiința de carte a deputaților săteni..." Erau și boieri care recunoșteau că unele tînguiri ar fi adevărate și drepte, meritînd chiar cea mai compătimitoare luare-aminte ; ei socoteau însă că starea țăranului moldovean era mult mai bună decît aceea a locui-

torilor din multe țări civilizate și deci nu se cade ca plîngerea țăranilor pontași a fi luată de urgență în discuție. Pe de altă parte ar fi fost și foarte greu să se discute în liniște, ori cu dreptate. Lăcașul Adunării fusese încercuit de mii de oameni, în mare parte mici proprietari veniți la Eși și din toate colțurile țării ; strigînd în cor că li se face mare batjocură, și amenințînd pe deputații lor cu bătaia și cu moartea, de cumva or îndrăzni să le ia moșiile și să le-mpartă la țărani. Mai strigau ei de asemenea din uliță, către deputații dinlăuntru, că mandatul ce primiseră de la alegători, nu era ca să împartă moșiile boierilor, ci doar să înstărească și să unească moșia cea mare : România. Așa s-au îngropat, la presiunea micilor proprietari de moșii, jeluirea țărănimii și încă multe alte propuneri, mulțumindu-se alesii din Divan să proclame în principiu desființarea răsplătirii prin lucru, a pămîntului și să treacă rezolvarea acestei probleme asupra unei noi Adunări legiuitoare.

★

Adunarea se închisese, provincialii se grăbeau să părăsească Eșii, — cei ce locuiau în oraș aveau acum alte trebi pe cap : se apropiau sărbătorile, cu irozii, cu buhaiul, cu stele și colindători, și mai ales cu sindrofii în saloane și „baluri măscuite", cum le zicea Kogălniceanu. Plecaseră din Eși și deputații satelor. Se întorceau ei cu mîna goală, dar aveau ce povesti, în fața focului din vatră, despre scurta lor ședere în capitala Moldovei. Ion Roată venise și el la Ciuruc. Privea pîclis către nevastă-sa și către feciorii cei mari, Năstase și Neculai ; abia răspundea o vorbă, abia atingea fiertura din strachină. Umbla mai toată ziua hojma ; cînd îl zăreai prin sat, pe la casele oamenilor, cînd se înfunda în pădure, ca o sălbăticiune, fără să-i pese de viforniță de-afară. Oriunde s-ar fi dus, el tot nu își găsea liniștire, atîta de amară îi era inima. Așa au trecut zilele acele de sărbători, fără ca el să se bucure nici măcar să privească la cei din jurul său, care se veseleau și ospătau, așa cum se cuvine. În ziua de Bobotează, au venit la el Ioniță Chetreanu și Vasile Lupușor, fratele popii și

de-abia atunci, vorbind de multe trebi ce s-au făcut, ori mai aveau a se face în Capitală, s-a simțit Ion Roată ceva mai ușurat. L-a rugat Vasile Lupușor să-i povestească și lui ce se găsea în plîngerea pontașilor, că aici, pe la sate, nimene nu știe nimic, ispravnicul și privighetorii avînd grijă să oprească „bolitinul" cu cele ce se discutau în Adunare. Atunci a pornit Ion Roată a povesti celor doi, din fir-a-păr, ce s-a petrecut în casa lui Mălinescu, ce scrisese acesta în jalbă ; și cum a fost ea primită de către proprietarii mari și mici, peste cîteva zile.

— Că n-au voit, dumnealor a cunoaște — a încheiat Ion Roată cu mare obidă — că suspinul, durerea noastră de toate zilele, dorința cea mai mare pentru care ne rugăm zi și noapte la Dumnezeu să se îndure, este căderea boierescului... Că voim să scăpăm și să ne răscumpărăm de robia în care sîntem ; să nu mai fim ai nimănui, ci numai ai țării, și să avem și noi o țară.

Ceva mai tîrzior, a întrebat Ion Roată pe Vasile Lupușor, om cu știință de carte, de voiește să-i scrie o epistolă către prietenul său Stanciu Țețe, cel ce locuiește în Șăndilar. Vasile Lupușor răspunzînd că primește, a adus Ion Roată hîrtie și peană și a aprins o lumînare, că se întunecase bine în odaie, apoi a zis lui : „Scrie !"

„Multă sănătate, frate Stanciule Țețe, de la mine domnu Ion Roată. Scrisoarea noastră să vă găsească sănătoși. Fiți buni și răbdați, cu voia lui Dumnăzău, o lună-două, că boierescu, în sfîrșit, va să cadă ; că au cunoscut că nu-i drept. Să steie omu domnitor pi casa lui. Biru ne-au dezbrăcat pisti tot și șusele și havaele, tot ca unu : dar pămîntu nu vrem să ni-l dea degiaba. Noi am dat plîngere cum ne-am priceput de s-au înmînat la cele șapte puteri. Apoi, ce va fi, mila lui Dumnezeu și a celor șapte să se îndure..."

Se plimba prin odaie, își căuta cuvintele, se mai trăgea de musteață, parcă din ce în ce mai rară ; se întreba singur ce mai avea să spuie.

A cercetat Lupușorul :

— Atîta-i ?

A răspuns Ion Roată :

— Mai scrie dară : „noi vom fi a dumneavoastră plecați și dumneavoastră rugați pi Dumnezeu cu toții, pentru noi...“

A luat scrisoarea, a presărat nisip peste ea, ca să se usuce, apoi a împăturit-o și-a pus-o sub o grindă.

La două zile după acestea, s-a oprit la casa lui Roată, Stan Gardină din Șindilaru-de-jos. Venea de la Tîrgul-Ocnii, unde încărcase de la salină cîțiva drobi de sare, pe care trebuia să-i ducă privighetorului de la Gîrle. Au vorbit ei în de ei. vreme cam de un ceas, cît să-și mai dezmorțească oasele Gardină și să mai prindă inimă cu un păhărel de rachiu. Iar cînd a fost să plece la trebile sale, a scos Ion Roată de sub grindă scrisoarea pentru Țețe și i-a zis :

— Să duci scrisoarea aceasta prietenului Țețe. El știe să cetească și o să povestească mai departe.

A petrecut apoi gazda pe Stan Gardină pînă la poartă și, fie că nu vedea el bine prin pînza de zăpadă ce începuse să se cearnă, fie că era doar o spaimă a minții lui înfierbîntate, lui Ion Roată i se păru că dincolo de zăplaz, pe șuseaua ce trece prin fața casei, o umbră de om. bătea pașii pe zăpadă, ca și cum ar fi făcut de strajă...

*

Cînd au dat în făurar vremea începu să se înmoaie. Vîntul a căzut deodată, iar pe cerul, pîn-atunci ca de sticlă, se iviră nouri cenușii, care atîrnau pe jos sărutînd coama pădurii încărcată de zăpadă. Văzînd că vremea e prielnică. s-a pornit Ion Roată către Eși, avînd și unele treburi, dar mai ales ținînd fostul deputat să vorbească cu Vasile Mălinescu. Acesta se mutase într-o altă casă, mai aproape de Arhive unde își avea el slujba, iar de sărbători se însurase cu femeia mult rîvnită. N-a trecut însă luna, că Mălinescu s-a simțit rău, a început să tușească, o tuse rea și hodorogită, apoi să scuipe sînge. Au chemat cîțiva doctori ca să-l vadă. Cuciureanu și cu Razu au fost amîndoi de părere că răul era vechi, plămînii sînt atinși și numai o viață ticnită, lipsită de sforțări și de grijă, l-ar putea întrema pe bolnav. L-au sfătuit ca în vară să schimbe aerul și să plece la Slănic, iar pînă atunci să se hrănească bine și să bea cît

mai mult lapte. „Cel mai indicat ar fi — a zis Razu, cu un aer doftoral — laptele de măgăriță."

L-a primit însă abia a doua zi Mălinescu, că îi făcea plăcere să mai schimbe o vorbă-două cu acest sătean plin de haz și de bună cuviință, dar Ion Roată nu s-a arătat nicidecum. Abia către seară s-au năpustit în odaia lui, Mihalache Kogălniceanu și Alecu Cuza :

— Ai aflat vestea ?

— Ce veste, prieteni ? — a întrebat Mălinescu, de pe divanul pe care stătea tolăgit.

— Prietenul nostru, Ion Roată, o fost arestuit peste noapte !

— O fost ridicat de la gazda unde voia să doarmă, dus între spăngi la grosul Prefecturii, maltratat și espeduit c-un jandarm la Focșani, la starostie.

Chipul lui Mălinescu era ca de ceară. A rostit, slab, abia auzit :

— De-ar fi rămas peste noapte la mine...

Apoi ceva mai tare :

— Trebuie făcut ceva pentru el...

L-a liniștit Alecu Cuza :

— Am și făcut. M-am dus la Caterina Vogoride și am rugat-o să intervină pe lîngă caimacan.

★

I-a zis Iordache Pruncu lui Ștefan Dăscălescu, cînd s-au întîlnit seara la cazina orașului :

— Bucură-te boierule... Omul dumitale mi-a picat în mînă. De voiești, ai să-l vezi mîne, în beciul starostiei.

— Nu țin la un aseminea spectacol — s-a scuturat, rîzînd Dăscălescu. Ceea ce doresc, e să nu mai ridice pe oamenii din Cîmpuri împotriva mea și a stăpînirii !

Au trecut apoi la o masă, au jucat cîteva partide de *lanschenet* și Dăscălescu s-a lăsat bătut, știind cîtă nevoie avea Iordache Pruncu de ceva parale, voind totdeodată să-l și răsplătească pentru treaba făcută. Au părăsit cazina cam pe la miezul nopții, s-au despărțit în Ulița Mare, și-n timp ce Dăscălescu s-a îndreptat spre casă, Iordache Pruncu, pipăind cu dragoste punguța cu galbini ce-o avea în buzunarul hăinii, s-a dus la starostie să vadă ce-au mai aflat jandarmii de la cei doi țărani din Șăndilarul-de-

jos, arestuiți de cîteva zile. La administrație, i-a ieșit în întîmpinare un plutonier de serviciu :

— Ce-au mai zis nemernicii, bre Ioniță ? — a întrebat răstit Iordache Pruncu.

— N-au scos o vorbuliță, coane Iordache.

— Așa ? Ia adu-mi-l mie pe hoțomanul cela de Stanciu Țețe...

I l-au adus peste cîteva clipe : cu ochii peteciți de somn, cu oasele îndurerate de bătaie... A urlat Iordache Pruncu :

— Îmi dormeai, bre netrebnicule ? Că ție, ce îți pasă ? După ce mi-oi vînturat satele și ai ridicat oamenii, știu și eu că ți-o fi a hodină...

I-a cîrpit cîteva palme, zicea el, „ca să se trezească" și a început să-l cerceteze cum de i-a ajuns scrisoarea lui Ion Roată și la cîți oameni a cetit-o ?

— Ce voiți a vă spune alta decît ce v-am spus și ieri noapte ? La o săptămînă după Bobotează, în lipsa mea di acasă pi cînd mă găseam la deal spre a vide vitele ce le am acolo, au venit un Stan Gardină din Șăndilarii-de-jos și mi-au adus acea scrisoare și au lăsat-o la soția mea, fără să mai fie cineva în casă, însă fără ca să-i spue de la cine au fost scrisoarea. Decît atîta au zis că dacă îmi va da în mîna mea, s-o cetesc și să nu spui la nimenea. Așa, în urmă, după ce eu mi-am mîntuit treaba ce-am avut la deal, am venit acasă, la trei zile după ce-or adus Gardină scrisoare și încredințîndu-mi-o în mînă nevasta mea, am cetit puțin în ea, însă fără să înțeleg ce scrie... și am aruncat-o în casă subt o grindă nedînd nici o vorbă afară, la vreun locuitor din sat, necum să îndemn la o faptă rea...

S-a stropșit către el, Iordache Pruncu :

— De ce nu arăți drept, mă hoțomanule ? Nu erai chiar tu acasă cînd ți-o adus Gardină scrisoarea ? Și nu mai era cu tine, unu Grosu cu fecioru-său ?

— Eu nu zic decît adevărul — i-a răspuns Stanciu Țețe, cu mare liniște. Eu nu știu ce om ar fi fost cînd numitul Gardină ne-au adus scrisoarea, precum și eu nu am fost acasă, măcar deși el arată că mi-au dat scrisoarea chiar în mînă.

Văzînd Iordache Pruncu că n-o mai scoate la capăt, că omul nu schimba măcar o iotă din cele ce spusese

noaptea trecută, i-a tras cîteva bice peste spinare și pe la șele „ca să poată dormi mai bine“ — a rîs el, printre dinți — și a poruncit plotonierului să-l ducă pe arestat înapoi la beciu. Iar el a plecat acasă, să-și înnumere banii cîștigați la joc și să hodinească în patul său cel mare, pe care de multă vreme nu-l mai împărțea cu o femeie.

★

În zorii zilei a fost trezit de o slugă :

— Să trăiți cucoane, o sosit un jandarm și o zis să mergeți la Administrație c-or adus de la Eși pre unu Ion Roată.

A tras Pruncu o înjurătură, de-ar fi avut un harapnic l-ar fi croit pe slugoi ca să-l țină minte ; îl trezise tocmai cînd visa mai dulce. Se făcea că lîngă el, sub chilota caldă, se strecurase o femeie care îi zicea țuguindu-și buzele : „Nu mă cunoști, sufletele ? Eu sînt, Ilinca, văduva lui Trifan Burtă, pe care ai lăsat-o cu of la inimă, avînd dumneata ochi numai pentru fiică-sa, Marghioala. Dar eu te-am iertat, păcătosule, și am venit să-ți dezmierd inima, așa cum am făcut și cu fi-iertatul Iancu Cănănău, postelnicul, în a cărui casă am slujit cu credință“. S-a sculat din pat, prost dispus... A început să strige la cei din casă, să bruftue pe slugi, să le cate pricină : cafeaua nu era îndestul de fierbinte, ciubucul puțea, pînea era tare, chiatră. S-a repezit la Administrație și acolo a zărit căruța de poștie, cu un jandarm străin, care străjuia un țăran rămas în căruță și care nu putea fi alt decît Ion Roată.

— Munte cu munte se ajunge, dar încă om cu om ! — a strigat Pruncu către cel străjuit.

— Grăiși cu adevăr, domnule — i-a răspuns Roată.

— Poftește și coboară — i-a strigat Pruncu. S-or fi întepenit mădularele de atîta stat în căruță !

Nu știa, de fapt, ce să-i spună. Îl cunoștea pe Roată de pe vremea Divanului, fuseseră amîndoi în cîteva comisii, schimbaseră chiar multe vorbe cu tîlc împreună. „Dar cine îl puse — gîndește Pruncu — să agite duhurile, să țină corespondență și să facă mișcări de răscularі între locuitorii satelor ?“ Ceru jandarmului ofisul Departamentului

către starostie, urmînd ca din cetirea lui să se lămurească mai bine, cum trebuie să se poarte. Scria acolo anume, „că primind pe numitul Ion Roată, să-l supuie îndată arestului unde urmează să steie pînă la a doua dezlegare, iar progonul căilor de poștă pentru trimiterea numitului și întoarcerea în Capitalie a jandarmului ce-l va escorta, să se îndeplinească îndată, din orice avere ar avea desființatul deputat.“ În timp ce starostele cetia ofisul ministerului, Roată coborîse din căruță, și se preumbla cu pași mărunți pe lîngă ea, căutînd a-și dezmorți picioarele. Atunci a zis Pruncu către fostul deputat :

— O să te coste bani buni, umblarea aiasta cu căruța de poștă.

— Încalte, — a șuguit Roată — m-or plimbat și pe mine cum umblă vodă, cu pază la spate !

N-a mai răspuns nimic Pruncu. A poruncit numai către un slujitor ce stătea în ușa starostiei :

— Duceți-l în arest și țineți-l acolo !

Iar el a făcut cale întoarsă, către oraș, unde avea daraveri multe, împrăștiete peste tot locul.

Pe Ion Roată l-au dus jandarmii la gros, unde se aflau Stan Gardină, cu Stanciu Țețe. Iar el, văzîndu-i pre cei doi, numai aceste vorbe le-a zis :

— Iertați-mă fraților, pentru supărarea ce v-am făcut-o...

Au stat acolo, în beznă, încă vreo două zile, uitați de oamenii Administrației ; cu sufletele ticăite, neștiind ce avea să aducă ceasul de mîne, ci mai ales cel de noapte. Iar în ziua a treia, a fost luat Ion Roată și dus la Iordache Pruncu, care i-a vorbit astfel :

— Ești liber să pleci la casa dumitale, că te-or luat județul și lăcuitorii din Cîmpuri pe a lor chezășie. Da', vezi, nu te mai ține de necuviințe, nici de trebi stricătoare liniștii satelor : nici mai proclama către oameni lucrările Divanului, la care amîndoi am luat parte. Lasă aceste toate pe seama zilei de mîine, urmînd numai noi a le aștepta cu încredere și liniște multă.

Ceva mai tîrziu, după slobozirea lui Roată și a celor doi săteni din Șăndilarii-de-jos a trimis Pruncu o înștiințare către privighetorii din Gîrle, precum să nu slăbească

din ochi pe desființatul deputat pontaș, ci să se țină cu de aproape veghe asupra mișcărilor lui și a corespondentii ce avea el a mai face...

*

Urma să găsească banii pentru căruța de poștă și drumul jandarmului de la Eși la Focșani, vreo două sute de lei și mai bine. Dar de unde să-i scoată, că el nu avea o lățcaie, iar oamenii fiscului îl călcau la fiecare săptămînă cotrobăindu-i prin casă și în ogradă pentru împlinirea datoriei. În sat, pe la oameni, nici nu se merită a-ți strica gura, atît de păcătoșiți și de ofiliți se aflau toți cîmpurenii ; la Dăscălescu pe moșie nici voia să mai lucreze și — nici cărăușia să-i mai facă, știind acum bine toată pătimirea numai de la boier și de la vechilul Iordache i se trage. A lăsat dară Ion Roată pe oamenii stăpînirii să-i vîndă din boarfe și nici că a lăcrimat cînd i-au scos din ogradă boii, căci nu voia ca ei să vadă și să se bucure de jalea ce-i strîngea inima la despărțirea de bunele dobitoace. A rămas să lucreze numai cu brațele, iar feciorii cei doi l-au mîngîiet zicîndu-i : „Nu plînge, taică, ne-om descurca noi și fără ele".

Așa au lucrat ei primăvara și vara pe moșia călugărilor de la Miera, iar pe pămîntul lui Dăscălescu nu au mai pus piciorul. Acestea văzînd Dăscălescu, și știind el ce brațe de muncă pierduse, s-a năpustit cu vorbe amare asupra lui Iordache, zicîndu-i că rău făcuse cînd îl asmuțise împotriva lui Roată. S-a apărat Iordache cum o știut mai bine, dar inima lui s-a hăinit mai tare împotriva clăcașului și a feciorilor săi, care-i treceau prin față, cînd seara își lăsa hobotul, iar oamenii veneau de la cîmp să-l salute.

Cînd s-au sfîrșit muncile, către toamnă, și s-a cărat păpușoiul în hambarele boierului, iar oamenii au cules te miri ce de pe pămînturile lor sărace, s-au întețit și horele din fața crîșmei lui Botezatu. Băteau flăcăii pămîntul și chiuiau de hăludea tot Ciurucul, în vreme ce bătrînii ,stînd cuviincioși pe la mese, schimbau cîte o vorbă, ferindu-se însă a grăi ceva despre cele întîmplate în desființata Adunare din anul trecut.

Într-o zi de duminecă, aici la Botezatu, cînd hora se spărsese și bătrînii tocmai se pregăteau să plece către casă, s-a repezit vechilul Iordache de la masa unde se afla bînd cu alți feciori boierești și a ieșit în calea lui Ion Roată :

— Ce faci, bre, mangositule ? Tot de rele te ții ca și înainte ?

I-a răspuns Roată, vechilului :

— Vezi-ți de treaba dumitale, domnule, și lasă-mă în pace.

Acum, fie că băuse prea mult, așa cum îi era obiceiul și numai rachiu de cel tare, fie că mustrarea lui Dăscălescu îi mai frigea încă inima, Iordache vechilul se înroși ca chiparul și începu să strige :

— Așa, tîlharule ? Să-mi văz de trebile mele ? Da cine ești tu, mă păcătosule, că îmi dai mie sfaturi ? Doar știe o lume că te-au dus cu jandarmii și ai stat la gros cu toți tîlharii, iar vitele ți le-au scos în vînzare ca să împlinești pedeapsa. Au încercat oamenii să-l potolească și să-l îndepărteze din fața lui Ion Roată, dar vechilul lui Dăscălescu întărîtat și mai tare, s-a smuls din mîinile lor, s-a repezit către clăcaș ca o fiară și l-a stupit în obraz, strigînd înveninat :

— Ține ! Din partea mea și a boierului !

Ar fi putut să sară asupra vechilului și să-l strivească ca pe un șarpe, dar s-a gîndit Ion Roată că atîta așteptau boierul Dăscălescu și privighetorul de la Gîrle ca să-l ridice iarăși și să-l învinuiască de tulburarea ordinii. S-a mulțumit să-l dea pe vechil în lături din cale și a pornit către ușă, urmat de privirile spăriate ori îndurerate ale sătenilor care se aflau în crîșmă. Abia cînd a ajuns în drum, de s-a găsit numai el singur, și-a șters obrazul cu mîna lui pălită de soare și și-a zis cu silă :

„Așa rușine, nu mi s-a făcut pînă astăzi !“

★

Așa s-a scurs vremea, în umilinți și necazuri, pînă ce în luna lui gerar s-au umplut Ciurucul de marea veste că Alexandru Cuza a fost ales domn nu numai peste Moldova, ci și pe țara muntenească. Unirea se făcuse, acea Unire

pentru care el, Ion Roată, nu cunoscuse alte vorbe de urare decît să ceară îndurarea lui Dumnezeu. „Și iată, își zice el cu mulțumire, Domnul s-o îndurat, pămînturile românești s-au strîns și s-au împrejmuit iarăși ; acum au să vină păsările să aducă sămînță, și au să crească flori și copaci, iar oamenii au să se bucure.“ Să se bucure ? Pe el, însă, tocmai în ceasul acesta de bucurie, rușinea îndurată de la vechil îl ustură mai tare. Balele acelea murdare i-au rămas lipite parcă acolo, pe obraz, cu toate că le șterse cu mîna sa muncită și își spăla fața în fiecare dimineață și seară. Dar cu cît se spăla mai mult, ele tot șiruiau pe obraz, și îl spurcau mai tare, înveninîndu-i toată ființa. căci își dădea seama că o rușine ca asta nu se șterge cu apă, nici cu fierturi de buruieni și flori, ci ar trebui altceva, dar ce anume ? singur el nu știe.

A năvălit în odaie Năstase :

— Ai auzit, tătucă ?

— Ce să aud, Năstase ?

— Peste două zile are să treacă vodă prin tîrgul Focșani mergînd către București.

— Așa să fie oare ?

— Așa chiar și este, tătucă. Mi-o spus-o Vasilică de la primărie.

N-a mai întrebat nimic, ci s-a închis cu gîndurile sale. Nici nu mai vedea pe Năstase. În fața lui se afla alt chip, îmbrăcat cu haină de polcovnic, cu obrajii încadrați de favoriți castanii și lungi, cu zîmbetul plăcut care îi robea pe cei cu care stătea de vorbă. A simțit deodată o dorință fierbinte să-l revadă pe acest om, în preajma căruia se aflase și el cîndva, alături de care se ostenise pentru binele Moldovei acesteia și de care se legaseră toate speranțele țăranilor obidiți atunci cînd și-l doriseră domn. „Da, își zice Ion Roată, am să plec și eu la Focșani. Nu se cuvine să lipsesc tocmai eu, un fost mădular al Divanului !“

Gîndind astfel, în inima împietrită a lui Ion Roată încolți — nu știe nici el de ce — un fir de speranță : „se prea poate ca omul acesta, domnul Țării, să-i aducă și lui izbăvirea. Să-l spele de rușinea pe care o îndurase“... Dar cum ar putea domnul așa ceva ? se întrebă mirat, Ion Roată.

„Ei, își mai zise el, aceasta e treaba domnului!“ La căderea nopții și-a pus cîteva merinde în traistă, și-a luat ziua bună de la ai săi, sfătuindu-i să nu spună nimănui că a plecat la Focșani.

*

Orașul era înțesat de oameni ; negustorii în anterie cenușii ori negre, cu șepci în cap, alții în dimii și giubele, boieri mai bătrîni, ca Gavrilă Stamatin, în anteriuri de mătasă, încinși cu șaluri în preajma lor tinerii boieri în straie de carbonari, cu pantaloni strîmți și jiletce cu bumbi strălucitori, și ceva mai departe, ținîndu-se respectuos, negustorii mici și breslașii din Tăbăcari, în șube ori scurteici de un albastru închis, cu găitane negre, cu pantaloni largi și încrețiți, alături de jupînesele lor, legate la cap cu barișuri, purtînd pe ele scurteici verzi ori roșii, tivite pe margini cu blăni de vulpi și îmblănite. Venea apoi prostimea orașului cu hainele ei pestrițe și ciudate ; unii purtînd încă mondire și șepci rămase de pe la soldații împărătești, alții în cămăși flendurite și anterie peticite ; alături de ei stăteau țăranii, mulți ca stelele cerului. Orașul era împodobit cu arcuri de triumf, înfășurate în pînză tricoloră, împunsă cu frunze de brad ; pe la colțuri de stradă se vedeau ceaune cu smoală urmînd a fi aprinse către seară, o dată cu cele cîteva sute de felinare, puse în grabă pe ulițe și cu piramidele, acoperite cu frunze de brad în care fuseseră prinse lumînări și lampioane. Casele mai răsărite, ca și cele mai sărace erau împodobite, după puterile ori după gustul fiecăruia. Porțile erau tivite cu verdeață ori cu steaguri ; la ferestre se vedeau glastre cu cercelușI ori cu mușcate ca cele mai nevoiașe, doar o simplă feștilă ce avea să ardă noaptea toată. Numai casa lui Iordache Pruncu se ținea fără de nici o podoabă ; porțile ei stăteau zăvorîte, ferestrele oblonite, iar oamenii ziceau că starostele se ținuse ascuns în dormitorul său, în întuneric, suspinînd după vremea, nu tocmai îndepărtată, cînd a fost temut și puternic.

Cu toate că era frig de crăpau pietrele, oamenii stăteau pe străzi în așteptare și nici măcar copiii zdrențuiți pe care dorobanții îi țistuiau să se ducă acasă, nu voiau să plece, voind și ei să vadă cum arată domnitorul. Doar atît că el întîrzia cam prea mult și Ion Roată care își făcuse drum prin mulțime și se afla în preajma lui Ciocîrlie, cel ce fusese, ca și el, în Divanul Ad-hoc, a auzit pe cîțiva zicînd cum că domnul s-ar găsi tot la Mărășești, la curtea boierului Catargi, cel ce îi arestuise pe unioniști, dar care avea o fată și pusese gînd rău domnitorului... Dar nici nu sfîrșise bine vorbele, că s-a auzit zvon, că domnul și venise, iar lumea a izbucnit în urale, muzicile militare, una venise de la București, au început a suna „Hora unirii", tarafurile de lăutari le-au ținut isonul și nimeni n-a văzut în ploaia de flori ce se revărsa parcă din cer, cînd a ajuns diligența cu domnitorul țării în dreptul tribunii ce se înălțase dinaintea casei boierului Lipan și unde așteptau dregătorii orașului. Aici, coborînd Alexandru Cuza, a mers către domni și doamne — și era printre ele una, Ilenuța Bontașoaia, mai frumoasă ca o zînă, și tremura toată, de frig, în rochia ei de mătasă — și a stat de vorbă și s-a îmbrățișat noul domn cu toți cunoscuții de odinioară. Atunci a zărit el un fel de prăjină în care stătea o hîrtie, și prăjina i se tot plimba prin fața ochilor, a pus mîna și a luat-o ; și a zărit pe hîrtie numele lui Ion Roată. S-a plecat domnitorul către sfetnicul ce se ținea în preajmă, către Kogălniceanu și i-a zis :

— Păstrează jalba asta ; e a lui moș Roată...

A trimis un aghiotant să-i spună moșului :

— Măria sa te așteaptă mîini, la casa unde trage...

Ion Roată a mulțumit pentru această vorbă, apoi s-a pierdut prin mulțime și s-a dus spre prăvălia lui Căloiu, unde tîrgoveții și țăranii încinseseră horă mare.

S-a dus dară a doua zi Ion Roată la casa lui Mitică Dăscălescu, cel cu poeziile, și a cerut ostașului de la poartă să-l lase să treacă avînd el a vorbi cu domnitorul. S-a cam îndoit ostașul, însă ofițerul de serviciu, care auzise vorbele, a strigat să-i deie drumul și a mers cu el pînă în salon unde l-au găsit pe vodă cu boierii focșăneni și

cu cîțiva demnitari de la Eși. Doar că l-a văzut Măria sa pe bătrîn, că l-a întrebat cu multă milă :

— Care ți-e povestea, moș Ioane ?

Iar el a sărutat mîna domnului, răspunzînd cu îndoială :

— Poate nu-i aice locul și nici ziua să vorbesc de ce mă doare, prea mărite !

L-a încurajat însă vodă :

— Spune, moșule !

Atunci s-a pornit Ion Roată a povesti tot ce îndurase în vremea de pe urmă, ridicat fiind și arestuit, urmărit de ispravnici, apoi scuipat de vechilul lui Dăscălescu și agiuns în datorii de-o trebuit să-și vîndă boulenii din curte, ba chiar și cele boarfe din zăstrea nevestii.

L-a ascultat cu inima frîntă domnitorul, apoi luînd dintr-un săculeț doi pumni cu galbeni i-a întins moșului :

— Ține-i moș Ioane și împlinește-ți iar cele pierdute !

Dar nu voi Ion Roată să primească. El nu venise doar aici ca să-și împlinească mica lui avere ; el ținea ca jarul din obraz să se stingă și să nu-i mai simtă dogoreala, zi de zi și în fiecare noapte. A stăruit însă domnitorul să primească banii și atunci i-a luat, dar mulțumind pentru ei a întrebat :

— Dară cinstea mea, cine mi-a da-o ?

S-a gîndit puțin vodă Cuza, s-a plecat către bătrîn și l-a sărutat pe obraji, apoi a grăit :

— Iată moșule... Vei spune tuturor că ai vorbit cu vodă și că domnul Țărilor Românești te-a îmbrățișat acolo unde te-o scuipat vechilul. Nimene nu va mai putea zice că ești dezonorat.

A îngenuncheat Ion Roată și a sărutat mîna domnului și lacrimi amare îi șuroiau pe obraji... și, iată minune ! — cînd a fost să și le șteargă mai tîrziu, cu mîna lui arsă de soare, n-a mai simțit nici o arsură. Iar moș Gardină care l-a văzut mai tîrzior, înspre seară, la crîșma lui Angonache l-a întrebat cu mirare :

Ce ți s-a întîmplat ? Parc-or înflorit niște trandafiri în obrajii dumitale ! Apoi o gîndit moș Gardină : Așa se întîmplă, cînd e ger tare, afară !

*

Cînd s-a întors la Ciuruc, Ion Roată a scos din chimir cei doi pumni de bani, a numărat galbenii, a oprit numai doi pentru sine, apoi a plecat în sat, pe la oameni și a dat fiecăruia cîte ceva din darul lui vodă. Iar mai spre primăvară, cînd s-a domolit gerul și-a încolțit iarba a pornit iar de acasă pentru trei zile, mergînd la mănăstirea Miera, care avea pămînturi și livezi la Gura-Văii, tocmai sus de tot, la apa Cremenețului. Cînd s-a întors acasă, a zis Ion Roată către nevastă și către copii, iar ochii îi stecleau de bucurie :

— Plecăm dragii mei, ne strămutăm de sub ochii boierului !

S-a tînguit Mărioara :

— Unde să plecăm iarăși, bărbate ? Am mai plecat noi odată, dar atunce eram tineri, iar eu munceam pe brînci cît patru neveste !

A liniștit-o bărbatu-său :

— Nu mai jelui și tu, bre nevastă. Nu plecăm doară peste Milcov, ci numai sus, la Cremenet, la Gura-Văii.

A întrebat feciorul cel mic, Neculai :

— Si casa cui o lăsăm, tătucă ?

— N-o lăsăm nimănui — i-a răspuns taică-su. O luăm cu noi la Gura-Văii !

S-a uimit, fata cea mică, Zoițica de asemenea vorbe...

— Cum voiești dumneata, taică, să luăm cogeamite casă ?

A rîs Ion Roată :

— Așa cum face melcul... Om duce-o în spinare !

N-au dus-o în spinare, ci pe tălpice... Au dus-o peste noapte, așa cum fac furii, nevroind a-i zări vechilul lui Dăscălescu, nici liota de slugoi ce forfoteau la curte. Iar peste două zile au venit după el alți zece clăcași cu ai lor din Ciuruc și s-au bucurat Zoița și soră-sa Maria, că n-or să fie numai ele la Gura-Văii și nici n-o să ducă lipsă de cei flăcăi, pentru horă. Iar Ion Roată s-a simțit și el bine că are cu cine se sfătui la nevoie, căci Ivan Berdei și Ion Măgdălinoiu, ca și Neculai Găină ori Ion Vlad, erau toți frați de suferință și tot ca el, oameni de nădejde.

*

Într-o noapte, a rămas Ion Roată ceva mai multișor pe prispa casei. Era în iunie. În depărtare munții se ștergeau ca niște nori fantastici, apa Cremenețului fremăta la picioarele lui printre pomi și ierburi înalte. Dinspre crîșca satului se auzea țîrîit de alăută și de om necăjit cîntînd un cîntec de jale. Ceva mai în vale, hăt departe, ochii lui bănuiau Ciurucul, satul unde se născuse și pe care îl lăsase pentru totdeauna. Privind într-acolo, inima lui Roată zvîcni deodată cu putere : o geană de lumină, ușoară și sîngerie tivea orizontul, apoi o pălălaie se ridică sus către cer, împroșcîndu-l cu mii și mii de scîntei arzătoare. Se mistuia parcă o casă iar oamenii strigau : „e casa lui Marinciu“ ! iar un copil gonea într-acolo, înconjurat de femei care țipau sălbatec ; „Așa i se cade, tîlharului ! care ne-o mîncat pămînturile !“ Copilul acela era el, iar în grupul femeilor se afla maică-sa. Văzu apoi dincolo de ploaia de aur, pe taică-său Costandin, pălit în frunte de o grindă înroșită, abia mergînd către casă. „Așa a fost de-atunci mai tot timpul și mai peste tot locul, în sfînta țară a Moldovei — gîndește Ion Roată. Cîntece și flăcări ! Abia se spărgea jocul și înceta cîntecul alăutelor, că orizontul se făcea ca de sînge, iar de la vreun conac urca înspre cer o vîlvătaie mare și fumegîndă, ca și cum ar fi vrut să-i ceară lui Dumnezeu să ia aminte la durerea omului. Dar cui au folosit toate astea ? Bogații au urmat a se hrăni cu dezmierdări, în vreme ce nevoiașii s-au stins de foame ori au căzut la pămînt, pălițî în frunte de luciul iataganului. Se prea poate de azi înainte ceva să se schimbe — gîndește Ion Roată. Oamenii pe care i-a cunoscut și în preajma cărora trăise la Iași, erau oameni cu milă față de țărani. Ei vor face în așa fel ca steaua rea a acestora să pălească o dată și în locul ei să vină soarele libertății. Altfel la ce ar mai fi bună alipirea și învierea României ? Și cum avea ea să trăiască în sufletele oamenilor și a celor ce aveau să vină mai tîrziu după dînșii ? Atunci și-a amintit Ion Roată de jalba aceea a lui Mălinescu — și ochii i s-au împăienjenit tot ca atunci cînd a fost cetită în Divanul de la Eși : „că biru-

înțele cele mari cîștigate se vor șterge de pe stîlpii cei înalți pe care sînt scrise, iar pietrele s-or preface iar în nisip, dar învierea românească, săpată adînc în inimile tuturor trecînd din strănepoți în strănepoți vor binecuvînta în timpurile viitoare numele întemeietorilor..." Dar el, umilul țăran și deputat pontaș ce fusese oare ? Gîndul că și el va putea fi într-o zi binecuvîntat, l-a răcorit ca și cum și-ar fi spălat trupul și fața cu roua dimineții. S-a ridicat de pe prispă și a privit către cerul înalt : luna tînără, ca o fecioară înțeleaptă își aprinsese în jur mii de candele și veghea zorile ce aveau s-o ieie.

„Mîne are să fie vreme bună !" își zice Ion Roată, cu mulțumire.

S-a dus și s-a culcat, iar în revărsat de zi, s-a spălat pe ochi cu apă din fîntînă, și-a luat coasa și cutea ce stăteau după ușă și a plecat la cîmp să cosească...

*

Sfîrșise de cosit și acum cobora spre sat, în arșița soarelui de iulie. Un cîrd de scatii, svîcnit din umbra pădurilor îi dădu o roată gălăgioasă, gîngurind din ciocurile lor roșiatice ceva neînțeles — poate un îndemn la drum, poate o mustrare ? — apoi se pierdu prin livezile înalte. Ion Roată le zîmbi cu dragoste ca unor prieteni și le urmări zborul pînă ce s-au șters cu totul, mici puncte de aur, dincolo de chenarul înverzit al satului. Apoi se opri și el din mers, își zvîrli coasa, și se întinse la malul Cremenețului, căutînd puțină odihnă și răcoare.

Deasupra lui, frunzele fosneau ușor, ca și cum țineau să nu-i tulbure liniștea, dar el le înțelegea șoaptele : era ca un tînguit abia mărturisit pentru viața lor atît de scurtă, pentru toamna care avea să se apropie, iar ele aveau să se desprindă din înălțime și să moară înfrățite cu pămîntul, așa cum sfîrșesc și oamenii, așa cum are să sfîrșească și el, Ion Roată.

Deodată, cum stătea plecat deasupra apei, cu pumnii făcuți căuș, Ion Roată își văzu chipul și se uimi cît de îmbătrînit și obosit i se arăta astăzi. Să fie oare al lui

obrazul acesta prelung cu bărbia atît de ascuțită, cu pomeții galbeni și lustruiți ca niște pietre peste care au trecut multe valuri de apă ? Dar cum s-a scurs vremea și cîți ani s-au măcinat oare de cînd el sătea pe pămîntul acesta ? Cîte ierni viforoase ninseseră peste el și cîte veri îl arseseră ? Dacă ar socoti bine și cu răbdare, nici el nu ar putea spune. Știa în schimb cu certitudine că din munca lui nu izbutise să închege nimic, că toate se irosiseră ori trecuseră pe lîngă el, fără să le poată prinde, așa cum trec amăgitoare stihiile nopții. Și mai știa Ion Roată că, dacă boierii îl năpăstuiseră și îl sărăciseră, iar vătafii lor îl stuchiseră și rușinase, în schimb oamenii din satul său și din cele megieșe, l-au prețuit și nu i-au precupețit niciciînd încrederea. Așa s-a făcut că fruntașii satului și clăcașii de peste trei cătune l-au pus în fruntea lor în „județul sătesc", alături de Nică Rotilă și de Ion Mironică, pentru ca el să le asculte păsurile și să le dezlege pricinile, cu inima lui bună și judecata lui isteață. Și tot oamenii aceștia au sărit pînă la unul să-l apere și să-l ia pe răspunderea lor, jurînd fiecare a-l cunoaște cu bune purtări și demn de misiunea lui, atunci cînd stăpînirea voise să-l nedreptățească. Cu sprijinul acestor oameni, cei mai mulți lipsiți ca și el, izbutise Ion Roată să împartă dreptatea, ani în șir, la umbra răcoroasă a stejarului bătrîn și nimeni n-a avut a se plînge : pentru că sărac el însuși, inima lui înțelegea și suferința și teama celor deopotrivă cu el.

Gîndind acum, la malul apei, la cele trecute, un glas mustrător, venit parcă din întunericul pădurii, îi sună la ureche : „Nebun bătrîn ! Dacă ai fi ținut pentru tine cei doi pumni de galbeni pe care ți i-a dat cîndva vodă Cuza, acum ai fi avut și tu o casă făloasă și n-ai fi îndurat sărăcie și umilință !" Ce să răspunzi șoaptei haine ? „Că nu se putea altfel ? Că omului îi este sortit să-și ducă crucea în viață... și să aștepte pentru mai tîrziu ?..." Aici, gîndul lui Roată se învolbură... „Să aștepte ?" „Ce să aștepte pentru mai tîrziu ?" Se gîndi bine, își stropi fața cu apa rece din Cremeneț. Acum își amintește : „Să-și aștepte răsplata". Obrajii răcoriți se îmbujorară deodată : „Răsplata ?" Dar asta așteptase el, ani de ani, alături de

toți săracii și umiliții satelor : răsplata, adică acea clipă cînd avea să aibă și el petecul său de pămînt, în plină stăpînire, să știe pentru cine și pentru ce trudește sub arșița soarelui sub pălmuirea vîntului ! Dar răsplata mult așteptată nu venise, și chiar dacă venise tîrziu se dovedise a fi minciună. „Ce fusese oare împroprietărirea decît o minciună ?“ Se întreabă cu ciudă Ion Roată. Folosul îl trăsese tot moșierul Iorgu Dăscălescu împreună cu casierul plășii Zăbrăuți. Ei au meșteșugit în așa fel că pînă la urmă s-au ales cu pămînturile mănoase, de șes, iar ei. țăranii, săracii, s-au trezit cu ponoarele, cu povîrnișurile și cu stîncile tari. Degeaba s-au plîns, degeaba au bătut drumurile ; glasul lor nu a fost auzit nicăieri. Dreptatea ? Era ca și cum pentru ei dreptatea pierise de pe cuprinsul Moldovei. Ce le rămînea de făcut, alt ? S-au înțeles oamenii între ei să se mulțumească cu firimiturile căzute de la masa bogaților și s-au repezit să și le împartă... Dar cine să le împartă cu dreptate ? De unde să iei inginer : cu ce bani să-l plătești ? Și-au amintit atunci clăcașii de la Gura-Văii și din Cîmpuri de tinerețea lor, cînd văzuseră pe Ionică Roată mergînd cu șfoara în urma unui boier de la Eși, care măsura pămîntul boieresc și au venit cu toții la ușa lui Ionică, strigînd :

— Să ne hotărnicești domnia-ta, bade Ionică !

— Adică... cum ? s-a mirat acesta.

— Măsurătoarea s-o faci domnia-ta...

Ion Roată s-a apărat :

— Bine, oameni buni. Cum să măsor eu ? Eu nu sînt nici inginer, nici nemică... Ce știu eu ?...

A rîs cu șiretenie, Mironică :

— Lasă, moș Ioane, că doară te-am văzut noi cînd mergeai cu șfoara după boier și măsurai...

A rîs cu voioșie Ion Roată — poate că rîdea acelor vremi, de mult apuse, ale tinereții lui fericite ? — și s-a apărat, așa într-o doară :

— Știu eu ce să zic, oameni buni.

Dar Ion Mironică i-a tăiat scurt vorba :

— Ai să zici : primesc.

Iar un alt cîmpurean a întregit :

— Iară noi ți-om didea cîte trei lei de falcea măsurată. Că ești și domnia-ta lipsit și un ban la casa omului nu strică !

Asta a fost toată vorba lor.

„Ce era să fac ? se întreabă acum cu nedumerire Ion Roată, cum stă tologit între ierburile înalte de la malul Cremenețului... Ia să-i las să aștepte ? Să se certe poate între ei ori să se dușmănească de moarte pentru cîteva falce amărîte de pămînt ?“

El a răspuns dorinței lor, a măsurat cu dreptate și n-a fost om să se plîngă. Ba s-a găsit mai tîrziu chiar un inginer, venit de la Eși, care să ateste buna lui măsurătoare. Ion Roată își amintește ziua aceea și îi vine să rîdă, cum a rîs, voios, chicotind și atunci. Inginerul fusese trimis de autorități să vadă cum s-a făcut împărțeala la Cîmpuri. Omul a cercetat, a măsurat, apoi s-a zborșit către săteni :

— Cine v-a făcut măsurătoarea, oameni buni ?

Clăcașii s-au cercetat din priviri, cu inimile zvîcnite :

— Da de ce, boierule ? Oare... nu e bine ?

A răspuns înseninat, inginerul :

— Ba, e bine. E chiar foarte bine !

Atunci a prins curaj Ion Mironică :

— Eh... Ne-am fi mirat noi ca măsurătoarea lui moș Ion Roată să fie greșită !

Ei, dar una e judecata alor tăi și alta rostul administrației. Cînd a auzit prefectul de Putna cele întîmplate la Cîmpuri, a gîndit înciudat : „dacă țăranii au atîta încredere în el și i-au făcut atîta faimă, într-o bună zi or să facă din țărănoiul cesta de Ion Roată, cine știe ce om mare !“ A simțit deodată junghiul invidiei străpungîndu-i inima, și a cerut subprefectului plășii Zăbrăuți să-i raporteze cum a făcut Roată măsurătoarea locurilor, cine i-a dat autorizația, și cum îndrăznește el să facă măsurători ca un inginer, cînd nu e decît un bicisnic ?

Ce să răspundă subprefectul la vorbele astea ? A întrebat și el pe primari iar aceștia i-au spus ceea ce știau și ei : „că însăși consiliile comunale, cu știrea subprefectului de-atunci, au cerut lui Ion Roată să facă măsurătoarea pămînturilor în schimb a 3 lei de falcie.“ Dar cum să scrii numai adevărul unui superior al tău ? S-a gîndit mult

subprefectul și la cele auzite de la subalterni și a mai adăugat de la el :

„Dacă Ion Roată a avut vreo autorizație deosebită sau de întrunește calitățile de inginer, primarii nu mi-au raportat. Vin eu însă a vă aduce la cunoștință că Ion Roată nu știe nici a scrie, cu atît mai puțin are specialitatea de inginer, și nici altă autorizare n-a avut decît înscrisul ce i l-au dat comunele.“ Cînd a primit răspunsul, prefectului îi săltă inima de bucurie. În sfîrșit ! Îl are la mînă pe acest Ion Roată ! Și răspunde în scris subprefectului : „Vedeți cîți bani a strîns cu măsurătorile și obligați-l a-i înapoia și chiar dumneavoastră să-i dați în mînă fiecărui locuitor de la care i-a luat. Iar dacă Ion Roată va rezista la înapoierea banilor să fie trimis în fața procurorului. Cît despre țărani să-și ia un inginer de bună învoială să le împartă pămînturile.“

Cînd au aflat țăranii din Cîmpuri de ordinul prefectului au început să strige că lucrarea e bună așa, „și așa are să rămînă, cum vor ei, iar nu cum socoate prefectul !“ Și așa a rămas, precum au dorit țăranii.

„Ei, da... își zice Roată, gîndind acum la cele întîmplate atunci. Oamenii au ținut cu mine. Mi-au făcut dreptatea ei înșiși. Dar ce folos ? În adevăr... La ce folosiseră povîrnișurile și ponoarele lor ? că au venit pe urmă ani de secetă, doi la rînd ; aproape toți țăranii au sărăcit și iarăși s-a întins foametea și mizeria la Gura-Văii și preste Cîmpuri, și iarăși se prăpădeau oamenii de foame și de molima care se întinsese. Ca să nu moară de foame, unii se jeluiau boierilor, își închiriau brațele pe un an întreg numai pe-un mertic de cucuruz ; ceilalți, stăteau slăbiți, întinși pe tindă, și adăstau moartea. Iar cînd au izbutit să se scoale mai în primăvară, a venit fiscul și le-a vîndut pînă și vaca cu al cărui lapte îndulceau plînsul copiilor“ — iar oamenii stăpînirii rîdeau și le ziceau : „cresc ei și fără lapte, că le rămîn buruienile de fiertură !“

Gîndind acum la toate acestea, Ion Roată își zice că nimic nu este nou sub soare, că acestea toate le mai văzuse el cîndva în copilăria lui, numai că acum, nu taică-su Costandin, era acela care plîngea de mila oamenilor și nu-i pria nici lingura de fasole, jelind mizeria celor din jur,

ci însuși el, Ion Roată, stătea în fața mesii, fără să guste măcar din fiertură, fără să ducă la gură cana de apă! Ca și cum urgia cerului n-ar fi fost de-ajuns, alte rele s-au abătut asupra cîmpurenilor, și-atunci așa, schilozi, prăpădiți, nămesiți cum se aflau cei scăpați cu viață au fost din nou legați de bunul plac al boierului din spița Dăscăleștilor. Ba, a mai venit încă unul, rudă a lui Plitos, din spița acelui Pletosu, despre care oamenii ziceau că se iubise cu domnița Marghioala și îi făcuse „înlesnire" la malul Prutului — și i-a ridicat pe țărani de pe locurile lor, pe vreo 52 dintre ei i-a mutat pe alte pămînturi neroditoare, iar pe ceilalți i-a rășluit de tot ce aveau. Și au făcut iar oamenii jalbă, zicînd: „că acum orice licur de speranță se stinsese". În adevăr, așteptaseră oamenii cu atîta bucurie „reforma agrară" și iată, că ei, care ținuseră atîta să fie liberi pe brațele și ogoarele lor, erau din nou șerbiți și furați, ajungînd tot la acea ticăloasă viață de mai înainte. Vitele lor puține cîte mai rămăseseră nu aveau unde păsuna că izlazul îl luase proprietarul, iar ei nu aveau de unde să plătească prețul ce li se cerea; și tot ca odinioară oamenii moșierului le ridică vitele, le duc la obor ori le împușcă pe cîmp. Iar ei, țăranii, care făceau bogăția țării acestia, au rămas din nou săraci lipiți pămîntului. „Ni s-a luat din spinare claca și boierescu' în schimb am fost îngenuncheați cu desăvîrșire " — scriseseră țăranii în jalba lor. Și mai scriseseră: „Am rămas tot fără lumînare, pentru că n-am știut să facem a ni se respecta drepturile". Și adăugiseră: „Așa s-a făcut că proprietarii au luat tot ceea ce era mai bun, iar nouă ne-au dat ponoarele și rîpile, unde nu crește mai nimic si unde, chiar puținul cucuruz care crește, vin peste noapte ursii de-l mănîncă, pe cînd încă e crud." Își mai amintește și-acum Ion Roată vorbele pe care el le spusese cînd au întocmit jalba către administrație și ceruse să fie trecute neapărat: „Plîngem dară astăzi nemîngîiați, pentru că ajunși la culmea suferințelor în al cărui grozav jug de sărăcie ce ne constrînge, am pierdut și cea mai de pe urmă rază de speranță, de-a ne mai plăti cumva, în această viață".

Dar — se întreabă acum Ion Roată — le spusese oare cu adevărat el? Gîndul lui scornise aceste vorbe?

Nu cumva îi apare înaintea ochilor chipul lui Vasile Mălinescu, așa cum era el, palid, bolnav, scriind pentru țărani jalba către stăpînire, iară pe el se văzu alături de cîmpureni, stînd toți chirciți în jurul lui Mălinescu și sorbindu-i glasul. Cîtă vreme trecuse oare de atunci ? se întrebă înspăimîntat Ion Roată. Zece, douăzeci de ani ? Asta nici el nu o mai ține minte. El știe numai că domnul pe care ei îl aleseseră, fusese izgonit, iar oamenii înțelepți cu care el însuși stătuse cot la cot în Divan, acum poate nici nu mai trăiau. Vasile Mălinescu se stinsese de oftica de care suferise încă din tinerețe, iar în locul domnului lor, al țăranilor, venise un alt vodă, adus zice-se de departe, de peste hotare, un străin. Ce știa domnul acesta de nevoile oamenilor, de suferințele țăranilor ? El nu a fost ca celălalt, pîrcălab la ținutul Covurluiului, ca să afle și să ne înțeleagă păsurile, își zice cu tristețe Ion Roată. Apoi gîndește cu ușoară zeflemea : „El ne trimite decorații, dar nu dă bani și sfaturi, el ne dă «stele», nu pămînturi. Chiar și mie mi-a dat «Steaua României», ca să mi-o agăț pe piept, dar nu mi-a dat și cu ce să trăiesc.“ „E adevărat că într-o zi de ianuarie — în acea zi se sărbătoreau douăzeci și unu de ani de la Unire, prefectul Flondor a cerșit milă pentru mine, ca să nu mor de foame !“ gîndește Ion Roată. Dar în acea zi, el știe că obrajii i se îmbujoraseră și păliseră rînd pe rînd, mai rău decît în ziua cînd primise scuipatul vechilului !

Cum stă acum obosit și îndurerat, lîngă apa limpede a Cremeneţului, lui Ion Roată i se pare că este asemenea unei căprioare străpunsă de gloanțele vînătorilor, venită să se răcorească înainte de a-și căuta partea la umbra și liniștea codrilor. Își trecu mîna umezită pe fața-i palidă, uscată și din volbura apei parcă aude glasul lui Costandin, taică-său, pe cînd se stingea în oghialul său petecit : „nu uitați fraților pe cei boieri care v-au umilit și urgisit ; dacă Dumnezeu este bun și iartă, voi să fiți răi și să nu-i iertați !“

Ion Roată se ridică de pe țărm, își ia coasa din ierburile înalte și se îndreptă către sat, resemnat, împăcat cu gîndul că într-o bună zi are să se stingă și el și are să fie dus la locul de veci, unde toți mergem, petrecut

de copii, de rude ; în zvon de cîntece și jeluiri, iar în drum către cimitir, i se va întinde și lui o pînză albă, ca să poată trece ușurel, în cealaltă lume, pînă la poarta raiului.

Aici se sfîrșește romanul în care ne sînt povestite fapte săvîrșite de părinți și de copiii lor. Unele s-au petrecut așa cum s-au arătat aici, altele sînt numai închipuite. Să nu uităm însă că oamenii făptuiesc multe, dar și mai multe se petrec doar în închipuirea lor.

GLOSAR

A

aht = oftat, suspin
anaforà = adresă, raport scris de boieri către domnitor
angleza = dans
armaş = om înarmat, însărcinat cu paza
arz = jalbă către sultan

B

baştine = pămînturi moştenite din moşi-strămoşi
beilic = conac în care se găzduiau demnitarii turci; cumpărătură de oi făcută pe seama turcilor
bogasiu = stofă sau pînză scumpă, coloratà
blanc-mangea = *blanc-manger* (francez) prăjitură cu lapte şi migdală

C

cacom = hermină
carvasara = vamă, birou vamal
cavaf = pantofar, cizmar
cavas = agent de poliţie, jandarm
cinovnic = funcţionar de stat
clit = vraf, teancuri
cloambă = creangă, cracă
contăş = haină bărbătească îmblănită

D

desetină = zeciuială, dijmă

E

evghenit = boier, nobil

F

feredeu = baie
fățărie = prefăcătorie, ipocrizie

G

goștină = dare pe oi și pe vaci

H

hultuit = altoit

I-J

ipingea = manta bărbătească din dimie sau din postav
isnaf = corporație, breaslă
ispisoc = hrisov, act ori danie domnească
jac = jaf

M-N

malotea = haină femeiască îmblănită

mazil = membru al unui rang inferior de boierie, format din boierii rămaşi fără slujbă şi urmaşii acestora, săraciţi cu timpul
mehenghiu = hîtru, glumeţ
medean = maidan, loc deschis
metaharisi = a obicinui, a fi deprins cu...
meterhanea = muzică militară

O

oblici = a descoperi, a prinde de veste
ocină = bucată de pămînt moştenită
olat = ţinut, regiune
ofis = decizie, decret domnesc
orîndă = cîrciumă de ţară

P

potricăli = a nimici, a prăpădi
progon = cost, cheltuială

R

răsluit = ciuntit, rupt de ceva
rufos = zdrenţăros
rohatcă = curieră
ruşfet = dar, mită

T

tabulhana = muzică militară turcească
tacrin = interogator
ticăit = sărman, nenorocit
tău = baltă, mlaştină

V

vadea = termen de plată, scadență

Z

zăticnit = tulburat, stînjenit
zurbală = tulburări, răscoală

CUPRINS

Cap. I Amărăciunile mitropolitului Veniamin . . . 5
Cap. II Dascălul Enache întîlneşte cîţiva ţărani din Vrancea 32
Cap. III Orişicare pentru sine are ochi de părtinire . . . 48
Cap. IV Scrisori despre trecerea anilor şi viaţa oamenilor 100
Cap. V Copilăria lui Ionică 125
Cap. VI Vremuri de Jelanie 145
Cap. VII Unde dragostea se pune, face inima cărbune . . 155
Cap. VIII Ŭn bun, cu un rău, aşa a vrut Dumnezeu . . . 173
Cap. IX Soarele a răsărit, dar nemica n-a grăit 188
Cap. X Ţăranul munceşte tot anul ca să cîştige banul . . 199
Cap. XI Zilele omului, ca iarba 223
Cap. XII Întoarcerea fiului risipitor 250
Cap. XIII Cine n-are dor pe vale — n-o şti luna cînd răsare 255
Cap. XIV Alte întîmplări bune şi mai puţin bune 270
Cap. XV „Foc de soare, chin şi greu, le sădeşte în uitare . 305
Cap. XVI Bucurii de-o clipă, suferinţe de o viaţă 334
Glosar 369

Redactor responsabil : CLINCA FELICIA
Tehnoredactor : CONSTANȚA VULCĂNESCU

Dat la cules 16.11.1967. Bun de tipar 03.07.1968. Apărut 1968. Comanda nr. 8198. Tiraj 20.160. Broșate 18.100 + legate 2060. Hîrtie tipar înalt B de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli editoriale 21,35. Coli de tipar 23,5. A. 11.288. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31.

Tiparul executat sub comanda nr. 1057 la Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu, nr. 89—97, București, Republica Socialistă România.

Lei 8,75